ŞEYHÜLİSLÂM

EBUSSUUD EFENDİ

FETVALARI

KANUNİ DEVRİNDE OSMANLI HAYATI

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

kapı

ERTUĞRUL
DÜZDAĞ

KANUNÎ DEVRİ ŞEYHÜLİSLÂMI

EBUSSUUD EFENDİ FETVALARI

kapı

ERTUĞRUL DÜZDAĞ

KANUNÎ DEVRÎ ŞEYHÜLİSLÂMI

EBUSSUUD EFENDİ FETVALARI

MEHMED ERTUĞRUL DÜZDAĞ

1941'de Bursa'da doğdu. İlkokulu Yenişehir ve Bursa'da okudu. Haydarpaşa Lisesi'ni ve İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1965). Fakülte yıllarında, haftalık *Yeni İstiklâl* gazetesinde çalıştı ve yazdı. Özel Fatih Erkek Koleji'nin kuruluş yıllarında idareci ve öğretmen olarak çalıştı (1967–71). Haftalık *Sebil* gazetesinde aralıklarla yazarlık ve son devrede genel yayın müdürlüğü yaptı (1976–80). MED Yayınevi'ni kurdu (1978–82). Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'nin kuruluşunda çalıştı (1983). *Altınoluk* dergisinin çıkarılmasına yardım etti (1986). M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı içinde "Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi"ni kurdu, neşriyatta bulundu, konferanslar tertip etti ve "Safahat Dersleri" verdi (1985–89). Günlük *Zaman* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı (1987–89). Siyasete, ticarete ve memuriyete girmedi. 1960'tan beri yazıları ve 1969'dan itibaren kitapları yayımlanmaktadır. Evli (1967) ve altı çocuk babasıdır.

Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin
Fetvalarına Göre

KANUNÎ DEVRİNDE OSMANLI HAYATI

– Fetâvâ–yı Ebussu'ûd Efendi –

M. Ertuğrul Düzdağ

kapı

Kapı Yayınları 293
Araştırma-İnceleme 77

Kanunî Devrin Şeyhülislâmı Ebussuud Efendi
M. Ertuğrul Düzdağ

1. Basım: Enderun Kitabevi, 1972
Kapı Yayınları'nda 1. Basım: Haziran 2012

ISBN: 978-605-5257-06-4
Sertifika No: 10905

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

© 1972, M. Ertuğrul Düzdağ
© 2012; bu kitabın yayın hakları Kapı Yayınları'na aittir.

Kapı Yayınları
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 513 34 20–21 Faks: (212) 512 33 76
e–posta: bilgi@kapiyayinlari.com
www.kapiyayinlari.com

Baskı ve Cilt
Matbaa Sertifika No: 12088
Melisa Matbaacılık
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa / İstanbul
Tel: (212) 674 97 23 Faks: (212) 674 97 29

Genel Dağıtım
Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (212) 511 53 03 Faks: (212) 519 33 00

Kapı Yayınları, Alfa Yayın Grubu'nun tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

Beşinci Baskı Birkaç Söz xiii
Birinci Baskı İçin Önsöz xv

GİRİŞ 1

I. FETVA MÜESSESESİ 1
A. Fetva ve Müftî 3
B. Fetvanın Ehemmiyeti 16
C. Fetvanın Şekli 3
D. Fetvanın, Devrin Özelliklerini Göstermesi Bakımından Değeri 4
II. ŞEYHÜLİSLÂMLIK MÜESSESESİ 8
III. EBUSSUUD EFENDİ 11
A. Ebussuud Efendi Devrine Kadarki Osmanlı Padişahları 11
B. Ebussuud Efendi Devrine Kadarki Şeyhülislâmlar 13
C. Ebussuud Efendi'nin Hayatı ve Şahsiyeti 14
IV. MECMÛ'A–I FETÂVÂ NÜSHALARI 17
A. Asıl Tertip Tarzı 17
B. Kitaba Esas Alınan Nüshalar 19
C. Metnin Neşri Hakkında 21

Birinci Kısım
AİLE 29

I. ÇOCUK VE NESEB 29
II. AĞIRLIK VE ERGENLİK 41

III. NİKÂH 35
IV. ŞARTLI NİKÂH 38
V. MEHİR 40
VI. TALÂK 43
VII. HAL' 48
VIII. İDDET 49
IX. ŞART 50
X. HULLE 53
XI. AİLE HAYATI 56

İkinci Kısım
İBÂDETLER 65

I. NAMAZ 65
II. ORUÇ 69
III. ZEKÂT 71
IV. HAC 72
V. KURBAN 73
VI. NEZİR 74

Üçüncü Kısım
DİNÎ VAZİFELİLER 77

I. İMAM, HATİB VE NÂİB 77
II. MÜEZZİN 82

Dördüncü Kısım
DİNÎ MÜESSESELER 85

I. CÂMİ', MESCİD V.E MUSALLÂ 85
II. VAKIF 89

Beşinci Kısım
DİNÎ SINIFLAR **97**

I. SEYYİDLER 97
II. SÛFÎLER 98

Altıncı Kısım
GAYR-İ MÜSLİMLER **107**

I. ZİMMÎLER 107
A. Müslüman Oluşları 107
B. Müslümanlarla Münâsebetleri 110
C. Haklarındaki Tahdidler 113
D. Haraç 118
E. Şerîat Huzûrundaki Da'vâları 119
F. Râhib ve Keşişler 126
G. Kilise 128
II. HARBÎ KÂFİRLER V.E GAZÂ 132
III. MÜRTEDLER 135
A. Kızılbaşlar 135
B. Küfür, İlhad ve Zındıka ile Mürted Olanlar 140
C. Kâfire Benzeyenler 146

Yedinci Kısım
KÖLELER **149**

I. ESİR 149
II. SÂHİB 150
III. CÂRİYE 151
IV. EVLENMELERİ 153
V. MÜDEBBER 156
VI. MÜKÂTEB 157

VII. 'ITK (ÂZÂD) 158
VIII MU'TEK (ATÎK, ÂZÂDLİ) 162
IX. İBÂK (KAÇIŞ) 163
X. SATIŞ 165

Sekizinci Kısım
KAZÂ MÜESSESESİ 167

I. KÂDÎ (KADI) 167
II. ŞÂHİDLİK 170
III. YEMİN 173
IV EHL–İ 'URF 174
V. BEYT–ÜL–MÂL 176

Dokuzuncu Kısım
SUÇLAR VE CEZALARI 179

I. HAPİS 179
II. BORÇLUNUN HAPSİ 179
III. KÖTÜLER 179
IV. FÂİZ 182
V. AFYON, ESRAR, BERŞ VE MA'CÛN 184
VI. HAMR 185
VII. BOZA 187
VIII. KAHVE 189
IX. SİRKAT 190
X. HARÂMÎLER 192
XI. KATİL 195
A. Kısas 195
B. Diyet 196

C. Fâ'ili Meçhul Katilde Diyet 198
D. Sulh 200
XII. ZİNÂ 201

Onuncu Kısım
TİCARET 205

I. ALIŞVERİŞ 205
II. NARH 206
III. MÜDÂREBE 207
IV. İCÂRE 208
V. ŞÜF'A 209
VI. ESNAF 209
VII. PARA ÇEŞİTLERİ 211

Onbirinci Kısım
MARAZ-I MEVTTE HİBE 213

Onikinci Kısım
ARÂZÎ MES'ELELERİ 217

I. ARÂZÎ 217
II. ARÂZÎ RÜSÛMU 219
III. ARÂZÎ-İ MUKADDESE 222

Onüçüncü Kısım
ŞEHÎD, CENAZE, MEZAR VE EVLİYA 225

I. ŞEHÎD 225
II. CENAZE 226
III. MEZAR 226
IV. EVLİYA 228

Ondördüncü Kısım
ÇEŞİTLİ MES'ELELER 231

I. İMÂNÎ MES'ELELER 231
II. HAYATTAN MES'ELELER 232
III. BULUNAN MAL 234
IV. DİLENCİLER 235

Onbeşinci Kısım
İLİM 237

I. İLİM VE ÂLİM 237
II. TIB 239
III. İMLÂ 240
IV ESER VE MÜELLİFLER 241

Onaltıncı Kısım
KIYAFET 245

I. SAÇ VE SAKAL 245
II. GİYİM KUŞAM 246

Onyedinci Kısım
YİYECEKLER VE AV 251

I. YİYECEKLER 251
II. AV 252

Onsekizinci Kısım
TARİHÎ VAK'A VE ŞAHSİYETLER 253

I. ŞEHZÂDE BÂYEZİD 253
II. MANSÛR 254

III. İBRÂHİM GÜLŞENÎ 254
IV. BEDREDDİN SİMÂVÎ 256
V. KARAMANLI ŞEYH 257
VI. HAKÎM İSHÂK 260
VII. OĞLAN ŞEYH 261

Ondokuzuncu Kısım
GARİP VAK'ALAR 263

I. NAZAR 263
II. HORTLAK 263
III. HİLKAT GARÎBESİ 265

Yirminci Kısım
FAL VE EĞLENCELER 267

I. FAL 267
II. SATRANÇ VE TAVLA 268
III. KARAGÖZ 269
IV. KISSA–HÂN 270
V. ÇALGI 270
VI. GÜREŞ 272
VII. CANBAZ 272

BEŞİNCİ BASKI İÇİN ÖNSÖZ 273
LÜGATÇE 277
DİZİN 319

BEŞİNCİ BASKI İÇİN

BİRKAÇ SÖZ

1964–65 yıllarında İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde bir mezuniyet tezi vesilesiyle ortaya çıkan bu araştırma, 1972'deki ilk neşrinden sonra beşinci defa basılıyor.

Kitap haline getirilirken dikkatle gözden geçirilmiş, sonuna teferruatlı bir "Lügatçe" ile fetva numaralarına göre tertiplenen bir "İndeks" ilâve edilmişti. Her baskısında olduğu gibi, bu neşirde de tabii olarak, tashih ve ikmâl faaliyetlerine devam olundu.

Çalışmamızda fetvaların, milletimizin en yüksek bir hayat düzeyinde bulunduğu, Kanunî Sultan Süleyman zamanındaki günlük hayatın özelliklerini tesbit etmek için kullanılması düşünülmüştü. Bunun için o vaktin sultan kadar değerli ve meşhur şeyhülislâmı Ebussuud Efendi'nin, yazma "fetâvâ" mecmualarında bulunan, on binden fazla fetva okunarak, bunların, metinlerinde o günün hayat tarzından ipuçları veren, yaşayışından sahneler ve davranış örnekleri gösteren, giyimden, yiyimden, tarihi şahıs ve vak'alardan bahseden bin tanesi seçildi.

Seçilenler: Aile hayatı, ibadetler, din adamları, gayrimüslimler, köleler, mahkemeler, ticaret ve arazi meseleleri, ilim ve âlimler, kıyafetler, avcılık, tarihi şahıslar, garip vak'alar, fal ve eğlenceler gibi genel başlıklar altında ve yüz sekiz ayrı bölümde toplandı.

Böylece, o günkü hayatın maddî ve mânevî özellikleri tesbit olunmaya çalışıldı.

Kitabın mâhiyetine dair "Birinci Baskı İçin Önsöz"de ve "Sonsöz"ümüzde etraflı bilgi bulunduğu için, aziz okuyucunun lütfen oralara müracaatını dileyerek, yeni baskı icabı olan mâruzâtıma burada son veriyorum.

Neşriyatımın arasında, gençlik günlerimin semeresi iki eserden birisi ve çağdaşı olan diğeri, yani "Gazavât–ı Hayreddin Paşa" ile birlikte en yaşlısı bulunan bu kitap, konusunun ciddiyetine rağmen, hemen hemen öteki kadar ve sîretinin hak ettiği alâkayı görmüş bulunuyor. Dolayısıyla onu, şimdi, daha güzel bir sûret ile kadir bilir okuyucularıma sunabildiğim için bahtiyarım ve bunun için de ayrıca Rabb'imize hamd ediyorum.

M. Ertuğrul Düzdağ

Aralık 2005, Şenlikköy

BİRİNCİ BASKI İÇİN

ÖNSÖZ

Bu kitap, 1965 yılında İstanbul Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirirken hazırladığım mezuniyet tezi ile ona sonradan yaptığım ilâvelerden meydana geldi.

Tezin konusu, esas sertifikam olan Eski Türk Edebiyatı dersinin hocası Profesör Fâhir İz Bey tarafından seçilmişti. O sırada Türkiyat Enstitüsü Müdürlüğünü de deruhte etmiş bulunan hocamız, bu gibi araştırmaların, Türk yaşayışı tarihini aydınlatacağı kanaatinde idiler. Bu küçük çalışmanın, kendisinin inancını te'yid ettiğini umuyorum. Beni çok istifade ettiğim bu sahaya sevk etmesi ve yardımları sebebiyle sayın hocama, teşekkürlerimi tekrar etmeyi borç bilirim.

Tezimi hazırlarken, Ebussuud Efendi'nin yazma halde bulunan fetva mecmualarından, on binden fazla fetva okudum. Bunlardan bin beş yüz kadarını seçerek, aynen deftere geçirdim; sonra yeni harflere çevirerek fişledim. Fişlenen fetvaların içinden aradığımız şartları taşıyan bin(*) tanesini alarak, ihtiva ettikleri sosyal özellik-

* Numaralama sırasında fetva sayısı kendiliğinden 1001 adedine rast gelmişti. Sevgili şark dünyamızda güzel bir yeri olan bu sayıyı memnuniyetle kabullendim. Böylece kitabımız da bir "Bin bir Fetva" oldu.

lere göre tasnif ettim. Fetva metinlerini –pek tabii olarak– aynen naklettim, üzerlerinde hiçbir tasarrufta bulunmadım.

Baş tarafa, Fetva Müessesesi, Şeyhülislâmlık ve Ebussuud Efendi'nin Hayatı bahislerini çok kısa bir Giriş olarak koydum. Son tarafa Lügatçe ve İndeks bölümlerini ilâve ettim. Osmanlı cemiyet hayatında dinin, dini temsil eden ulemâ sınıfının ve özellikle bu sınıfın başı olan şeyhülislâmların yeri ve önemi herkesçe mâlumdur. Devlet idaresi İslâmiyet'in kurallarına yani şeriat esaslarına göre yürütüldüğü gibi, bütün halk tabakası da bu aydın âlimler zümresini sayar, onları örnek alır ve verdikleri kararlara "Şeriatin kestiği parmak acımaz" diyerek itirazsız uyarlardı.

Fetvalar, halkın bu aydın zümreye, en hususî hallerine kadar ve bütün samimiyetleriyle sordukları hayattan mes'eleleri ve onların İslâm esaslarına göre verdikleri aydınlatıcı cevapları ihtiva etmektedir. Bu bakımdan fetvalar, gerek tarih ve gerekse halk bilgisi tedkiklerinde, ihmâli mümkün olmayan kaynak durumundadırlar. Bu ehemmiyetlerine binaen, Ebussuud Efendi'nin ve diğer şeyhülislâmların bütün fetvalarının –öteki tarihi ve edebî vesikalarımızla birlikte– dikkatle tedkik olunarak neşredileceğini ümid ve temenni ediyoruz.

Bu çalışmam sırasında muhterem Hocam Mâhir İz Beyefendi'nin emsalsiz yardımlarına nâil oldum. Lise yıllarımdan beri talebesi olmak bahtiyarlığına erdiğim ve irşadlarından istifade ettiğim hocama teşekkürlerimi arz ederim. Cenâb–ı Hakk'ın kendisini başımızdan eksik etmemesi duası, sayısız dostlarının virdi–i zebânı olmaktadır.(*)

Burada, baba olarak yaptığı fedâkârlıklarından dolayı, babam Halil İbrahim Bey'e ve bu kitabın basılmasındaki yardımları sebe-

* Kitabın 1972 baskısını, "Hocam Mâhir İz Beyefendi'ye Takdim" ifadesi ile hocama ithâf etmiştim.

biyle kayınpederim Ali Tokgöz Bey'e teşekkür fırsatı bulabildiğime de çok memnunum.(*)

Ayrıca –çocukları için pek çok tehlikelerle dolu bu zamanda– şimdiye kadar elimden tutan, beni iyiye, hayra ve gayrete teşvik eden dostlarıma, onlar için taşımakta bulunduğum sadakat ve sevgi dolu hislerimi sunmalıyım.

Aziz okuyucularımdan ise, hatalarıma müsamaha ile bakıp ihtar ve ikazlarını esirgememelerini hâlisâne niyaz ediyorum.

M. Ertuğrul Düzdağ
Ocak 1972, Yeşilköy

* 1972'de yazılan bu satırlarda zikr-i cemîlleri geçen zevâtın hepsi, artık –sıralarını bize verip– bâkî olan âleme intikâl etmiş bulunuyorlar. Hocam 1974'te, babam 1976'da, kayınpederim 1984'te ve Fâhir İz Bey 2004'te rahmet–i Rahmân'a kavuştular.

GİRİŞ

I. FETVA MÜESSESESİ

A. Fetva ve Müftî:

Fetva, bir mes'elenin şer'î hükmünün beyanı mânâsında bir (ıstılah) terimdir. Herhangi bir mes'elenin İslâm dininin koyduğu esaslara göre, nasıl çözüleceğinin açıklanması için sorulan suâlin cevabına denir. Fetva, fakîhin (İslâm hukûku âliminin) hüküm mâhiyetinde olmaksızın verdiği nazarî cevaptır. Fetvayı veren fakîhe "müftî" denir. Hüküm veren fakîhe ise hâkim veya kâdî (kadı) denilir.

Böylece müftî, şer'î kanunları, delillere dayanarak tedvîn eder; kâdî, bu kanunlardan, kendisine arz olunan hadiseye ait olan hükmü bulup çıkarır ve tatbik olunması için ilgili memurlara emir verir. Bir müslüman, kendi durumuna uygun görünse de bir fetvayı, kendi kendine tatbik edip etmemekte serbesttir. Ancak kâdî hükmünün tatbiki mecbûrîdir.

Kâdîlik ve hâkimlik resmî, yani tâyin ile olduğu halde, müftîlik öyle değildir. Fetva verebilecek ilim ve iktidara sahip olan kimseye, etrâfı "müftî" der. Müftîlik unvanındaki bugünkü resmîlik, delillere dayanarak bizzat hüküm çıkarılamayan ve geçmiş fetvaların örnek alındığı taklitçilik devirlerinde başlamıştır.

Fetva vermek dînen çok mes'uliyetli bir iştir. Çünkü bu sûretle "Allah nâmına" dînî bir hüküm beyan olunmaktadır. Bu sebeple, bir delile dayanmadan fetva verilmesi haramdır. Müftînin düşeceği bir hatâ, hâkiminkinden çok daha mes'uliyetlidir. Çünkü fetva sûretindeki cevaplar, hem sorana, hem de başkalarına taallûk eden umûmî hükümlerdir ve Kur'ân ile Sünnet'in beyânı demektir. Hâkimin hükmü ise tamamen dünyevî olacağı gibi ancak muayyen bir şahsa münhasırdır.

Erkek veya kadın, aşağıya önemli birkaç tanesi alınan birtakım şartlara sâhip olan her müslim müftî olabilir:

1. Müftî müctehid olmalıdır. Veya sözünün sıhhatine, Kur'ân, Sünnet ve Kıyas'tan kuvvetli bir delil çıkarmaya kàdir olmalıdır.
2. Müftî, âlim kimselerden tahsîl etmiş ve fıkıh ilminde meleke sahibi olmuş bulunmalıdır. Fıkıh kitaplarını mütâlaa etmiş olmak kâfi değildir.
3. Müftî, sâlih bir kimse olmalı, dînin emirlerine tamamen uymalıdır.
4. Müftî, halkın hîle ve desîselerine vâkıf olmalı; böyle hallerde hasımları toplayıp sorguya çektikten sonra cevap vermelidir.
5. Müftî, iyi huylu olmalı ve sağır olmamalıdır.
6. Müftî, kavliyle hüküm vereceği müctehidin, fakîhin bilgi ve dirâyet derecesini bilip seçim yapabilmelidir.
7. Müftî, icâbında ilim sahipleri ile müşâvere etmelidir.
8. Müftî, kimseye muhtaç olmayacak kadar varlıklı olmalı, tesir altında bulunmamalıdır...

Osman Gâzî'nin devletin ilk yıllarında kayınpederi Şeyh Edebâlî'yi müftî ve dâmâdı Dursun Fakîh'i hâkim tayin ettiği rivâyet olunmaktadır.

B. Fetvanın Ehemmiyeti:

Fetva, hukûkî bakımdan: İlâhî kaynaklara istinâd ettiği için ehemmiyeti daha da artan bir kanundur. Geçmiş hâdiseler hakkında verilmiş olan bu hükümler, daha sonra vukû' bulan aynı mâhiyetteki vak'alar için karar verilirken de esas tutulmaktadır. Bu sebeple hâkimler, meşhur müftî ve şeyhülislâmların fetva mecmûalarını mürâcaat kitabı olarak yanlarında taşımaktadırlar.

Devrin hayatını aksettirmesi bakımından ise: O günün bir nevi "nazarî mahkeme karar"ları olan ve vak'aların da zikr olunduğu fetvalarda, her çeşit hâdisenin görüleceği şüphesizdir. Üstelik, İlâhî menşe'li bir hukûku temsil ettiklerinden ve bunların hükmüne uygun hareket etmek ibâdet ve sevap sayıldığından, her çeşit fikir ve davranışın hükmü buradan sorulmaktadır.

Bu yüzden fetvalarda "pırasa yemenin, çalgı çalmanın, bir giyim şeklinin, garip bir hâdisenin veya mahrem bir husûsun" hikâyesi ve hükmü gibi çok çeşitli mes'eleler bulunmaktadır. Değerin, dine uygun olmakta görüldüğü ve dine uygun olmayana sultan emri de olsa itaat edilmediği o devirlerde "bir yasağın çıkarılması, harp ilânı, bir isyânın tenkîli, esirlerin vaziyeti –bazan– pâdişâha isyan" gibi hususlar da fetvaların mevzuu olabilmekte idi... Bütün bunlardan fetvaların devrin hayatı için ne zengin bir kaynak olduğu kolayca anlaşılır.

C. Fetvanın Şekli:

Müftîye söz veya yazı ile bir husus sorulur ve cevabı alınır. Soru kısmı "su'al, es–su'al, mes'ele, el–mes'ele, ne buyurulur ki, süile... vb." cevap kısmı ise "cevap, el–cevap, ücibe...vb." ibâreleri ile başlar. Fetvanın ve bu iki kısmının uzunluğu sorulan şeye göre değişir. Soru daima daha uzun ve tafsîlâtlı olup her şey anlatıldıktan

sonra "olur mu?" diye sorulduğundan, cevap sadece "olur" veya "olmaz" dan ibâret bulunabilir.

İkinci kısmın sonunda müftîler, bu hükme varırken dayandıkları delil ve me'hazleri zikrederler. Şeyhülislâmlar ise etmezler... Aynı mevzu üzerine, alâkalı birkaç su'al varsa, ikinciden itibaren umûmiyetle "bu sûrette", bazan da "su'al–i âhar" şeklinde kayd olunurlar.

D. Fetvanın, Devrin Özelliklerini Göstermesi Bakımından Değeri:

Müftîlere, fetva alınmak için iki sebeple müracaat olunur. Birinci sebep, herhangi bir hususta dinin değer hükmünün merak edilmesidir. İkinci sebebi ise, bir söz, hareket, davranış veya bir olayın dinsel bakımdan nasıl karşılanması, ona nasıl mukàbele edilmesi gerektiğinin öğrenilmesi ihtiyacı teşkil eder.

Her iki halde de fetva, sorulduğu zamandaki cemiyetin bir düşünce veya davranış şeklini bize aksettirecektir.

Burada üzerinde durulması zarurî olan bir husus vardır:

Bir fetvadan öğrendiğimiz herhangi bir özellik için, hemen "Bu o zamanki cemiyetimizin yaygın bir özelliği idi" diye hüküm verebilmemiz mümkün ve doğru değildir. Böyle bir neticeye varabilmek için, aynı meseleye dair bütün dinsel, tarihi ve halkiyâta dair çalışmaların belgelerini bilmek ve incelemek gereği vardır.

Bu arada şöyle bir meselenin zihinleri işgal etmesi de tabii bir netice olarak ortaya çıkabilecektir:

Acaba şer'î hükümlere zıt hâdiselerin zikrolunduğu fetvaların hangi parçası, "su'al" mi yoksa "cevap" mı, cemiyetin hayat tarzını, yaşayış şeklini göstermektedir.

Yani, bu fetvalar, "su'al"lerinde anlatılan suçlar, yanlışlar ve şeriat dışı hâdise ve davranışlarla dolu bir cemiyeti "cevap"larının

gösterdiği İslâmî nizâma sokmaya çalışan bir devletin veya dindar bir zümrenin zorlayıcı kanunları mıdır? Yoksa "cevap"lara, yani şerîate tamamen uymuş ve onu benimsemiş bir cemiyette, bu nizâma aykırı olarak zuhûr eden nâdir hâdiseleri cezâlandıran, halkın da desteklediği kanunlar mıdır?

Tarihî gerçekler, birinci şıkkı reddetmemizi icap ediyor. Ancak ikincisi üzerinde de bazı mülâhazalarda bulunmak gerekir:

1. İslâm nizâmı din ve dünya, ferdî hayat ve cemiyet için ayrı kanunlar vaz' etmemiş, îmânî ve dünyevî bütün kanunlarını "şerîat" adı altında toplamıştır. Bu sebeple her müslüman, İslâm'ın îmânî esaslarını, kendi istek ve rızasıyla kabûl ettiği anda, dünyevî kàidelerini de kabul etmiş olmakta ve bunlardan herhangi bir mühim kàideyi reddetmekle, uymaya söz verdiği kanunlara karşı gelmiş bir suçlu durumuna düşmektedir.

Çünkü onun İslâm toplumuna kabul olunması, vatandaşlık haklarından ve müslümanların aralarında cârî olan kardeşlik hukukundan istifade etmesi, "İslâmî Toplum Sözleşmesi" demek olan "Şerîat Ahkâmını Kabul" sözü sayesinde mümkün olmaktadır.

İnanç ve dünya nizamı olarak İslâm'a uymaya söz vermiş olan bir ferdin, inancını kaybetse de bunu başkalarına söyleme ve inançsızlık propagandası yapma hakkı yoktur. Çünkü "inanç" İslâm toplumunun temel esasıdır. Aleyhine bir tavır, bugünkü ifadeyle, en hafifinden bir "anayasayı ihlâl" suçudur.

İnancını kaybeden bir ferd, İslâm toplumunda, inançsızlığını kendisine saklayarak ve İslâm'ın cemiyet için koyduğu şeriat esaslarına herkes gibi uyarak yaşamak zorundadır. Bu da pek tabii bir zarurettir. Bugünün toplumlarında da cemiyete hâkim olan rejimi ve kanunları kabul etmeyen ferdler, zâhirde onlara itaatle yükümlü tutulurlar. Ferd, mevcut rejimi benimsemiyorsa, ya mecburen uyar,

ya cezayı göze alarak mücadeleye girişir ya da orasını terk ederek kendi düşüncelerine uygun bir yere gider. Fetvalarla korunmaya çalışılan toplum düzenine de bu gözle bakılmalıdır.

2. İslâm adına, dünyaya karşı duran, fetihler yapan, idareci zümresi de dindar olan; sultanı, Allah adına hüküm süren, bütün idârî hususları şerîat gereğince halledilmeye çalışılan müslüman bir cemiyette, İslâm'ın hukûkî hükümlerinin dinlenmemesi ve hoş karşılanmaması elbette mümkün değildi.

Eğer cemiyetin ekseriyeti İslâm'a muhalif düşünce ve tutumdan yana olsaydı, Osmanlı Devleti kurulamaz, altı yüzyıl yaşayamaz, biz de bu satırları İstanbul'da oturup yazıyor olamazdık. Nitekim kendisini ayakta tutan esasların zayıfladığı 1900 sonrasında devlet yıkılmıştır. Son devrimizde, bu esaslardan yoksun olarak kurulmaya çalışılan yeni devletin kısa zamanda düştüğü perişan hâl ise meydandadır. Buna rağmen hâlen ayakta duruyor oluşu, halkın, aydınlarının sapkınlığına rağmen, eski temel esasları yürürlükte tutmaya çalışması ve kısmen bunu başarması ile elde edilmiş bir başarıdır.

3. Ayrıca cemiyet ferdlerinin, doğumdan ölüme kadar, hayatın her safhasında dînin gösterdiği şekilde kurulmuş müesseselere tâbî olmaları ve bunun doğrudan doğruya imanları ile alâkadar bulunması da bu nizâma ve esaslara karşı içten ve gönülden gelen, ferden ve cemiyetçe uygulanmasından ibadet neşvesi duyulan bir sevgi ve bağlılık uyandırmıştır ki, bugün de müslümanlar aynı hisleri taşımaktadırlar.

4. Ancak bir îman olarak ve bütün hâlinde kabûl edilmiş bulunmakla beraber, reddolunmadan da bir kısım emirlere uyulmayabilirdi. Bu hâl "günah" olmakta, insanı dinden çıkarmamaktadır: İçki içmek, zinâ, bir âsîye yardım, çalgı ve raks gibi...

Böylece, yasak oldukları reddolunmadan işlenen bu günahlara karşı muayyen cezâlar tatbik olunmaktadır. Fakat günahı işlerken –veya işlemediği halde– hükmü reddeden "mürted" (dinden çıkan) olmakta ve cemiyet nizamı (toplum düzeni ve temel ilkeler) için zararlı sayıldığından dolayı, tövbe etmediği takdirde katline hüküm verilebilmektedir.

5. Böylece, kanaatimizce, meselâ "karısına söven adama, sopa cezâsı" hükmeden fetvadan, zevcelere sövüldüğü değil, kadının şeriat tarafından, kocasının hakaretinden bile dikkatle korunduğu ve cemiyetin gaye edindiği umûmî ahlak telâkkisi anlaşılmalıdır. Ancak kadının hakkını bu kadar muhafaza eden hükümlerin bile, cemiyetteki bütün kaba erkekleri yola getirdiğini hayal etmek de hayatı ve insanı tanımamak olur.

6. Bazı fetvalarda, dinin esaslarından birini inkâr eden veya hafife alan, şeriati küçümseyici tavırlar takman veya Allah'a, Peygamber'e ve dinin temel değerlerine karşı saygısızlıkta bulunan kimseler için verilmiş "katli lâzımdır" veya "katli vaciptir" gibi hükümler görülecektir.

Bunlar, bahis mevzuu olan suçların, nazarî olarak, ağırlık derecesini gösteren hükümlerdir. Muhtemel suçlulara, temel kaideleri açıkta ihlâl ettikleri takdirde, kendilerini bekleyen cezanın ağırlığını ihtar ederler. Bu durumda, sonunun idam olacağını öğrenen hangi akılsız, meselâ "namazın farz veya şarabın haram olmadığı" iddiasını açıklar ve inatla sürdürebilir. Üstelik kendisi namaz kılmadığı veya gizlice şarap içtiği zaman herhangi bir ceza görecek de değildir.

Buna rağmen iddiasını bir "ideal" edinip sürdürmeye kararlı ise, böyle birinin, verilecek cezayı göze alan bir "bozguncu", bir "devrimci" olduğu anlaşılır ki, onun göreceği muamele, her yerde ve zamanda olduğu gibi, hukuk ve nizam düşmanı bir "anarşist" muamelesidir. Demek ki bu sert hükümlerin, kolları ve kelleleri

"pırasa gibi doğramaya" sebep olmadığını, bunun pratikte mümkün de bulunmadığını; sadece o gibi kimseleri "kötek"ten önce, "münasip" bir dille uyaran, hatta "Gizli yap, yoksa karışmam!" diyen, bir "tekdir" vazifesi gördüğünü düşünmek, tarihi ve insânî gerçeklere daha uygun düşecektir...

II. ŞEYHÜLİSLÂMLIK MÜESSESESİ

"Şeyhülislâm" unvanı Osmanlılarda resmî bir sıfat olmadan çok önce, İslâm âleminin muhtelif yerlerinde kullanılmış ve "Fahrülislâm, burhânülislâm, hüccetülislâm..." gibi ta'zim ifâde eden birçok vasıflardan biri olarak, büyük âlim ve fakihlerin bazılarına unvan olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu yıllarda Anadolu'da da bu unvanı taşıyan zevat mevcud idi. Fakat bu kimseler, daha sonra bu unvanın ifâde ettiği mânâda, devlet tarafından resmen tâyin olunan ve azlolunabilir şahsiyetler olmayıp, ilim ve kemâlleri dolayısıyla bu unvana hak kazanmış idiler.

"Şeyhülislâm" sıfatının resmî unvan olarak kullanılmasına İkinci Murad devrinde başlanıldığı ileri sürülmektedir. Daha önceki yıllarda, fetholunan yerlere kâdî, müftî, müderris ve büyük bir ihtimalle, bunların başı olarak bir de "baş müftî" gönderilmekte idi. Bir rivâyete göre bu hal Kânûnî devrine kadar sürmüş ve "şeyhülislâm" sıfatı, o vakte kadar müftîleri ta'zim için kullanılagelirken, ondan sonra, "baş müftîlik" yerinde resmî bir unvan sayılmıştır.

İslâm hukûku (fıkıh) mensuplarının en yüksek makamında bulunan şeyhülislâm, müftî, müderris ve kâdîler gibi, âlimlerin teşkil ettiği "ilmiye sınıfı"nın başı idi. Müftî ve kâdîler bulundukları şehir ve kasabalarda îmânî ve hukûkî mes'elelerin son mercii idiler.

Şeyhülislâm, ayrıca devlet idaresi, harp ve sulh mes'eleleri, çıkarılacak yasaklar ve sâir mühim hususlarda söz sahibi ve bazen ilmiye ve asker sınıfları ile birleşerek pâdişâhı tahtından indirebilecek derecede nüfûzlu idi.

Bütün şeyhülislâmların ilim ve dirâyet bakımından aynı derecede bulunmadığı muhakkaktır. Fakat, Kemalpaşa–zâde ve Ebussuud Efendiler gibi zatların değerleri herkesçe mâlumdur.

Merhum Ali Emirî Efendi "İlmiye Salnâmesi"ne yazdığı "Meşîhat–i İslâmiye Tarihçesi"nin sonuna, Teşrîfat Kanunu'nda "Şeyhülislâmlık makamının yüksekliğini" tarif eden kısmı şöylece nakl eylemektedir:

"Kànûn–i Teşrîfât–i Devlet–i Aliyye'de, müfti'l–enâm ve şeyhü'l–islâm hazerâtının ulviyet–i mekàm ve celâdet–mesned–i bâ–ihtirâmları şu sûrette ta'rîf olunuyor:

"Bu mekàm–ı sâmînin rütbe–i celîlesi gâyet âlîdir. Zirâ bu rütbe–i aliyye–i dîniyye ve vazîfe–i nazîfe–i ilmiyye sâhibi, vâris–i ulûm–i eimme–i müctehidîndir. Ve asrında halîfe–i hazret–i Bû–Hanîfe–i güzîndir. Selâtîn–i izâm (eyyedehum–ül–melik–ül–allâm) bunlara ta'zîm ve kıyâm ederler ve mecâlis–i mülûkânelerinde kıyâm ettirmeyip, mahsûs ihrâm ferş ettirip ve izn–i ku'ûd ile teşrîf ve muvakkar buyururlar. Fî–asrinâ hâzâ, merâsim–i devlet muktezâsınca sâhib–i mühr–i vekâlet olan vekîl–i saltanattan gayri cümleye bunlar tekaddüm ve tesaddur ederler. Tarîk–i ilmiyye ve tarîk–i seyfiyye ricâlinin uzemâsı ale–l–umûm bunların dest–i şerîflerini takbîl ile iktisâb–ı şeref etmek için mekàm–ı lâzım–ül–ihtirâmlarına varırlar. Ve bu zât–ı sütûde–sıfât, uzemâ ve kibârdan bir ferdin ziyâretine varmazlar. Ba'zı umûr–i mühimme ve mesâlih–i mu'zama için mükâleme ve istişâre iktizâ etse vezîr–i a'zam hazretleri bunları saraylarına da'vet ederler. Ve da'vetine dahi merâtib–i

umûmiyede olan kimseler gönderilmeyip eşref–i menâsıb–ı kalemiyye olan riyâset–i küttâb mekàmında bulunan zat gönderilir. Ve da'vet olunur. Teşrif ettiklerinde istikbâl ve teşyilerinde bizzat sâhib–i devlet hazretleri kemâl–i ta'zîm ve tevkîr ederler. Ve i'lâm ve işârâtına min gayri tereddüdin vaz'–ı kalem–i kabûl buyurup re'y ve kavl–i savâblarını tenfîz ederler. Ve mu'zamât–i umûrun cümlesinde bunlarla meşveret ve ümmehât–i dîn ü devlette re'y–i fâzılâne ve ictihâd–i muhakkikànelerinden istimdâd ve isti'ânet buyurmalarında dünyevî ve uhrevî nice fevâid–i azîme ve menâfi'–i cesîme olduğu muhtâc–i beyan değildirler.

"Yukarıya kendi lisânı ile aldığımız parçayı ana noktaları ile şu şekilde hülâsa edebiliriz.

"Bu makamın rütbesi çok yücedir. Çünkü bu rütbenin sahibi müctehid imamların ilimlerine vârisdir ve zamanında Ebû Hanîfe hazretlerinin temsilcisidir. Sultanlar ona ayağa kalkarlar ve meclislerinde onu oturtarak şeref ve vakar verirler. Zamanımızda, vezir–i a'zamdan başka herkese üstündürler. İlim ve askeriyenin büyükleri onu ziyaret ederler; o, kimsenin ziyâretine gitmez. Bazı büyük ve mühim meselelerde kendisiyle müşâvere etmek lâzım olunca, vezir–i a'zam kendisini sarayına davet eder. Fakat bu davet ancak reisülküttâb (Padişah Divanı başkâtibi) vasıtası ile yapılabilir. Geliş ve gidişinde vezir–i a'zam kendisini karşılar ve geçirir. Onun fikir ve reylerini yerine getirirler. Din ve devlete dair mühim meselelerde onlarla müşavere etmenin ve yardımlarını istemenin dünya ve ahirete ait nice büyük faydalar sağlayacağı beyâna muhtaç değildir."

III. EBUSSUUD EFENDİ

A. Ebussuud Efendi Devrine Kadarki Osmanlı Padişahları:

1. Osman Gâzî (1299–1324): Selçuklu Devleti'nin, Söğüt uçbeyi iken, devletin yıkılması üzerine, diğer on kadar beylik ile birlikte istiklâl ilânı ve bazı Bizans kalelerinin fethi.

2. Orhan Gâzî (1324–1360): Bursa'nın, Marmara kıyılarının, Karasi Beyliği'nin ve Rumeli'de Gelibolu ve civârımn fethi... Devlet teşkîlâtı kurulmuş, para basılmış, ilk muntazam askerî teşkîlât ve kanunlar yapılmıştır.

3. Birinci Murad Hudâvendigâr (1360–1389): Ankara'nın, Edirne'nin, Filibe ve Balkanlar'a kadar Bulgaristan'ın zabtı. "Sırp Sındığı"nda ilk Haçlı ordusu ile savaş (1363). Yine Haçlılarla "Kosova" Muhârebesi (1389), zafer ve Sultan'ın şehâdeti... Yeniçeri ve Acemi ocakları kurulmuş, İstanbul ilk defa muhâsara olunmuştur.

4. Birinci Bâyezid, Yıldırım (1389–1402): Sırbistan ile Eflâk'in ve Malatya'ya kadar Anadolu'nun zabtı. "Niğbolu"da Haçlılarla savaş (1396)... Timur'la yapılan "Ankara" savaşının kaybedilmesi (1402), Bâyezid'in esareti ve vefâtı (1403).

– Fetret Devri (1402–1413): Yıdırım'm şehzâdeleri taht kavgasına tutuştular. Süleyman Çelebi (1402–1410) arkasından Musa Çelebi (1410–1413) Rumeli'de ve İsa Çelebi (1402–1404) Balıkesir'de saltanat sürdüler. Bu arada Süleyman Çelebi Macarlarla savaştı ve Musa Çelebi İstanbul'u muhâsara etti... Nihayet Mehmed Çelebi hepsini mağlûp ederek tahta geçti.

5. Birinci Mehmed, Çelebi (1413–1421): Fetret Devri'nde kaybedilmiş olan topraklar tekrar alındı. Şeyh Bedreddin gâilesi halledilip Venediklilerle küçük bir deniz savaşı yapıldı.

6. İkinci Murad (1421–1444, 1446–1451): İstanbul muhâsara olundu. Anadolu'daki beylikler kaldırılarak birlik sağlandı. Macaristan'ın fethi başladı. Haçlılarla "Varna" (1444) ve "İkinci Kosova" (1448) muhârebeleri kazanıldı.

7. İkinci Mehmed, Fâtih (1444–1446, 1451–1481): Kızılırmak'tan Tuna'ya kadarki sahayı kaplayan devletin toprakları arasında kalan İstanbul fetholundu (1453). Zamanında 14 devlet ve 200 şehir fetih ve zabt olundu. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'la "Otlukbeli" (1473) Savaşı yapıldı... Yeni ihtiyaçlara göre kanunlar konuldu.

8. İkinci Bâyezid, Velî (1481–1512): Cem Sultan gâilesi ile uğraşıldı. Muhârebeler devam etmekle beraber mühim zafer ve fetihler olmadı. Nisbeten sâkin bir devre geçti. Anadolu'da, Şah İsmail'in teşvik ettiği Şiî propaganda ve isyanları büyüdü... Bâyezid, yeniçerilerin yardım ettiği oğlu Selim tarafından tahttan indirildi.

9. Birinci Selim, Yavuz (1512–1520): Doğuda, Şah İsmâil Safevî'nin başında bulunduğu Şiî İran ile "Çaldıran"da (1514) savaşıldı. Anadolu'da fitne, fesat ve isyan çıkaran Şiîler imha edildi. Mısır'a hâkim Kölemenler'le "Merc–i Dâbık" (1516) ve "Ridâniye" (1517) savaşları yapıldı... Netice olarak: Doğu Anadolu, Mısır, Sûriye, Filistin, Hicaz ile "Hilâfet hakkı" Osmanlılara geçti.

10. Birinci Süleyman, Kânûnî (1520–1566): Batıda, doğuda ve denizlerde savaşılıp fetihler yapıldı. Batıda: Macaristan'ın ve birçok kalelerin zabtını netîce veren Mohaç Savaşı (1526), Viyana Muhâsarası (1529), Alman (1533 ve 1541) seferleri ile Avrupa içerlerine kadar uzanan akınlar yapıldı... Doğu'da: Tecâvüzlerde bulunan İranlılara karşı Irâkayn (1533–35), "1548–49" ve Nahcivan (1553–55) seferleri açıldı. (Kitabımızda bulunan, 479–489. fetvalar, bu savaşlar sebebiyle sorulmuştur.) Denizden ise Yemen, Aden, Hindistan'da Diu kalesi, Cezâyir ve Trablusgarb zabt olundu. "Preveze zaferi"

(1538) ile neticelenen deniz savaşları sonunda Akdeniz "Türk gölü" hâline getirildi... İdârî sahada yaptıkları ile "Kânûnî", lâkâbını alan Sultan, Orhan Gâzî ve Fâtih devrinde yapılan kanun ve nizamları yeniden hazırlatmış, idârî taksîmâtı düzenlemiştir.

11. İkinci Selim, Sarı (1566–1574): İsyan eden Yemen tekrar (1567–71) alındı. Tunus (1574) ve Kıbrıs (1570–71) fetholundu. İnebahtı (1571) Deniz Savaşı'nda donanma büyük bir mağlubiyete uğradı... Sultan, devlet idaresini daha ziyâde dirâyetli sadrâzamı Sokullu Mehmed Paşa'ya bırakmıştı.

B. Ebussuud Efendi Devrine Kadarki Şeyhülislâmlar:

1. Mehmed Şemseddîn el–Fenârî (1424), İkinci Murad devri.
2. Fahreddîn el–Acemî (1436), İkinci Murad ve Fâtih devirleri.
3. Molla Hüsrev Mehmed (1460), Fâtih devri.
4. Molla Gürânî Ahmed Şemseddîn (1460), Fâtih ve İkinci Bâyezid devirleri.
5. Molla Abdülkerîm (1488), İkinci Bâyezid devri.
6. Çelebi Alâeddîn el–Arabî (1495), İkinci Bâyezid devri.
7. Efdal–zâde Hamîd Molla (1496), İkinci Bâyezid devri.
8. Zenbilli Alâeddîn Ali el–Cemâlî (1503), İkinci Bâyezid, Yavuz ve Kânûnî devirleri.
9. Kemâlpaşa–zâde (İbni Kemâl) Ahmed Şemseddîn (1525), Kânûnî devri.
10. Sa'dullah Sa'dî (1534), Kânûnî devri.
11. Çivi–zâde Muhyiddîn (1539), Kânûnî devri.
12. Abdulkàdir Çelebi el–Hamîdî (1542), Kânûnî devri.
13. Fenârî–zâde Muhyiddîn, (1542), Kânûnî devri.
14. Ebussuud Efendi (1545–1574), Kânûnî ve İkinci Selim devirleri.

C. Ebussuud Efendi'nin Hayatı ve Şahsiyeti:

Şeyhülislâm Ebussuud Mehmed el–İmâdî 17 Safer 898'de (30 Aralık 1490) doğdu. Doğum yeri hakkında İskilib'in İmâd köyü veya İstanbul civarındaki Müderris köyü olduğuna dair rivayetler vardır.

Babası, "Şeyh Yavsî" diye anılan, Bayrâmî şeyhlerinden Muhyiddin Mehmed Yavsî el–İskilibî'dir. O tarihte Amasya sancağına (şimdi Çorum'a) bağlı olan İskilib'in İmâd (Direklibel) köyündendir. Bâyezid–i Velî'nin teveccühünü kazanmış ve onun tahta cülûsundan sonra, kendisi için yaptırdığı (İstanbul Yavuz Selim civarındaki) tekkeye (Sivâsî tekkesi) şeyh olmuştur. Padişaha olan yakınlığı sebebiyle "Hünkâr Şeyhi" diye de anılmaktadır.

Ebussuud Efendi'nin annesinin, meşhur matematik ve astronomi âlimi Ali Kuşçu'nun kızı veya yeğeni olduğu bilinmektedir.

Önce babasından, daha sonra Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi ile Mevlânâ Seyyid Karamânî'den ve rivayete göre Kemâlpaşazâde'den ders gördü. Tahsili yıllarından Sultan İkinci Bâyezid'in dikkatini celbederek günlük otuz akça "çelebi ulûfesi" ile taltif olunmuştu. Hocası Karamânî'nin kızı Zeyneb Hanım'la evlenmiştir.

1516'da İnegöl İshak Paşa medresesine yapılan ilk tâyininden sonra sırasıyla: 1520'de Davud Paşa, 1522'de Mahmud Paşa, 1525'te Gebze medreselerine tâyin olundu. 1526'da Bursa Sultaniyye pâyesi verildi. 1527'de Sahn–i Semân medreselerinin "Müftü Medresesi" denilen kısmına tâyin olundu. 1533'te Bursa ve aynı yılın sonunda İstanbul kadısı yapıldı.

1537 Ağustos'unda Kânunî Sultan Süleyman'ın Korfu seferi sırasında Rumeli kazaskerliğine getirildi. Bu sefere ve daha sonraki Kara Boğdan, Estergon ve Budin seferlerine, padişahın yanında olarak katıldı. Budin'in fethinden sonraki ilk Cuma namazını kıldırdı.

Sekiz yıl kazaskerlik makamında kaldıktan sonra, Fenârî–zâde Muhyiddîn Efendi'nin yerine 952 Şabam'nda (Ekim 1545) şeyhülislâm nasbolundu. Bu makamda 5 Cemâziyelevvel 982 (23 Ağustos 1574) tarihindeki vefatına kadar kamerî yıl olarak otuz sene (28 yıl 10 ay) kaldı.

Eserleri: Ebussuud Efendi'nin en meşhur eserleri "Fetvalar"ı ile "İrşâdü'l–Akli's–Selîm ilâ Mezâya'l–Kitâbi'l–Kerîm" adını taşıyan tefsiridir. Pek çok yazma nüshaları bulunan, İstanbul, Kahire, Riyad ve Beyrut'ta on beş defa kadar basılan eser, ilk olarak 2005 yılı sonunda Boğaziçi Yayınevi tarafından Türkçeye de çevrilerek, müteaddid ciltler halinde çıkarılmaya başlanmıştır.

Yine tefsire dair birkaç risalesinden başka, arazi ve vakıf meseleleri, fetva ve kadılık ve şer'î vergi hukuku üzerine kitapçıkları vardır. Kaza ve kader meselesi hakkında ve tıbba dair birer risalesi ile bir duânâmesi de bulunmaktadır. Bu eserlerini Türkçe ve Arapça yazmıştır. Yine bu iki dilde şiirleri de vardır.

Hayrâtı: Ebussuud Efendi'nin muhtelif vakıfları ve hayır eserleri mevcuttur. İstanbul'da Eyübsultan semtinde zâviye, sıbyan mektebi ve sebil çeşme, Macuncu Odabaşı mahallesinde çeşme ve hamam, İskilib'de babasının türbesi yanında câmi, imaret ve mektep, Kırım'ın Kefe şehrinde câmi, İnebahtı'da mescid, Şehremini Ereğli mahallesinde sıbyan mektebi.

Şahsiyeti: Kendisinden bahseden kaynaklar, Ebussuud Efendi'yi, zayıf, uzun boylu, uzunca sakallı, nurlu yüzlü, vakur, heybetli gayet sade giyinir, etrafındakilere güzel davrandığı halde, telkin ettiği hürmet duygusu sebebiyle, meclisinde kimse ağzını açamaz, sözleri hürmetle dinlenir, ibadetine düşkün zâhid bir zat olarak târif ediyorlar.

Derin ve geniş ilmi dolayısıyla, çağdaşları tarafından, İkinci Ebû Hanîfe, Müfessirlerin Sonuncusu, İkinci Muallim (birincisi:

Kemâlpaşa–zâde) vasıfları ile zikrolunan Ebussuud Efendi, Osmanlı şeyhülislâmlarının tefsir ve fıkıh sahalarında en âlimlerinden birisi sayılmaktadır. Adına yazılmış kasidelerden başka, tarih, tezkire ve terceme–i hâl kitaplarında kendisi hakkında yazılanlara bakılırsa, zamanını çok aşan güzel bir şöhret kazandığı görülmektedir.

Kendisinin çiçek merakını tesbit eden bir kayıd, şahsî ahlak ve mizacı hakkında bir fikir verebilir: Şehremini Câmii hatibi Ubeydî Efendi'nin 1110 (1698) yılında kaleme aldığı çiçekçiler tezkiresi "Netâyicü'l–Ezhâr"dan Reşad Ekrem Koçu'nun naklettiğine göre, Ebussuud Efendi de "İkisi sarı, biri beyaz, üç çeşit zerrin (fulya) yetiştirmiş, bu çiçekler Sarı Ebussuud, Ebussuud Müşâbihi, Ebussuud Beyazı isimleriyle tescil edilmiştir." (*)

Ebussuud Efendi, devrinin en nüfuzlu şahsiyetlerinden biri olmakla birlikte, günlük siyasete ve makam mevki çekişmelerine karışmamış, kendisine emanet olunan yüksek makamın ciddiyetini ve İslâmiyet'in izzetini, şan ve şerefini koruyarak, dinin esaslarının hakkıyla tatbik olunmasına dikkat etmiştir.

Sultan Süleyman Kânûnî, kendisine karşı büyük bir hürmet ve itimad beslemiş, mühim meselelerde onun re'yine başvurmuştur. Süleymaniye Câmii'nin temelini de Ebussuud Efendi'ye attıran Sultan'ın, Zigetvar yolunda iken, hasta olan Şeyhülislâm'm hatırını sormak için yazdığı ve "Hâlde hâldaşım, sinde sindaşım, tarîk–i Hak'ta yoldaşım Ebussuud Efendi hazretleri..." diye başlayan mektup, aralarındaki bağın kuvvetini göstermektedir.

Buna rağmen, Ebussuud Efendi'nin, Sultan emri olarak çıkarılan bazı emirnameleri, İslâm hukukuna aykırı olduğu için reddettiği de görülmektedir. Kitabımızda bulunan 422. fetva, bunlardan birisidir: "..nâ–meşru olan nesneye emr–i sultânî olmaz."

---

* Reşad Ekrem Koçu, *Geçmişten Yapraklar*, Büyük Doğu dergisi, no: 4, 8 Ekim 1943

Hizmeti: Kânûnî'nin oğlu Sultan İkinci Selim'in yanında da itibar gören Ebussuud Efendi, bu padişahın zamanı ile Üçüncü Murad ve Üçüncü Mehmed devirlerinin başlıca âlimlerinin de hocası olmuştur.

Şeyhülislâmlık müessesesi, Ebussuud Efendi'nin ilmî şahsiyeti, ciddiyeti ve idareciliği ile, onun devrinde mevcut ilim müesseselerinin hepsinin üzerine yükselerek, daha sonra devam edecek olan mevki ve değerini kazanmıştır. Kânûnî'nin arzusu üzerine, ilim tahsili ve müderrislik usulünü de belirli bir nizam ve kanuna bağlayarak, bu yoldan yüksek şahsiyetler yetişmesini sağlamıştır.(*)

Elhâsıl Ebussuud Efendi, sultânı Kânunî, sadrazamı Sokollu, kaptan–ı deryâsı Barbaros Hayreddin, ser–mimarı Sinan ve şâiri Bâkî olan ebed–müddet bir cihan devletinin, kendine lâyık şeyhülislâmı idi. Rahmetullâhi aleyh.

IV. MECMÛ'A–I FETÂVÂ NÜSHALARI

A. Asıl Tertip Tarzı:

Kitabımızın tasnifinde, "fetâvâ mecmû'aları"nın klâsik tertip tarzı dikkate alınmamıştır. Bu mecmualar, kâdîlere birer mürâcaat kitabı olarak tertip olunduklarından içlerindeki fetvalar dinsel ve hukûkî bir sıraya göre toplanmışlardır. Meselâ namaza (kitâb–üs

---

* Fıkıh, kadı ve fetva gibi bahislerle, şeyhülislâmlık ve ilmiye sınıfı hakkında Ömer Nasûhi Bilmen Efendi'nin *"Istılâhât–ı Fıkhiyye Kàmusu"*na ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *"Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı"* adlı eserine bakılabilir. Bu sahada yazılmış daha birçok kitap ve makale bulunmaktadır. Bütün bu kaynaklar ve en son bilgiler, Ahmed Akgündüz'ün Diyanet Vakfı Ansiklopedisi'nin 1994'te çıkan 10. cildine yazdığı *"Ebussuud Efendi"* maddesinde (ayrıca bkz. c. 11, s. 559) mevcuttur.

salât), nikâha (kitâb–ün nikâh), hırsızlığa (kitâb–üs sirka) dair fetvalar ayrı fasıllarda (kitaplar) bulunmaktadırlar.

Bizim maksadımız ise, dînî veya hukûkî bir mes'ele sorulurken, fetvada beliren içtimâî bir özelliği yakalamak ve bunlardan faydalanarak, o devrin hususiyetlerini tesbite çalışmaktır.

Çalışma sırasında, –Önsöz'de kısaca belirttiğimiz şekilde– önce fetâvâ mecmû'aları okunup aradığımız özelliği belirten fetvalar fişlenmiş, sonra da aynı özelliğe dair olanlar, muhtelif başlıklar altında tasnif olunmuştur.

Fetva kitaplarının, buradaki gibi Türkçe de olsalar, fasıl başlıkları müşterek ilmî ıstılahlarla ve Arapça yazılmaktadır. Bir fetva mecmuasında bulunan kısımların adlarını ve sırasını belirtmek bakımından, bu tertibi (Ali Emirî Efendi, Şer'iye 80'den alarak) aşağıya çıkardım:

Kitâb–üt tehârât, kitâb–üs salât, kitâb–üz zekât, kitâb–üs savm, kitâb–ül hac, kitâb–ün nikâh, kitâb–ür rıdâ', kitâb–üt talâk, kitâb–ül itâk, kitâb–ül îmân, kitâb–ül hudûd, kitâb–üs sirkat, kitâb–ül cihâd, kitâb–ül lakît, kitâb–ül lukata, kitâb–ül âbık, kitâb–ül mefkûd, kitâb–üş şirket, kitâb–ül vakf, kitâb–ül bey', kitâb–üs sarf, kitâb–ül kefâlet, kitâb–ül havâle, kitâb–üş şehâdet, kitâb–ül vekâlet, kitâb–üd da'vâ, kitâb–ül ikrâr, kitâb–üs sulh, kitâb–ül müdârebe, kitâb–ül âriyet, kitâb–ül vedîa, kitâb–ül hibe, kitâb–ül icârât, kitâb–ül mükâteb, kitâb–ül velâ', kitâb–ül ikrâh, kitâb–ül hıcr, kitâb–ül me'zûn, kitâb–ül gasb, kitâb–üş şuf'a, kitâb–ül maksime, kitâb–ül müzâraa, kitâb–ül mesâkât, kitâb–üz zebâyih, kitâb–ül udhiye, kitâb–ül kerâhiyet, kitâbü ihyâ–ül mevât, kitâb–ül eşribe, kitâb–us sayd, kitâb–ur rehin, kitâb–ül cinâyât, kitâb–üd diyât, kitâb–ül vesâyâ, kitâb–ül hünsâ, kitâb–ül mühimmât–liddîn.

B. Kitaba Esas Alınan Nüshalar:

Bu kitaptaki fetva metinleri, aşağıda haklarında etraflıca izahat verilecek olan iki yazma(*) nüshadan alınmıştır. Bu yazmalar, İstanbul kütüphanelerinde bulunan otuz kadar(**) nüsha gözden geçirilerek seçilmiştir.

Âdet olduğu üzere nüshalar birer harf (A) ve (B) ile işaretlenmiş ve yaprakların birinci yüzü (a) ikinci yüzü (b) harfleriyle gösterilmiştir. Her fetvanın sonuna alındığı yer kaydolunmuştur. Meselâ (A. 40 b): A nüshasının 40. yaprağının arka yüzü demek olup, bu ibâreyi taşıyan fetva oradan başlıyor demektir.

Yazma nüshalarda, bütün bu fetvaların sonunda ekseriya "Ebussuud el–hakîr" veya sadece "Ebussuud" kaydı bulunmakta ve arada bir bahsi tamamlamak için alman, diğer şeyhülislâmlara ait fetvalar da aynı şekilde onların imzaları ile kaydolunmuş bulunmaktadır... Fakat metnimize sadece Ebussuud Efendi'ye ait fetvalar alındığı için, sonlarına isim yazılmak lüzumlu görülmedi. Sadece, alınmış olan ve diğer iki şeyhülislâma ait bulunan birkaç fetvanın sonlarına, ait oldukları zatların isimleri kaydolunmuştur.

---

* Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'nin fetvalarını toplayan mecmuaların hepsi yazmadır. Bu fetvalar şimdiye kadar –gerek eski gerek yeni yazı ile– basılmamıştı. Bazı yazılara örnek olarak alınan birkaç fetva, neşir sayılmayacağına göre, Ebussuud Efendi fetvalarının ilk neşri, bu kitapla olmaktadır... Ayrıca umûmî olarak, fetvalar üzerinde ilk etraflı tedkikin de bu çalışma olduğunu zannediyorum.

** Tezimizin takdiminden sonra neşredilen bir bibliyografyaya göre İstanbul kütüphanelerinde, 98 yerde Ebussuud Efendi'nin fetvalarından parçalar bulunmaktadır: *İstanbul Kütüphanelerine Göre Ebussuud Bibliyografyası*, Hazırlayan: Atsız, İstanbul 1967, Millî Eğitim Basımevi, 61 sayfa. Ancak bu bibliyografyada da eksikler bulunabilir. Mesela, bizim esas aldığımız (B) nüshası ve gördüğümüz birkaç sayfalık bâzı parçalar bu kitapta yoktur.

(A) Nüshası:

Fatih Kütüphanesi, Ali Emirî kitapları, Şer'iye bölümünde bulunan 80 numaralı yazmadır. Açık kahverengi, basma şemseli meşin cilt içindedir. Okunaklı güzel bir nesih ile yazılmıştır. Dış ölçüsü 134 x 218 mm., yazının eb'âdı (çerçevesiz) 75 x 137 mm. dir. Varak sayısı 285 olup, asıl metin 277 b'nin sonuna kadardır. Satır sayısı 27–30 arasında değişmektedir. Kitab, bab ve fetva başları kırmızı mürekkepledir. Eserin kâğıdında "kız–başlı kartal" markası vardır... Müstensihinin "Cezâir–ül–Mahrûse" de mütevellî bulunan Mustafa bin Ali el–Hatib ve istinsah tarihinin 1041 (m. 1634) olduğu kayıtlıdır.

(B) Nüshası:

Bâyezid Umûmî Kütüphanesi 2757 numarada kayıtlı yazmadır. Son zamanlarda yapılmış âdî penbe bir mukavva cilt içindedir. Aynı şahıs tarafından yazıldığı zannedilmekle beraber, bazan başka eller karışmış hissini verecek kadar bozulan, fakat umûmiyetle okunaklı bir ta'lik ile yazılmıştır. Dış ölçüsü: 187 x 300 mm., yazının eb'âdı (çerçevesiz) 98 x 215 mm. dir. Varak sayısı 341 ve satır sayısı 23'tür. Kitab, bab ve fetva başları kırmızı mürekkepledir. Eserin kâğıdında "üç yapraktan aşağı uzanan bir sapın iki tarafında lâtin hurufâtı ile A ve S harflerini hâvî" bir marka bulunmaktadır.

Eserin başındaki iki sayfalık mukaddimede, mecmuayı derleyen zat, kimliğini ve yaptığı işi şöyle anlatmaktadır:

"... işbu efkar–i ibâdullah–il Melik–ül Mennân... Çorlulu Sinan bin Ramazan (Süleymaniye–Hacı Mahmud Ef. 1219 nu. yazmada: Sinan bin Ramazan el–Cevherî) eyyâm–i tahsilde âvâre ve ser–gerdan ve bî–kes ü bî–derman, hayret vâdîlerinde pûyan ve revan iken, Hak subhânehu ve te'âlâ hazretlerinin lûtf–i bîkeran ü ni'am ve kerem–i bî–pâyânına mazhar düşüp a'lem–ül 'ulemâ–ül mütebahhirîn... vâris–i 'ulûm–ül enbiyâi ve–l mürselîn, keşşaf–ül

müşkilât–üd dîniyye... şeyh–i meşâyih–ül islâm, müfti–l enâm mevlânâ ve üstâdenâ Ebussuud... hizmetlerine yetişip, dânişmendleri olmak sa'âdetiyle müstes'id... olmağla müddet–i medîd hizmet–i şeriflerinde tahsîl–i ulûm–i nakliyye ve tekmîl–i fünûn kılmakta... te'lîf ve tasnîf buyurdukları tefsîr–i şerîfin müsveddelerinden beyaza çıkarılması hizmetini buyurduklarında... itâ'atten gayrı çare olmayıp şurû' olundukta... cenâb–i cennet–mekân ve firdevs–âşiyân merhum ve mağfûrunleh Sultan Süleyman Han (nevver–allâhu te'âlâ merkadehu) hazretlerinin asr–ı şerîflerinde hazâne–i âmirelerine ihdâ buyurduklarında bu hakîre... südde–i seniye mülâzımlarına ilhak buyurmağa inâyet buyurulup lâkin... mansıb–ı kazâ semtine bi–z zarûrî rızâ lâzım geldi... Hak subhânehu ve te'âlâ hazreti fî–zamânînâ olan kudâttan ba'zı gibi tarîk–i dalâlete düşüp hâlik olmaktan saklaya, âmîn yâ Rabb–el âlemîn. El–kıssa mevlânâ–i mumâin–ileyh hazretlerinin hergün çıkan fetâvâya elbette bu hakîrin nazarı müte'allik olmağla... cevâb–i bâ–savâblarından işbu mecmû'a cem' ü tehzîb ve... tertîb edip... husûsan fî–zamânînâ olan kudâtın ekserine nev'â hâzır helvâ şekli olup..."

Bu ifadeye göre nüshamız, Ebussuud Efendi'nin "Tefsîr"ini temize çeken, yakın bir talebesinin eseridir. Mecmua, Efendi'nin sağlığında ve İkinci Selim devrinde bitmiş olup Sinan bin Ramazan bu sırada kâdî bulunmakta olmalıdır...

Mukaddimede olduğu gibi, yazmanın başka bir yerinde de tarih kaydına rastlanılmadı. Musannif Sinan Efendi'nin tercüme–i hâli tesbit olunduğunda, derlemenin yapıldığı tarih de daha sıhhatli olarak anlaşılacaktır.

C. Metnin Neşri Hakkında:

1. Fetva metinleri aynen alındı; ekleme, çıkarma veya sadeleştirme yapılmadı.

2. Metindeki bütün noktalama işaretleri tarafımızdan konulmuştur. Fetvaları anladığımız şekilde noktaladığımız için, yanlış yapmamız ihtimali de vardır. Farklı anlayan ve noktalamanın başka türlü olması gerektiğini düşünen okuyucularımızın bizi ikaz etmelerini istirham ederiz.
3. Metinde, yanlış yazıldığı veya eksik olduğu kuvvetle zannedilen kelimeler için:
   a. Noksan olduğunu tahmin ettiğimiz kelime köşeli parantez içinde olarak eklendi: 300, 432 ve 770. fetvalarda olduğu gibi.
   b. Yanlış yazıldığını tahmin ettiğimiz kelimenin yanma doğrusu da parantez içinde (?) eklendi: 412, 772 gibi.
   c. Farklı şekillerde okunabilecek kelimelerin öteki okunuşları da parantez içinde yanına yazıldı: 413, 438, 439 gibi.
   d. Hiç okunamayan bir iki kelimenin yeri, noktalarla işaretlendi: 408, 905 gibi.
   e. Birkaç fetvanın yalnız su'al kısımları alındı: 945–950 gibi.
4. Araştırmamız bir lisan çalışması değildir. Bu sebeple transkripsiyon alfabesi kullanılmadı. Ancak kaf ve kef sesleri yeni hurufatta belirtilemediği için, kalın uzun â ve û seslerinin yanlış telâffuz edilmesi tehlikesi mevcuttur. Lügatçe'mizde bu fark belirtilmiştir. Fakat burada, çok kullanılan bazı kelimelerin kalın olarak uzatılmasını hatırlatarak, dikkati çekmek istedik: İkàmet, ibkà, mukàbele, kàbil, kàdir, kàdire, ikàb, istikàmet, ıskàt, istihkàk, menkùl, evkàt, ukùbet, mekàbir, kàdî, kàim, intikàl, kàiden, makàle, kàbiliyet, mukàtele, i'tikàd, kànun, mefkùd, mukàta'a, ilkà.(*)

* Kitabın 2005 yılında yapılan beşinci baskısı "bilgisayar çağı"na rastladı. Bundan istifade ederek, (kaf, elif)leri (kà) ve (kaf, vav)ları (kù) şeklinde göstererek, (kef,

5. Metinde, (ayın) ve (hemze) harflerinin ikisi de ancak mânâ icap ettiği zaman (kesme virgülü) ile gösterilmişlerdir.
6. Metinde geçen "salâvat" ve dualar, aslında da vardır. Tarafımızdan eklenmemiştir. Sadece "tire" veya "parantez" işaretleri arasına alınmıştır.
7. Fetvaların kaleme alındığı dört yüz elli sene önceki Türkçenin –ilim zarureti dolayısıyla kullanılan fıkıh terimleri dışında– bugünkünden pek farklı olmadığı görülecektir. Bu ilmî terimlerle, bugün artık kullanılmayan birkaç Türkçe kelimenin mânâları Lügatçe'de verilmeye çalışılmıştır. Kolayca anlaşılan Türkçe kelimelerin eski telâffuzları –o günlerin havasını teneffüs etmek arzusuyla– aynen bırakılmıştır.

Ancak bugünkülere benzeyen bazı Türkçe kelimeler, o günlerde, zamanımızda taşıdıkları mânâlardan farklı anlamlar taşımakta idiler. Bunlar metne sadâkat zarûreti dolayısıyla aynen muhafaza edildi. Ancak metnimizdeki yazılışları ve onaltıncı asırda ifade ettikleri mânâlar hakkında, aşağıdaki bilgilerin verilmesi lüzumu hâsıl oldu:

Ana : Ona.

Artuk : Fazla.

Beslerin : Beslerim. (O tarihte birinci şahıs eki olarak kullanılan "n" sesi, karışıklığa meydan veril-

---

elif)lerden (kâ) ve (kef, vav) lardan (kû) ayırma imkânı bulduk. (kàtil–kâtib) ve (menkûl–nükûl) gibi... Lügatçe'de, kaf veya kef'le yazılmış olduklarını –icap ediyorsa–parantez içinde belirttiğimiz kelimeleri yine öyle bıraktık. Ancak kabulü sırasında "güzel Türkçe"nin korunması hedef alınmamış olan Latin harflerinin yetersizliği dolayısıyla (kaf ye) ile yazılan (bâkî=kalıcı)yı, (kef, ye) ile yazılan (bâkî=ağlayan) dan veya (hı, lâm, kaf) ile yazılan (Hâlik=Yaratıcı)yı, (ha, lâm, kaf) ile yazılan (hâlik=berber)den ve (he, lâm, kef) ile yazılan (hâlik=helâk olan)dan... ne yazık ki ayıramadık. Bu "küçük" farkları, aziz okuyucunun irfânına havâle etmek zorunda kaldık.

memek için metinde "m" şeklinde işaretlenmiştir. Değilin: Değilim; Edeyin: Edeyim... gibi).

Bile olmak : Birlikte bulunmak, beraber olmak.

Bunda : Burada.

Dahi : (Dal, hı, ye) imlâsıyla yazılan bu edat, fetvaların pek çoğunda bulunmakta ve ekseriyetle asıl mânâsı olan (de) edatının yerini tutmaktadır. Ancak aynı imlâ ile yazılmakla birlikte, cümledeki kullanılışına göre, başta (daha) edatı olmak üzere (bile, hatta, üstelik, eğer, ayrıca ilâveten, birlikte...) gibi mânâları da ifade etmektedir. (Dakı, dagı, dahı) şeklinde bir ses değişikliği geçirmiş olan bu edatın, eski devir Türkçesinde yirmiye yakın anlamda kullanıldığı tesbit olunmuştur.(*)

Demeğin : Deyince, demesi hâlinde, dediği için.

Deyicek : Deyince, söyleyince, dediği takdirde.

Deyu : Diye.

Dökülmeyince : Dökülmezse, dökülmediği müddetçe.

Edince : Edecek kadar.

Edicek : Edince, yapınca, yaptığı takdirde, yaparsa.

Edicek değin : Yapıncaya kadar.

Edincek : Edince, yapınca, yapması üzerine.

Gelince : (Gelince değin:) Gelinceye kadar.

Gelmeyicek : (Gelmediği takdirce:) Gelmez ise, gelmemesi halinde.

---

* "Dahi" edatı için bakınız: *Tarama Sözlüğü*, c. 2, s. 969–977, Ankara 1965, TDK Yayını... Ahmed Topaloğlu, *Muhammed bin Hamza'nın XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'ân Tercümesi*, 2. cild Sözlük, s. 132–135, İstanbul 1978, Kültür Bakanlığı Yayını.

Getiremeyicek : Getiremeyince, getiremezse.
İdüğü : Olduğu.
Kayıtmak : Bakmak, ilgilenmek.
Kimesne : Metinde bugünkü söylenişi ile "kimse" şeklinde yazılmıştır.
Olduğun : Olduğunu.
Olduğu takdirce : Olursa, olunca.
Oldukta : Olduğu zaman.
Olmağın : Olduğu için, olunca.
Olmanuz : Olmayınız, olmayın.
Olmazın : (Olmazım:) Olmam.
Olmazız : Olmayız.
Oluben : Olarak, olunca.
Olucak : Olunca, olduğu takdirde, varsa.
Olunca : Oluncaya kadar.
Oluncak : Olunca, varsa.
Sunmak : El uzatmak.
Vericek : Verince, verdiği takdirde.
Vermeğin : Vermekle, verdiği için, vermesi halinde.

FETVALAR

–Fetâvâ–yı Ebussu'ûd Efendi–

AİLE

I. ÇOCUK VE NESEB

1. *Mes'ele:* Zeyd'in bulûğuna kaç yaşında olmakla hükm olunur?
   Elcevap: İkrâr ederse on ikisin tamam edicek olunur, eylemezse on sekizin tamam edicek değin olunmaz. (B. 245 a)
2. *Mes'ele:* Nisâda ibtidâ–i hadd–i bulûğ nerdendir?
   Elcevap: İkrâr edicek, on ikisin tamam ettikte bâligadır. (B. 245 a)
3. *Mes'ele:* İnâsdan olanların bulûğuna kaç yaşın tamam etmekle hükmolunur?
   Elcevap: On yedi yaşın tamam etmekle olunur. (B. 245 a)
4. *Mes'ele:* Zeyd'in mutallâkası Hind, Zeyd'den olan veled–i sagîrini kâdîye varıp nafaka takdir ettirse Zeyd kabul etmeyip veledi Hind'den hizâneden müstağnî değil iken almağa kàdir olur mu?
   Elcevap: Olmaz. (B. 70 b)
5. *Mes'ele:* Hind takdir ettirdiği akçayı ba'de zamânin taleb ettikte Zeyd te'allül edip vermeyicek, Zeyd'i habs ettirmeye şer'an kàdire olur mu?
   Elcevap: Olur, sagîrin helâkine müeddîdir veled–i kebîr gibi değildir. (B. 70 b)

6. *Mes'ele:* Müddet–i hizâne kız çocuklarda şer'an ne zamana değindir beyan buyurula?
Elcevap: Hizâneden müstağniye olucak dahi âdet–i nisâyı ta'lim için bir mikdar almamak evlâdır, meğer müştehât ola. (A. 77 b)

7. *Mes'ele:* Zeyd–i ma'sûmun müte'ehhil olan kardeşi Amr ile ammi olan Bekr olsa, şer'an hakk–ı hizâne kangısınmdır?
Elcevap: Erin hizânesi olmaz hakk–ı terbiyet kardeşinindir. (B. 69 b)

8. *Mes'ele:* Hind–i sagîrenin hakk–ı hizânesi ebesi Zeyneb'in olup, Hind on yaşına girdikte babası Zeyd, Hind'i Zeyneb'in elinden almağa şer'an kàdir olur mu?
Elcevap: Müştehât olup Zeyneb zabtına kàdir olmayıcak olur. (B. 71 a)

9. *Mes'ele:* Zeyd–i müteveffânm zevci Hind, ecnebîden Amr'a nikâhla vardıkta, Zeyd'in sagîr oğlu Bekr'i Zeyd'in anası mı alır yoksa Hind'in anası mı alır?
Elcevap: Hind'in anası alır. (B. 69 b)

10. *Mes'ele:* Zeyd–i müteveffânın oğlu Amr–i sagîrin hakk–ı hizânesi Hind'in olup beslerken, Bekr–i ecnebîye vardıkta, hakk–ı hizâne Hind'in anası Zeyneb'in olup Amr'a takdir olunan nafakayı alıp, geri Hind'e verip, Hind "aldım" dedikte verese kabul etmeyip, Zeyneb'e "Hind'e verdiğini isbat eyle" deyu "yemin eyle" demeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Hakk–ı hizâne Hind'in olmayıcak, Amr'ın nafakasını Hind almak meşrû' değildir. (B. 69 b)

11. *Mes'ele:* Hind fevt oldukta, üç yaşında oğlu Zeyd ve dokuz yaşında kızı Zeyneb'i, mezburların babaları Amr'dan, Hind'in anası Hatice alıp nafaka takdir ettirip nafaka–i mezbûre ile beslemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, müştehât ise Zeyneb'i alamaz. (A. 77 b)

12. *Mes'ele:* Zeyd'in zevcesi Hind–i mutallâka, Zeyd–i mezbûrdan yedi yaşında kızı Zeyneb'e yevmî ikişer akça takdîr ettirip, Zeyd kàdir olmayıcak, anası Hatice nafakasız beslerim der iken almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Müştehât ise Zeyd alır. (B. 69 a)

13. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'e talâk verip, âhar vilâyette sâkin olup, Hind'den olan oğlu Amr–i sagîr dokuz yaşına girip hakk–ı hizâne sâkıt oldukta, Zeyd'in ma'rifeti yok iken kardeşi Bekr "kardeşim oğludur" deyu Amr'ı Hind'den almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 70 b)

14. *Mes'ele:* Zeyd–i müteveffânın, zevci Hind'den bir yaşındaki oğlu Amr ile üç yaşındaki Bekr'i, Hind ile Hind'in anası Hatice'nin elinden cebren, Zeyd'in babası ve kardeşleri alıp evlerine ilettiklerinde, Bekr ocağa düşüp yanıp fevt olup, Amr dahi inek sütü ile beslendiği ecilden fevt olup ölse, şer'an Zeyd'in babası ile kardeşlerine ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd lâzımdır. (B.92 a)

15. *Mes'ele:* Zeyd memlûkesi Hind–i sagîre, Zeyd'in zevcesi Zeyneb'i emse, Zeyd Hind'i tasarruf helâl olur mu?
Elcevap: İki buçuk yaşın içinde ise olmaz. (A. 56 b)

16. *Mes'ele:* Hind, kulu Zeyd'i müddet–i rezâ'da emzirse, ba'dehu bey'a kàdire olur mu?
Elcevap: Olur, amma lâyık değil. (A. 56 b)

17. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i tezevvüc etmek diledikte, mahallesi ahâlisinden ba'zı "onu zevcin Zeyneb müddet–i rezâ'da emzirdi idi, alma" deyip Zeyd dahi "kızım ise dahi alırım" deyip alsa ne lâzım olur?
Elcevap: Emzirdiği sâbit olur ise tefrîk ve ta'zîr–i şedîd lâzımdır. "Kızım ise dahi alırım" dediği hükm–i şer'i redden sâdır oldu ise kâfir olur, katli helâl olur. (A. 56 b)

18. *Mes'ele:* Zeyd'in zevcesi Hind, anası Zeyneb'in sagîr oğlu Amr'ı emzirse, nikâha zarar var mıdır?
Elcevap: Yoktur aksi dahi câizdir. (A. 56 b)

19. *Mes'ele:* Sünnet olduğu zamanda mu'tâddan eksik kesilmiş olan Zeyd, tekrar sünnet olmak şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz (B. 269 b)

20. *Mes'ele:* Diyâr–ı Arabda avretleri sünnet ederler bu fi'l sünnet midir?
Elcevap: Müstehabdır. (B. 269 b)

21. *Mes'ele:* Hind, kızı Zeyneb–i sagîreyi Hatice'ye iyalliğe verip, Hatice Zeyneb'i besledikten sonra, Hind Zeyneb'i cebr ile Hatice'den almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Olur, amma Hatice'nin hâtırın ri'âyet etmek gerektir. (B. 70 b)

22. *Mes'ele:* Zeyd, oğlu Amr–i sagîri fakîr olduğu ecilden iyalliğe verip "her ne harcedersen ba'de zamânin ben vereyim" deyip, Bekr Amr'ı altı yıl besledikten sonra, Zeyd Amr'ı almak istedikte, Bekr dahi harcını Zeyd'den şer'an almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Mikdarını isbât edicek alır. (B. 70 b)

23. *Mes'ele:* Zeyd sagîre kızı Hind'e, cihâz deyu ba'zı nesne ediverip, hibe ve teslim etmeden Zeyd–i mezbûr fevt olsa, verese–i Zeyd zikr olunan cihâzı taksîme kàdir olurlar mı?
Elcevap: Olmazlar, sagîre olucak teslim lâzım değildir. Hemen ana edivermek kifâyet eder, onunçün kendi kabz etmiş olur. (B. 224 b)

24. *Mes'ele:* Zeyd yabanda bulduğu oğlana infâk etmeyip kâdîye vermek istedikte, kâdî "yabanda bulduğuna beyyine ikàmet eyle" deyip Zeyd dahi eylese, kâdî oğlanı ibkâ etmeğe şer'an kàdir olur mu?

Elcevap: Yabanda buldukta almakla hıfzını iltizâm etmiştir, kâdî muhayyerdir, amma evlâ budur ki, aczi ma'lûm olucak alıp âhara vere, sonra geri talep eder, kezâlik dilerse alır Zeyd'e verir dilerse sonrakide ibkà eder. (A. 99 a)

25. *Mes'ele:* Zeyd sıhhatinde mevlidinden mechûl–ün–neseb olan kulu Amr'a "oğlumdur" deyip bu ikrâr üzerine fevt olsa, Zeyd'in Amr misilli oğlu olmak kàbil olmakla, Zeyd'in oğlu Bekr var iken, Amr dahi Zeyd'e vâris olur mu?
Elcevap: Amr'm mevlidinde mechûl–ün–neseb idüğü beyyine ile sâbit olursa olur ve illâ olmaz. (B. 210 a)

26. *Mes'ele:* Dâr–ı harbde esîr olan Zeyd halâs olup dâr–ı İslâm'a geldikte, Amr'a "babamsın" deyicek, Amr da Zeyd'e "oğlumsun." Bu vech üzerine birkaç yıl geçtikten sonra Zeyd kavlinden rücû' edip Amr'a "babam değilsin" deyicek, Amr "oğlum değilsin" deyip, kavilleri sicil olunduktan sonra fevt olucak, oğulları ile Zeyd dahi vâris olur mu?
Elcevap: Âhar kimsenin oğlu olup Amr'ın değil idüğü tamam zâhir olmağın kavillerinden rücû' etmiş değil ise olur. (B. 40 b)

27. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a tezevvüc ettiği câriyesi Hind'den olan Bekr, Zeyd–i mezbûr fevt oldukta, "ben Zeyd'in sulbü oğluyum" deyu da'va edip, beyyine ikàmet eylese, müteveffâ–i mezbûrun vârisleri dahi "mezbûr Amr'a tezvic olunduktan sonra olup, Amr'ın oğlu idüğüne" beyyine ikâmet eyleseler, Zeyd–i mezbûr hâl–i sıhhatinde meclis–i hâkimde "Bekr benden değildir" deyu selb–i neseb dahi etmiş olsa kangısı evlâdır?
Elcevap: Verese beyyinesi evlâdır. Zeyd, Bekr Amr'ın oğlu idüğüne bir def'a ikrâr etti ise sonra "bendendir" deyu ikrâr ve da'vet ettiğine beyyine–i âdile bulunsa dahi aslâ istimâ' olunmaz. (A. 49 a)

Cevâbülâhar: Hind Amr'ın nikâhında iken doğduğun, yahud Zeyd'in "veled–i mezbûr Amr'dandır" dediğin isbat edicek, Zeyd sonradan "veled–i mezbûr bendendir" dediğine aslâ i'tibar olunmaz. Veled–i mezbûr Zeyd'in andan sonra "bendendir" dediğin isbat ederse dahi lağvdır. (A.49 a)

28. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'le, nikâhlanmazdan evvel olan ettikleri zinâdan hâsıl olan veled, Zeyd'le Hind'e vâris olur mu?
Elcevap: Hind'e vâris olur Zeyd'e olmaz. (B. 64 a)

29. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'in, âhar ile zinâdan veledi olsa, mezkûr veled âhardan idüğü mukarrer iken Zeyd fevt olucak Zeyd'e vâris olur mu?
Elcevap: Li'ân edişip veled anasına ilhâk olunmayıcak mukarrer olmaz, öyle oldu ise vâris olamaz. (A. 75 b)

II. AĞIRLIK VE ERGENLİK

30. *Mes'ele:* Zeyd kızı Hind'i, Amr'ın üç yüz akça ağırlığın almayınca, Amr'a tezvic eylemese, Amr ba'd–et–tezvic üç yüzü Zeyd'den almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, vermediği takdirce tezvic etmemek mukarrer olucak, ağırlık olmaz rüşvet olur. (A. 51 a)

31. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın kızı Hind'e namzed olup, bir mikdar akça ve ba'zı esbâb kalın gönderse, Amr mukabelesinde dondan ve gömlekten ve sâir levâzımdan ana mu'âdil ba'zı esbâb gönderse, ba'de zamânin ayrıldıktan, Zeyd kalın deyu pey verdiği akçayı ve esbâbı almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Kalın mehr–i mu'acceldir. Hediye değildir ki mukàbelesinde ivaz–ı muâdil gönderile, vermek lâzımdır. (B. 39 a)

32. *Mes'ele:* Hind hîn–i tezevvücde Zeyd'e ergenlik bir bağ verip, Zeyd dahi ivaz bir kaftan vermiş olsa, bir yıldan sonra mufârakat ettikte Hind Zeyd'den ol bağı almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Olur, rüşvettir, ivazın Zeyd'e verir. (B. 77 a)

33. *Mes'ele:* Zeyd, kızkardeşi Hind–i müteveffânın kızı Zeyneb'i, Amr'a zevceliğe verdikte, ergenlik onbin akça verse, Zeyneb fevt oldukta, Zeyd akçayı Amr'dan almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Zeyd vermiş olucak ergenlik olmaz, rüşvet ise alır, hibe ise almaz. (B. 228 b)

34. *Mes'ele:* Hind, zevci Zeyd'e ergenlik verdiğin, Hind'in fevtinden sonra sâir verese Zeyd'den almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olurlar, rüşvettir. (A. 51 a)

III. NİKÂH

35. *Mes'ele:* Nikâhta tesâmü' ile şehâdet kabul olur mu?
Elcevap: Fî–zamânînâ olunmaz. (A. 154 b)

36. *Mes'ele:* "Hâkim ma'rifetsiz nikâh olunmaya" deyu emr–i pâdişahî vârid olmuş iken, hâkim ma'rifetsiz nikâh sahih olur mu?
Elcevap: Olmaz, meğer nizâ' ve husûmet olmaya. (A. 42 b)

37. *Mes'ele:* Hind, izn–i kâdî yok iken, birkaç kimse huzûrunda "kızım Zeyneb–i sagîreyi, kardeşim Amr'ın oğlu Bekr–i sagîre verdim" deyip, Amr "Bekr için Zeyneb'i alıp kabûl ettim" dese nikâh olur mu?
Elcevap: İzn–i hâkimle olmak emr olunmuştur. (A. 42 b)

38. *Mes'ele:* Zeyd, sagîre kızını, Amr'ın sagîre oğluna şühûd mahzarında tezvic edip, Amr dahi alıp kabul eylese, amma ma'rifet–i hâkim olmasa, nikâh–ı mezbur sahîh olur mu?

Elcevap: Velâyetleri kâmiledir, olur, hâkim kabul etmemek olmaz. (A. 42 b)

Bu sûrette: Hind bâliga oldukta nikâhı feshe kàdire olur mu?

Elcevap: Olmaz. (A. 42 b)

39. *Mes'ele:* Hind–i nâ–bâligayı, Zeyd nikâh eylese sahih olur mu?

Elcevap: Olur, amma velî babası yahud dedesi değil ise, hıyâr–i feshi vardır, hîn–i bulûğda. (B. 35 b)

40. *Mes'ele:* Zeyd, bâliga kızını Amr'a "senin oğluna verdim" deyip, Amr dahi "oğlum için aldım, kabul ettim" deyip, üç yıldan sonra kızını âhara tezvic etmeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Kızın rızâsı ve huzûr–i şühûd olmayıcak nikâh değildir. (A. 43 a)

41. *Mes'ele:* Zeyd Hind–i bâligayı, babası Amr izinsiz nikâh eylese, Amr, râzı olmasa, nikâhı feshe kàdir olur mu?

Elcevap: Olur. (A. 43 a)

42. *Mes'ele:* Zeyd namzedi Hind–i bâliga, Zeyd'den ayrılıp âhara varmağa rızâsı yok iken, babası, Bekr'e nikâh eylese, ba'dehu Zeyd taleb edicek, Hind Bekr'e varmayıp yine Zeyd'e varmağa kàdire olur mu?

Elcevap: Babasının nikâhını kabul etmediyse Bekr alamaz, babasının rızası olmayıcak dahi Hind Zeyd'e varamaz, ittifak lâzımdır. (A. 44 a)

Bu sûrette: Bekr'e vardığı takdirce, Zeyd, Hind'e ve Hind akrabasına geçen nesnesin almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Olur. (A. 44 a)

43. *Mes'ele:* Hind, kendüyü Amr'a nikâh eylemeğe Bekr'i vekîl ettikten sonra, yine kendüyü Zeyd'e nikâh eylemeğe Beşr'i vekîl etmiş olsa, birbirinin haberi olmayıp ikisi bile nikâh etmiş olsalar, kangısının nikâhı sahih olur?

Elcevap: Kangısı evvel nikâh ettiyse ol mu'teberdir, azl–i zımnîde ilim mu'teber değildir. (B. 40 b)

44. *Mes'ele:* Evli barklı oğlu olan Hind, bir tâze oğlana varmakla, oğlu Zeyd'e ar lâhik olup, leyle–i zifâfta anasının evine birkaç taş vursa, ehl–i 'urf dahl etmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Aslâ olmaz, Zeyd izinsiz nikâhı dahi sahih değildir. (A. 45 b)

45. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i filân tarihten beri menkûhası idüğüne beyyine ikàmet eylese, Amr dahi Hind tarih–i mezbûrdan beri kendinin menkûhası idüğüne beyyine ikàmet eylese, kangısı makbûledir?
Elcevap: Tarihleri bir olucak hiçbiri olmaz, beyyineler tehâtir eder. (A. 54 b)

46. *Mes'ele:* Hind'in Zeyd menkûhası olduğun isbat eyledikte, Zeyd talâk verip mezbûre Hind mehr aldıktan sonra, Amr mezbûre Hind'in bundan akdem menkûhasm olduğun isbat ettiği takdirce, Zeyd Hind'in mehir deyu aldığı akçayı Hind'den almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Eğer asla halvet–i sahîha olmadı ise, halvet–i sahîha olduğu takdirce olmaz. Meğer tesmiye olunan mehr–i misilden zâid olsa, öyle ise ziyâdesin alır. (A. 47 a)

47. *Mes'ele:* Zeyd'in zevcesi Hind'i, Amr boş sanıp, ma'rifet–i hâkimle nikâhlanıp, Hind'den bir veledi olduktan sonra Zeyd taht–ı nikâhında idüğü sâbit ve zâhir olup, yine Zeyd'e hükm olunsa, Hind'in Amr'dan olan veledinin nesebi sâbit olur mu ve Amr fevt oldukta vâris olur mu?
Elcevap: Olur, eğerçi nikâhı sahih değildir, ettiği ikàb îcâbı hakkında zinâdır. Amma zâhir nikâh sûreti olmağın Amr'a had vurulmaz, veledin Amr'dan nesebi kat' olunmaz.
Bu sûrette: Hind–i mezkûre dahi Amr'a vârise olur mu?

Elcevap: Zeyd'e hükm olunan mekrûhenin Amr'a ne alâkası kalır ki verâset da'vâ eyleye, dahi Zeyd'in nikâhı bâkî idüğü zâhir olmadan Amr fevt olup hakîkat–i hâl andan sonra zâhir olsa dahi, mekrûhenin tereke–i Amr'dan alacağı hemen mehridir, eğer mehr–i misli müsâ'ade ederse, eylemezse mehr–i mislin alır. Mehir sıhhat–i nikâha mevkûf değildir. Zinâda dahi bir mâni' ile had sâkıt olsa 'ukr lâzımdır, zinânın mehr–i mislidir. Amma miras tamam nikâh–i sahih olmadan asla meşrû' değildir. (B. 61 a)

IV. ŞARTLI NİKÂH

48. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a altı yıl hizmet etmek şartıyla, Amr Zeyd'e kızı Hind'i nikâh edip, cem' olmuş değiller iken Zeyd fevt olup, Zeyd'in veresesi Amr'dan, Zeyd'in hizmet ettiği zamanın ücretin talebe kàdir olur mu?
Elcevap: Nikâh olunmadıysa olur, olunduysa ecr–i mislinin Hind'in mehr–i mislinden ziyâdesi var ise anı alır. (B. 66 a)

49. *Mes'ele:* Zeyd Hind'e nikâh eyledikte "eğer Hind'in rızâsı olmadan ben kendim avret alırsam yâhud câriye iştirâ edersem Hind benden boş olsun" dese, ba'dehu Zeyd fuzûlî nikâh ile Fâtıma'yı alsa, yahut Zeyd'in vekîli ediniverip, ya cariye alıverse, Hind boş olur mu?
Elcevap: Bizzat almak üzerine şart etti ise olmaz. (A. 55 b)

50. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i nikâhla aldıkta "gayrı yerde âhar avretim yoktur" dese "eğer var ise benden Hind boş olsun" dese, ba'dehu gayrı yerde avreti zâhir olsa, Hind'e talâktan ne vâki olur?

Elcevap: Bu sözü ba'd–ed–duhûl dediyse ric'î talâk boştur, ric'ine kâdirdir, iddet içinde. Kablehu dedi ise iddet yoktur, bâin olur, tecdîd–i nikâh lâzımdır. (B. 43 b)

51. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın kızı Hind–i bâliga İstanbul'da olup, ba'dehu alıp Mısır'a gitmek şartı ile, hîn–i akidde iki yüz altın mehir takdir olunup, Hind dahi râziye olsa, ba'd–et–tezevvüc gitmemeğe kàdire olur mu?

Elcevap: Olur, amma iki yüz altın mehr–i misilden ziyâde olup, Mısır'a gitmek şartı ile etti ise, mehr–i misilden ziyâdesi sâkıt olur. (A. 55 b)

52. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i, şehirde sâkin olmak şartıyla nikâhlandıktan sonra, karyeye iletse, Hind–i mezbûre "karyede olmayıp şehre giderim" demeğe kàdire olur mu?

Elcevap: Mâbeyn mesâfe–i seferce yok ise olmaz. Amma şart–ı mezbur üzerine mehr–i mislinden bir mikdar eksik mehr ile nikâhlandı ise karyeye çıkarmak ile tamam olur. (A. 55 a)

53. *Mes'ele:* Zeyd Hind'e nikâh ederken, Hind Zeyd'e "sen beni koyup gidersen boş olayım mı" dedikte "ol" deyu şart eylese, ba'd–en–nikâh Zeyd, Hind'i dört yıl koyup gitse, ba'dehu Hind Amr'a varıp sekiz yıldan sonra ehl–i mahalle Amr'a "sen Hind'i aldığın zaman Zeyd'den boş idüğün isbat etmedin" deyu dahle şer'an kàdir olur mu?

Elcevap: Zeyd'in şart–i mezbûru muhakkak ise olmazlar. (A. 55 a)

Bu sûrette: Zeyd gâib olup, hayatı ve memâtı ma'lûm olmayıp, meclis–i kâdîde Hind, şart–ı mezbur muhakkak idüğüne ehl–i mahalle üzerine beyyine ikâmet eylese, istimâ' olunur mu?

Elcevap: Olunur, hâli üzerine ibkà olunup, Zeyd gelince değin ta'arruz olunmaz. (A. 55 a)

V. MEHİR

54. *Mes'ele:* Zeyd Hind'e namzed olup, bir mikdar akça ve altın ve gümüş yüzük mehr–i mu'accel gönderse, ba'dehu kabl–en–nikâh Zeyd ferâgat eylese yahud fevt olsa, mehr–i mu'accele rücû' olunur mu?
Elcevap: Olunur. (A. 51 a)

55. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i nikâhlanır oldukta, vekîli Amr'a "üç bin akçadan artık râzı değilim" dediğinden sonra, Amr altı bine nikâh edip Zeyd işittikte "râzı olmazım" deyip, amma yine Hind ile cem' olsa, Zeyd'e altı bin lâzım olur mu?
Elcevap: Altı bin ettiğin kabul etmeyip cem' olucak, zinâ etmiş olur. Mehri kabul etmemek nikâhı kabul etmemeyi müstelzimdir. (A. 49 b)

56. *Mes'ele:* Zeyd, kızın Amr'a verdikte beş bin akça mehr–i mu'accel kavl eyleyip, Zeyd akçayı almadan nikâh edip kızı Amr'a teslim eylese, ba'dehu Amr, zikr olunan beş bin akçayı vermemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz, vermeden kız yanına getirtmemeğe kâdiredir. (A. 50 b)

57. *Mes'ele:* Hind tezevvüc için Amr'ı vekîl edip "sen ne mikdar mehir re'y edersen anın üzerine nikâh olsun" deyip, Amr dahi Hind'i Zeyd'e vekâlet ile üç bin akça mehr–i müeccel üzre nikâh edip, Zeyd'e gelip haber verip sükût edip, Hind ile halvet–i sahîha olup, duhûl ettikten nice zaman sonra Hind'e talâk verdikte, "zamân–ı nikâhta üç bin akça mehre ben râzı olmadım idi" deyu üç bini vermemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 49 a)

58. *Mes'ele:* Hind mehr–i misli, anası mehriyle ma'lûm olur mu, ne ile ma'lûm olur?

Elcevap: Babası cânibinden olan nisâ mehrine kıyas olunur. Cevâb–i âhar: Hemşirelerine mukâyese ile bilinir. (A. 49 b)

59. *Mes'ele:* Birkaç kimse "Hind gelin oldukta cümle mehrin hibe etti" deyu şehâdet edip, mehri ne mikdar idüğün bilmeseler, şehâdetleri makbul olur mu?
Elcevap: "Bağışladım" dediğine şehâdet ederler ise olur, "bağışladı" diye şehâdet ederlerse olmaz. (A. 50 a)

60. *Mes'ele:* Zeyd gerdeğe girdiği gece, ba'zı müslümanlar mahzarında zevcesi Hind yengesi olan Zeyneb "Hind mehrinin bir mikdarın Zeyd'e hibe eyledi" deyicek müslümanlar "hibesin andan bilelim tapunsun" dediklerinde tapunsa, vech–i meşrûh üzre hibe sahîha olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 50 b)

61. *Mes'ele:* Hind Zeyd'e mehrin hibe ettikten sonra Zeyd Hind'i boşasa, Hind hibesinden rücû'a kàdir olur mu?
Elcevap: Hüsn–i mu'âşeret etmek şartıyla hibe etti ise olur. (B. 224 a)

62. *Mes'ele:* Zeyd Hind'e nikâhlanıp, halvet–i sahîha olmazdan evvel fevt olsa, Hind tamam mehrin almağa şer'an kàdire olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 66 a)

63. *Mes'ele:* Hind zevci hayatta iken mehr–i müeccelin talep edip almağa şer'an kàdire olur mu?
Elcevap: Bu diyar âdeti üzre ecel ta'yîn olunmuş değil ise, mevtten talâktan evvel talep edemez. (B. 65 b)

64. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i üç bin akça mehr ile alıp, cem' olduktan sonra boşayıp, iki bin akça ile geri nikâhlansa, Hind Zeyd'den evvelki üç bini almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 66 a)

65. *Mes'ele:* Hind Zeyd'den on iki bin akça mehir talep edip isbât eylese, Zeyd iki bin idüğün isbât eylese kangısı evlâdır?
Elcevap: Mehr–i misil Hind'e müsâ'ide ise Zeyd beyyinesi evlâdır, Zeyd'e müsâid ise Hind beyyinesi evlâdır. (B. 207 b)

66. *Mes'ele:* Sâbıkan Cezâyir paşası olan ağanın mu'tekası ve Hayreddin Paşa oğlu Hasan Paşa'nın menkûhası olan Hind "nikâhım bin altındır" deyu da'va edip, veresenin "nikâhın on dirhem gümüştür" dediklerinde bir hüccet ibrâz edip, amma hüccet Cezâyir'de olup, müddet–i medîde mürûr etmeğin İstanbul'da beyyineye kàdire olmayıp, Cezâyir'de beyyineye kàdire olsa, ayniyle bin altın mehrin almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Mehr–i misil müsâid ise olur ve illâ şâhidlerin şehâdetleri nakl oluncaya değin alamaz. Amma Hasan Paşa merhumun şânından on dirhem ile nikâh ba'îddir. (B. 64 b)
Bu sûrette: Hind'in mehr–i misli şer'le ne makûle kimseye kıyas olunur?
Elcevap: Hasan Ağa'nın şânına kıyas, eshâb–ı vukûf ta'yîn ve ittifakları ile olunur. (B. 64 b)

67. *Mes'ele:* Zeyd'in mutallâkası Hind, Zeyd fevt olduktan sonra "üzerinde beş bin filori mehrim vardır" deyu Zeyd'in ağzı ikrârına beyyine ikàmet eylese, Zeyd'in veresesi "mehrim beş bin akçadır" deyu beyyine ikàmet eylese, kangısının beyyinesi evlâdır?
Elcevap: Hind beyyinesi evlâdır. (A. 51 b)

68. *Mes'ele:* Zeyd–i medyun fevt olup, terike deynine vefâ etmese, zevcesi mehrin almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Sâir guremâ gibidir. (A. 152 b)

69. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i, her yükü otuz batman olmak üzere, yüz yük misk ve yüz yük za'feran ve yüz kul ve yüz câriye ve yüz

deve mehr ile nikâhlanıp, fevt olucak mümkün olmamağın, verese–i Zeyd Hind'e mehr–i mislinden ziyâde nesne vermemeğe kàdir olurlar mı?

Elcevap: Olurlar, mikdâr–i kıymet mechûldür. (A. 50 b)

VI. TALÂK

70. *Mes'ele:* Zeyd "helâlim haram olsun" dese, niyet eylemese, talâk vâki' olur mu?

Elcevap: Olur. (A. 61 b)

71. *Mes'ele:* Zeyd "küllemâ–i şer'iyenin mefhûmu üzerime olsun" demekle كُلَّمَا تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً فَهِيَ طَالِقٌ[1] ma'nâsını olmağı zu'm edip telâffuz edicek, talâk vâki' olur mu?

Elcevap: "Ol sözden niyetim ol idi" der ise i'tirâfı ile olur. (A. 66 b)

72. *Mes'ele:* Zeyd, talâk tezekkür etmeden "ihtiyârın elinde olsun" demek ile şer'an zevcesi Hind boş olur mu?

Elcevap: Hind nefsini boşadıysa olur ve illâ olmaz. (B.74 b)

73. *Mes'ele:* Zeyd Hind'e gazab arasında üç kere "boş ol, boş ol" dese Hind–i mezkûreye şer'an ne vechile talâk vâki' olur?

Elcevap: Üç talâk lâzımdır. (A. 58 a)

74. *Mes'ele:* Zeyd, meclis–i şer'de "zevcem Hind'i iki üç def'a boşadım idi" dedikten sonra "üç def'a dedikte kâzib idim" deyu yemin eylese, tasdik olunur mu?

Elcevap: Olunmaz, yalan ise dahi üç talâk boş olur. (A. 58 a)

75. *Mes'ele:* Zeyd–i ümmî "inşâ'allah avretim üç talâk boş olsun" dese, inşâ'allah demenin ma'nâsın bilmese, talâk vâki' olur mu?

---

1 Arapça ibâre, mânâsı: "Her ne zaman evlenirsem, aldığım boş olsun."

Elcevap: Olmaz, ma'nâsın bilmek lâzım değildir. (A. 71 b)

76. *Mes'ele:* Zeyd üç talâka şart ettikte, nefsi işitecek kadar "inşâ'allah" dediğine, yemîni ile tasdik olunur mu?
Elcevap: Kulağı işitti ise olunur, hâkim tasdik edicek. (A. 71 a)

77. *Mes'ele:* Hind zevci Zeyd'e "eğer bir yıla değin sıladan gelmez isen, irâdetim elde olsun mu" dedikte Zeyd dahi "olsun" dese, ba'dehu Zeyd–i mezbur bir yıla değin gelmediği takdirce, Hind kendi kendin üç talâk boşamağa kàdire olur mu?
Elcevap: Olur, bir yıl tamam oldukta te'hir etmeyicek. (A. 65 a)

78. *Mes'ele:* Zeyd âhar yere gider oldukta, zevci Hind'e "altı aya dek gelmezsem irâdetin elinde olsun" deyip gidip, dört yıl geçip gelmeyicek, Hind nefsini boşamak ile Zeyd'den boş olur mu?
Elcevap: Olmaz altı ay tamam oldukta kâdiredir. (A. 65 a)

79. *Mes'ele:* Zevci nâbedîd olan Hind, nafakaya aczi olucak teşeffu' edip, şâfi'î kâdîsi tefrîk edip zevc–i âhara varsa, ba'dehu Zeyd gelse zevcesin geri alabilir mi?
Elcevap: Alamaz. – Ahmed. (A. 53 a)
Cevab–i âhar: "Teşeffu' husûsu Diyâr–ı Rûm'da cârî olmaya" deyu men'–i sultânî vâki' olmuştur. –Ebussuud. (A. 53 a)

80. *Mes'ele:* Zeyd–i sancak beyi, Amr'a îzâ' edip avreti Hind'e talâk verdirse, ikrahla talâk vâki' olur mu?
Elcevap: Olur, talâk makùlesinde ikrah zarar eylemez, hemen eseri bunda olur ki Hind medhûlün bihâ olsa, Amr'ın üzerine lâzım olan nısf–i mehri ikrâh eden zâmin olur idi. (B. 244 b)

81. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'e "benden boş ol" demekle hılâl–i iddette kâdî izin verip tekrar nikâh–ı cedîde muhtaç olur mu?
Elcevap: Olmaz, ric'ate kâdirdir. (A. 67 a)

82. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'i talâk–ı ric'î ile boşayıp, Hind tekmîl–i iddet edip, Amr'a varmak istedikte, Zeyd men'e kàdir olur mu?
Elcevap: kàdir olmaz, ba'd–el–idde bâindir. (A. 62 b)

83. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'e "anam ve kızkardeşim ol" dese, şer'an Hind Zeyd'den boş olur mu?
Elcevap: Haram olmak niyeti ile deyicek bâin talâk boş olur, "onlar gibi sevgili ve hürmetli ol" demek murad ise olmaz, makam karînesiyle murad ma'lûmdur. (B. 38 a)

84. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'e "senden gayri aldığım alacağım üç talâk boş olsun" dese her avret tezevvüc ettikçe talâk–ı selâse vâki' olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 58 a)

85. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'dan nakil tarîki ile "Amr, aldığım alacağım boş olsun dedi" demek isterken "Amr aldığım alacağım boş olsun" deyu lâfzın teneffüs mikdarı kat' eyleyip sonra dese, şer'an Zeyd'e nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Olmaz, sadr–ı kelâmda Amr'ı zikir hikâyet ve nakle delildir. (A. 57 a)

86. *Mes'ele:* Zeyd düşünde, zevci Hind ile çekişip Hind'e "benden boş ol, üç talâk" dese, boş olur mu?
Elcevap: Uyanıkla demekten sakınsın. (A. 57 a)

87. *Mes'ele:* Zeyd, benc yiyip ve boza içip, akıl–zâil iken avretin üç talâk boşasa, talâkına i'tibar olunur mu?
Elcevap: Yeri göğü bilmez idi ise olunmaz. (A. 60 a)

88. *Mes'ele:* Sar'a zahmetine mübtelâ olan, mesrû'luğu hâlinde avretin boşayıp, ifâkat bulduktan sonra asla boşadığından haberi olmasa, şer'an avreti boş olur mu?
Elcevap: Olmaz, akıl olmayıcak. (A. 60 a)

89. *Mes'ele:* Zeyd'e cünûn galebe edip, zevci Hind'e talâk verse, talâk vâki' olur mu?
Elcevap: Değildir. (A. 60 a)

90. *Mes'ele:* Zeyd, zevci Hind'i bî–günâh yerde döğerken, Amr "şer'î değildir, niçin döğersin" demeğin "ben şer'i bilmezim" dese ne lâzım olur?
Elcevap: Kâfir olur, Hind bâin olur, mehrin alır, dilediği müslime varır. (B. 313 b)

91. *Mes'ele:* Zeyd, zevcesi Hind'in ağzına ve dînine cimâ' lâfzı ile şetm eylese, şer'an Hind Zeyd'den boş olur mu?
Elcevap: Firkat vâki' olur. (B. 75 b)

92. *Mes'ele:* Zeyd'den kelime–i küfr sâdır olsa, tecdîd–i nikâh olunmak lâzım gelip, zevcesi Hind, Zeyd'e yine nikâh olunmağa râziye olmayıcak nikâha icbâr olunur mu?
Elcevap: Güçle nikâh lâzım değil, küfür kendinden sâdır olmamış ki icbâr oluna. (B. 75 a)

93. *Mes'ele:* Zeyd üç def'a şer'–i şerîfe muhâlif ba'zı kelimât edip, üç def'a tecdîd–i nikâh olundukta, zevcesi, zevc–i âhara varmadan Zeyd almak câiz olur mu?
Elcevap: Hind rızâsıyla olunur, irtidatla vâki' olan talâk değildir, fesihdir. (B. 75 b)

94. *Mes'ele:* Zeyd–i müslimden hatâen elfâz–i küfr sâdır olsa, zevcesi haram olduğu takdirce boş olur mu?
Elcevap: Ol vech ile vâki' olan firkat fesh–i nikâhladır, talâk ile değildir, kaç def'a vâki' olduysa, hulleye hâcet yoktur. (B. 76 a)

95. *Mes'ele:* Zeyd'in zevcesi Hind, elfâz–ı küfr söylemek ile Zeyd'den boş olur mu?
Elcevap: Olmaz, nikâh münfesih olmadan bâin olur. (B. 75 a)

96. *Mes'ele:* Hind, Zeyd–i ehl–i ilme "ben zevcim Amr'dan boş olmağa tarik nedir" deyu su'âl ettikte, Zeyd dahi ba'zı kimseler huzûrunda "kâfire oldum de" deyu ta'lîm eylese, ol dahi dese, ne lâzım olur?

Elcevap: Hind'den evvel ol mel'un kâfir olup katli mubah olur, Hind yine îmâna getirilip, cebr ile Amr'a nikâh olunur. (B. 75 b)

97. *Mes'ele:* Hind zevci Zeyd'e, bî–huzûr olup "bir gün senden boş düşmek için küfür söylerim" dese, Hind'e ne lâzım olur?

Elcevap: Küfür söylemeğe azm ettiği gibi kâfire olur, Zeyd'den bâin olur. Amma yine cebr ile îman getirtilir, tecdîd–i nikâh olunur. (B. 75 b)

Bu sûrette: Hind nikâha râziye olmadığı takdirce ne vech ile olunur?

Elcevap: Kâdî meclis–i şer'e getirip iki şâhid mahzarında nikâh eder. (B. 75 b)

98. *Mes'ele:* Zeyd'in zevci Hind, kasıtla küfür söyledikte, Zeyd talâk vâki' oldu zannedip, esbâbından ba'zın alıp gitse, talâk–ı bâin vâki' olmuş olur mu?

Elcevap: Küfür söylemek ile talâk vâki' olmaz, fesh–i nikâh ile bâin olur. Amma yine ta'zîr–i beliğ ile İslâm'a getirdikten sonra, Zeyd cebr ile tecdîd–i nikâh edip alır. (B. 75 b)

Bu sûrette: Hind'e cebir ne mertebede meşrû'dur?

Elcevap: İslâm'a cebr–i şedîd ve habs–i medîd ile olur. İslâm'a geldikten sonra, hâkim iki şâhid mahzarında Zeyd'e nikâh etmekle Zeyd'in menkûhası olur, cebrile evine alır gider. (B. 75 b)

99. *Mes'ele:* Zeyd "zevcim Hind'in evine varmıyayım tevbe–i nasûh olsun dese" varmağa tarîk nedir?

Elcevap: Varsın, nesne yoktur, helâle tevbe olmaz. (B. 87 a)

VII. HAL'

100. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind "beni boşa" dedikte Zeyd dahi "eğer sabah namazı vaktinde, mehrinden ve nafakandan ve sâir hukûkundan ferâgat edersen, bâin talâk ve üç talâk ve yüz talâk ve bin talâk boş ol" dedikten sonra, vakt–i mezbûrda Hind ferâgat etmiş olmayıcak, mezbûre Hind Amr–i imama varıp Amr "nice oldu" deyicek "bin talâk ol dedi, mehrimden ben de geçtim" demiş olmakla, üç talâk olmuş olup, Zeyd'den tefrîk olunmak câiz olur mu?
Elcevap: Nafakasından ve sâir hukûkundan geçtiğine dahi ikrâr ettiyse olur. (B. 67 b)

101. *Mes'ele:* Zeyd, zevci Hind'i iki def'a bâin talâk ile boşayıp yine alsa, Hind sonradan, mehrinden ve nafaka–i iddetinden geçmek şartı ile Zeyd ile hal' eyleyip, ba'dehu Hind mehrin ve nafaka–i iddetin talep eyledikte Zeyd Hind'e "ben seni mehrinden ve nafaka–i iddetinden geçmek şartı ile boşandım" deyip, geri almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz ve Hind talebe dahi kàdire olmaz. (A. 75 a)

102. *Mes'ele:* Hind, zevci Zeyd ile mehrinden ve nafaka–i iddetinden ferâgat edip ve Zeyd'den olan bir yaşındaki sagîresin nafaka takdir ettirmeyip, kendi yanından yedi yıla değin beslemek üzere hal' okuştuktan sonra Hind "fakirim" deyu sagîre–i mezbûreye nafaka takdir ettirip nesne almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Olur amma kudreti oldukta yine Zeyd'e öder. (A. 74 b)

103. *Mes'ele:* Hind veled–i sagîrinin yedi yıllık nafakasın kendi yanından vermek üzere zevci Zeyd ile hal' edişip, hâkim–ül–vakt sıhhat–i hal'a hükm edip, hüccet verse, ba'dehu veled–i sagîr fevt olsa, Zeyd–i mezbûr Hind'den sagîrinin yedi yıllık nafakasın talep edip almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Olur. (B. 68 a)

104. *Mes'ele:* Zeyd Hind'e verdiğinden, sonra ziyâde bedel–i hal' almak câiz olur mu?
Elcevap: Lâyık olmaz, etmemek gerektir. (B. 68 a)

VIII. İDDET

105. *Mes'ele:* Zeyd hâtunu Hind'i boşayıp, iddet içinde Zeyd fevt olsa, Hind dört ay on gün iddet–i vefat mı çeker yoksa iddet–i talâk mı?
Elcevap: Talâk–ı ric'î ise iddet–i vefat lâzım olur. (B. 72 a)

106. *Mes'ele:* Hind, iddeti tamam olmadan, iddet tamam oldu sanıp, Zeyd'e tezevvüc eylese câiz olur mu?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd lâzımdır, sanmak özür değildir. (B. 71 b)

107. *Mes'ele:* Talâk veren zevc–i evvelin gayrı olan Zeyd, Hind'i iddet içinde nikâhlanıp, iddet tamam olunca halvet olmasa, nikâh sahih olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 77 b)

108. *Mes'ele:* Zeyd, zevci Hind–i müteveffiyenin hemşîresi Zeyneb'i iddetsiz nikâhlansa, iddeti çıktıktan sonra tekrar nikâhlanmak ile helâl olur mu?
Elcevap: Bu surette iddet lâzım olmaz, nikâh sahihdir, talâk gibi değildir. (B. 72 b)

109. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i boşadıktan sonra, Hind'in iddeti içinde hemşîresi kızını tezevvüc etmek şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz, Hind'in mevti gibi değildir. (B. 72 b)

110. *Mes'ele:* Zeyd fevt olup, zevci hurret–ül–aslı Amr nikâhlanıp, ba'dehu "senin nikâhın sahih değildir, iddet içinde olmuştur" deyu, Bekr beyyine ikâmet edip kendi nikâhlansa, Amr "Hind'in iddeti, iddet–i vefattır, Zeyd'in fevti gününden dört

ay on gün geçtikten sonra nikâhlanıp dururum, müslümanlar bilir" deyu beyyine–i 'âdile ikâmet eylese, kangısınm beyyinesi evlâdır?

Elcevap: Amr'ın beyyinesi evlâdır. (A. 55 a)

111. *Mes'ele:* Zeyd "eğer filân fi'li işlersem avretim üç talâk boş olsun" deyip, ba'dehu ol fi'li işleyip, altı ay mikdarı zevcesi ile evvelki üslûb üzere mu'âşeret edip, müslümanlar muttali' olup, tefrîk olundukta, avretin iddeti talâk vâki' olduğu zamandan mı i'tibar olunur, yoksa tefrîk zamanından mı?

Elcevap: Talâka inkâr üzerine mu'âşeret etti ise yevm–i tefrîkten iddet çeker ve illâ yevm–i vukû'–i şarttır. (B. 72 a)

112. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'e talâk verip, sonra iddet içinde Zeyd fevt olup, Hind Zeyd'e vâris olur mu?

Elcevap: Talâk–i ric'î ise olur. (B. 43 a)

113. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'i bâin talâk boşayıp, iddeti içinde fevt olsa, Hind vâris olur mu?

Elcevap: Sıhhatinde iken boşadı ise, yahud marazı olursa da avretin talebi ile boşadı ise olmaz ve illâ olur. (B.44 b)

IX. ŞART

114. *Mes'ele:* Zeyd "eğer zevcim Hind'e şimden geru cimâ' edersem, benden üç talâk boş olsun" dedikten sonra cimâ' etmeden bâin talâk boşayıp ba'd–el–iddet nikâhlansa sahih olur mu?

Elcevap: İ'lâdır buna çare yoktur. (B. 78 a)

115. *Mes'ele:* Zeyd'in kızı Hind'i Amr nikâhlandıktan sonra, mezbur Amr "eğer Hind–i mezbûreyi kabûl edersem benim anam ve hemşîrem olsun" dese şer'an mabeynlerinde tefrîk lâzım olur mu?

Elcevap: Bu sözden hergiz niyet eylemediyse nesne lâzım olmaz, eğer talâk niyet ettiyse zihâr olur, ya bir esir âzâd eyleye, kàdir değil ise altmış gün mütetâbi'an oruç tuta, kàdir değil ise altmış miskin doyura. (B. 78 b)

116. *Mes'ele:* Zeyd, kızı Hind'i Amr'a namzed ettikten sonra, "al" dediği mukàbelede "bugünden sonra Hind'i alırsam, anam kızım kardeşim olsun" dese Hind'in yine Amr'a nikâhı sahih olur mu?

Elcevap: İhtiyâten iki defa nikâh olmak gerektir, meclis–i vâhidde olur ise câizdir. (B. 78 b)

117. *Mes'ele:* Zeyd "Amr'ı dört çeyrek edip katl etmez isem, avretim üç talâk boş olsun" dese, Amr'ı katl etmeğe kàdir olmadığı takdirce şer'an avreti boş olur mu?

Elcevap: Âdeti bu ise, Zeyd'in ya Amr'ın ya Hind'in her kangısı evvel fevt olursa, âhir nefeste boş olur. (A. 57 b)

118. *Mes'ele:* Anasına ve babasına muvâcehelerinde "eğer ikinizi de katl eylemezsem avretim üç talâk boş olsun" deyip Zeyd katl etmeyicek, talâk ne vakit vâki' olur?

Elcevap: Ya kendinin ya avretinin ya babasının ya anasının âhir nefeslerinde vâki' olur. (B. 88 b)

Bu sûrette: Avretin âhir nefesinde vukû'–i talâkın vechi nedir?

Elcevap: Mezkûrların katline zaman ta'yîn etmeyicek, tâ katillerinden ye's vâki' olmayınca talâk vâki' olmaz. Niteki mel'ûnun yâ ehad–i ebeveyninin âhir–i ömründe, katilden ye's muhakkak olup bür' muhal ve hins mukarrer ve talâk vâki' olur. Avretin âhir–i hayatında dahi ye's mukarrer olup, bür' muhal ve hins mukarrer ve talâk vâki' olup, mel'un avretine vâris olmaz. (B. 88 b)

119. *Mes'ele:* Zeyd "Amr'a kızım verirsem, avretim üç talâk boş olsun" dese, hâlen vermek isteyicek, avreti boş olmadan vermeğe tarîk–i şer'î var mıdır?
Elcevap: Kendi mehmâ emken men' edip, kızı sâir akrabâsı vericek nesne olmaz. Avretin bâin talâk boşayıp, ba'd–el–idde kendi verse dahi nesne olmaz. (A. 57 b)

120. *Mes'ele:* Zeyd–i mücerred "eğer ben Hind'i bizzat ve bi–l–vâsıta nikâhlanıcak olursam, her aldıkça benden üç talâk boş olsun" dedikten sonra fuzûlî nikâh edip verseler, şer'an tefrîk lâzım olur mu?
Elcevap: Olmaz, nikâhlanmak bizzat yâhud vekil ile olan akde ıtlâk olunur. (A. 70 b)

121. *Mes'ele:* Zeyd–i serhoş iki yakasın yırttıkta, zevci Hind "niçin böyle edersin" deyicek, Zeyd "bir daha senin gömleğin giyersem üç talâk boş ol" dese, ba'dehu keten satın alıp, Hind eğirip, Zeyd dokutma akçasın verip, Hind biçip dikip, ol gömleği Zeyd giyse, talâk–ı selâse vâki' olur mu?
Elcevap: Yakasın yırttığı gömlek bu makûle idi ise olur, izâfet ednâ mülâbese için olur. "Senin mübâşeretinle hâsıl olan gömleği giyersem" demiş olur. (A. 65 b)

122. *Mes'ele:* Zeyd "eğer filân nesneyi edersem, her aldığım avret boş olsun ve fuzûlî dahi edersem boş olsun" dese, Zeyd nikâhla avret almak câiz olur mu?
Elcevap: İki baştan fuzûlî nikâh olunup avret kabul etmeden Zeyd kabul edip avret sonra kabul edicek nesne olmaz. (A. 72 b)

123. *Mes'ele:* İki avreti olan Zeyd "eğer filân fi'li işlersem avretim üç talâk boş olsun" dese, ba'dehu ol fi'li işlese, iki avreti üç talâk boş olur mu?
Elcevap: Biri olur, ta'yînde muhayyerdir. (A. 57 a)

124. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a "bir dahi bu san'ati senin ile işlersem, avretim Hind üç talâk boş olsun" dedikten sonra, Hind'e talâk–i bâin verip, ba'dehu yine Amr ile işlese, geri Hind'i tezevvüc eylese, sonra Amr ile işlediği takdirce talâk vâki' olur mu?
Elcevap: Ba'd–et–talâk Amr ile işlediği iddet içinde ise üç talâk boştur, hullesiz nikâh mümkün değildir. Eğer iddet tamamından sonra işledi ise andan sonra nikâh sahihtir, andan sonra işlemekle talâk vâki' olmaz. (A. 59 a)

125. *Mes'ele:* Zeyd tecrîdi hâlinde "eğer filân fi'li işlersem, alıp alacağım üç talâk boş olsun" deyip, ba'dehu ol fi'li işleyip, ba'de zamânin Zeyd'in haberi yok iken, Amr Hind'i tezvîc edip Zeyd'e i'lân ettikte Zeyd sükût edip, amma Hind'e bir mikdar metâ' gönderse akid sahih olup Hind'i tasarrufa kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, mehrin gönderdi ise. (A. 72 a)

126. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'e "eğer seninle bir döşeğe girip yatarsam üç talâk benden boş ol" dediğinden sonra, Zeyd Hind'i bir döşeğe girmeden halı üzerinde yâhud minder üzerinde etmekle, Hind Zeyd'den üç talâk boş olur mu?
Elcevap: Olmaz, ebedî döşeğe girmemek gerektir. (B. 50 a)

127. *Mes'ele:* Hind "zevcim Zeyd ile bir döşeğe yatarsam, babam Amr ile zinâ etmiş olayım" dese ba'dehu geldikte Hind ne eylesin?
Elcevap: İstiğfâr–ı kesîr eylesin. (B. 88 b)

X. HULLE

128. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'i hatâ ile üç talâk boşayıp, birbirini isteyip, dileyip, müsâhabet eyleyip, hullesiz almak dilese, şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Ne'ûzübillâhi te'âlâ, mümkün müdür? (A. 59 b)

129. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'i üç talâk boşayıp, ba'dehu hulle olunmadan nikâh ettirip tasarruf eylese ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (A. 59 a)

130. *Mes'ele:* Zeyd menkûhası Hind'i üç def'a bâin talâk boşayıp, ba'dehu hullesiz yine tasarruf eylese, Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Had ikâmet olunur. (B. 94 b)

131. *Mes'ele:* Zeyd üç talâk boşadığı Hind'i, hullesiz tekrar kendine nikâh sahih olmadığın bilip, hullesiz kendine nikâh ettirse şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: İmâm–ı A'zam katında darb–i şedîd ile ta'zîr olunur, İmâmeyn katında had ikâmet olunur. (B. 48 b)
Bu sûrette: Zeyd, hullesiz Hind'i nikâhlandıktan sonra Hind'den veled zuhûr eylese veled–i zinâ olur mu?
Elcevap: "Gâyet–ül–Beyân"da "ba'zı ashâbımız, adem–i sübût–i nesebi men' ettiler" deyu mezkûrdur. (B. 48 b)
Bu sûrette: Zeyd Hind'i hullesiz alıp tasarruf ettiğin bilip sükût eden kimselere şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Vülât–i emre i'lâm eylemek lâzımdır. (B. 48 b)

132. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'i boşadıkta üç talâk, hulle ihtiyâr etmeyip, nâib olan Amr, Zeyd'e "kâfir ol, yine müslüman ol" deyip, Zeyd dahi el–iyâzü billâh kâfir olup yine müslüman olduktan sonra, Amr, Hind'i Zeyd'e nikâh eylese, ettiği nikâh sahih olur mu?
Elcevap: Nâib Zeyd'den evvel kâfirdir, ikisinin dahi katli mubâh–ı sahîh olmak mümkündür. (B. 76 a)

133. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'i üç talâk boşadıktan sonra, cimâ'a kàdir olmayan pîre, yâhud on iki yaşında oğlancığa hulle etseler, ba'dehu Zeyd'e nikâh câiz olur mu?

Elcevap: İnzâl lâzım değildir, idhâl mukarrer olucak olur, illâ olmaz. (A. 59 b)(*)

134. *Mes'ele:* On iki yaşın tamam edip, bulûğuna i'tiraf etmeyen oğlana, hulle-i sahîha olur mu?

Elcevap: Bulûğuna ikrar etmeyicek talâkı sahih olmaz. (A. 58 b)

---

* Prof. Dr. İlhan Arsel, kaynak olarak kitabımızın 1972 baskısını kullanarak kaleme aldığı "Değer Ölçülerimizdeki Zavallılık" başlıklı uzun yazısına (Varlık dergisi, no. 827, Ağustos 1976) şu satırlarla başlıyor:

"Ebu's-Suûd efendinin ölümünün 402'ci yıldönümü vesilesiyle aydın diye bağrımıza bastığımız ilim adamlarımız ve yazarlarımız Kanunî devrinde şeyhülislâmlık etmiş olan bu kişi hakkında övgü yarışına girişmişlerdir. 2'nci Selim'den büyük saygı gören ve 3'üncü Murad ile 3'üncü Mehmed zamanında "İlmiye ricalinin" hocalığını yapan Ebu's-Suûd efendi bugün hâlâ "Türklerin haklı olarak iftihar edebilecekleri en mühim şahsiyetlerden" ve "Türklere ve müslümanlara büyük hizmetleri dokunan" bir "âlim" olarak baş tacı edilir. Oysa ki XVI'cı yüzyılın bu en büyük ve en ünlü bilgini diye gösterilmek istenilen kişi insanlık sevgisi duygusundan yoksun ve kadının pire ile "cima" (cinsel ilişki) edip edemeyeceği sorunlarıyla meşgul olabilecek kadar insan zekâsını küçülten bir kimsedir..."

Yazısında Batılı din adamlarını yüceltip, bizimkileri elinden geldiği kadar küçülten Arsel, son sütunda yukarıdaki fetvayı sadeleştirip (kendi iddialarına destek olacak birkaç ilâveyle ve) yine "pîre=ihtiyar adama" kelimesini, büyük harflerle "PİRE" diye iki kere tekrarlayarak şu hükme varıyor:

"Hiç şüphesiz ki kendisine "cimâ'a kadir olmayan PİRE" konusunda soru sorabilecek kadar cahil ve ilkel bir toplumdan Ebu's-Suûd Efendi'den daha iyisinin kolay kolay yetişemeyeceğini de unutmamak gerekir."

Yazının son satırları da şöyle:

"...Ebu's-Suûd Efendi'yi hiçbir vechile büyük bir insan ya da ilim adamı saymak olanağı yoktur."

Prof. Arsel'in "manevî değerlere" karşı beslediği kızgınlığın gözlerini karartıp, onu pir-pire hatasına düşürdüğü anlaşılıyor. Ancak kendisinin "doğruyu" söylediği de hiç vâki olmamış değildir. Meselâ, 1976 yılı sonunda Hukuk Fakültesi'nden istifa için yazdığı mektuptaki şu satırlar, ne kadar içten ve samimidir (Tercüman gazetesinin haberi: "Prof. Arsel: Çoğumuz Ortaçağ Üniversitelerinde Hademelik Bile Yapamayız", 25 Aralık 1976 tarihli nüsha):

"(...) İçimizde pek iyileri bulunmakla beraber, çoğumuz yetersiz ve bilgisiz, daha doğrusu ortaçağ üniversitelerinde hademelik yapamayacak kertede kimseleriz."

135. *Mes'ele:* Hind–i mutallâkayı Zeyd–i nâ–bâliğe hulle eyleseler, Zeyd vat' ve tatlîka kàdir olmasa, Hind südün emmek ile talâk vâki' olur mu?
Elcevap: Müddet–i rezâ'da emdi ise olur, amma hulle değildir, lağvdır. (B. 49 a)

136. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'i üç talâk boşayıp, Zeyd bir kul iştirâ edip, Hind'e tezvîc edip, ba'dehu kulu Hind'e hibe eylese, boş oldukta hulle olur mu?
Elcevap: Olur, eğer dahi hibe etmeden kul Hind'e idhâl etti ise. (A. 59 a)

XI. AİLE HAYATI

137. *Mes'ele:* Altı yaşındaki Hind–i yetîme, Zeyd'in menkûhası olup, Zeyd "nafakasın ben veririm, malından nafaka takdîr olunmasın" dedikte, Hind anası, yevmî iki akça takdîr ettirip, malından almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Zeyd verir ise olmaz. (A. 53 b)

138. *Mes'ele:* Zeyd'in menkûhası Hind–i bâkire, dahi ana evinde iken Zeyd'in üzerine nafaka takdîr ettirse, ba'dehu ecr–i misil üzre takdîr olunan nafakayı Zeyd'den almağa kàdire olur mu?
Elcevap: Evinde kalıp Zeyd'in yanına varmaması, Zeyd'in ihmâli için olup, Hind tarafından olmayıp, hâkim istidâne emr etti ise dahi olur. (A. 51 b)

139. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind ile, Hind'in anası Zeyneb'in evinde bile olurlarken, Zeyd, Zeyneb ile zindegâne edemeyip çekişseler, Zeyd Hind'i evinden çıkarıp, mahalle aşırı kendi mülk evine alıp gitmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 46 b)

140. *Mes'ele:* Zeyd, mülk câriyesi Hind'i bey' eylemek istedikte, zevcesi Hatice "elimde sagîrim var, ben tenhâ evin cümle hizmetin edâ etmeğe kàdir değilim" deyu câriyeyi sattırmamağa kàdire olur mu?
Elcevap: Olmaz, amma hizmet etmemeğe kàdire olur. (A. 47 a)

141. *Mes'ele:* Zeyd câriyesiyle cem' olup, avreti havfından sabah abdest alıp, namaza öykünse, rükû'un ve sücûdun sahih eylemese, Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Tevbe ve istiğfar lâzım olur. (A. 6 b)

142. *Mes'ele:* Zeyd, zevcesi Hind ile sâkin oldukları şehirden Hind'in rızâsı yok iken, Zeyd Hind'i âhar şehre alıp gitmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Hilâf vardır, eğer Zeyd sâlih kimse ise, Hind'i diyâr-ı gurbete iledip bî-huzûr eylemek ihtimâli yok ise, hâkim izin verir ise olur ve illâ olmaz. (B. 38 b)

143. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'i, Galata'dan mülk evinden, hazret-i Ebî Eyyûb Ensârî'ye alıp gitmek istedikte, nafaka vermemeğe şer'an kàdir olur mu?
Elcevap: Eğerçi kàdir olur, amma bahane ile ta'cîz etmek meşrû' değildir, bir tarîk ile irzâ etmek lâzımdır. (A. 46 b)

144. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'e envâ'-i îzâ' edip kâdînin ma'lûmu olsa, Zeyd'den tefrîka kàdir olur mu?
Elcevap: Ezâdan ne tarîk ile mümkin ise men' eylemeğe kâdirdir. (B. 38 b)

145. *Mes'ele:* Zeyd'e cebr ile "eğer zevcen Hind'i bir dahi döğersen, sancak subaşına bin akça nezrin olsun mu " deyip "olsun" dese, ba'dehu döğse bin akçayı vermek lâzım olur mu?
Elcevap: Kefâret-i yemîn ile halâs olur. (B. 87 b)
Mes'ele: Seâdetlû sultânım "ehl-i urfe nezir lağvdir" deyu buyurulmuş idi.

Elcevap: Avretin döğmeğe izin verilmiş olmasın. (B. 87 b)

146. *Mes'ele:* Zeyd Hind'e "göçüp ev ile vâliden yanına varırsan, üç talâk boş ol" dedikte, mezbûr şartı "unutma" deyu bir kâğıda yazıp, evinin duvarına, yapıştırdıktan sonra, ba'de zamânin hacca gider oldukta, Hind-i mezbûreyi hamama ve düğüne varmaktan ve nâ-mahreme görünmekten men' edip, tenbîhan, "unutma" deyu bunları dahi mezbûr kâğıda yazıp gittikte, Hind Zeyd'in kendini men'en yazdığı nesneleri işlemekle, Zeyd "mezburları şart etmedim" deyu yemin ederken, şer'an Hind'e talâk vâki' olur mu?

Elcevap: Olmaz, şart ettiği sâbit olmayıcak. (A. 68 a)

147. *Mes'ele:* Zeyd hacca gider oldukta, zevcesi Hind'e "eğer ben gelince, hamama, düğüne varırsan ve nâ-mahreme görünürsen üç talâk benden boş ol" dese ve zikr olunan şürûtu bir kâğıda yazıp evinin duvarına yapıştırıp gitse, Zeyd hacda iken Hind şürût-i mezkûreyi işlese, talâk-i mezkûr vâki' olur mu?

Elcevap: Olur. (A. 68 b)

Bu sûrette: Şürût-i mezkûreyi kâğıda yazıp yapıştırdığın ikrâr edip, kavlen dediğin inkâr eyleyip, yalnız Amr kavlen dediğine şehâdet eylese Hind Zeyd'den tefrîk olunur mu?

Elcevap: Telâffuz etmeden yazdığına bir sebeb-i şer'î beyân etmeyicek, inkârına i'tibar yoktur. Eğer "Hind'i tahvîf için ettim" der ise, zâhirdir ki "yazılana muhâlefet edersen boş olursun" demiştir. Tefrîk olunur. (A. 68 b)

148. *Mes'ele:* Hind zevci Zeyd'den izinsiz, babası evine vardığı için, Zeyd Hind'i darb eylese ne lâzım olur?

Elcevap: Çok nesne lâzım olmaz. (B. 90 a)

149. *Mes'ele:* Zeyd, zevcesi Hind'i döğüp evinden koğsa, Hind-i mezbûre anası evine varsa, Zeyd üzerine nafaka takdîr ettirmeğe kàdire olur mu?

Elcevap: Olmaz, eğer Zeyd taleb edip gelmezse. Amma Hind Zeyd'in evine gelmek isteyip, Zeyd râzı değil ise, hâkim takdîr-i nafakaya kàdirdir. (B. 57 a)

150. *Mes'ele:* Hind zevci Zeyd'e "yine gelirim" deyu kardeşlerin görmeğe izin alıp, nice zaman gelmeyip, kardeşleri katında sâkin olup, Zeyd'den bu kadar zamânın nafakasın almağa kàdire olur mu?

Elcevap: "Gel" deyip gelmedi ise nafaka lâzım olmaz ve illâ otuz günden ziyade oturdu ise yine sâkıt olur. (B. 56 b)

151. *Mes'ele:* Zeyd, zevcesi Hind'i yevmî yirmişer akça nafaka takdîr edip, ol diyardan beş yıl sefer edip, gâh yılda gâh iki yılda bin veya iki bin akça gönderse, Zeyd zikr olunan nafakaya kudreti yeter kimse olsa, Hind takdîr olunan nafakanın bâkîsin dahi almağa şer'an kàdire olur mu?

Elcevap: Mâdem ki hayatta olalar ve nikâh kàim ola, kàdire olur. Zeyd fevt olsa ya talâk verse istidâne emr olunduysa yine kàdire olur. (B. 57 b)

152. *Mes'ele:* Zeyd-i gâibin mevti haberi gelmeden, zevci Hind âhara varmağa kàdire olur mu?

Elcevap: Olmaz. (A. 47 b)

Bu sûrette: Hind Amr'a varıp, Amr'ın Hind'den veledi olsa, veled-i zinâ olur mu?

Elcevap: Olmaz, Zeyd gelir ise dahi nesebi Amr'dan sâbittir. Anasını Zeyd alır. Sübût-i neseb sıhhat-i nikâha mevkuf değildir. (A. 48 a)

153. *Mes'ele:* Karye ehlinden maslahatın kendi görüp, pınardan su getiren Hind, muhaddere olur mu?

Elcevap: Olmaz. (A. 158 a)

154. *Mes'ele:* Hamama ve kurâya giden Hind, muhaddere olur mu?

Elcevap: Olur, ırz ü vakarla ve hadem ü haşem ile giderse. (B. 197 b)

155. *Mes'ele:* Hamama ve düğüne ve âhar mahalleye seyrâna varan Hind, muhaddere olur mu?

Elcevap: Olur, eğer haşmetle varır ise. (A. 158 a)

156 *Mes'ele:* Babası 'utekâsına ve evlâd-i 'utekâ ve hemşîreleri zevcine görünen Hind, muhaddere olur mu?

Elcevap: Muhadderelikte mu'teber olan, hudûd-i şerîat-i şerifeyi ri'âyet değildir. Onunçün kâfirlerde dahi muhaddere bulunur. Ele görünüp mesâlihine bizzat mübâşeret eder değil ise, muhadderedir. (B. 197 a)

157. *Mes'ele:* Zeyd'in Hind-i muhaddere ile husûmeti olup, Hind'in zevci, Hind'i meclis-i kâdîye ihzâra mâni' olup, "ben vekil olmazım ve âhar kimse tevkîl etmeğe râzı değilim" demeğe şer'an kàdir olur mu?

Elcevap: Hind muhaddere ise vekil nasb etmemeğe kàdir olmaz. Çünkü hukûk zâyi' olmak câiz değildir. Bi-nefsihâ gelmese, ehl-i şer' vekil nasb etmek ile emr edip, bir kimseyi vekil ettireler. (B. 197 a)

158. *Mes'ele:* Hind'in zevci, Hind'in taşra çıkdığın istemeyip, Hind'in vâlidesi olup, vâlidesini görmek istese, vâlidesi Hind'in evine varmağa râzı olmasa, şer'an Hind'e vâlidesin görmeğe, ne zamanda bir kere görmeğe izin verilir?

Elcevap: Hind'in atası anası, Cum'a'dan Cum'a'ya gelip kızların ziyaret için görüp yine gitmeğe icâzet-i şer'iye vardır. (B. 38 b)

159. *Mes'ele:* Zeyd, zevcesi Hind'in vâlideynin, Cum'a'dan Cum'a'ya gelip Hind'i ziyaret eylemekten men'e kàdir olur mu?

Elcevap: Olmaz. (B. 39 b)

160. *Mes'ele:* Avretler, yüzüne üstüpeç ve kızılca gibiden sürmek helâl midir?

Elcevap: Ziyneti eri için ederse haram değildir. -Ahmed. (A. 195 b)

161. *Mes'ele:* Zeyd, zevcesi Hind'e "câriye bahasından sende şu kadar akçam vardır ver" dedikte, Hind Zeyd'e "sana deynim yoktur. Gel meclis-i şer'a varalım, bende akçan var ise al" dese, Zeyd "ben meclis-i şer'a varmazım" dese, Hind boş olur mu?

Elcevap: Murâdı "mutî' değilim" demek ise bâindir, "haktan geçerim, varmazım" demek ise değildir. (B. 181 b)

162. *Mes'ele:* Zeyd'in zevci Hind'e olan deyni için, Hind Zeyd'i habsetmek diledikte, Zeyd dahi "sen beni habs ettirmekten murâdın, hılâf-i şer' işe sâlik olmaktır. Bu takdirce seni dahi avretler zindanına habs etsinler, nafakanı vereyim" demeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Hıfz eder kimsesi olmayıcak, re'y-i hâkimle, kendi ile, bir müstakil mahbes var ise habs ettirmeğe kâdirdir. (B. 183 b)

163. *Mes'ele:* Hind'in zevci Zeyd, Hind'i hacca alı gitmek râzı olmayınca, Hind anasının kardeşi oğlu ile hacca gideyim dese gitmeğe kàdire olur mu?

Elcevap: Mahrem olmayınca olmaz, mahrem olucak Zeyd'in icâzetine hâcet yoktur. (B. 34 a)

164. *Mes'ele:* İki avretli olan Zeyd'in zevceleri, bir evde sâkine olmaktan imtina' eyleseler, her birine müstakil ev lâzım olur mu?

Elcevap: Lâzımdır, avluları dahi ayrı olmak lâzımdır. (B.38 b)

165. *Mes'ele:* Zeyd üç avretli olup, dâimâ Hind'e varıp gayrilere varmasa, şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Cümlesin ri'âyet etmek lâzımdır, her birinde bir gece olmak gerektir. (B. 38 a)

166. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'e, tenbih ve te'kîd ve gâh darb ile namaz kıldırmağa kàdir olurun, olmadığı takdirce âsim olur mu?
Elcevap: Kıldırı görmek gerek. (A. 31 a)

167. *Mes'ele:* Zeyd, ümm-i veledi Hind'i, şurb-i hamr etmekten men'e kàdir olmayıcak, Hind'den olan sagîre kızını alıp Hind'i red eylemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Men' ede görmek gerektir. (B. 70 b)

168. *Mes'ele:* Zeyd, avreti Hind'e "ben seni nikâhlanmazdan evvel sen fâhişe imişsin" deyip talâk verse, mehrini vermemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 51 a)

169. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'e "kaşın kıblem, yüzün nûr-i İlâhî, eşiğin dil-rübâlar secdegâhı" dese şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Darb-i şedîd ile ta'zîr lâzımdır. (B. 90 a)

170. *Mes'ele:* Zeyd zevci yanına, evine bazı yârânım getirip, şurb-i hamr eylese, Zeyd'e ve Hind'e ne lâzım olur?
Elcevap: Had ve ta'zîr ve hapis lâzımdır. (B. 90 a)

171. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'i, nâ-mahremden kaçırmayıp, bir yerde şurb-i hamr eylese, Zeyd'e ve Hind'e ne lâzım olur?
Elcevap: Had ve ta'zîr-i habs lâzımdır. (A. 87 a)

172. *Mes'ele:* Zeyd evine nâ-mahrem getirip, avreti yanmda şurb-i hamr edip, fısk u fücûru zâhir olsa, ehl-i mahalle Zeyd'i mahalleden gidertmeğe kàdir olurlar mı?
Elcevap: Mübâşeret ettiği kabâyihi giderirler. (B. 285 b)

173. *Mes'ele:* Zeyd cimâ' lâfzı ile, zevcesi Hind'in ağzına ve dînine şetm eylese, şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve tecdîd–i îman lâzımdır. Hind dilediği kimseye varır. (A. 89 b)

174. *Mes'ele:* Zeyd, zevci Hind'in cimâ' lâfzı ile ağzına söğse, kâfir olup avreti boş olur mu?
Elcevap: Olmaz, ta'zîr lâzımdır. (A. 85 b)

175. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'e "eğer senin gömleğin giyersem Kelâm–ı Kadîm bana garîm olsun" dese, giydiği takdirce ne lâzım olur?
Elcevap: İstiğfâr lâzımdır. (B. 89 a)

176. *Mes'ele:* Zeyd, zevci Hind'den olan oğlancıklarına "haramzâdelerdir, benden değildir" deyip nefy–i neseb etse, Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr lâzımdır. (A. 48 b)
Elcevap: Sübût–i nesebde şüphe–i nikâh kifâyet eder. (A. 48 b)

177. *Mes'ele:* Zeyd, oğlu Amr'a "tonguz oğlu tonguz" dese şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Vâki' ise kendi tonguz olmak lâzım gelir. (B. 89 a)

178. *Mes'ele:* Zeyd, oğlu Amr'ı, ev kayıtmayıp, namaz kılmayıp, şurb–i hamra musır olduğu için döğüp, Amr ol darbdan fevt olsa, Zeyd'e nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Mercûdur ki uhrevî dahi olmaya, dünyevî nesne lâzım değildir. (B. 292 a)

179. *Mes'ele:* Zeyd, âkil ve dânâ olup, her vechile tedbîr ve tasarrufa mâlik olsa, Zeyd–i mezbûre kendine enfa' ba'zı tedbir istedikte, babası Amr'a muhâlefet eylese şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Re'y–i âbâya hılâf eyleyen ebnâ–i zaman, her ne dilerse olur, âkil ve dânâ olmaz. (B. 269 b)

180. *Mes'ele:* Zeyd, üvey oğlu Amr'a bir kıt'a bahçe hibe edip, Amr dahi ivaz bir destmâl verse, ba'dehu Zeyd rücû' edip, hâkim Zeyd'e hükm eylese hükmü nâfiz olur mu?
Elcevap: Amr, Zeyd'e "destmâl bahçeden ivazdır, kabûl et" deyip, ol dahi kabûl etti ise, yeri mülk olduğu takdirce nâfiz olmaz ve illâ olur. (A. 175 b)

181. *Mes'ele:* Zeyd, kızı Hind'le çarşıya varıp, Hind Zeyd'e "bana bir kaftan alıver" dedikte Zeyd alıverip akçasın verse. Sonra yine Hind'den taleb edip almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz, "kaftan alıver, akçasın ben sana vereyim" demedi ise. (B. 229 a)

İBÂDETLER

I. NAMAZ

182. *Mes'ele:* Ba'zı müslümanlar "çıbanlarım vardır" ba'zı dahi "yaralarım vardır" deyu i'tizâr edip namaz kılmasalar, şer'an özür olur mu?
Elcevap: Namaza özür olmaz, kanı akarken dahi kılınmak lâzımdır. (A. 26 a)

183. *Mes'ele:* Bir mahallenin cemâ'atinden musallî olanlar bî–namazları mirâren cemâ'ate da'vet edip getiremeyicek, ehl–i hükme ta'zîr–i belîğ ettirip, anınla dahi getiremeyicek sükût etmekle –'indallah– musallî olan ahâlî–i mahalle–i mezbûre mes'ul olurlar mı?
Elcevap: Olmazlar. (A. 29 a)

184. *Mes'ele:* "Kırk gün mikdarı namaz kılmayan Zeyd kâfirden kötüdür" diyen Amr'a şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Nesne lâzım olmaz. (B. 24 b)

185. *Mes'ele:* Bî–namazı konuk edip yemek yedirenlere sevap hâsıl olur mu?
Elcevap: Katı muztar ise hâlî değildir. (A. 146 b)

186. *Mes'ele:* Bî–namaza ve 'âmile 'âdil denilir mi?
Elcevap: Ne'ûzübillâh, diyen kimselerden havf olunur. (B. 186 a)

187. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim bî–namaz olsa, ana şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd lâzımdır. İstihlâlen terk ederse katil lâzımdır. (A. 12 b)

188. *Mes'ele:* Kâdî, târik–üs–salât olanları ta'zîr bil–mâl eyleyip ahz eylediği mal kâdîye helâl olur mu?
Elcevap: Helâl değildir, ba'de zamânin yine sahibine vermek gerektir, salâta mülâzim olduktan sonra. (B. 89 a)

189. *Mes'ele:* "Münyet–ül Müftî" adlı kitapta
قَالَ شَمْسُ الْأَئِمَّةِ تَعْزِيرُ تَارِكِ
الصَّلَاةِ وَهُوَ اَنْ يُحْمَلُ عَلَى الْجَنَازَةِ وَيُدَارُ الْمَدِينَةَ وَيُدَقُّ عَلَى وَجْهِهِ حَتَّى يَتُوبْ
deyu vâki' olan nakil sahih midir?[2]
Elcevap: Terk–i salât ile ma'rûf olup, sâir vücûh–i ta'zîrle ıslâhı mümkün olmayan kimseleri, hâkim bu vechile ta'zîr eylemek câizdir. (B. 25 a)

190. *Mes'ele:* Ehl–i hıreften bir hırfete kedhudâ olan Zeyd salât–i vakt oldukta re'îs olduğu tâifeden târik–üs–salât ve cemâ'at olanlarına "geliniz, cemâ'atle salâtı edâ edip ba'dehu kesbe mürâca'at ediniz ve illâ bizim hırfetimize dâhil olmanuz" demeğe şer'an kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, berhurdâr olsun. (A. 26 b)

191. *Mes'ele:* Bir karye halkı cemî'an târik–üs–salât olup, terk–i salât üzere musır olsalar, mezburlara ne lâzım olur?
Elcevap: Tecdîd–i îman ve tecdîd–i nikâh lâzımdır. (A. 27 a)

192. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın tarlası veya çayırı üzerinde, Amr'm icâzeti yoğiken namaz kılmak şer'an câiz olur mu?

---

2 Arapça ibâre, mânâsı, "Şemsü'l–Eimme (Serahsî), namazı terk eden kimsenin cezalandırılması şöyle olur dedi: Tabut üzerinde taşınarak şehirde dolaştırılır ve tövbe edinceye kadar dövülür."

Elcevap: Mülk ise mekruhtur, duyucak râzı olmadığı mukarrer ise. (A. 24 b)

193. *Mes'ele:* Tarîk–i âm kurbunda, kefereye mahsus harâba müşrif kilisenin içinde, ebnâ–i sebîl namaz kılmak câiz midir?
Elcevap: Değildir, ashâbı râzîler olmayıcak. (A. 25 a)

194. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın sirka ettiği ferâceyi bilirken satın alıp, birkaç gün anı giyip, anınla namaz kılmış olsa, kıldığı namazı sahih olur mu?
Elcevap: İâde lâzım değildir, amma gâyet münkerdir. (A. 27 a)

195. *Mes'ele:* Zeyd, mahallesinde câmi'–i şerif var iken, bilâ sebeb–i şer'î Cum'a namazın kılmayıp, âhar câmi'de kılsa âsim olur mu?
Elcevap: Kıldığı câmi'in hatîbinin yâhud devirhanlarınm elhânın dinlemek için ise âsimdir. (A. 21 b)

196. *Mes'ele:* Ba'zı kasabalarda avretler câmi'e Cum'a namazın kılmağa varsalar, şer'an men' lâzım olur mu?
Elcevap: Gençler olucak olur. (A. 29 a)

197. *Mes'ele:* Hamamda gusle muhtaç kimseler yanında çıplak, namaz kılıp cehr ile Kur'ân okuyup Kur'ân'da ifratla Zeyd'in namazı câiz olur mu?
Elcevap: İ'âde olunmaz. (A. 6 a)

198. *Mes'ele:* Hamamda ba'zı kimseler gusl ederler iken, ba'zı dahi cemâ'atle namaz kılıp, cehrile Kur'ân–i azîm tilâvet eyleseler, namazları câiz olur mu?
Elcevap: Olur, mekşûf–ül–avret kimse olmayıcak kerâhet yoktur. (A. 24 b)

199. *Mes'ele:* Namazın kesbi helâl olur mu, şer'an?
Elcevap: Ne'ûzü billâhi te'âlâ. (A. 12 b)

200. *Mes'ele:* Zeyd–i ganî fevt olup, imam dahi var iken, evliyâsı namazın bir şeyhe kıldırsalar, salât–ı mezbûre mekrûh olur mu, olmaz mı?
Elcevap: Olmaz. (A. 33 a)

201. *Mes'ele:* Leyle–i Regâib'de ve Berat'ta ve Kadir'de salât–i 'işâyla vitir arasında, imam cemâ'at on iki rek'at namaz, her rek'atta bir sûre–i İnnâenzelnâ ve üç İhlâs okuyup kılmak câiz olur mu, yoksa salât–i tesbih mi kılmak evlâdır?
Elcevap: Cemâ'atle ol vech üzerine 'âmme–i nâsın i'tibarları vardır, men' etmek olmaz. Vech–i sânîde meşakkat–i hârice vardır. Vallâhu a'lem. (A. 14 b)

202. *Mes'ele:* Receb'in evvel Cum'a gecesi salât–i Regâib ve şehr–i Şa'bân'ın onbeşinci gecesinde Berat namazın ve Ramazan–ı şerîfin yirmi yedinci gecesinde Kadir namazın veyâhud tesbih namazın, imam cemâ'ate kılıvermek câiz olur mu?
Elcevap: Câizdir, mu'tad üzerine kılıverip, secdede tesbih çok etmek cemâ'ati tazyîktir anı etmemek gerektir. (A. 14 b)

203. *Mes'ele:* Mahalle mescidlerinde, cemâ'at–i ûlâdan sonra cemâ'at–i sâniye ile namaz kılmak câiz olur mu?
Elcevap: Cemâ'at–i sâniye mahalleden ise memnû'dur. (A. 30 a)

204. *Mes'ele:* Zeyd–i imama mahallesi halkı "salât–i terâvîhi tez kılıver ve illâ mescide gelmeziz" deyu müttefikan hücûm edip, vâcibât–i salâtı imâm–ı mezbûra ri'âyet etmeğe mâni' olduklarında, imâm–i mezbûr dahi her iki rek'atte salâtın tekbîrinden sonra kabl–el–Fâtiha Subhâneke okumayıp ve rükû'a vardıkta üç kere "subhâne rabbiy–el–a'lâ" diyecek zaman geçmeden ve rükû'dan baş kaldırıp tekrar kıyâm etmeden ve sür'at üzere rükû'dan secdeye varıp ve sücudda dahi tekmîl–i tesbih etmeden kıyâma varıp, salât bu vech

üzere olsa, kılınan salât nice olur, cemâ'at–i mezbûreye varanların muktezâsınca olan imama ne lâzım olur?

Elcevap: Mercûdur ki Hak te'âlâ hazreti settâr–ül–'uyûbdur kabul buyura, kâffe–i eimme bundan dahi Sübhâneke terkine mübtelâlardır, amma rükû'dan sonra ve secdeteyn mâbeyninde istikâmet lâzımdır. Vallâhu a'lem. (A. 14 b)

205. *Mes'ele:* İskât–ı salât, kütüb–i mu'teberâtta mestûr olup, Zeyd "ne farz ne sünnettir" deyu inkâr eylese, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Kâfir olmaz, ıskât–ı salât akçasına mütehâlik olan mühmelâtın hırsları mukâbelesinde söylemek anlanır. Ne ol habîsler cîfe–i dünyâya hırs göstersin, ne bir câhil böyle desin. (A. 35 b)

206. *Mes'ele:* Hünsâ–i müşkil cenâzesi namazına "er kişi niyetine" mi denilir ve erlere mahsus olan du'â mı okunur, yoksa hatunlara mahsus olan du'â mı okunur?

Elcevap: Cemâ'ate "insân–ı mü'min" deyu tenbih olunur, zamirler dahi ana göre tezkîr olunur. (A. 34 b)

II. ORUÇ

207. *Su'al:* "Gurre–i Ramazan Zeyd–i kâdînin huzûrunda sâbite oldu" deyu ba'zı kimseler gelip Amr–i kâdîye şehâdet ettiklerinde, Amr'ın ma'rifetiyle Ramazan–ı şerif tutulup, otuz gün tamam olup, yevm–i gaym olmağın ay görünmeyip, Amr "bayramdır" deyu hükm edip, ertesi bayram namazı kılınmağa çıkıldıkta, Bekr–i hatîb hükm–i mezbûra râziye olmayıp, tevâbi'in alıp gidip, kılmayıp, ol gün zevalden evvel gurre–i Şevval sâbite olup, mezkûr Bekr bayram namazını varıp ertesi kılsa, Bekr–i mezbûra şer'an ne lâzım olur?

Cevap: Azil lâzımdır. (B. 31 a)

Mes'ele: Bu sûrette ba'zı kimseler "biz Amr'ın hükmüne râzı değiliz" deyu Bekr'e tâbi' olup, kılmayıp ertesi Bekr ile kılsalar, mezburlara nesne lâzım olur mu?

Elcevap: Lâzım olur. (B. 31 a)

208. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim Ramazan ayını bi–gayri özrin yese, Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Müslim olan öyle eylemez. (A. 40 a)

209. Su'al: Zeyd–i nâib, meclis–i şer'de Ramazan günü alâ mele'i–n–nâs ta'âm ekl edip "niçin ekl edersin, özür yok iken" denildikte "Ramazan hâdistir, düzme koşmadır" deyip sözü üzerine musır olsa, Zeyd'e ne lâzım olur?

Cevap: Elbette katl olunmak vâcibdir. (B. 29 a)

210. *Mes'ele:* Daima savm üzerine olan Zeyd, öğleden sonra Amr'ın da'vetine hâzır olup, anda ta'âm yemek lâzım olucak, sâir kimselere bi'l–ittibâ' yemek mi evlâdır yememek mi?

Elcevap: Nezr etmiş olucak yememek lâzımdır ve illâ sâhib–i da'vet olup yemediği takdirce incinirse yemek evlâdır. (B. 28 b)

211. *Su'al:* Zeyd, Amr–i sâimi Ramazan'da ekl ederken görse, sâim idüğüne Zeyd üzerine tenbih vâcib olur mu?

Elcevap: Eğer Amr şâb olup savmı itmâma kàdir ise vâcibdir, eğer şeyh–i za'îf olup itmâma kàdir değil ise ba'd–el–ekl tenbih eylemek lâzımdır. (B. 29 b)

212. *Mes'ele:* Bir câmi'in yâ mescidin içinde olan hucurâtta ve büyük pencerelerde imama iktidâ edip namaz kılmak mümkün olsa, anlarda i'tikâf câiz olur mu?

Elcevap: Olur. (A. 40 b)

213. *Mes'ele:* İ'tikâf, sünnet–i müekkede olan, on günün cümlesi midir, yoksa üç gün yâhud bir gün etmekle dahi sünnet–i müekkede edâ olunmuş olur mu?

Elcevap: Olur, amma cümlesinde etmek ehabdır, bâri yedi yâ üç. (A. 40 b)

III. ZEKÂT

214. *Mes'ele:* Zeyd havâic–i asliyesinden fazla sekiz yüz akçaya kàdir olsa, üzerine yıl geçmek ile zekât lâzım olur mu?
Elcevap: Sekiz yüz kırk olucak olur. (A. 37 a)

215. *Mes'ele:* Zeyd evinden zekât niyetine, fukarâya bal, yağ ve çiğ et verip lâkin "zekâttır" deyu tasrîh eylemese, zekât için olur mu?
Elcevap: Temlîk edicek olur, it'âm edicek olmaz. (A. 37 b)

216. *Mes'ele:* Tüccar tâifesi gümrük deyu verdikleri akçayı zekât niyet edip verseler zekât yerine geçer mi?
Elcevap: Geçer. (A. 37 a)

217. *Mes'ele:* Zeyd, zekâtı lâzım olan koyunlardan mîrî cânibinden alınan akça koyunların zekâtı için olur mu?
Elcevap: Ol niyetle vericek olur. (A. 37 a)

218. *Mes'ele:* Donanmâ–i hümâyûn, sâbıkan hezîmet–i azîmeye uğrayıcak, gayret–i din için tekrar donanmâ–i hümâyûna, ağniyâ–i müslimîn ve guzât–i mü'minînin techîzine sarf ettikleri malı, sâbıkan lâzım olup edâ olunmayan ve hâlen edâsı lâzım olan ve bundan sonra lâzım olacak zekâtlarına niyet edip dahi sarf eyleseler zekât–i mezbûre yerine geçer mi?
Elcevap: Geçer, makbûl ve meşrû'dur. (B. 28 a)

219. *Mes'ele:* Zeyd, bir altın kıymetli bir nesneyi, iki altına ya yüz akçaya tutup zekât için Amr'a verse, Amr dahi kabul edicek ol mikdar zekât sâkıt olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 37 a)

IV. HAC

220. *Mes'ele:* Zeyd'e hac farz olsa, hacca gitmeği mi evlâdır, yoksa sarf edeceği akça ile gayet muhtaç olan yere su götürmek mi evlâdır?

Elcevap: Hacca gitmek farzdır. (B. 34 a)

221. *Mes'ele:* Zeyd ganî olup bir def'a hacc–i şerif ettikten sonra Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) vâkı'asında görmek ile yine hacc–ı şerife gitmek istese, tekrar hacc–ı şerif etmek mi efdaldir, yoksa neylemek efdaldir?

Elcevap: Gâyetle muztar olmuş sulehâ–i fukarâya ve kemâl mertebede muhtac olan erâmil–i eytâma sarf etmek efdaldir. Tarîk–i hacda havf–i münkerât nakl olunur. (A. 41 a)

222. *Mes'ele:* Zeyd, hacca kudret mikdârı malı tahsîl edip gitmek istedikte, Amr Zeyd'e "malı tezevvüce harc eyle, avretim boş olsun eğer tezevvüc hacca gitmekten evlâ değilse" dediği mukàbelede, Bekr dahi "avretim üç talâk boş olsun, eğer hacca varmak tezevvücden evlâ değil ise" dese kangısının avreti boş olur?

Elcevap: Zeyd şedîd–üş–şebak kimse olup, tezevvücü te'hîr ettiği takdirce fücûra düşmek mütevakkı' ise, Bekr'inki boştur. Asla devâ–i nikâhtan nesnesi olmayıp, tezevvüc ettiği takdirce dahi hüsn–i mu'âşeret mutasavver olmayıp ve haccın fevâtı dahi gâlib bel mütehakkik ise, Amr'ın boştur. Hâli mültebis ise, ikisinin bile boşluğa hükm olunmaz. Mâdem ki sözlerinin üzerine musır olalar. (A. 42 a)

223. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a "benim için hac ediversin" deyu üç bin akça vasiyet eylese... (A. 41 b)

224. *Mes'ele:* Zeyd'in helâl akçası olmayıp, Amr'ın helâl akçasıyla istibdâl edip hacca gitmek câiz olur mu?

Elcevap: Amr'dan karz alıp sonradan vericek olur. (B. 33 b)

225. *Mes'ele:* Hind li–ebeveyn kardeşi Amr ile, zevci Bekr izinsiz hacca gitmeğe kàdire olur mu?
Elcevap: Hac farz ise olur. (B. 34 a)

226. *Mes'ele:* Âl–i Resûlden olup hacc–ül–haremeyn olan Zeyd'e, Amr "bre kelp, hac eylemek ile merteben ziyâde mi oldu sanırsın, bir merkep dahi varır Mekke'ye" dese Amr'a ne lâzım olur?
Elcevap: Re'y–i hâkimle ta'zîr olunur. (A.85 a)

V. KURBAN

227. *Mes'ele:* Zebh olunacak hayvanın, zebh olunmalı oldukta, kaç ayağı bağlanıp kangısı boş kalmak câiz olur?
Elcevap: Üç ayağı bağlanıp, kıç ayağının sağı boş konup sol yanı üzerine yatırılır. (B. 267 b)

228. *Mes'ele:* Zeyd kurban bayramında, fakir komşusu Amr'a kurban akçasını verse, üzerine lâzım olan kurban sâkıt olur mu?
Elcevap: Câiz olmaz, meğer eyyâm–i nahir geçe, andan sonra câiz olur. (B. 268 a)

229. *Mes'ele:* Zeyd'in rızâen lillâh olmayıp, belki garaz–i fâsid için ziyâfet niyetine boğazladığı davar Allahu tealâ hazretinin وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ[3] kelâm–ı şerîfi tahtında dâhil olup, haram olur mu?
Elcevap: Amr'ı ta'zîmen boğazlayıcak olur. (B. 267 b)

230. *Mes'ele:* Zimmîler, bed–namlarında, kadîmden kurban edegelmişler iken, ba'zı müslümanlar men' etmeğe kàdir olur mu?

---

3 Mâide sûresinin 3. âyeti, meâli: "Allah'tan başkasının adına kesilen."

Elcevap: Kâfirin kurbanı meyyitedir hâkim men' etmeğe kàdirdir. (B. 268 a)

VI. NEZİR

231. *Mes'ele:* Zeyd bilmeyip, nezr ettiği kurbanın etin yiyip ve kendi üzerine nafakası lâzım olan kimselere kurban hissesi verse kurbanı i'âde lâzım olur mu?
Elcevap: Kıymetin tasadduk etmek lâzımdır. (B. 268 b)

232. *Mes'ele:* Zeyd "eğer filân nesneyi edersem fukarâya bin akça nezrim olsun" dese sonra ettiği takdirce nezir lâzım olur mu?
Elcevap: Olur, amma cebr ile alınmaz. (B. 87 a)

233. *Mes'ele:* Zeyd "filân fi'li edersem emirlere beş yüz akça nezrim olsun" dese sonra ahdine muhâlefet eylese, cebren Zeyd'den beş yüz alınır mı?
Elcevap: Alınmaz kefâret–i yemin ile halâs olur. (B. 87 a)

234. *Mes'ele:* Zeyd "filân fi'li işleyecek olursam nakîb–i eşrâfa yüz filori borcum olsun" deyip fi'l–i mezbûru işleyicek, nakîb yüz filoriyi Zeyd'den almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Bâtıl sözdür nezir değildir, düyûn ve temlîkât ta'lîka kàbil değildir. (B. 87 a)

235. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a "sen vakıf karyeleri mukàta'a ile almağa seyyidlere beş yüz altın nezr eyledin" deyu kendinin kefillerinden ve sâirlerden beyyine ikàmet eylese, Amr mukàta'a ile aldığı takdirce seyyidler ol mikdar nesneyi almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Kefâret–i yemin ile halâs olur, re'y–i hâkimle almağa da kàdir olurlar. (B. 87 b)

236. *Mes'ele:* Zeyd'in ba'zı kimselerde deyni olup, Amr Zeyd'e "bu diyardan çık git, senin bunda olduğun istemezim" deyip

Zeyd dahi Amr'dan havf edip "eğer gitmeyecek olursam nakîb–ül–eşrâfa yüz altın nezrim olsun" deyip çıkıp gitmek kasd ettikte dâinleri salıvermeseler bu takdirce nezr–i mezbur şer'an Zeyd'e lâzım olur mu?

Elcevap: Olmaz, dâinleri men' etmeseler dahi kefâret–i yemin ile halâs olur. (B. 87 b)

237. *Mes'ele:* Zeyd "eğer filân nesneyi etmezsem, emirlere bin akça nezrim olsun" dese sonra ma'hûd olan nesneyi etmese, ol akçayı Zeyd'den almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Re'y–i hâkimle alırlar, kefâret–i yemin ile dahi halâs olur. (B. 87 b)

238. *Mes'ele:* Fakîr–ül–hâl olan Zeyd "eğer filân zamana dek mülk evimi bey' etmezsem nakîb–ül–eşrâfa nezrim olsun" dese ol zamana dek ev bey' olunmasa nakîb–ül–eşrâf cânibinden ev taleb olunsa Zeyd zikr olunan evi şer'an vermemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Kefâret–i yemin verdiyse olur, evi alınmaz. (B. 87 b)

239. *Mes'ele:* Zeyd "eğer Amr'm evine varıp Amr ile müsâhabet edersem, yüz bin akça nezrim olsun" ba'dehu Amr'ın evine varıp Amr ile müsâhabet eylese yüz bini vermek lâzım olur mu, yoksa kefâret–i yemin ile halâs olur mu?

Elcevap: Halâs olur. (B. 85 a)

240. *Mes'ele:* Zeyd "filân zamanda şu kadar akça getiresin" deyu Amr–i subaşı bir mikdar akçaya nezr ettiği, akçayı ol zaman varıp teslim etmediği takdirce subaşı almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Asla kàdir olmaz, zalemeye nezir olmaz, fukarâya nezr ettiyse on miskin it'âm etmekle kefâret etmek gerektir. (B. 85 a)

DİNÎ VAZİFELİLER

I. İMAM, HATİB VE NÂİB

241. *Mes'ele:* Zeyd–i hatîb, küfür lâzım gelip, tecdîd–i îman ve tecdîd–i nikâh ettikten sonra, izn–i sultânî olmadan Zeyd'e iktidâ' câiz olur mu?
Elcevap: İzn–i cedîd lâzımdır. (A. 24 a)

242. *Mes'ele:* Câmi'in hatîbi olan Zeyd fevt olup, kâdî hitâbeti Amr'a tevcîh edip eline arz verse, hitâbet pâdişâha arz olunmadan hatîb hitâbet eylese câiz olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 22 a)

243. *Mes'ele:* Zeyd–i hatîb hitâbetinden ferâgat edip, âhar yerde mütemekkin olmağa gider oldukta Amr'ı yerine hatib nasb etmek ile, Amr izn–i sultansız hatib olup Cum'a namazın kılmak ve bir hatib fevt olup yâhud celâ–i vatan edip hâkim–ül–vakt yerine hatib nasb edip izn–i sultansız Cum'a namazı kılmak, şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Bu makûle umurda hâkim izni, izn–i sultân vâki' olmuştur, berat oluncaya değin ruhsat vardır. (A. 21 b)

244. *Mes'ele:* Pâdişah izniyle hatib olan Zeyd hutbe okuyup, bilâ–özür kendinden a'lem kimseye teklif edip namaz kıldırsa, şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Beis yoktur. (A. 21 b)

245. *Mes'ele:* Zeyd–i imam sakalın kırar olsa, azle müstehak olur mu?

Elcevap: Kabzadan eksik ise olur. (A. 31 a)

246. *Mes'ele:* Zeyd–i imamın mecrûhe câriyesi fevt oldukta, hatunlar gasilden ibâ edip, Zeyd kendi yusa şer'an Zeyd'e iktidâ câiz olur mu?

Elcevap: Olur, zarûret olucak sütre ve hırka ile teyemmüm ettirmek gerek idi, cehli özürdür, sütre ile yuyucak özrü dahi akvâdır. (A. 34 a)

247. *Mes'ele:* اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى شَارِعِ اَحْكَامِ الدِّينِ وَشَافِعِ آثَامِ الْعَاصِينَ [4] yerine اٰثَامَ الْعَاصِينَ [5] deyu dâima vird edinen Zeyd–i hatîbe ne lâzım olur?

Elcevap: Ta'lim ve tenbih olunmak lâzımdır, inad ederse azil lâzımdır. (B. 24 b)

248. *Mes'ele:* Zeyd–i imam kizble ma'rûf olup, meclis–i şer'de dahi kizbi zâhir ve sâbit olsa, mezkûr Zeyd'in imam olması şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Azle müstehak olur. (A. 27 b)

249. *Mes'ele:* Hemmâz ve gammâz olanın imâmeti ve hitâbeti şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Azli vâcibdir. (A. 27 b)

250. *Mes'ele:* Bir câmi'in mahallesi halkı imam hatib olan Zeyd'in "nâ–mahrem avret ile mu'âmelesin ve haramdan ve kizbden ictinâb etmediğine bizim ıttılâ'ımız oldu, amma isbâta kàdir değiliz, istikrâh ettik iktidâ etmeziz" deseler azl ettirmeğe kàdir olurlar mı?

---

4 Arapça dua, mânâsı: "Yâ Rab, din ahkâmını beyân eden ve âsîlerin günahlarına şefâat kılana, salât ü selâm eyle."

5 Yukarıda geçen Arapça duadaki "âsîlerin günahları" ibâresinin yerine söylenen ibâre, mânâsı: "Asîlerin günleri."

Elcevap: Olurlar, mahallenin eslehâsı istikrâh edicek. (A. 30 b)

251. *Mes'ele:* Zeyd–i imamın ehl–i beyti üzerine nâ–mahrem kimseler girip çıktığına Zeyd'in vukûfu olup, mezbûrları men' eylemese şer'ân imam–ı mezbûr azle müstehak olur mu?
Elcevap: Avreti genç ise re'y–i hâkimle olur. (A. 31 b)

252. *Mes'ele:* Zeyd–i imam yirmi beş yıl mikdarı vatanına varıp sıla eylemese azle müstehak olur mu?
Elcevap: Ganî olup, vatanı ba'îd olmayıp, anası yâhud atası var ise olur. (A. 26 a)

253. *Mes'ele:* Köylük yerde ehl–i kurânın avretleri hizmet eylemek mu'tâd olup, mezburların imamı olan Zeyd'in avreti dahi suya ve bağa ve sığır iledip getiricek, "avretini taşra çıkardın" deyu imâmetine mâni' olur mu?
Elcevap: Olmaz (A. 24 b)

254. *Mes'ele:* Akçasının onun onikiye mu'âmeleye veren imam ve hatip şer'an azle müstehak olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 30 b)

255. *Mes'ele:* İmam ve hatib olan Zeyd yirmi beş yıldan beri nâib olduğundan gayri ribâhor dahi olsa Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr ve azl olunur, kılıverdiği namazlar iâde olunur, ribâhor olucak. (A. 23 b)

256. *Mes'ele:* Haram ekl eden imamın azli vâcib olur mu?
Elcevap: Olur. (A.14 a)

257. *Mes'ele:* İmamın haram ekl ettiğini bilip, kabûl edip, cemâ'ati iktidâ eyleseler, namazları fâsid olur mu?
Elcevap: İ'âde lâzım olmaz, amma namazları Hak te'âlâ katında makbul olmak isterler ise min ba'din ol edal kimseye iktidâ etmemek lâzım olur. (A. 14 a)

258. *Mes'ele:* Zeyd–i hatîb dükkânda oturup bey' u şirâ etmekle azle müstehak olur mu?

Elcevap: Olur, dahi ciyef–i dünyaya rağbet etmez kimse olucak. (A. 30 a)

259. *Mes'ele:* Ehl–i bâzâr olan Zeyd'in –amma adâleti olucak– imam ve hatib olması câiz olur mu?
Elcevap: Zarûret olucak olur. (B. 8 b)

260. *Mes'ele:* Çarşıda ta'âm ekl eden imamın azli lâzım olur mu?
Elcevap: Mu'tâdı ise olur (A 31 b)

261. *Mes'ele:* Zeyd–i imam sırren ve 'alâniyeten benc ve berş ve afyon yemeyi âdet edinip, gâh bengî ve gâh tiryâkî olsa imâmeti câiz olur mu?
Elcevap: Azli vâcib olur. (A. 14 a)

262. *Mes'ele:* Keyfiyet ile mübtelâ olan imam, cehr ile imâmet ederken nefesi tutulup, Kur'ân–ı azîmi bir hâl ile tilâvet eylese ki cemâ'at ardında namaz kılmağa istikrâh ettiklerinden gayri, gâh gâh eline tüfenk alıp köyde ve gayride av avlasa, Zeyd–i mezbur azle müstehak olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 31 b)

263. *Mes'ele:* Zeyd–i imam "ashâb–ı cahîm nâra mu'tâd olup, aslâ müteellim olmamalarına" i'tikâd etse ne lâzım olur?
Elcevap: İ'tikâdının butlânın anda varıcak göre, iktidâ olunmaz. (A. 30 b)

264. *Mes'ele:* Zeyd–i hatîb–i âlim, sebâvette fi'l–i kabîh ile meşhur olup, ba'd–el–bulûğ gelip hatib olsa, müslümanlar bu hâli bilip istikrâh edip ardında namaz kılmasalar azl ettirmeğe kàdir olurlar mı?
Elcevap: Olurlar. (A. 24 a)

265. *Mes'ele:* Zeyd–i imamın kizbi ve ilhâdı meşhur olsa, lâkin sâbit olmasa, azle müstehak olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 14 a)

Mes'ele: Zeyd mahsûs–i merkùmdan ötürü azl olunup, yeri Amr'a tevcîh olduktan sonra "üzerine nesne sâbit olmadı" deyu, kâdî imâmeti yine Zeyd'e tevcîh eylemek câiz olur mu?
Elcevap: İlhadla şöhret–i sâbıkası olucak olmaz. (A. 14 a)

266. *Mes'ele:* Nâib nasb eylemek şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Mu'tâd ise azl olunur. (A. 22 a)

267. *Mes'ele:* Zeyd–i hatîb, nâib nasbına me'zûn değil iken, hutbeye ve ibtidâ–i salât–i Cum'a'ya nâib nasb eylemek şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Olur, (hamse ve erba'în ve tis'amie)(*) tarihinde izn–i 'âm olmuştur. (A. 22 a)

268. *Mes'ele:* Zemâne nâibleri imâmete ve hitâbete lâyık olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 23 b)
Mes'ele: Zemâne nâibi olan Zeyd imâmete ve hitâbete lâyık olmayıcak, Zeyd–i mezbur hatib olduğu takdirce mütevellî vazîfesin vermemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Hitâbete lâyık olmadığı der–i devlette ma'lûm olup azl olucak kàdir olur. (A. 23 b)

269. *Mes'ele:* Zeyd, imam ve hatib ve kâdî nâibi olmak câiz midir?
Elcevap: Üçünün bile hizmetin kemâ yenbagî ikàmet edip, asla bir vakte halel vermez ise olur. (A. 22 a)

270. *Mes'ele:* Zeyd bir câmi'de devirhan olup, kurbunda olan câmi'de hatib olup, ikisinin hizmetini kemâ yenbagî edâ eylese birinden azli vâcib olur mu?
Elcevap: Olur, kemâ yenbagî edâ mümkün değildir. Devirhan namazı gayri câmi'de kılmak olmaz. (A. 21 b)

---

* Arapça tarih ibareleri için Lügatçe'ye bakınız.

271. *Mes'ele:* Zeyd–i vâiz "ehl–i ilm ve sâdâttan fâsıkları ve âsîleri sevmezim, fısıkları için, müslümanlar siz dahi sevmen, buğz eylen, zîrâ Allahu te'âlâ âsîleri buğz eder" dese, Zeyd–i vâiz ve nasihatleri ile mütenassıh olanlar müsâb olurlar mı?
Elcevap: Olurlar. (A. 88 a)

272. *Mes'ele:* Zeyd–i hatîb "kâdî müslüman olmaz, müslüman kâdî olmaz" dese hitâbeti câiz olur mu?
Elcevap: Hasseten zaleme–i kudât–i zaman için dediyse olur, umûmen kudât–i müslimîn için ise azli lâzımdır. (A. 24 b)

273. *Mes'ele:* Bir müslimin helâk olmasıyçün En'âm okuyan imamın ardında namaz kılmak câiz olur mu?
Elcevap: Ol kimse zâlim değil ise azil lâzımdır. (B. 20 a)

274. *Mes'ele:* Zeyd–i hatîb, bayram hutbesini tamam ettikten sonra minberden inmeden "müslümanın îmansız gitmesine" duâ edip, cemâ'at dahi "âmin" deseler Zeyd'e ve âmin diyenlere şer'an nesne lâzım olur mu?
Elcevap: İmansız gideceğine ba'zı alâim müşâhede edip, zulümde mübâlâgası ve umûr–i dîne müsâhelesi olmağın ettiler ise küfür lâzım olmaz. (B. 311 b)

275. *Mes'ele:* Bir câmi'–i şerîfe imam olan Zeyd'in kapısına, nâ–ma'kûl nesneler sürülüp ve boynuzlar ve şebek asılmak ile azli lâzım olur mu?
Elcevap: Olur, re'y–i hâkimle. (A. 27 a)

II. MÜEZZİN

276. *Mes'ele:* Zeyd binâ ettiği mescidin te'zînini hüsn–i savta kàdir kimseye şart eylese, hüsn–i savtı olmayan Amr müezzin iken hüsn–i savtı olan Bekr te'zîni almağa şer'an kàdir olur mu?

Elcevap: Zeyd'in hüsn–i savttan murâdı zemâne mu'tâd olan hilâf–i şer'–i şerif tegannî ve terennüm ise ol şart lağvdir, Amr'ın savtı mekrûh ve menfûr ve münker olmayıp tamam edeb–i şer'–i şerif üzerine okursa ibkà olunur. (A. 10 b)

277. *Mes'ele:* Zeyd vakf eylediği mescidine Amr'ın evine havâle minâre binâ ettikte, müezzin üç vakitte minâreye çıkıp ezan okumak kavl eylese, beş altı yıldan sonra kavle muhâlefet eylemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Müezzin çıkacak vakit Amr'a tenbih edip, gizlenecekler gizlenip, müezzin dahi sünnet üzerine tizcek ezan okuyup zamâne müezzinleri gibi nâ–meşrû' ve nâ–ma'kûl lahnler etmeyip, tizcek inmek lâzım olur. (A. 10 b)

278. *Mes'ele:* Ezan okunurken tilâvet–i Kur'ân–ı azîm şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Zamâne müezzinleri ezanı vaktinde câizdir, sünnet üzerine okunursa istimâ' evlâdır. (A. 10 a)

279. *Mes'ele:* Zeyd salât–i işâyı câmi'–i şerifte cemâ'atle kıldıktan sonra, müezzin tesbih okurken namaz kılmak mı evlâdır, yoksa tesbih istimâ' etmek mi evlâdır?

Elcevap: Zamâne tesbihi ise nâfile evlâdır. (A. 31 a)

280. *Mes'ele:* Zeyd–i müezzin merkeb üzerinden ezan okuyup, namaza tevakkuf etmeyip maslahatına gitse, Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Ta'zîr ve azil lâzımdır. (A. 9 b)

281. *Mes'ele:* Zeyd–i müezzin ezan okurken kilâb cem' olup ürüseler, sâir müezzinler ezanında ürümeseler, Zeyd'in mahallesi halkı Zeyd'e "bize gerekmezsin" deyu azl ettirmeğe şer'an kàdir olurlar mı?

Elcevap: Fitne müeddî olucak; hâkim âhara tevcîh edip anın dahi hâline münâsip bir cihet tevcîh eylemek ile kalbini tatyîb etmek gerektir. (A. 11 a)

DİNÎ MÜESSESELER

I. CÂMİ', MESCİD VE MUSALLÂ

282. *Mes'ele:* Ba'zı müslümanlar karyelerinde aslâ mescid olmayıp, ahâlisi cemâ'atle namaz dahi kılmasalar, hâkim–i şerî'at–i şerîfe mezbûrlara cebr ile mescid yaptırıp, namaz kılmaktan ihmâl edenleri ta'zîr lâzım olur mu?

Elcevap: Olur, öyle olan kurânın ehline cebr ile mescid binâ ettirip salâta müdâvemet ettirmek için, vülât–i memâlik–i mahmiyeye sene (erba'a ve erba'in ve tis'amie) târihinde müekked ahkâm–ı şerîfe vârid olmuştur, mûcebi ile amel olunmak lâzımdır. (A. 26 b)

283. *Mes'ele:* Bir şehrin taşrasında, otuz yıldan ziyâde bayram namazı kılını gelen musallâda hâlen bayram namazı izn–i sultan ile kılını geldiği ma'lûm olmayıcak, yine kılınmak câiz olur mu?

Elcevap: Câizdir sene (erba'a ve erba'in ve tis'amie) tarihinden umûmen musallâsı olan bilâdın musallâlarında, câmi'lerinin kebîrinin hatibi, kılıvermeğe izn–i sultânî vâki' olmuştur, amma sonra ihdâs olunan musallâ izne muhtaçtır. (A. 15 b)

284. *Mes'ele:* Sultan Mehmed (tâbe serâhu) rûhu için binâ olunan musallâda on yıl namaz kılındıktan sonra, Zeyd zarûret yoğ iken cedîd musallâ binâ eylese, namaz kangıda evlâdır?
Elcevap: Evvelkide kılmak lâzımdır, izn–i sultansız musallâda salât–ı ıyd kılınmak meşrû' değildir, Sultan Mehmed musallâsı dururken gayrı musallâya izin verilmek mümkün değildir. (A. 15 a)

285. *Mes'ele:* Bir kasabada vâki' olan câmi'–i atîk harâb olup, Zeyd mezkûr câmi'in yerine bir dahi binâ etmeğe istîzan edip, izin verildikten sonra kasabanın ehli kesîr olmağın Zeyd vâsi' binâ etmek murâd edip, lâkin eski câmi'in yerinde müsâ'ade olmayıp kurbunda bir âhar yere binâ eylese meşrû' olur mu?
Elcevap: İzn–i sultansız olmaz, amma eski câmi' yerinin darlığı, etrâfında evler olmak ile ise, ol evler bahası verilip cebr ile alınmak meşrûdur. (A. 22 b)

286. *Mes'ele:* Ağaç ile binâ olunan câmi' kârgîr yapıp tevsî' olunmada izn–i sultan lâzım olur mu?
Elcevap: Çok tevsî' edicek olur. (A. 22 a)

287. *Mes'ele:* Bir kasabada vâki' olan câmi'de cemâ'at olmamağın vakit namazı kılınmasa, Cum'a günlerinde etrâfında vâki' olan ahâlîsi cem' olup câmi–i mezburda Cum'a kılsalar şer'an câiz olur mu?
Elcevap: İzn–i sultan olucak ba'zı meşâyıh tecvîz eylemişlerdir. (A. 29 a)

288. *Mes'ele:* Bir karyenin kadîmî mescidi olup, ahâlî–i karyeye kifâyet eylerken, içlerinden Zeyd kurbunda bir mescid dahi ihdas etmek istedikte, mezburlar "kadîmî mescid battal olur" deyu Zeyd'i men'e kàdir olur mu?
Elcevap: Kifâyet edicek, bir dahi yapmak günahtır. (A. 31 b)

289. *Mes'ele:* Bir kimse evin mescid eyleyip minâre binâ eylemek istedikte, ehl–i mahalle "evimize havâledir" deyu binâ ettirmemeğe şer'an kàdir olur mu?
Elcevap: Cemâ'at ezanı işitirlerse minâre lâzım değildir, riyâ için ise aslâ câiz değildir. (A. 10 b)
Bu sûrette: Ehl–i mahalleye ne lâzım olur?
Elcevap: Riyâdan men' ederlerse müsâb olurlar. (A. 10 b)

290. *Mes'ele:* Bir kasabada bir câmi'in taşrasındaki sofanın mihrâbı olup, yaz günlerinde sabah namazı ile akşam namazı altı yedi ay mikdarı taşrada kılıp yatsı namazı dahi üç ay taşrada, bu mikdar zaman çırağcı mum yaka gelmeyip, yirmi yıldan beri bunu âdet eyleseler namazlarında kerâhat olup men' vâcib olur mu?
Elcevap: Olur, sofa mihrâbı cemâ'at–i sâniye için vaz' olunmuştur. (A. 20 a)

291. *Mes'ele:* Bir mahallenin halkı kış günlerinde mescidlerinin içinde namazlarını kılıp, yaz günlerinde mezbur mescidin kapısın kilidleyip avlusunda kılsalar, namazları câiz olur mu?
Elcevap: Hayrı yoktur. (A. 19 b)

292. *Mes'ele:* Yaz günlerinde imam bir câmi'in taşrasında imam olup cemâ'atle namaz kılmağa ve Cum'a günlerinde Cum'a namazını câmi'in içinde yer var iken taşradan iktidâ etmek câiz midir?
Elcevap: Etmemek evlâdır. (A. 19 b)

293. *Mes'ele:* Taşları ve ağaçları zulümle alınıp zulümle binâ olunan câmi'in içinde kılınan namazın i'âdesi lâzım olur mu?
Elcevap: Kerâhet vardır. (A. 20 a)

294. *Mes'ele:* İlm–i hendese bilen kimseler "ba'zı câmi'lerin ve mescidlerin mehârîbleri inhirâf–ı fâhiş ile münhariftir"

dedikleri ol mihrâba kılınan salâtın i'âdesi ve mihrabları doğrultmak lâzım olur mu?

Elcevap: Mehârîb–i müstakîme muhâlif mehârîbe kılan kimse, mehârîb–i müstakîmenin istikâmetine ve muhâlif olanın muhâlefetine mu'tekid ise, muhâlif olan mihrâba kıldığı salât i'âde olunmak lâzımdır. (A. 18 b)

295. *Mes'ele:* Bir kasabanın câmi'inin ve mesâcidinin mihrabları, zamâne müneccimleri ta'yîn ettikleri kıbleye muhâlif olup cânib–i garba mâil olsa, mesâcid–i mezbûrenin mihrabların zamâne müneccimleri ta'yîn ettikleri kıbleye tevkîf lâzım olur mu?

Elcevap: Âlât–ı sahîha ile istikâmeti muhakkak olan mehârîb–i sahîha muhâlefeti ma'lûm olucak, mehârîb–i sahîhanın istikâmetine mu'tekid musallînin o kasabada mihrablarına doğru kıldığı salât sahîha olmaz. (A. 18 b)

296. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî, kâdî olduğu beldede "benim ictihâdım üzre kıble filân semtedir" dedikten sonra yine cemâ'at ile namaz kıldıkta, halk kadîmden teveccüh edegeldikleri semte müteveccih olup, bile kılsa, amma sahih semte eylediği ma'lûm olmasa, hâriçten Amr, Zeyd–i mezbûra "sen kıbleyi âhar semte hükm eyledikten sonra dönüp onlara tâbi' oldun, kâfirsin, hükmün nâfiz değildir" dese Amr'a ne lâzım olur?

Elcevap: Vâkı'a Zeyd'in i'tikâdı cemâ'at kıldıkları semt kıble olmamak üzere ise hılâf–i cihet–i kıbleye kasd ve secde etmek küfürdür, eğer Zeyd'in ictihâdı muhavvel olup kıldı ise ta'zîri lâzımdır. (A. 18 b)

297. *Mes'ele:* Sahrâda namaz kılan kimse mücerreb kıblenümâlarına ittibâ' etmeyip, teharrî ile kılmaları câiz olur mu?

Elcevap: Olmaz, teharrîye ittibâ' olunmak, daha akvâ delil olmayıcak olur. Mücerreb kıblenümâ delîl–i akvâdır. (A. 18 b)

298. *Su'al:* Ehl–i İslâm, İstanbul kiliselerinden birini fetihde mescid ittihâz edip, ezan okuyup namaz kıldıklarından sonra, yine nasâra elinde kalıp, hâliyâ cemî' cevânibi müslüman evleri olup, mescide kemâl–i ihtiyaçları ve civârında olan kâfir evleri meyhâne ve envâ'–ı fücûra bahâne olmakla müslümanlara kavî zararları olup, ol kilisenin mescid olup ikàmet–i salât olduğun görüp ma'lûmları olan pîrler mürûr–i eyyâmla fevt olmuşlar bulunup, lâkin nice müslümanları bid–defe'at işhâd edip, vakt–i ihtizârlarında "lâzım olursa bizim ağzımızdan şehâdet edesüz" deyü vasiyyet edip vefât etmiş olsalar, hâlen şâhid ağzından şehâdet eden müslümanların şehâdetleri mesmû'a olup, sâbık–uz–zikr mescide ittihâz olunan ma'bed–i nasâranın şer'an mescid–i müslimîn olmasına hükm olunur mu?

Cevap: Olunur. (B. 108 a)

Bu sûrette: Kefere "bizim milletimize vakf olmuştur, elimizde vakfiyemiz vardır" deyu da'vâ eyleseler vakfiyeleri ma'mûlün bihâ olup, ol kilise ellerinde ibkà olunur mu?

Cevap: Hîn–i fetihde mescid ittihâz olunduğu şehâdet ale'ş–şehâde ile sâbit olucak olmaz. (B. 108 a)

II. VAKIF

299. *Mes'ele:* Bir kimse emlâkinden ba'zı nesneyi vakf etmek istedikte, ne vechile etmek gerektir vakıf lâzım ola?

Elcevap: Vakf edip, mesârif–i müebbede ta'yîn edip ve mütevellîye teslim edip, andan sonra hâkime varıp, vakf edip mesârifini ta'yîn ettiğin ve mütevellîye teslim ettiğin tafsîl eyleyip, mütevellî dahi tasdik ettikten sonra, "İmam–ı A'zam katında vakıf değildir yine rücû' ettim emlâki alırım" deyu

mütevellîden talep edip, ol dahi "İmâmeyn katında lâzımdır" deyu vermeyip, hâkim dahi "vakfın sıhhatine ve lüzûmuna hükm ettim" demek gerektir ki artık dönmeye. (A. 105 a)

300. *Es–su'al:* Eshâb–ı hayrâttan Hind'in ba'zı evkâfı nukûd olup, "mâdâme ki hayatta olsa tebdil ve tağyîre kàdire olmaya" deyu vakfiyesinde kayd ettirip, lâkin [mütevellî] şart–ı vâkıfı ri'âyet etmeyip müflise ve tahsîli mümkün olmaz yerlere verip ve medyûnların ba'zı âhar yerde bulunmakla her sene tecdîd–i akd müyesser olmayıp, cânib–i vakfa küllî gadr ve zarar olmak mukarrer olup, 'akâra tebdil olunmak vakfa enfa' olmağın, "nukùdu tahsîl edip bir mikdarına 'akârına alınıp bâkîsine münâsip düştükte alına" deyu şart edip cümle nukùdu 'akâra tebdil etmeğe kàdire olur mu?

Elcevap: Kàdiredir. (B. 143 b)

301. *Su'al:* Zeyd–i medyûn, hâl–i sıhhatinde dâinlerinden kaçırıp cümle emlâkini vakf eylese, şer'an vakfı sahîh olur mu?

Elcevap: Sahih ve lâzım olmaz. Kudât tescîlden memnû'lardır. (B. 127 b)

302. *Mes'ele:* Zeyd cami'–i şerîf ve imâret binâ edip vakfiyesinde "bir sâlih ve müstakim ve muhâsib kimse nâzır ola" deyu şart edip... (A. 111 b)

303. *Mes'ele:* Zeyd–i vâkıf, binâ eylediği medresenin tedrîsin, evlâdına ve evlâd–i evlâdına şart eylese, Zeyd'in oğlunun oğlu mülâzım olup, iki yıl mülâzemet edip, medreseye istihkàkı olup, tâlib iken, medreseyi ecnebîye vermek câiz olur mu?

Elcevap: İstihkàk–i ilmîsi, erbâb–ı hall ü akd meclisinde zâhir olucak ecnebîye verilmez. (A. 120 b)

304. *Es–su'al:* Yılda iki yüz kırk akça mukàta'a olup, evlâda ve evlâd–i evlâda vakf olan yerde meyve ağaçları olup, ma'mûr

olup, mukàta'ası sâl–besâl edâ olunurken, Zeyd ta'assuben ecr–i misilden ziyâde bin akça eylese, şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 150 a)

305. *Mes'ele:* Bir vakıf zâviyenin tasarrufu eslah evlâda meşrût olup, evlâddan Zeyd vakfın mesâlihine sâ'î ve hizmetine kàim olup, evlâddan Bekr sâlih ve mütedeyyin ve musallî olup umûr–i vakıfta mühmil olsa, zâviyeye kangısı müstehak olur?
Elcevap: Bekr min ba'din ihmâli terk ederse ol müstehak olur ve mütedeyyin olan umûr–i vakıfta ihmâl eylemez, ihmâl eyleyen mütedeyyin olmaz. Eğer Zeyd dahi, min ba'din sâlih ve musallî ve mütedeyyin olursa ol müstehak olur. Eğer Zeyd salâhı ihtiyâr etmeyip ve Bekr ihmâli terk eylemezse, ecnebîden bir mütedeyyin ve umûr–i vakıfta sâ'î kimseye verilir. (B. 141 a)

306. *Su'al:* Rûhu için cüz'–i şerîf tilâvet vaz' eden Zeyd nice etmek gerektir ki sahîh ola?
Cevap: Tilâvet ve cüz'–i teşrîf bir mahall–i [muayyende] olmak şart edip, "tilâvet edenler ol mahalle varıp, abdest ile eczâ–i şerîfeyi kemâl–hudû'la, sevâbı rûhuma vâsıl olmak niyeti ile, ibâdeten tilâvet edeler, ta'yîn olunan vazîfe mukàbelesinde 'ivâz olan" deyu niyet ve şart etmek gerektir. (B. 120 b)

307. *Mes'ele:* Zeyd–i vâkıf ulemâdan ba'zı kimselere, "düşenbih ve pencşenbih günlerinde, mezarım üzerinde tilâvet–i Kur'ân–ı azîm eylesinler" deyu şart edip, hâlen ulemâdan tilâvet eden kimseler, mezarlar üzerinde mahalle davarları gezip televvüsleri olmağın, evlerinde tilâvet eyleseler, aldıkları vazife şer'an helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 112 b)

308. *Su'al:* Zeyd mülk evini, rûhu için cüz'–i şerîf tilâvet olunmak için vakf eylemeği mi evlâdır, yoksa Medîne–i Münevvere'de olan fukarâya vakf etmek mi evlâdır?
Cevap: Medîne–i Münevvere fukarâsına icâresi sıhhat üzerine vusûl bulmakta şüphe var ise, tilâvet–i eczâ–i şerîfe evlâdır. (B. 121 b)

309. *Mes'ele:* Zeyd bir âhar kadılıkta tilâvet olunmak üzre bir cüz'–i şerîf vaz' eylese, yirmi otuz yıl ol kadılıkta tilâvet olunsa, hâliyâ verese kendi kadılıklarında okutmağa kàdir olurlar mı?
Elcevap: Olmazlar, şart–ı vâkıf tağyîr olunmaz. (A. 111 a)

310. *Mes'ele:* Sultân–ı zaman, Ayasofya vakfının zevâidinden, Zeyd'e bir mikdar akça ta'yîn eder olsa Zeyd dahi gâh gâh va'z eder olsa, şer'an ol akça Zeyd'e helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz, şart–i vakfa muhâlif ise. Beyt:
ملك دل وزما وقف دعات كردم نتوان خلاف كردن اصلا بشرط واقف (A. 113 b)[6]

311. *Mes'ele:* Zeyd–i vâkıfın misâfir için binâ eylediği tekkeye misâfir gelmez olucak, misâfir için ta'yîn olunan ta'âm yerli fukarâya verilmek şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Olur, fukarâ olucak. (B. 133 a)

312. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'a bir dükkân vakf eylese, Zeyd ve Amr fevt olduklarından sonra, mezbur dükkân şer'an fukarâya mı intikàl eder yoksa vereseye mi?
Elcevap: Müseccel ise, Amr'a bilâ–hizmete vakf ettiği takdirce fukarâya intikàl eder. Hizmet ta'yîn etti ise, yine o hizmetle müstehak olanlara tevcîh olunur. Amma tevcîh olunan fukarâ fakir olmak evlâdır. (A. 115 b)

6 Farsça beyit, mânâsı: "Gönül mülkümü senin duâna vakf ettim. Vakf edenin şartına muhâlefet etmemek gerekir."

313. *Mes'ele:* Sulehâya hizmetsiz vakıf bir mezre'ayı, Zeyd–i müstehak mutasarrıf iken... (A. 112 b)

314. *Mes'ele:* Sulehâ–i ulemâdan Zeyd'e, berât–i sultâniyye ile tevcîh olunan hizmetsiz vakıf mezre'a... (A. 112 b)

315. *Mes'ele:* İstanbul'da Gedik Paşa hamamı demekle ma'rûf hamam, yetmiş seksen bin akça icâreye verile gelmiş iken, mütevellîsi olan Zeyd garaz–ı fâsidine binâen elli bin akça icâre ile vermiş olsa, hâlen mütevellî olan Amr "vakfa gadirdir, yine evvelki icâreye veririm ve hem bunun icâresi Mahmûd Paşa ve Sultan Bâyezid hamamı ile berâberdir onlara kıyas oluna gelmiştir, ecr–i misli ol hamamların icâresidir" deyip ziyâde ile talep eden kimselere vermek istedikte, bilfi'il hamamcı olan Zeyd "sene tamamından sonra ver" deyip icâreyi fesh etmeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Kıyâs–i mezbûr şer'î değildir. Amma kadimden niceye verile geldiyse ecr–i misli ol olur bilfi'il. Zeyd'in elli bine vermesi bâtıldır. Mutasarrıf olan hamamcıdan, yetmiş bin midir seksen bin midir ecr–i misil üzerine tasarruf ettiği zamanın kıst–ul–yevmi bî–kusûr alınıp, hamam ecr–i misli ile tâlip olana verilmek lâzımdır. (B. 238 a)

316. *Mes'ele:* Sultan Mehmed aleyh–ir–rahmeti ve–r–rıdvan asrından beri olan mütevellîler, vakıf serhânelerden şehr–i Ramazan'da kirâ alıgelmeyip, hâlen mütevellî olan almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Ol şehrde dükkân ellerinde olucak, ecr–i misil lâzımdır. Nihâyet işlediği ile kirasından kâsır ola. Bir kimse bir değirmen icâreye alıp işlerken bir mikdar zaman suyu kesilirse, ol zaman için değirmenin ücreti alınmaz, amma değirmenin evinde esbâbı durucak, evinin ecr–i misli lâzım olur. Kütüb–i fetâvâda mestûrdur. (B. 238 a)

317. *Mes'ele:* Bir vakıf dağda, ba'zı kimseler, mütevellî izinsiz ağaçlar kesip, ol ağaçlar ile çatmalar ve evler ve anbarlar ve arabalar yapıp bey' eylese, vakfın mütevellîsi akçanın öşrün almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Ağaç vakfın olucak, dağda iken bahası ne ise onu alır. (A. 116 b)

318. *Mes'ele:* Zeyd, vakıf yeri nice yıllar tasarruf ederken, mütevellî–i vakf sebeb–i şer'îsiz alıp âhara vermeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Vakfı çok tasarruf etmek şer'î değildir. (A. 115 a)

319. *Mes'ele:* Hind–i mütevelliye, mâl–i vakıftan kardeşi Zeyd'e bir mikdar mal verse Zeyd'in kavî rehinin alsa. Ba'dehû Zeyd Hind'in haberi yok iken bir sûret ile rehini Hind'den alsa. Ba'dehu Zeyd mâl–i vakfı vermeye kàdir olmayıp müflis olsa, Hind zâmin olur mu?

Elcevap: Olur, mâl–i vakfın mukàbelesindeki rehini muhâfaza etmemek mûcib–i zımândır. (B. 137 a)

320. *Mes'ele:* Batnen ba'de batnin evlâda meşrût olan tevliyete vâkıfın iki kızı iştirâk üzre tasarruf edip, ikisi dahi fevt olup, hâliyâ, vâkıfın oğlu kızı Hind ile kızı oğlu Zeyd kalsa anlar dahi tevliyete iştirâk üzre tasarrufa müstehak olurlar mı?

Elcevap: Olurlar ve batnen ba'de batnin tertîbe delâletten gayri evlâd–ı evlâda, daha esfeline tevliyet meşrût idüğüne delâlet eder. (A. 120 a)

321. *Mes'ele:* Zeyd'in binâ eylediği medresenin müderrisine yevmî onbeş akça ta'yîn iken... (A. 114 a)

322. *Mes'ele:* Bir câmi'–i şerîfin vakfiyesinde "her senenin mahsûlünden hums mütevellîye ve yüzer akça huffâz ve elli kayyime ve bâkîsi imam ve hatîbe verile" deyu şart olunmuş olup, defter–i hâkânîde dahi böyle mukayyed olup, yetmiş

sekiz yıl bu minval üzere tasarruf olunduktan sonra, Zeyd–i kâdî "vakfın vüs'ati vardır" deyu yevmî birer akça almak üzere ellerine arz verip, berat alınıp birkaç yıl tasarruf ettiklerinden sonra, Amr–i kâdî "vakfa gadr olmuş" deyu, ziyâdeyi ref'e arz gönderip hüküm getirse. İmam ve hatib ve huffâz ve kayyimden güzeşte aldıkları ziyâdeyi yine almaya kàdir olur mu?

Elcevap: Olmazlar. (A. 118 a)

323. *Mes'ele:* Menâsıb–ı cihât bâbında, sadaka ve sıla, ki zikr olunur, mâbeynlerinde fark var mıdır ve zikr olunanlarda müsâmaha mümkün müdür, beyan buyrula?

Elcevap: Sadaka, fukarâya mahsusdur. Hizmet–i evkàf–ı âmme ol kabîledendir ol asıl cihâtın gallesi ağniyâya haramdır. Sıla, atiyyedir. Ol ağniyâya helâldir. Vakf–i evlâd ve akrabâ ol kabîledendir, ağniyâ olurlarsa dahi helâldir. Ve ba'zı menâsıb ve cihâtın ki, tedrîs ve tevliyet ve hitâbet ve imâmet gibi, bunların vazîfesi ne sadakadır ne sıladır, belki hizmetleri mukàbelesinde ücrettir. Eğer mütekaddimîn "ta'lîm–i ilm ve hitâbet ve imâmet ibâdet u tâ'ât makùlesindendir, anın mukàbelesinde ücret alınmak câiz değildir, anlara verilen sıla ve atiyye kabîlinden olmak gerektir" demişlerdir. Amma müte'ahhirîn, ücretsiz kimse ta'lîm ve hitâbet etmediğini müşâhede ettiklerinde ücreti tecvîz etmişlerdir. Cemî' vâkıflar vakıflarını ücret olmak üzerine tertip eylemişlerdir. Menâsıb–i cihât beratlarında "kemâ yenbagî hizmeti edâ ettikten sonra vazifesin ala" deyu ta'yîn olup, asla müsâmaha mümkün değildir. Hizmet etmeden ücret alınmak mümkün değildir. Husûsan sılanın bir hükmü daha budur ki: Hizmeti tamam eylese vazifeyi cebr ile alamaz, zirâ ücret değildir atâdır, verilmese dahi câizdir. Bir müderris bir yıl hizmet

edip yıl başında sılası verilmeden fevt olsa sâkıt olur, verese bir habbe alamaz. Zirâ sıladır atâdır ücret değildir. (B. 132 b)

324. *Es–su'al:* Emr–i pâdişâhî ve re'y–i hâkim ile rakabe var iken, mütevellî vazîfe verse mütevellîye zımân lâzım olur mu?
Cevap: Olur, rakabe cemî' mesâriften mukaddemdir. (B. 142 b)

325. *Es–su'al:* Zeyd bir mekteb–hâne binâ edip, "mu'allime üç akça ve yedi akça ile yedi eczâ okuna" deyu şart edip, otuz bin akça vakf edip, akâra tebdîl şart eylese. Ba'de zamânin akâra tebdîl olunsa, mahsûl ba'd–et–tebdîl masrafa vefâ eylemese, şer'an rakabe olunmak mı lâzım yoksa tevzî' mi olunur?
Cevap: Rakabe ile vefâ etmek mümkün değil ise rakabe olunur. (B. 143 b)

326. *Mes'ele:* Bir medreseye müderris–i sâbık zamanında rakabe lâzım olsa, müderris–i lâhik zamanında rakabeye hükm–i şerif vârid oldukta, termîm kime lâzım olur?
Elcevap: Tekmîl–i rakabeye hâcet var iken müderris–i sâbık vazîfeye müstehâk olmaz. Kendi zamanında olan harâbın ta'mîrine kifâyet mikdarı aldığı vazîfeden alınır. Ta'mîr olunup, lâzım olursa cümlesi alınır. Kifâyet eylemezse müderris–i lâhik zamanı gallesi ile tekmîl–i rakabe olunur. (A. 119 a)

327. *Mes'ele:* Bir vakfın vakıf–nâmesine "vakf–i mezbûr rakabe oldukta mütevellînin ve kâtibin ve câbînin vazîfeleri rakabe olmasın" deyu mestûr olsa, mezburlar hâriç olurlar mı?
Elcevap: Olmazlar, şart–ı mezbûr nâmeşrû'dur, lağvdir. (A. 118 a)

328. *Mes'ele:* Meremmetci, rakabe–i vakıfda dâhil olur mu?
Elcevap: Zarûret olucak dâhil olmak câizdir. (A. 118 a)

329. *Mes'ele:* İmâretin hademesi, ta'yîn olan aştan ve ekmekten gayri, imâretin aşından ve ekmeğinden yese helâl olur mu?
Elcevap: Olmazlar. (A. 114 b)

DİNÎ SINIFLAR

I. SEYYİDLER

330. *Mes'ele:* Elinde "Bahr–ül Ensâb" dan menkùl, mühürlü şeceresi olan Zeyd'in eben 'an ced emîr idüğüne kâdî huzûrunda, mahallesi hatîbi ve imâmı ve nice müslümanlar şehâdet eyleseler, kâdî dahi şehâdetlerin kabûl edip sicil olunduysa, Zeyd'in siyâdeti sâbit olmuş olur mu?
Elcevap: Da'vâ–i sahîha–i şer'iyeye binâen sâbit oldu ise olur. (B. 26 a)

331. *Mes'ele:* Sâdâttan olan Zeyd, akrabâsmdan Amr–i fakîre zekât ve sadaka vermek câiz olur mu?
Elcevap: Zekât verilmez, gayri sadakât verilmek meşrû'dur. (B. 26 a)

332. *Mes'ele:* Zeyd, âl–i Resûl'den olup, fakîr olup deyni olsa, deyni kadar yâ dahi ziyâde zekât verilmek câiz olur mu?
Elcevap: Zekât verilmek yoktur. Meğer bir gönlü ganî bir fakîre verile, ol dahi tıyb–i hâtır ile Zeyd'in deynini ödeye. (B. 27 a)

333. *Su'al:* Evlâd–i Resûl, sâir re'âyâ gibi tasarruf ettikleri çiftlik rüsûmun vermek şer'an lâzım olur mu?
Cevap: Olur. Rüsûm–i mezbûr yere müteallikdir, mutasarrıf olana müteallik değildir. (B. 259 a)

334. *Mes'ele:* Zeyd, Amr–i seyyide "bre haramzâde şerîr" dese, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr lâzımdır. "Harem–i Muharremde doğmuş" ma'nâsı fehm olunmaz. Mütebâdir haramzâde ma'nâsıdır. (B. 91 a)

335. *Mes'ele:* Zeyd–i âl–i Resûl (sallâllâhu aleyhi ve sellem) bir vakıf hamamı icâre ile tutup içinde dellâklık edip, bi–haseb–iş–şer' ta'zîr lâzım olsa, ne vechile ta'zîr olunur?
Elcevap: Sâir dellâklar ta'zîri ile ta'zîr olunur. (A. 85 a)

336. *Mes'ele:* Zeyd, emîr olan Amr'daki hakkın talep ettiği için, Amr bilâ sebeb–i şer'î Zeyd'e birkaç yumruk vurucak, Zeyd dahi Amr'a birkaç yumruk vursa, şer'an nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Kendine Amr'ın yumruğundan ziyade vurmadıysa nesne lâzım olmaz, bâdî azlemdir, Amr zulm etmiş, Zeyd hakkın almış. (B. 91 b)

337. *Mes'ele:* Sâdâttan ba'zı, "bize hukûk–i ibâd zarar eylemez, biz âhirette hukûk–i ibâddan mes'ul olmazız, alâ külli hâl, biz cennete dâhil oluruz" deseler, mezburlara ne lâzım olur?
Elcevap: Bu i'tikâd üzerine musır olup, İslâm'a gelmezler ise, zındıkları mukarrer olup, katilleri vâcip olur. (B. 318 b)

II. SÛFÎLER

338. *Mes'ele:* Tekkelerde münzevî olup "ehl–i tevekkülüz" diyenlerin şer'an halleri makbûl müdür?
Elcevap: Değildir. (B. 314 b)

339. *Mes'ele:* Zeyd ref'–i savtla kàimen ve kàiden zikrullah etmek şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Edeb ve vakàr ve ta'zîm üzerine edicek olur. (B. 322 b)

340. *Mes'ele:* Birkaç sûfîler zikr edip yolda giderlerken rast geldikleri tabl ü zurnayı paraladıkları için halk üşüp "urun kızıl başları, biz kâfir olduğumuzdan bunlara ne" deseler, anlara şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd lâzımdır. (A. 253 a)

341. *Mes'ele:* Bir cemâ'at halka olup ku'ûden zikrullah ederlerken galebe ile ayak üzerine kalkıp, raks ü devran etmeyip, aralarına emred dahi karmayıp, ellerin birbirlerinin boyunlarına yahud kuşaklarına berkitip ayakların hareket ettirmeyip zikrullah eyleseler câiz olur mu?
Elcevap: Otururken etmek efdaldir. (B. 322 b)

342. *Mes'ele:* Evkàt–i hamseye müdâvemet ve envâ'–i nevâfile müvâzıbet edip, sûfiyyeden olan ba'zı kimseler, zikrullah ederlerken zevk şevk gelip kıyâmen ve ku'ûden ayakları hareket etmeyip, amma belleri ve başları hareket eylese, bu makùle zikrullah eden kimselere şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Eğer belleri tahrik etmeyip başların tahrik ile iktifâ eyleseler, dahi evlâ idi. Edeb–i zikr–i şerîfe evfak idi. Amma muhâfaza edip edicek be'is yoktur, sâbit kadem olucak. (B. 322 b)

343. *Mes'ele:* Zâkirîn tevhîd ederlerken başların sağ yanından sol yanına tahrîk etmekle fâsık olurlar mı?
Elcevap: Olmazlar, amma niyetleri emr–i tevhîdi tahkîk ve takrîr etmek olup, başlarını sağ cânibe tahrik ettiklerinde kalbinden mâsivâyı tarh ve sol cânibe tahrik ettiklerinde tevhîd–i Hakk'ı idhâl kasd etmek gerektir. Rüsûh–i tevhidde dahl–i 'uzmâ vardır. Bu niyet olmayıcak lağv ve abes olur, şer'an mekrûh ve haramdır. (B. 322 b)

344. *Mes'ele:* Zeyd kàimen zikrullah ederken baş ve belin ve ayağın tahrik edicek, Amr, Zeyd'e "bu hareketi ibâdet deyu edersin" yâhud "fi'l–i abestir" dedikte, Zeyd "ibâdet deyu

etmeziz, amma bu hareket mu'tâddır, zikre lâzım bir haldir, şevk gelir ederiz" dese, Amr "hele bu vaz'ı etmek haramdır" dese, Amr'ın sözü makbûl olur mu?

Elcevap: Olur, bel ayak hareketi zikre nice lâzım olur. Raks ve devrân eden süfehâ dahi ol mertebeye bu mertebeden varmışlardır. Mehmâ emken sekînet üzerine ve vakar ve mürâ'ât etmek gerektir. (B. 322 b)

345. *Mes'ele:* Tevhîd–i Bârî ederken vecd–i hâl galebesinden bî–ihtiyâr kalkıp döne döne zikr etmek şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Dönüp yıkılmayan bî–ihtiyâr olmak yoktur. (A. 274 a)

Bu sûrette: Tâife–i mutasavvifenin fî–zamâninâ eylediği hareket ve devranlarına dahl olundukta "ehline mubahtır, ihtiyârımız yoktur, ıztırârîdir ederiz" deyu iddiâ ederler, hareket–i ıztırâriyye ki ehlinden sâdır olucak ibâhatine hükm olunur mu, anın alâmeti nedir [beyan buyurula] ta ki sâlih tâlihden mümtâz ola.

Elcevap: Cezbe–i ilâhiyye ile âlem–i tekliften münselih olanların âlem–i şehâdete müte'allik umûra aslâ şu'urları kalmaz, nefs–i zekiyyeleri, âlem–i rûhânîde olan şu'ûn mutâla'asında müstağrak olup, tedbîr–i bedene müştegil olmaz, hatta ba'zı a'zâ kanatılsa duymaz, onlardan hareket ve ıztırâb vâki' oluncak harekât–i mürte'iş gibi gayri muntazam vâki' olur. Bu halle muttasıf olanların harekâtı hurmet ve kerâhet ile vasf olunmaz, mukàbelesinde ne ikàb vardır ne sevâb. Amma ol tâifeden sâdır olan harekât–i mevzû'a ve evzâ'–i masnû'a, ehl–i salâhtan sâdır olmak mümkün değildir. İhtiyâriyyedir, "ıztırâriyye" demek ma'siyet–i âhardır. Bu makûle işinde gücünde gezip, tegannî ile usulle ettikleri evzâ'–i masnû'a "ihtiyârî değildir" demek mü'minden sâdır olur ma'nâ değildir. (A. 274 b)

346. *Mes'ele:* Fî–zamânînâ olan mutasavvifenin, tevhîd idüğün devrânına mubah i'tikâd eden kimseler, şer'an kâfir olurlar mı?

Elcevap: Gerçi mubah i'tikâd edenin küfrüne fetvâ vermişlerdir, lâkin ibâdet idüğün i'tikâd etmeyicek, küfründe tevakkuf olunmak ihtiyât–i akrab ve ensebdir. (B. 323 a)

347. *Mes'ele:* Zeyd "Halvetî tâifesinin şeyhi ve mürîdi ve bunlar ile müsâhabet eden kimseler kâfirlerdir" dese, Amr Zeyd'e "niçin?" deyu suâl ettikte, "bunlar devrân ile zikrullah ederler" dese Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Kizb ü iftirâdan ve bilmediği yerde mücâzefe etmekten tamam ihtirâz etmek lâzımdır. Ol tâifede yarar kimseler vardır. Mahzâ ıztırarsız ettiklerinin [vasfı] ma'siyet irtikâbdır. Anın ile küfür lâzım gelmez. Müsâhabet edenlere mücerred müsâhabet etmekle nesne lâzım olmaz. "Kâfirdir" demekle Zeyd'e ta'zîr lâzımdır. (B. 323 a)

348. *Mes'ele:* Sûfî adına olan Zeyd zikr ederken devrân edip, ettiği devrânı ibadet addeylese, nikâhı sahih zebîhası helâl olur mu?

Elcevap: Devrânı ibâdet addeyleyicek mürteddir, asla müslimeden zimmiyeden avret nikâhlamak mümkün değil, zebîhası meyyitedir. Amma ibâdet addetmeyip, mübah i'tikâd edip devrân ederse mürted değildir. Tâ'atten hâric fâsıktır. Sâir feseka gibidir, menkûhası tefrîk olunmaz, zebîhası yenir. (B. 324 b)

Bu sûrette: Devrânı ibâdet addetmek ile küfür lâzım gelip, mübah addetmek ile olmadığının vechi nedir?

Elcevap: Mübah me'mûrun bih değildir, ibâdet me'mûrun bihâ olmak muhakkaktır, mübah addeden, Hak te'âlâ hazretine "emr etti" deyu iftirâ eylemez ki kâfir ola, amma ibâdet addeden ol lehv ü lu'b ve abes olmak ile hurmeti mukarrere

olduğundan gayrı, keferenin küfr–i meşhûrlarına kemâl–i müşâbehet ile müşâbih olan fi'l–i kabîh ü münkeri, "Hak te'âlâ hazretinin emridir" deyu iftirâ etmek ile kâfir olduğundan gayri, mukàbelesinde sevap recâ etmek ile tekrar kâfir olur, haram akçayı sadaka edip sevap recâ eden kimse gibi.

(B. 324 b)

349. *Mes'ele:* Tâife–i mutasavvifenin muktedâlarından Zeyd–i vâiz câmi'lerde ve kürsülerde çıkıp alâ melein–nâs çağırıp "halka–i zikirde ibâdet niyetine raks ve devrân etmek helâldir ve bunun hilli âyetle ve hadisle sâbittir.

فَاذْكُرُ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ[7] âyetinin ma'nâsı Allahu te'âla hazretini herhalde zikr edin demektir, raks dahi hâl–i kıyâmda dâhildir" deyip ve dahi مَنْ تَشَبَّهَ قَوْمًا فَهُوَ مِنْهُمْ[8] hadîsi mûcebince hâvâlî–i Arş'ta devrân eden melâikeye teşebbühdür ve dahi Resûlullah sallâllâhu aleyhi ve sellem raks etmiştir, hattâ mübârek ridâsı arkasından düşmüştür ve dahi ashâb–i kibârdan, meşâyih–i 'izâmdan İmam Şâfi'î ve Muhammed Gazâlî ve anın emsâli kimselerden sâdır olup ilâ yevminâ hâzâ devrân olunca gelmiştir" deyip Amr–i âlim dahi "bunun hurmetine müftîler kerrâtla fetvâlar vermişlerdir" deyicek Zeyd dahi "bu bir zevk hâlidir. مَنْ لَمْ يَذُقْ لَمْ يَعْرِفْ[9] demişlerdir, haram deyen desin hillimiz terk etmeziz" dese Zeyd'in bu delâil–i mezkûre ile istidlâli sahîh olup, kavline i'tibâr câiz olur mu ve illâ sahîh olmadığı takdirde Zeyd–i mezkûra ne lâzım olur? İhsân–ı tâm edip ale–t–tafsîl ve–t–tatvîl beyan

---

7 Nisâ sûresinin 103. âyeti, meâli: "Allah'ı, ayakta iken, otururken, yanlarınız üstü yatarken de anın."

8 Hadîs–i Şerîf, meâli: "Kim, kendini bir millete benzetirse, onlardandır."

9 Arapça ibâre, mânâsı: "Tatmayan bilmez."

buyurulmak diriğ olunmaya tâ ki mubtil ve muhik mümtâz olup hak gün gibi zuhûr ede mahall–i ilbâstan halâs oluna.

Elcevap: Ol âyet–i kerîmede raksın cevâzına kat'â işâret yoktur. Ol ef'âl–i kabîhanın hilline anın ile mütemessik olana tecdîd–i îman ve tecdîd–i nikâh lâzımdır. Zirâ ki Kelâmullah ma'nâsını tahrîf edip kendi hevâsına tâbi' etmiş. Ve ol hadîs–i mezkûre sahîhtir, lâkin benî Âdem melâike ettiği fi'le teşebbüh etmek me'mûr değildir. Amma şimdiki zaman sûfîleri ettikleri raks fi–l–hakîka kâfirlerin horos tepmesidir ve bunların fi'illeri kefereye teşebbühdür. Ve Resûl aleyhisselâm hazretine raks isnâd etmek küfürdür. Zirâ raks ef'âl–i süfehâdır, enbiyâdan birine sefeh isnâd etmek küfür idüğü kütüb–i fetâvâda mestûrdur. Ve ashâb–i kibârdan bu fi'l–i kabîhin sudûruna kavil kizibdir ve iftirâdır. Ve İmam Şâfiî'den sâdır olduğu sahih değildir. Hiç bir müctehid raks helâl dememiştir, ihtilâfları semâ'dır. Mesâil–i ictihâddiyyede müctehidden gayrı İmam Gazâlî ve anın emsâli kimselerin kavillerine i'timad câiz değildir. Ve bu makûle tesvîlât ve tezvîrât ile teşeytun edip halka va'z eden kimseler dâller ve mudillerdir, bi–icmâ'–il–müctehidîn tekfîr olunmuştur. Eşedd–i ta'zîr ile ve hapisle men' lâzımdır. Eğer memnû' olmayıp "ulemâ ehl–i zevkin esrârına muttali' değildir" demek iddiâsı üzerine fi'l–i şenî'a ısrâr ederse zındıktır, elbette katl olunmak vâcibdir. Ba'd–el–ahz tevbesi makbûl değildir. Neûzü billâhi min zâlik. (B. 324 a)

350. *Mes'ele:* Tâife–i mutasavvifenin muktedâlarına, "zikrullah ederken devran ve raks haram olup müstehil olanların küfrüne kütüb–i fetâvâda tasrîh olunmuştur ve hem müftî–i zaman dahi öyle fetvâ vermiştir, niçin terk eylemezsin" denildikte, "şurb–i hamrdan ve bunun emsâli müfsidden alıkor, ba'zı

fesekanın kulûbun istihâl eder, tevbe edip zikrullah eylemesine sebep olur" deyu cevap verirler, vâkı'â öyle olucak, bu evzâ' ol niyet ile şer'an murahhas olur mu?

Elcevap: Olmaz, vesâvis–i şeytâniyye makùlesinden bir telbîstir, ma'siyet tâ'ate sebep olmak mümkün değildir, kulûb–i feseka meylettiği zikrullah değildir, amma mukàrin kıldıkları emirdir ki ma'siyet–i uhrâdır, derekât–i nârın birinden birine intikàl ile ehl–i nâr müsterih olmazlar, sâniye ehven ise dahi. (A. 270 b)

351. *Mes'ele:* Raks ve devran eden tâifeyi vâlîler ve hâkimler men' etmek üzerine vâcib midir?

Elcevap: Vâcibdir, vazîfeleri emr–i ma'rûf ve nehy–i münkerdir, etmeyicek, bir imâmet eder müteşerri' kimse nasb olunmak lâzımdır. (A. 276 b)

352. *Mes'ele:* Zeyd varıp Amr–ı imama uyup namazı cemâ'atle kılsa, Amr devranla zikr eden sûfîlerden olsa, Zeyd–i mezbûr namazı iâde eylemek lâzım mıdır?

Elcevap: Lâzımdır, ol sûfîler raksa "helâldir" diyenlerden ise. (A. 31 a)

353. *Mes'ele:* Bir zâviyenin mescidinde eşhâs–i muhtelife ile müştehî oğlanlar muhtelit olup, envâ'–i teganniyât ile tevhîd ederlerken tevhîdi tağyîr edip gâh "dil–i men" gâh "can–ı men" deyip gâh beyt "sen bir ulu sultansın canlar içinde cansın, çün iyan gördüm seni pinhan kapısı değil" deyip, gâh beyt "cennet cennet dedikleri bir ev ile birkaç hûri, isteyene ver sen anı bana seni gerek seni" deyu göğüslerin döğüp evzâ'–i garîbe ettiklerinde, ehâlî–i mahalleden ba'zı kimseler zâviye–i mezbûreye şeyh olan, Zeyd'e "bu makùle evzâ' niçin ettirip râzı olursun" dediklerinde Zeyd "ne lâzım gelir

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونَ[110] demekle cevap verse şer'an Zeyd–i mezbûra ne lâzım olur?

Elcevap: Evzâ' ve akvâl–i mezbûre kemâl mertebe fuhş olduğundan gayri, cennet hakkında dedikleri kelime–i şenî'a küfr–i sarîhtir, katilleri mübahtır, şeyhleri olan bî–din hikâyet olunan akvâl ü ef'âle "mübâşeret dahi ederse ne lâzım gelir" demekle kâfir olduğundan gayri, ol kabâyihi ibâdet kabîlinden addedip âyet–i kerîmeyi ana delil getirmekle tekrar kâfir olur, bu i'tikàttan rücû' etmezse katilleri vâcip olur. (B. 324 b)

354. *Mes'ele:* Meşâyıhtan ve sûfîlerden ba'zına Zeyd "siz niçin salâta ve zekâta müte'allik mesâil ta'lîm etmezsiz" deyicek "ilm–i zâhir ilm–i bâtına hicabdır, ilm–i bâtına meşgûl olucak ilm–i zâhir keşf olur" dese ana ne lazım olur?

Elcevap: Ol mülâhidedendir ve zenâdikadandır anın hükmü mürted hükmü gibidir, ol i'tikàd–i bâtıladan rücû' etmezse katil lâzımdır. (A. 255 a)

355. *Mes'ele:* Sûfiyyeden bir tâife şeyhlerini ta'zîmen önünde secde eylemeğe şebîh başlarını yere kosalar, gâh abdest ile gâh abdestsiz, tâife–i mezbûreye ne lâzım olur?

Elcevap: Secde–i tahiyyet ve selâm ederse kebâirdendir, ibâdet için ederse küfr–i mahzdır bi'l–ittifak, ta'zîm için ba'zı eimme katında küfürdür, hiç niyet eylemese ba'zı eimme küfür demişler ba'zı eimme kebîre. (B. 269 b)

356. *Mes'ele:* Öğlede ve ahşamda ve yatsıda farzdan sonra sünnet kılmak mı evlâdır, yoksa arada ba'zı ed'iye mi okumak evlâdır?

---

10 Zâriyât sûresinin 56. âyeti, meâli: "Cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etmeleri için yaratmışımdır."

Elcevap: Ed'iye sonra okunmak gerektir. (A. 17 b)

Bu sûrette: Sûfiyyeden ba'zı "bize şeyhimiz böyle emr etti" deyu ed'iyeye meşgûl olsalar anlara ne lâzım olur?

Elcevap: Şeyhleri olan mudilli, Resûlullah'ın (sallâllâhu aleyhi ve sellem) cenâb–i şerîfinden tercîh ederlerse cümle katl olunmak vâcibdir. (A. 17 b)

GAYR–İ MÜSLİMLER

I. ZİMMÎLER

A. Müslüman Oluşları

357. *Mes'ele:* Kefere tâifesine kıraat için Mushaf–ı şerîf bey' eylemek şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Kur'ân–ı azîmin mehâsinine vâkıf olayım deyu okuyup, ta'zîm edeceği ma'lûm ise be'is yoktur. (B. 274 b)

358. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudi mahûf yerlerde başına ak sarınsa, İslâmına hükm olunur mu?
Elcevap: Olunmaz. (B. 313 b)

359. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî bir yere gider oldukta "filân zamana kadar gelmezsem müslümanlık şartı üzerime olsun" dese ol zamanda gelmese müslüman olmuş olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 87 a)

360. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî şurb–i hamr edip lâya'kil iken "Lâilâhe illâllah Muhammedun resûlullah" deyu "müslüman oldum" dese, şer'an İslâmına hükm olunur mu?
Elcevap: Re'y–i hâkimle olunur. "Küfürden döndüm" dedi ise bilâ şüphe hükm olunur. (B. 313 a)

361. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî kelime–i şehâdeti telâffuz edip, amma teberrâ eylemese, Zeyd'in İslâmına hükm olunur mu?

Elcevap: Olunmaz. (B. 313 a)

362. *Mes'ele:* Bir kâfir tağyîr–i libâs edip, "müslüman mısın, kâfir misin" deyu sual olundukta, havfından "müslümanım" dese, ol kâfire ne lâzım gelir?
Elcevap: Müslüman olur. (A. 247 a)

363. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî, beşer altışar yaşında olan evlâdını Amr–ı müslimin evinde emânet koyup, Amr mezbûrlara İslâm telkîn ile İslâmlarına hükm olunur mu?
Elcevap: Olunur, din ta'akkul ederler idi ise. (B. 313 a)

364. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî bi–inâyetillâhi te'âlâ İslâm'a gelmekle, evlâdının kaç yaşında oluncaya değin İslâmına hükm olunur?
Elcevap: Oniki yaşı tamam edip "baliğ oldum" diyenden kalanının İslâmına hükm olunur. (B. 313 b)

365. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî müslim oldukta, on iki yaşında kızı Zeyneb–i bâliga "ben müslüman olmadım" deyip, on iki yaşında idüğüne zimmî şâhidler istimâ' olunur mu?
Elcevap: Olunur. (B. 190 b)

366. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî müslüman olup, âhar yerde zevci olan Hind–i zimmiyenin bedel–i levâzımın görmeyip, mukayyed olmayıp, gayri avret alsa, hâlen Zeyd gelip "Hind menkûhamdır" deyu, zevciyet üzere mu'âmeleye kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, boşamadıysa. (B. 77 b)

367. *Mes'ele:* Zimmiye İslâm'a gelmek ile firkat mukarrer olmaz, eri gâib olup gelince te'hîr olunur. Geldikte İslâm arz olunur, gelirse, nikâh mukarrerdir. İbâ ederse, hâkim tefrîk eder. Ba'd–el–iddet kime dilerse varır. Hâkim sonra alana ta'zîr–i şedîd eder. (A. 47 a)

368. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî İslâm'a gelmek için Amr'ın gemisine binip dâr–i İslâm'a gelirken, zimmî–i mezkûru, Amr–i re'is "kulumdur" deyu bey' eylemek istedikte, zimmî re'is yüzüne hürriyetin isbât eylese, şer'an halâs olur mu?
Elcevap: İhtiyârı ile muhâceret edicek kimse dahle kàdir değildir. (A. 94 a)

369. *Mes'ele:* Zeyd "müslüman oldum" dese, amma sünnet olmayıp müslümanlık şartından asla nesne işlemese, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Sünnet edip, levâzım–ı İslâm'ı bildirmek gerek. (B. 313 b)

370. *Mes'ele:* Müslüman olduktan sonra yine kâfir olan Zeyd–i zimmîye şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: İslâm'a cebr olunur, gelmezse katl olunur. (B. 312 b)

371. *Mes'ele:* Hind–i zimmiye, İslâm'a geldikten sonra mürted olup, irtidâdı üzerine musır olsa katil lâzım olur mu?
Elcevap: Olmaz, amma zindandan aslâ çıkarılmaz, dünya yüzünü gösterilmez, ölüp gidinceye değin. (B. 313 a)

372. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim, mürd olan babası ve anası kâfirlerin ruhlariyçün Kur'ân–ı azîm câiz olur mu?
Elcevap: Aslâ olmaz, hemen ziyaret câizdir. (B. 23 a)

373. *Mes'ele:* Zeyd'in anası ve atası ve akrabası kâfir olup, fakîr–ül–hâl olsa, Zeyd sadaka bir mikdar akça verse sadaka yerine geçer mi?
Elcevap: Geçer, zekât olmayıcak (B. 268 a)

374. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim, karındaşı Amr–i zimmîye sadaka ve kurban eti vermek câiz olur mu?
Elcevap: Zekât olmayıp, kurban nezren olmayıcak olur. (B. 268 a)

B. Müslümanlarla Münâsebetleri

375. *Mes'ele:* Zimmî kurbancı olup müslümanların kurbanın boğazlamak şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Lâyık değil, min ba'din ettirmemek lâzımdır. (B. 268 b)

376. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî, Amr–i müslimin kurbanını Besmele ile boğazlasa, şer'an helâl olur mu?
Elcevap: Kurban yerine geçmez eti helâldir. (B. 268 a)

377. *Mes'ele:* Yahudi boğazladığı koyunun ekli helâl olur mu?
Elcevap: Olur, Besmele ile boğazlanıp aziz teşrîk etmedi ise helâldir (B. 267 b)

378. *Mes'ele:* Zeyd, kurban niyetine zebh eyleyip selh etmeğe Amr–i zimmîye verdiği koyun, şer'an kurban yerine geçer mi?
Elcevap: Mekruhtur, tamam sıhhat üzerine geçmez. Müslim zebh edip kâfire selh ettirmek câizdir. (B. 268 a)

379. *Mes'ele:* Kâfire kurban vermek câiz olur mu?
Elcevap: Lâyık olmaz, ehl–i İslâm'a vermek lâzım gerektir. Akça sadakası gibi değildir. (B. 268 a)

380. *Mes'ele:* Kâfire selâm verip selâm almak isteyicek, ne vechile eylemek gerek?
Elcevap: İslâm'a gelmesi niyetine selâm vermede be'is yoktur, "es–selâmu aleyk" ve "aleyk–es–selâm" demek dahi ma'kûldür. (B. 319 b)

381. *Mes'ele:* Zimmîye nice ant verilir?
Elcevap: Şer'iyle İncil'i Hazret–i İsâ'ya inzâl eden Hak hazretine verilir. (A. 161 a)

382. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudiye medyûn olan Amr–i müslim, akçasın vermeye Zeyd'i bulamayıp ve Zeyd'in vârisi dahi olmadığı takdirce, akçayı kime vermek gerektir ki Zeyd deynden halâs ola?

Elcevap: Asla verecek kimse olmayıcak, tasadduk edicek halâs olur. Amma gâyet fakirlere ve zebunlara vermek gerektir. (B. 23 b)

383. *Mes'ele:* Zeyd birkaç zimmîler ile bir dükkân önünde oturup müsâhabet ederken, Amr Zeyd'e "sen kâfirsin" dese şer'an Amr'a ne lâzım olur?
Elcevap: Zimmîlere gâyetle meylin ve muhabbetin görüp dedi ise, nesne lâzım olmaz. (A. 87 b)

384. *Mes'ele:* Zeyd–i yeniçeri, Amr–i müslime "Bekr–i zimmî senden yeğdir" dese şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Eğer "anın kâfirliği senin müslimliğinden yeğdir" der ise kâfir olur. Eğer "anın konşuluğu senin konşuluğundan yeğdir" der ise, gerçek ise nesne lâzım gelmez. (B. 319 a)

385. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim, Amr–i zimmînin özengisine düşüp "bana mansıp veya bir hizmet alıver" [diye] önüne düşüp mülâzemet eylese, Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Lâ'net ve azâb lâzım olur. (B. 319 a)

386. *Mes'ele:* Zeyd–i muhtesib, cihet–i ihtisâbı kendi zabt etmeyip, Amr–i zimmîye ber–vech–i maktû' verip, Amr nice sâlih müslümanları habs edip aralarında fısk u fücûr edip ve hınzır etin pişirip, envâ' türlü kabâyıh edip müslümanları rencîde eylemek şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Ne'ûzübillah, Amr–i kâfir ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd olunup, Zeyd–i kâfirin azli vâcibdir. (A. 89 b)

387. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim veled–i sagîrini kiliseye iletip vaftiz ettirse, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Tekrar müslim olmak lâzım gelir. (B. 271 b)

388. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmînin Amr–i zimmî ile nizâ'ı olup, Zeyd "üzerime zimmî şâhid istimâ' olunmasın" deyu "illet

edip, Bekr–i müslimi da'vâsına vekil nasb eylese, kâfirler Bekr–i mezbur üzerine şehâdet eyleseler istimâ' olunur mu?
Elcevap: Kâfirin vekîli olanın üzerine kâfirin şehâdeti makbûledir. (A. 156 b)

389. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî, müslümanlar için bir mescid binâ edip namaz kılmaya izin verse, müslümanlar mezbur mescidde şer'an namaz kılmak câiz olur mu?
Elcevap: Namaz kılmak câizdir, amma tâife–i muayyeneye vakf etti ise sahihdir, dönmez, fevt olucak veresesine değmez. Amma tâife–i gayr–i muayyeneye ıtlâk ve umûm üzerine vakf ettiyse, sahihtir, lâkin kendi rücû'a kâdirdir, fevt olucak veresesine değer. (B. 129 b)

390. *Mes'ele:* Hind–i zimmiye, maraz–ı mevtinde sâir vereseden kaçırıp cümle esbâbın ve emlâkin üç yaşındaki kızı Hatice–i müslimeye hibe etse, ba'de vefâtihâ, sâir verese hibe–i mezbûreyi "biz kabûl etmeziz" demeğe kàdir olurlar mı?
Elcevap: Sülüsten zâidin alırlar. (A. 176 b)

391. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî kefere bayramında Amr–i müslime çörek ve kızıl yumurta verip, Amr dahi alıp kabul eylese, Amr'a şer'an nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Be'is yoktur, eğer ol günü ta'zîm için olmayıp konşuluk hakkını ri'âyet için olucak. (B. 271 a)

392. *Mes'ele:* Zeyd, Amr–i zimmîye müdârebeye verdiği akça ile, Amr Zeyd'in emriyle hamr alıp bey' edip fâide etse, Zeyd'e fâide helâl olur mu?
Elcevap: Emri lağv olur, bey' ü şirâyı zimmî kendi ehliyetiyle eder. (B. 217 b)

393. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudi "eğer filân fi'li edersem, sâdâta şu mikdar akça nezrim olsun" dedikten sonra fi'l–i mezbûru işlese, emirler akçayı alabilir mi?

Elcevap: Alamazlar, kâfirin nezri bâtıldır, sıhhat–i nezirde İslâm şarttır. (B. 87 a)

394. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudi, müslümanlar gibi, zevcesi Hind'e talâk verdikte, Hind Zeyd'den nafaka talebine kàdire olur mu?
Elcevap: Ehl–i zimmette iddet olmaz ki nafaka ola. (B. 78 a)

395. *Mes'ele:* Bir karyede ta'ûn zâhir oldukta, içinde olan müslümanlar, avretlerin ve evlâdların kâfir karyesine giderip, kendi yerinde sâkin olsa, şer'an anlara ne lâzım olur?
Elcevap: Hak te'âlâ hazretine tevekkül etmek lâzım olur. (B. 271 a)

396. *Mes'ele:* Zeyd–i müslimin zevcesi Hind–i zimmiye evinde hamr bey' etmekle, Hind–i mezbûra ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr olunur, müslimin ırzına şeyn verir. (A. 87 a)

397. *Mes'ele:* Hind–i zimmiyenin zevci müslim fevt oldukta, Hind mehrini alır mı, yoksa irs tarîkıyle dahi nesne alır mı?
Elcevap: Hemen mehrin alır. (B. 77 b)

398. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim Hind–i kâfireyi nikâhlanıp, veled geldikten sonra Zeyd–i müslim fevt olsa, ba'dehu Hind, Amr–i kâfire tezevvüc etmek caiz olur mu?
Elcevap: Olur, ba'd–el–iddet. Eri zimmî olsa iddet olmaz. (B. 78 a)

C. Haklarındaki Tahdidler

399. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî, zevcesi Hind–i zimmiyenin müteveffâ zevci Amr–i müslimden olan evlâd–i sigârına vasî câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 308 b)

400. *Mes'ele:* "Zimmîler kul ve câriye kullanmasınlar" deyu emr–i şerîf var iken, kullananlara şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (B. 104 a)

401. *Mes'ele:* Duvarında mermer üzerinde Kur'ân–ı azîm yazılı vakıf evde, ücretle yahudi sâkin olmak câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 285 a)

402. *Mes'ele:* Ehl–i İslâm içinde olan zimmîleri, yüksek müzeyyen evler yapmaktan ve şehir içinde ata binmekten ve fâhir kıymetli libas giymekten ve yakalı kaftanlar giymekten ve ince tülbendler ve kürkler ve sarıklar sarınmaktan, velhâsıl ehl–i İslâm'a ihâneten kendilerini ta'zîmi müş'ir ef'âlden men' eden hâkim -'indallah- müsâb ve me'cûr olur mu?
Elcevap:

وَيُؤْخَذُ اَهْلُ الذِمَّةِ بِالتَّمَيُّزِ عَنِ الْمُسْلِمِينَ فِي رُكُوبِهِمْ وَمَرَاكِبِهِمْ
وَسُرُوجِهِمْ وَمَلابِسِهِم فِي الْهِدَايَةِ وَهَكَذَا فِي سَائِرِ الْكُتُبِ جَمِيعًا (B. 104 b)[11]

403. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudi mahalle–i müslimînde vâki' olan mülk dârını yahudiye bey' etmek istedikte, müslümanlar yahudiye bey' ettirmeyip "elbette müslime bey' eyle" demeğe kàdir olurlar mı?
Elcevap: Olurlar, bey' etmek ile cemâ'at az kalmak lâzıme olursa. Amma bahası ile bey' ettirilir. (B. 284 b)

404. *Mes'ele:* Zeyd bir câmi'–i şerîfe onbeş zirâ' yerde kurbunda yahudi–hâneler binâ edip, taklîl–i cemâ'at olduğundan gayri tâife–i yahudi taş attıklarında bî–huzûr olup, tâife–i mezbûreyi evden çıkmasına hükm edicek, müslümanlar şer'an çıkarmağa kàdir olurlar mı?
Elcevap: Olurlar, elbette çıkarmak lâzımdır. Taş attıkları için tâife–i mezbûre tâ'zîr–i şedîd ve habs olunmak dahi lâzımdır. (B. 285 a)

---

11 Arapça ibâre, mânâsı: "Zimmîler müslümanlardan, başlıkları, binekleri, eyerleri ve elbiseleriyle ayrılırlar. Hidâye'den. Ve diğer bütün kitaplarda böyle yazar."

Bu sûrette: Zeyd binâ eylediği evlerden tâife–i mezbûreyi çıkarmasa, Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Çıkarmadığı, yahudilere meyli olmağın ise, yâhud câmi'–i şerîfe buğzu olmağın ise kâfirdir, katli vâcibdir. Eğer mahzâ onların ziyâde kirâsına meyl için ise ta'zîr ile iktifâ olunur. Bilâ te'hîr tâife–i mezbûreyi döğe çıkarmak lâzımdır. Ehl–i İslâm mahallesinde kefere süknâsının cevâzı taklîl–i cemâ'ate müeddî olmayıcaktır, müeddî olucak aslâ cevâz yoktur. Mülk evleri dahi bey' ettirilmek vâcibdir. Fekeyfe ki kira ile olucak. (B. 285 a)

405. *Su'al:* Bir mescidin etrafında asla müslüman evi olmayıp kefere ihâta eylese, imam müezzin mahzâ vazifeleri için, varıp mescide imâmet edip ve müezzin ezan okuyup namaz kılsalar, şer'an aldıkları vazîfe kendilerine helâl olur mu?

Cevap: Ol evleri bahaları ile, cebr ile, müslümanlar alıp, elbette asla te'hîr etmeyip mübâşeret etmek lâzımdır. (B. 17 b)

406. *Su'al:* Bir kilise müslümanlar mahallesinde vâki' olup, kâfirler nâkùs yerine bir yufka tahtayı nice yerlerden delip ibâdetleri zamanında ol tahtanın orta yerine tokmak ile darb edip, bir savt–ı acîb peydâ olup, müslümanlar müte'ezzî olsalar, şer'an ref'olunmak câiz olur mu?

Cevap: Vâcibdir. (B. 108 a)

407. *Mes'ele:* Bir kâfir karyesinde iki müslüman olup, kefere kiliselerinde tahta çaldıklarında mezbûrân kimseler şer'an men'e kàdir olurlar mı?

Elcevap: Re'y–i hâkimle olurlar, sâlih kimseler ise. (B. 106 a)

408. *Meş'ele:* Bilâd–i İslâmiyyede olan zimmîler şurb–i hamrdan ve birbirine hufyeten bey' etmekten zecr olunmak ile, mâbeynlerinde bey' ü şirâların izhâr ve i'lân ettiklerinden sonra [....] ehl–i İslâm'a dahi bey' eder olup, envâ'–i fesâd

ve fücûr şâyi' olup, nice def'a "evlerinde kendilere kifâyet mikdârından ziyâde hamr tutmayalar" deyu tenbîh ve te'kîd ve tehdîd olunduktan sonra dahi, fesâddan hâlî olmayıp, umûmen hamrları dökülmeyince feseka ile mu'âmeleleri münkatı' olmasa, nefisleri için alıkodukları hamrları dahi küllen dökülüp, kendiler şurb–i hamrdan men' olunsalar şer'an hükkâm âsim olurlar mı?

Elcevap: Şurb–i hamr, ehl–i zimmetin dinlerinin vâcibâtından değildir ki nehy etmek ile ism lâzım ola. Mazanne–i ism hamrları fâidesiz dökülmektedir. Zâhir rivâyette zımân lâzım olmak dahi ana mebnîdir. Lâkin müslim zimmînin hamrını hasbeten lillâh dökse zımân lâzım gelmemek "Hülâsat–ül–Fetâvâ'da, Kitâb–i İstihsân"da mestûrdur. "Fetavâ–i Hâniye"de dahi nakl olunmuştur. Zımân lâzım olmayıcak ism lâzım olmamak zâhirdir. Bunca tehdidden sonra fesatları münkatı' olmadığı takdirde dökmek ile zımân ve ism lâzım olmamaklığı mahall–i iştibâh olmaz. (B. 278 a)

409. *Mes'ele:* Bir şehirde "min ba'din kefere hamr bey' eylemesin" deyu emr–i şerîf vârid olup, kâdî nidâ ettirip, kefereye defe'atle tenbih olunduktan sonra, mel'unlar mütenebbih olmayıp, âdetleri üzerine gîr ü meyhânelerine şarab kurup zalemeye bey' ederler iken, cemâ'at–i müslimînden nice kimse meyhânelerine girip, fıçıların paralayıp hamrların dökseler, zımân lâzım olur mu?

Elcevap: İhtisâben etmişler, lâzım olmaz. Fıçılarının dahi zımânı lâzım değildir. (A. 86 b)

410. *Mes'ele:* Bir kasabada nasâra tâifesi, yılda üç gün bir mahalde cem' olup, âdet–i kadimleri üzere lehv ü lu'b edip, amma kimseye zararları olmayıp ve müslümanlara asla müte'arrız

değiller iken, yahudi tâifesi mezburlar ile adâvetlerine binâen men'e kàdir olur mu?

Elcevap: Ehl–i İslâm men' etmek lâzımdır. "Kimseye zararı yoktur" demek, kizb–i sarîhadır, dinsiz [lik] dir. Cum'a kılınır kasabada kefere bu vechile alâim–i küfrü izhâr etmek dîne zarardır. Ne ol mel'unlar ne yahudi mel'unlar aslâ ol asıl vaz' etmek câiz değildir. Döğe döğe cem'iyyetlerin [hâkim] dağıtmak lâzımdır. Müsâhele ederse azli vâcibdir. (B. 274 b)

411. *Mes'ele:* Bir dağ başında kadîmî bir kilise olup, kâfirler üzerinde perhîze çıkıp, çan çalıp ve etrâfına kâfirler cem' olup, ruhbanları âyîn–i bâtılları üzre va'z eyleyip kâfirler ağlaşıp griv eyleseler, müslümanlar kiliseyi hedm eylemeğe kàdir olurlar mı?

Elcevap: Eğer etrâfında asla şenlik yok ise ta'arruz olunmaz. Eğer var ise şiâr–ı küfrü bu mikdar izhâr etmekten men' ve zecr olunmak lâzımdır. (A. 97 b)

412. *Mes'ele:* Bir kasabada vâki' olan zimmîler, Pâdişâh–ı âlem–penâh hazretlerinin emr–i hümâyûnuna imtisâl [etmeyip] ehl–i İslâm'a her zaman hamr bey' etmekle, fitne ve fesâdetleri münkatı' olmayıp, hâkim–üş–şer' dahi nice def'a tenbîh ve te'kîd edip memnû' olduklarında, kasaba–i mezbûre sulehâsı, hâkim–i merkùme şikâyet eylediklerinde, ahâlî–i memleket "tarîk–i men,' ba'zısının şarapların döküp ve küplerin kesr etmekle men' olurlar, ana münhasırdır" dedikleri ecilden, hâkim–üş–şer,' nefislerine kifâyet edecek mikdârını ibkà edip zâidini dökse, şer'an hâkim–i merkùma ne lâzım olur?

Elcevap: Aslâ nesne lâzım olmaz. İstihsânen olmuş, zarfların zımân dahi lâzım idüğüne [imedüğüne?] rivâyet–i sahîha vardır. Bu babda amel–i mes'ele Kitâb–ı Gasb'la değildir. (B. 177 a)

413. *Su'al:* Sâbıkan ehl–i İslâm mahallesi olan mahalle kurbunda, olan [ulan, oğlan?] evleri ve meyhâneler olmağın, müslümanlar fısktan ve fücûrdan bî–huzûr olup ve nicesi evlerin kefereye bey' edip âhar mahalleye göçse. Hâlen mahallede kalan "mescidimizde cemâ'at kalmadı" deyu mescid–i şerîf kurbunda olan kefere evlerin ehl–i İslâm'a bey' ettirmeğe kàdir olurlar mı?

Cevap: Cebr ile, kıymetleriyle bey' ettirilmek meşrû' ve lâzımdır. (B. 109 a)

D. Haraç

414. *Mes'ele:* Zimmîlerden cizye almakta mal cihetinden a'lâ ve ednâ ve evsat olanlar ne makùle kimselerdir, her birinin bi–haseb–iş–şer' cizyeleri ne mikdar olur?

Elcevap: 'Amele kàdir olan kâfir, ki iki yüz dirhem–i şer'îye kàdir olmaya, ol makùle ednâdır, on iki dirhem–i şer'î alınır. İki yüz dirhem–i şer'îye kàdir olup 'amele kàdir olan evsat makùlesidir, olunca, yirmi dirhem–i şer'î alınır. On bin dirhem–i şer'îye mâlik olan a'lâ makùlesidir, onların cizye–i şer'iyyeleri kırk dirhem–i şer'îdir. (A. 95 a)

415. *Mes'ele:* Cevâb–ı şerîfte olan on bin dirhem kaç bin akça olur?

Elcevap: Şimdiye değin cârî olan akça ile kırk iki bin eder, yeni akça ile kırk beş bin eder. (A. 95 a)

416. *Mes'ele:* Zimmî tâifesinin "ganîsinden haraç kırk sekiz dirhem gümüş, vasat–ül–hâlinden yirmi dört dirhem, fakîr–ül–hâlinden on iki dirhem alına" deyu buyurulan yerde ganî ve vasat ve fakirden murad nedir?

Elcevap: İkiyüz dirheme mâlik olmayan fakirdir, ikiyüz dirhemden onbine varınca vasat–ül–hâldir, onbinden yukarısı fâikdir. (B. 104 b)

417. *Mes'ele:* Emr–i pâdişâhî ile vilâyet kâtibi olan Zeyd–i kâdî, zimmîlerden ba'zın müsellem yazmağa me'zûn değil iken, ba'zı zimmîleri cizye ve ispençeden ve avârız–i 'urfiyyeden mu'âf ve müsellem yazıp, ellerine temessük verse Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Kötürüm ve fakirler değil ise azil lâzımdır. Kötürüm ve fakirler ise şer'î etmiş olur, nesne lâzım olmaz. (A. 95 b)

418. *Mes'ele:* Memâlik–i mahrûsede mütemekkin olup harac–güzâr keferenin, oğullarına dahi harac–ı şer'î vaz' olunmak lâzım iken, haraçtan kendini kaçırıp beyt–ül–mâle gadr eyleyen zimmîlere şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Habs–i medîd lâzımdır. (B. 104 b)

E. Şerîat Huzûrundaki Da'vâları

419. *Mes'ele:* Kiliseye varmayan kâfirin, kiliseye varan kâfir üzerine şehâdeti makbul olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 156 b)

420. *Mes'ele:* Yahudinin nasrânî üzerine şehâdeti makbûle olur mu?
Elcevap: Olur, dînince âdil ise. (A. 156 b)

421. *Mes'ele:* Fâsık ve fâcir olan müslimin, zimmî üzerine şehâdeti kabul olunur mu?
Elcevap: Fısk u fücûru katı şâyi' ise olmaz. (A. 156 b)

422. *Mes'ele:* Emanla gelen harbîler Amr–i zimmî üzerine bir hususta şehâdet eyleseler, Padişâh–i âlem–penâh, "harbîlerin zimmî üzerine şehâdetleri tutula" deyu ellerinde temessükleri olucak, mezburların üzerine şehâdetleri kabul olunur mu?
Elcevap: Aslâ olunmaz, ahid–nâmelerinde ol kaydı cehele–i küttâb yazmışlardır, nâ–meşrû' olan nesneye emr–i sultânî olmaz. (B. 191 a)

423. *Mes'ele:* Zeyd–i müslimin üzerine, Amr–i müslim–i müdde'înin ikâmet ettiği kâfir şâhidlerin şehâdetini "kabul etmezim" derken, kâfirlerin şehâdeti ile Zeyd üzerine Bekr–i nâib hükm eylese nâfiz olur mu?
Elcevap: Olmaz, meğer Zeyd beyt–ül–mâl emîni olup, malını kabz ettiği kâfir–i meyyitin verâsetin da'vâ eden kâfirin vekîli ola. (B. 194 b)

424. *Mes'ele:* Bir kâfir köyünde aslâ müslüman olmasa. Zeyd–i müslim Amr–i zimmîyi vurup katl eylese, merkum köyün halkının şehâdeti Zeyd üzerine geçer mi?
Elcevap: Geçmez, müslim idüğü muhakkak ise. (A. 156 b)

425. *Mes'ele:* Bir zimmî fevt olup, vârisi kalmayıp, beytül–mâlci metrûkâtını talep ettikte Amr–i zimmî "ben satın aldım" deyu da'vâ edip ba'zı zımmî şâhidler ikâmet eylese, beytülmâlci müslim olsa anların şehâdetleri mesmû'a olur mu?
Elcevap: Müslüman şâhid lâzım olur. Bey' da'vâsında irs da'vâsında vasiyet da'vâsında olmaz. (B. 190 b)

426. *Mes'ele:* Bekr–i zimmî fevt olup, terekesin zâbit–i beyt–ül–mâl olan Amr–i müslim zabt ettikten sonra, Beşr–i zimmî gelip "vârisiyim" deyu da'vâ edip, zimmî şâhidler ikâmet eylese makbul olur mu?
Elcevap: Olur, sâir madde gibi değildir. (A. 156 b)

427. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudi bir maslahat için İstanbul'dan Galata'ya vardıkta, Amr–ı nasrânî "üzerinde hakkım var Galata kadısına varalım" dedikte, Zeyd "benim kadılığım İstanbul kadısıdır, ana varalım" demeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 178 a)

428. *Mes'ele:* Nasâra tâifesinin âyin–i bâtıllarında, hîn–i nikâhta mehr–i müeccel tesmiye olmayıcak, mehr–i müeccel olmaz olsa. Anlardan Zeyd–i müteveffanın zevcesi Hind, hîn–i

nikâhta mehr–i müeccel tesmiye olunduğun isbâta kàdire olmayıcak, yemîniyle mehr–i misil almağa şer'an kàdire olur mu?

Elcevap: Olmaz, dinleri öyle idüğü muhakkak ise. (B. 77 b)

429. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî zevcesi Hind–i zimmiyeyi meclis–i şer'de üç talâk boşasa, ba'dehu "bizim dînimizde boş olmaz" deyu yine tasarrufa kàdir olur mu?

Elcevap: Olmaz, Hind mürâfa'a edicek tefrîk lâzımdır (A. 63 a)

430. *Mes'ele:* Zimmî olan Zeyd zevci Hind–i zimmiyeye talâk verdikten sonra, Hind'in yanında hizmet edip sekiz yaşında Amr, Hind'e "Zeyd'le zinâ etti" dese mücerred Amr'ın sözüyle Hind'e ne lâzım olur?

Elcevap: Yalan olmak ba'îddir, hâkim ihtimamla görmek lâzımdır, amma boş demekle zimmiye boş olmaz, üç talâk boşayıcak dahi avret mufârakat etmeyicek tefrîk olunmaz, enkiha–i müslimîn gibi değildir. (B. 44 a)

431. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmînin mutallâkası Hind–i zimmiye, ba'd et–talâk yirmi yedi gün geçtikten sonra Amr–i zimmîye nikâhla varmağa kàdire olur mu?

Elcevap: Kàdire olur, anlarda iddet i'tibâr olmayıcak. Zimmiyeye vücûb–i iddet müslim boşayıcak olur. (B. 72 b)

432. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudi fevt olup, yahudi âyini üzere Amr–i yahudi Zeyd'e vâris olup, Bekr–i yahudi vâris olmasa, amma şer'–i İslâm'da ikisi bile vâris olsa, Amr ile Bekr kâdîye mürâfa'a olduklarında, Amr Bekr'e "yahudi isen yahudiler dîninde sana miras değmez" [deyip, Bekr "yahudiyim" dese] kâdî, Amr ile Bekr'e "âyinleri üzre kısmet ettirin" demeğe şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Câizdir. Sa'dî. (A. 191 b)

Bu sûrette: Verilen cevap şer'–i şerîfe muvâfık mıdır?

Elcevap: Merhum galiba Bekr'in yahudiliğine ikrârını, mirastan hirmânma ikrârına ve hirmânı kabûlüne haml edip, öyle cevap vermiş. Amma cevâb–i sarîh budur ki, hâkime mürâfa'a edicek, dîn–i İslâm hükmü ne ise anı icrâ etmek lâzımdır. (A. 191 b)

433. *Mes'ele:* Hind–i yahûdiye, nasrânî dînine girip Zeyd'e nikâh olunsa, sonra Hind'in babası Amr mürd oldukta, Hind Amr'a vâris olur mu?

Elcevap: Olur. (B. 251 a)

434. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî dâr–i harbden dâr–i İslâm'a gelip, Hind–i zimmiyeyi bunda alıp, mülk ev alıp, ba'dehu Hind'i ev içinde koyup gidip, anda fevt olup, Zeyneb–i zimmiye, ki kız kardeşi kızıdır, dâr–i İslâm'a gelip, Hind evi bey' etmiş olsa, Zeyneb verâset kendine münhasır idüğünü isbat edicek evi almağa kàdire olur mu?

Elcevap: Eğer Zeyd bunda zimmî olup, dâr–i harbe ticaret üzerine gidip yine gelmek üzerine fevt olduysa, rubu' Hind'e bâkî Zeyneb'e değer. Eğer müste'men olup yine dâr–i harbe avdet ettiyse, andan zimmîler miras yemezler dâr–i harbdeki vârisleri gelince, beyt–ül–mâlde malı durur. (B. 103 a)

435. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî dâr–i İslâm'dan kat'–i alâka edip dâr'ül–harbde mütemekkin oldukta, Amr–i zimmî varıp hile ile bir mikdar altının alıp gelse, ba'dehu Zeyd ardınca gelse altının almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Zeyd harbî olucak dâr–i harbde malı ma'sûm değildir. Amr'dan alamaz. Amma hîle ile almağın Amr'a helâl olmaz. Fukarâya üleştirip yâhud beyt–ül–mâl–i müslimîne teslim etmek lâzımdır. (B. 103 a)

436. *Mes'ele:* Defter–i hâkànîde haraç–güzâr adına olmayan uç kâfirleri, ahyânen haraç adına bir nesne irsâl etseler ve gâhî

irsâl etmeseler, mezburlardan Zeyd, hemşîresi Hind'i ve sâir akrabâsını cebren dâr–i İslâm'a ihraç edip mezburları Zeyneb–i müslimeye bey' eylese, bey'–i mezkûr şer'an sahîh olur mu?

Elcevap: Haraç vermek ihtiyâr edicek zimmî olur, ba'zı vakitlerde haraçların vermemekle zimmet bozulmaz, sahih değildir. (B. 101 a)

437. *Mes'ele:* Bir vilâyetin halkı re'âyâsı, başları korkusundan gelip itâ'at edip, cizye kabul edip, amma müslümanlardan bir kimse karyelerine varsa fırsat bulduklarında kimini katil ve kimini esîr edip kâfire verseler ve cemî' zamanda deseler ki "memleket bizimdir, müslümanların medhali yoktur" ve mümkün oldukça malları ve esbâbları ile kâfire mu'âvenet eyleseler ve haraçların dahi bi–şahsihi getirmeyip içlerinden birisiyle gönderseler ve ekser köyleri bir yıl haraç verirlerse iki üç yıl vermeyip geçirseler ve sâir rüsûm–i şer'iyyeyi bu minvâl üzerine eyleseler, aslâ içlerine varmağa kàbiliyet olmasa, bu zikr olan re'âyânın mal ve menâlleri, esîr olup hizmetleri helâl olur mu?

Elcevap: Yâ dâr–ül–harbe lâhik olup, yâhud bir vilâyete müstevlî olup, ehl–i İslâm ile muhârebe ve mukàtele etmeyince olmaz, helâl olmak ihtimâli yoktur. (B. 100 b)

438. *Mes'ele:* Bir karyenin kâfirleri Pâdişâh–i âlem–penâh hazretlerine âsî olup, emr–i Pâdişâhî ile gâzîler vurup, esbâbların gâret ve kendilerin esîr edip, zevcelerin hizmetlendikleri takdirce vat'ları helâl olur mu?

Elcevap: Merâtib–i isyan mütefâvittir. Haraç vermemekle, harâmîlik edip köy basmak ile ve bir sarp yerde bîhte [veya: bîhne, nîhbe] olmak ile zimmetleri bozulup sebiyleri helâl olmaz. Harâmîleri katl olunmak meşrû'dur. Nisâsı ve evlâdı

seby olunmak yoktur. Mâdem ki dâr–i harbe lâhik olmayalar, yâhud bir mevzi'e müstevlî olup asker–i İslâm ile muhârebe etmeyeler. (B. 101 a)

439. *Mes'ele:* Pâdişâh–ı İslâm'a isyan eyleyip, emr ile vurulan zimmîler, sâir harbîler gibi esir kılınıp, satılıp alınmak şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Akd–i zimmet nakzını icâb eder isyan ettiler ise. Haraç vermemekle, harâmîlik ve hırsızlık etmekle, sancak beylerinin zulmünden kaçıp dağlarda nîhbe [veya: bîhte, bîhne] olup sancak emirlerine itâ'at etmemekle zimmet mütenakkız olmaz. Yâ dâr–ı harbe lâhik olup, yâhud bir mevzi'de müstevlî oluben bizimle muhârebe etmeyince esir olmak yoktur. (B. 100 b)

440. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî, Amr–i müslimin –neûzübillâhi te'âlâ– cimâ' lâfzı ile ağzına ve avretine şetm eylese şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Tâ'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (B. 319 b)

441. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim, Amr–i zimmînin ağzına ve dînine şetm eylese şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Ta'zîre müstehâk olur. (B. 92 a)

442. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim, Amr–i zimmînin dînine ve imânına cimâ' lâfzı ile şetm eylese, şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Din–i semâvîye şetm eden kâfirdir.

Cevâb–i diğer: İmâna şetm tecdîd–i imânı müstelzimdir. Amma ağıza şetmde ta'zîr–i beliğ ile iktifâ olunup ve tevbe teklif olunmak lâzımdır.

Cevâb–i diğer: Din ve imâna şetm olunduğuna râzı olan dahi kâfirdir. (B. 319 b)

443. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudi, cimâ' lâfzı ile hazret–i İsâ'ya ve Meryem'e –hâşâ– sebb eylese, şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Bir mertebe darb–i şedîd ve habs–i medîd olunur ki, sâirlerine mûcib–i ibret ola. (B. 314 a)

444. *Mes'ele:* "Muhammed Mustafa (sallâllâhu aleyhi ve sellem) dünyaya gelelden beri –hâşâ sümme hâşâ– fitne ve fesad ve haramzâdelik eksik olmadı" diyen Zeyd–i yahûdiye ne lâzım olur?

Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (B. 91 a)

445. *Mes'ele:* Zeyd–i yahudi sebb–i Nebî edip, istifsâr olundukla "mu'tâdı ise katl oluna" deyu fetvâ–i şerîfe vârid olucak, müslümanlardan ba'zı kimseler hâkime varıp "mu'tâdı idüğüne" şehâdet eyleseler katl olunur mu?

Elcevap: Mu'tâdı idüğü bir iki kimse ile ma'lûm olmaz. Bî–garaz müslümanlar "mu'tâdıdır" deyu hâkime i'lâm edip, hakkından gelmediğinin sebebini beyan edicek, bizim eimmemiz kavliyle amelen, ta'zîr ve habs ile iktifâ olunmayıp, "katl olunur" diyen eimme kavilleri ile amel olunmak emr olunmuştur. Mu'tâdı idüğü zâhir olucak katl olunur. (B. 314 a)

446. *Mes'ele:* Bir mağarada bir nice zimmî kat'–ı tarîka mübâşeret edip, gece ile bir nice müslümanları basıp, cümlesin mecrûh edip, nisâbdan ziyâde malların alıp tutsalar, mezburlara ne lâzım olur?

Elcevap: Elleri ayakları kesilmek lâzımdır. (B. 101 b)

447. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî evli iken, Hind–i bâkire–i zimmiyeye zinâ eylese ne lâzım olur?

Elcevap: Mel'unlara recm yoktur, amma hadd–i zinâ vurulduktan sonra zamân–ı tavîl zindanın ahbes mevâzi'inde hapis lâzımdır. (B. 90 a)

448. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî Hind–i müslimeye zinâ eylese mezburlara ne lâzım olur?

Elcevap: Katl olunmaz, hadd–i zinâdan sonra zamân–ı tavîl zindanın ahbes mevâzi'inden çıkarılmaz. (B. 89 b)

449. *Mes'ele:* Zeyd–i müslimin zevci Hind–i müslimeye zinâ eden Amr–i zimmîye şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: İslâm'a gelirse katilden halâs olur. Hind recm olunur, tâyi'aten ise. (B. 94 a)

F. Râhib ve Keşişler

450. *Mes'ele:* Kilise keşişlerinin fukarâlarına haraç vermek lâzım olur mu?
Elcevap: Aslâ halk ile muhâlâtaları yok ise olmaz. (B. 104 a)

451. *Mes'ele:* Keşişlerden cizye ve ispençe ma'fuv mudur, yoksa alınır mı?
Elcevap: Aslâ halk ile muhâlâtaları yok ise alınmaz. (B. 104 a)

452. *Mes'ele:* Bir manastırın keşişleri, mîrî tarafından satın aldıkları bağı ve evi ve yeri kendilerden sonra mezbûr manastırda sâkin olan keşişlere vasiyet etmeleri câiz olur mu?
Elcevap: Vârisler yok ise, yerlerden gayri cemî' emlâklerin manastırlarında sâkin keşişlere vasiyet eyleseler, ol keşişler mahsûr ve muayyen kimseler ise, ganîler ise dahi fakirler ise dahi vasiyetleri sahihtir. Aslâ mîrîden kimse dahl edemez. Amma mahsûr olmayıp, çokluk tâife ise, anların cümlesine vasiyet etmek sahih değildir. Fakirlerine vasiyet etmek gerektir ki, asla kimse dahl edemeye. Vârisleri var ise, sülüsden mâ'adâsını vârisleri kabul etmemeğe kâdirlerdir. Sülüse dahl edemezler. Vech–i mezbûr üzerine kimse dahl edemez. Eğer vârisleri kabul ederlerse, cümlesi vasiyet–i sahîhadır, kimse dahl edemez. Amma "yerlerine kimse dahl etmesin" deyu emr–i sultânî lâzımdır. (B. 109 a)

453. *Mes'ele:* Ba'zı zimmîler bir manastır râhibleri olduklarında, mezburların ellerinde olan mülk davarların ve bağların ve bahçelerin ve değirmenlerin il kâtibi mezburların ellerinden alıp, yine mezburlara bey' edip, mezbur zikr olunan emlâki mezbur manastırın fukarâsına ve âyende ve revendesine vakf eylese, ba'de zamânin mezbur vakfa şer'an hâriçten kimse dahle kàdir olur mu?

Elcevap: Vakf ettikleri davar ve bağ ve bahçe değirmen ve dükkân makùlesinden olup, manastıra vakf etmeyip, gelen giden fukaraya vakf edicek aslâ dahl olunmaz. Tarlalar ve mezra'alar ise asla vakfa kàbil değildir. Amma anı dahi mîrîden tapuya alıp "râhibler tasarruf edip sâir re'âyâ gibi cemî' hukûkunu verdikten sonra kimse dahl etmeye. Rahipler fevt oldukta, yerinde kalanlar tasarruf edeler" deyu defterde kayd olunucak ana dahi dahl olunmaz, vakıf adına olmayıcak. (B. 109 a)

454. *Mes'ele:* Hind–i nasrâniye sıhhatinde mülk evini ve bağını, İncil kırâ'ati için bir kilise râhiblerine vakf edip, teslîm–i mütevellî ve tescîl–i şer'î edip, vakfiyesi yazılıp, 'amel olunurken, on yıl sonra âhar yerde olan veresesi gelip vakfı kabul etmeyip bozmağa kàdir olurlar mı?

Elcevap: Râhibler cemî'an fakir ise anlara vakıf sahihtir. İncil okumak şartı lağvdır. Eğer fakir değiller ise sahih değildir, tescil dahi nâmeşrû'dur. Veresesi bozarlar, kısmet ederler. (A. 110 a)

455. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî bir kilisenin râhiblerine ba'zı emlâkini vakf eylese, tescîl ettikten sonra mürd oldukta, veresesi kabûl etmemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Tamam sıhhat üzerine tescîl–i şer'î oldu ise olmazlar. Kiliseye ise olurlar. (B. 126 b)

G. Kilise

456. *Mes'ele:* Merhum Sultan Mehmed Han aleyh–ir–rahmeti ve–l–gufrân hazretleri, mahrûsa–i İstanbul'u ve etrafında olan karyeleri anveten feth mi etmişlerdir?

Elcevap: Ma'rûf olan anveten fetihtir. Amma kenâis–i kadîme hâli üzerine ibkà olunmak sulhle fethe delâlet eder. Sene hamse ve erba'in ve tis'amie tarihinde bu husus teftiş olunmuştur. Yüz on yedi yaşında bir kimse bulunup ve yüz otuz yaşında bir kimse dahi bulunup, "yahudi ve nasâra el altından Sultan Mehmed ile ittifak edip, anlar tekfûra nusret etmeyicek olup, Sultan Mehmed dahi anları seby etmeyip, halleri üzere mukarrer edicek oldu, bu vechile feth olundu" deyu müfettiş mahzarında şehâdet edip, bu şehâdet ile kenâis–i kadîme hâli üzre kalmıştır. (A. 95 b)

457. *Mes'ele:* Bir kilise hîn–i fetihte müslümanlar mâlik olduktan sonra, nasâra iştirâ edip geri kilise eylemeğe kàdir olurlar mı?

Elcevap: Olmazlar, mümkün değildir. (A. 96 a)

458. *Mes'ele:* Hind–i zimmiye, mahrûsa–i Kostantiniyye'de Amr–i müslimden iştirâ eylediği mülk kilise–i mu'attalasını kilise ittihâz edip, vakfiyye yazdırıp, kilise–i merkùmu ibâdet–i nasâra üzre vakf eyleyip, teslim ile'l–mütevellî edip, lüzûmuna hükm olunup, hükkâm–ı ehl–i İslâm'dan ba'zı kimseler imzâ eyleseler, zikr olunan vakıfnâme ma'mû–lün bihâ olur mu?

Elcevap: Vakıfnâme bâtıl–ı mahzdır. Emsâr–ı müslimînden kilise binâ etmek nice nâmeşrû' ise memlûke olan kilise–i mu'attalayı kilise ittihâz etmek dahi nâmeşrû' idüğü kütüb–i fetâvâda mestûr iken, anı bilmemeğe binâen yazılmıştır ve imzâ olunmuştur. (A. 98 a)

459. *Mes'ele:* Pâdişâh–i İslâm feth ettiği kalenin varoşunda kilise olmayıp, ba'dehu kefere gelip mütemekkin olup "evvelden bizim bunda kilisemiz var idi" deyu kiliseler ihdâs etseler, müslümanlar kal' ettirmeğe şer'an kàdir olurlar mı?

Elcevap: Olurlar, kalede Cum'a kılınırsa. (B. 100 a)

460. *Mes'ele:* Müslümanlar ve zimmîler mahlût olan karyede, zimmîler ihdâs ettiği kiliseyi, hâkim–üş–şer' yıktırmağa kàdir olur mu?

Elcevap: Mescid var ise olur. (A. 97 a)

461. *Mes'ele:* Cum'a namazı kılınıp, mekteb olan ve Kur'ân–i azîm ta'lîm olunan kasabada, zimmîler bir hâdis kilise ihdâs eyleseler, kal'ı lâzım olur mu?

Elcevap: Olur. (A. 97 a)

462. *Mes'ele:* Arz–ı mîrî üzerinde vâki' olan kilise muhterik olup, emîr izni ile müslümanlar kilise–i mezbûre yerine mescid binâ edip, nice gün müslümanlar namaz kıldıktan sonra, hâkim–ül–vakt müslümanlara "mescid–i mezbûru kaldırın" dedikte, kâfirler ellerine balta alıp "müslümanların gürlüğüne" deyu yıksalar, hâkim–i mezbûra ve kâfirlere ne lâzım olur?

Elcevap: Kilise bir şehirde olup, ol şehir sulh olundukta mukarrer kılınan kiliselerden olmayıp, arz–i mîriyye üzerine binâ olunmuş olup ihtiraktan sonra ehl–i İslâm sâhib–i arzdan tapuya alıp, üzerine mescid binâ edip namaz kıldıkları sâbit olucak, kâdî azl olunup kefere ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd olunmak lâzımdır. (A. 96 b)

463. *Mes'ele:* Bir şehir yandıkta keferenin kilisesi bile yanıp, ba'dehu ta'mîr etmek dilediklerinde, müslümanlar, kilise–i mezbûre hâdis idüğünü şühûd–i 'udûl ile isbât edip ta'mîr ettirmemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Olurlar, eğer tamam beyyine–i âdile ile isbât ederlerse, amma yanmadan ta'arruz olunmamak ne sebebdendir beyan olunmak lâzımdır. (B. 105 b)

Bu sûrette: Zikr olunan kilisenin hudûsünü, müslümanların ba'zısı da'vâ edip ba'zısı şehâdet eyleseler makbul olur mu?

Elcevap: Tamam âdiller ise, te'hîr–i şehâdete özürleri olucak olur. (B. 105 b)

Bu sûrette: Kilisenin müslümanlar hudûsüne, kefere kıdemine beyyine ikâmet eyleseler, şer'an kangısı evlâdır?

Elcevap: Kıdem beyyinesi evlâdır, şehir sulhen feth olucak. (B. 105 b)

464. *Mes'ele:* Keferenin kiliseyi ta'mîrine mu'âvenet eden müslümanlara ne lâzım olur?

Elcevap: Kıdemine mu'tekidler ise nesne lâzım olmaz. Hudûsüne mu'tekidler ise ta'zîr–i şedîd lâzımdır. (B. 105 b)

Bu sûrette: Kilisenin hâdis idüğünü bilip, ref'i lâzım idüğün bilmedikleri ecilden te'hîr–i şehâdet edip, ba'd–el–ilm şehâdet eyleseler şehâdetleri mesmû'a ve makbûle olur mu?

Elcevap: Olur. Amma buna hâcet yoktur. Şehir 'anveten feth olunduğu muhakkak ise aslâ kilisenin üzerine isti'mâl mümkün değildir. Ev edinmek lâzımdır. (B. 105 b)

465. *Mes'ele:* Bir şehrin içinde, kâfirlerin kadîmden kiliseleri olup, hâliyâ üstü harâb olsa ta'mîr olunur mu?

Elcevap: Olunur. (A. 97 a)

466. *Mes'ele:* Bir kasabada bir kilisenin avlusu küçücek iken, kefere bir mikdar yer alıp tevsî'a kàdir olurlar mı?

Elcevap: Şimdiye değin iktifâ etmişler, min ba'din dahi iktifâ ederler. (A. 97 a)

467. *Mes'ele:* Bir şehirde kefere kiliselerinde, evvelden yok iken, keşişler sâkin olacak ba'zı odalar ihdâs eyleseler, müslümanlar ma'rifet–i hâkim ile yıktırmağa kàdir olurlar mı?

Elcevap: Olurlar, kiliseye muttasıl ise. (A. 97 b)

468. *Mes'ele:* Bir müslüman şehrinde olan kefere mahallesi, kilisesi ile yandıktan sonra Zeyd–i zimmî kiliseyi vaz'–i aslîsine muhâlif, taş kerpiç ile binâ ettikte, müfettiş kâdîsi, mezbûr kilisenin yıkılmasına toprak kâdîsine Amr ile gönderdiği mektûbu, Amr hıfz edip kâdîye göstermese ve şehrin eimme ve hutebâsı dahi kilise–i mezbûrenin yıkılmasına sa'y etmeseler, şer'an Amr'a ve eimme ve hutebâya ne lâzım olur?
Cevap: Amr'a ta'zîr–i şedîd ve hapis lâzımdır. Sâirlerine azil lâzımdır. Kilise hedm olunup, evvelki gibi binâ ettirilir. (B. 108 a)

469. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî mülk evini kiliseye, ba'dehu kilise harab oldukta fukaraya vakf edip, hâkim dahi mezkûr evin vakfiyetini kabul edip hüccet vermek şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Kiliseye vakıf bâtıldır. Amma sâkinlerine vakf edip anlardan sonra sâir fukarâya şart etmek şer'îdir. (B. 106 a)

470. *Mes'ele:* Bir manastırın vakıf akçası ile Zeyd–i zimmî manastır için ba'zı yerler ve sâir mülkler alıp kendi adına hüccet ettirip fevt olsa ve vech–i mezbûr üzere alındığı sâbit olduğu takdirce, zikr olunan yerler ve mülkler manastır için zabt olunur mu?
Elcevap: Olunmaz, akçası tazmin olunur. Manastırın ne mülkü olmak mümkündür ne vakfı olmak, akçayı dahi vakf eden yâhud vârisi alır. (B. 129 a)

471. *Mes'ele:* Zeyd, mîrîden tapuya aldığı hâlî yerleri "filân kilisenin vakfıdır, biz şehâdet ederiz, hak keşişlerindir" diyen müslimlerin şehâdetleri makbûl olur mu?
Elcevap: Ne'ûzübillâh, küfür olmak havfı vardır ve ihtiyâten tecdîd–i îman etmek evlâdır. (B. 320 a)

II. HARBÎ KÂFİRLER VE GAZÂ

472. *Mes'ele:* Guzâtın muktedâları kimdir?
Elcevap: Hazret–i Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) dir. Mubâreze edip çarhıya çıkan muktedâları Ali ibni Tâlib (kerremallâhu vecheh)dir. (B. 100 b)

473. *Mes'ele:* Pâdişâh–ı din–penâh ve şehinşâh–i sa'âdet resengâh hazretleri, atabe–i ulyâlarına müntesib olan ümerâ–i devlet ve uzemâ–i millet ve sâir cünûd–i müslimîn, asâkir–i muvahhidîn, i'lâ–i kelimetullah için nefislerini ve mallarını bezl edip, gazâ niyetine kefere–i fecere üzerine azîmet buyurduklarında, himâyetlerinde olan âmme–i memâlik–i İslâmiyye'de kalan kâffe–i mü'minîne "asker–i İslâm mansûr ve muzaffer ve a'dâ–i dîn–i mübîn makhûr ve muhakkar olmak du'âsına iştigâl için" ahkâm–ı şerîfe irsal buyurulmuş iken, bir kasabanın halkı, eyyâm–ı mu'tâdda eczâ–i şerîfe tilâveti için câmi'e hâzır olmayıp, eimme ve hutebâ ve sâir ehl–i cihet, ferâg–i bâlle zevk ü safâda ve erbâb–i sûk, kîl ü kàlle bey' ü şirâda olup, i'lâ–i dîn–i mübîn için du'âda ihmâl eyleseler, eimme ve hutebâ ve sâir ehl–i cihâtın azilleri vâcib olup, Hak celle ve 'alâ hazretlerinin:

قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّى يَأْتِيَ اللّهُ بِأَمْرِهِ وَاللّهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ [12]

ayet–i kerîmesiyle va'îdine dâhil olurlar mı?

---

12 Tevbe sûresinin 24. âyeti, meâli: "De ki: Babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, zevceleriniz, akrabânız, elde ettiğiniz mallar, kesat gitmesinden korktuğunuz ticâret, hoşunuza giden evler, sizce Allah'tan, Peygamber'inden ve Allah yolunda cihâd etmekten daha sevgili ise, Allah'ın emri gelene kadar bekleyin. Allah, fâsık milleti doğru yola eriştirmez."

Elcevap: Erbâb–ı vezâif cemî'an azilleri vâcibdir. Hak sübhânehu ve teâlâ hazretine nusret–i dîn için duâdan, hevâ–i nefislerini ve haram ve helâl kesblerini tercih ve takdîm eden ehl–i sûk, va'îd–i mezbûrda dâhillerdir ve kesblerinde hayır ve bereket yoktur. Vallâhu a'lem ve ahkem. (B. 312 b)

474. *Mes'ele:* Bir asker–i azîm sefere müteveccih olup, şehirden birkaç mil gittikten sonra bir menzilde birkaç gün tevakkuf olunup, bugün yarın göçmek niyeti ile aydan ziyâde zaman geçip, hayme ile oturulup göçülmeyip, amma onbeş gün ikàmete niyet olunmasa asker namazı seferî mi kılmak gerektir yoksa itmâm etmek mi lâzımdır?
Elcevap: Seferî kılmak lâzımdır. (A. 25 a)

475. *Mes'ele:* Sûret–i mezbûrede askerin ba'zı mesâlih için yine şehre yahud menzil–i mezkûr kurbunda meskenine rücû' edip anda geceleyip yahud yine ol gün askere varır olsa, meskeninde ve askerde namazı seferî kılmak mı lâzımdır yahud itmâm etmek mi lâzımdır?
Elcevap: İtmâm etmek lâzımdır, rücû–i azîmetinde olan seferî kılmak yoktur. (A. 25 b)

476. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'a bin akça koyup deryâ seferine gittikte kâfire esir olsa, babası "gayet fakir oldum" deyu mezbur akçayı alıp harcanmağa kàdir olur mu?
Elcevap: Esirlikten çıkarmağa sarf olunmak lâzımdır. (A. 52 b)

477. *Mes'ele:* Pâdişâh–ı âlem–penâh hazretlerine, ümerâ–i küffâr–i bed–girdârdan Zeyd, her sene bir mikdar mal kesim verdikte, Sultan dahi kıtâle ve feth–i kılâ'a mübâşeret etmemek üzere aralarında ahid vâki' olduktan sonra, tarafeynden cünd ü sipâhî esir seby eyleseler, lâkin Sultan ile Zeyd'in sebye şu'ûrları ve adem–i şu'ûrları nâma'lûm olup, izinleri

ve adem–i izinleri dahi ma'lûm olmasa, nakz–i ahd olup seby olan esârî rık olurlar mı?

Elcevap: Olmazlar. (A. 92 b)

478. *Mes'ele:* Sâbıkan vilâyet–i dâr–i İslâm'dan olup, ba'de zamânin küffâr–i hâksâr müstevlî olup, medâris ü mesâcidin harab ve mu'attal ve menâbir ü mehâfilin alâim–i küfr ü dalâlet ile mâlâmâl edip, nice türlü ef'âl–i habîse ile dîn–i İslâm'a ihânet kasdın eyleyip ve etrâf–ı âleme evzâ–ı kabîhalarm işâ'at eyleseler. Padişâh–ı din–penâh hazretleri, hamiyet–i İslâm muktezâsınca, diyâr–i mezkûru küffâr–i rûsiyâh elinden alıp, dâr–i İslâm'a ilhak eylemeğe azîmet ve himmet buyursalar, sâbıkan mezkûr keferenin tasarruflarında olan âhar vilâyetler musâlâha olundukta ellerine verilen ahid–nâmede, mezkûr vilâyet dâhil olmak ile, şerî'at–i mutahhara mucebince, mezkûr ahid–nâme nakzına azîmet buyurmalarına mâni' olur mu, beyan buyurula?

Elcevap: Asla mâni' olmak ihtimâli yoktur. Pâdişâh–ı ehl–i İslâm (e'azzallâhu ensârahu) tevâif–i kefere ile sulh eylemeki ol vakit meşrû olur ki, kâffe–i müslimîne menfa'at ola. Menfa'at olmayıcak asla sulh meşrû' değildir. Müşâhede olunup müebbed yahud muvakkat sulh olunduktan sonra, menfa'at, bu zamanda bozulması enfa' görülse, elbette bozmak vâcib ve lâzım olur. Hazret–i Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) hicret–i nebeviyyenin altıncı yılında, küffâr–ı Mekke ile on yıl sulh edip hazret–i Ali (kerremallâhu vecheh) müekked ahid–nâme yazıp, mu'âhedeyi mukarrere kılındıktan sonra, gelecek yıl bozmak enfa' görülüp, hicretin sekizinde üzerlerine varıp, Mekke–i Mu'azzama'yı feth buyurmuşlardır. Hazret–i Halife–i Rabb'ul–âlemîn

وَالْفَتْحِ الْمُبِينِ خَلَّدَ اللّٰهُ تَعَالَى ظِلَالَ سَلْطَنَتِهِ عَلَى مَفَارِقِ الْمُسْلِمِينَ وَأَيَّدَهُ بِالنَّصْرِ الْعَزِيزِ[13]

azîmet–i hümâyunlarında, Cenâb–i Risâlet–penâh (sallâllâhu aleyhi ve sellem) hazretlerinin sünnet–i şerîflerine iktidâen buyurmuşlardır. Müstetbi'–i feth–i mübîndir. Bi–'inâyet–illâh–il–melik–il–mu'în. (B. 100 a)

III. MÜRTEDLER

A. Kızılbaşlar

479. *Mes'ele:* Kızılbaş tâifesinin şer'an kıtâli helâl olup, katl eden gâzî ve kızılbaş tâifesinin ellerinde maktul olanlar şehîd olurlar mı?

Elcevap: Olur, gazâ–i ekber ve şehâdet–i azîmedir. (A.255 b)

Su'al–i âhar: Kıtâlleri helâl olduğu takdirce, mahzâ sultân–ı ehl–i İslâm hazretlerine bağy ve adâvet üzere olup, asker–i İslâm'a kılıç çektiği için mi olur, yâhud gayri sebebi var mıdır?

Elcevap: Hem bâgîlerdir, hem vücûh–i kesîreden kâfirlerdir. (A. 255 b)

480. *Mes'ele:* Re'isleri hazret–i Resûlullah (sallâllâhu te'âlâ aleyhi ve sellem) âlindendir derler, öyle olucak nev'â şüphe olur mu?

Elcevap: Hâşâ yoktur. Ef'âl–i şenî'aları, ol neseb–i tâhire alâkaları olmamağa şehâdet ettiğinden gayri, sikâttan menkuldür ki, babası İsmâil ibtida–i hurûcunda, imam Ali er–Rızâ ibni Mûsâ el–Kâzım meşhedinde ve sâir emâkinde

13 Arapça dua, mânâsı: "Allâhu teâlâ, onun saltanatının gölgesini, müslümanların başları üzerinde dâim kılsın, onu kuvvetli yardımıyla ve feth–i mübinle te'yid etsin."

olan sâdât–ı izâmı, kendinin nesebini Bahr–i Ensâb'a derc eylemeğe ikrâh edip, iftirâya cür'et edemeyenleri katl–i âm edincek, ba'zı sâdât katilden halâs için imtisâl sûretin gösterip dediğin eylemişler. Amma bu mikdar tedârik eylemişler ki, bunun nesebini, ulemâ–i ensâb–i şerîfe mâbeynlerinde akîm olup, aslâ nesli kalmamağıyla ma'rûf bir seyyide müntehî kılmışlardır ki, nazar edenler hakîkat–i hâle vâkıf olalar. Farazâ sıhhat–i nesebi mukarrer olsa dahi, bî–din olucak, sâir kefereden farkı olmaz. Hazret–i Resûlullâh'ın (sallâllâhu aleyhi ve sellem) âli, şe'âir–i şer'–i mübîni ri'âyet ve ahkâm–i metîni himâyet edenlerdir. Hazret–i Nûh'un (aleyhisselâm), Ken'an sulbü oğlu iken dîni üzerine olmadığı için "ehlimdendir" deyu, necâtı için Rabb–i izzete du'â ettikte إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ[14] deyu buyrulup sâir kefere ile bile ta'zîb ve iğrâk buyurulmuştur. Enbiyâ–i izâm (aleyhim–üs–salâti ve–s–selâm) neslinden olmak, dünyevî ve uhrevî azabdan necâta sebeb olaydı, hazret–i Âdem nebî (aleyhisselâm) neslinden olmak ile, esnâf–i kefereden bir kâfir aslâ dünyada ve âhirette mu'azzeb olmazdı. Vallâhu te'âlâ a'lem ve ahkem. (A. 256 a)

481. *Mes'ele:* Tâife–i mezbûre Şi'a'dan olmak da'vâ ederler "lâ ilâhe illâllah" derler iken, bu mertebeyi îcâb eden halleri nedir, mufassal ve meşrûh beyan buyurula?

Elcevap: Şi'a'dan, değil, "yetmiş üç fırka ki, içinde Ehl–i Sünnet fırkasından gayrı nârdadır" deyu hazret–i Resûl (sallâllâhu aleyhi ve sellem) tasrih buyurmuşlardır, bu tâife ol yetmiş üç fırkanın hâlis birinden değildir. Her birinden bir mikdar şer ve fesad alıp, kendiler hevâlarınca ihtiyâr

14 Hûd sûresinin 46. âyeti, meâli: " O senin ehlinden (âilenden) sayılmaz."

ettikleri küfr ü bid'atlere ilhâk edip, bir mezheb–i küfr ü dalâlet ihtirâ' eylemişlerdir. Dahi durup gün günden arttırmak üzerinedirler. Şimdiye değin üzerine müstemir oldukları kabâyih–i ma'rûfelerinin, mûceb–i şerîat–i şerîfe üzerine mufassalan hükmü budur ki: Ol zâlimler Kur'ân–ı Azîm'i ve şerîat–i şerîfeyi ve dîn–i İslâm'ı istihfâf eylemekle ve kütüb–i şer'iyyeyi tahkîr edip oda yakmak ile ve ulemâ–i dîni ilimleri için ihânet edip kırmak ile ve re'isleri olan fâcir mel'ûnu ma'bud yerine koyup ana secde eylemekle ve dahi hurmeti nusûs–i kat'iyye ile sâbit olan envâ–i hurumât–i dîniyyeyi istihlâl eylemekle ve hazret–i Ebî Bekr ile hazret–i Ömer'e (radiyallâhu anhum) lâ'n eylemekle kâfir olduklarından sonra, hazret–i Âişe–i sıddîka'nın (radiyallâhu anhâ) berâati hakkında bunca âyât–i azîme nâzile olmuş iken, ana itâle–i lisân eylemekle Kur'ân–i Kerîm'i tekzîb edip kâfir olduklarından mâ'adâ, hazret–i Risâlet–penâhm (sallâllâhu aleyhi ve sellem) cenâb–ı azizlerine şeyn getirdikleri ile sebb–i Nebî eylemiş olup, cumhûr–i ulemâ–i a'sâr ve emsâr icmâı ile, katilleri mubâh olup, küfürlerinde şek edenler kâfir olurlar. İmâm–ı A'zam ve İmam Süfyân–i Sevrî ve İmam Evzâgî (rahimehumullah) katlarında tamam sıhhat üzere tevbe edip İslâm'a gelicek, eğerçi bu küfürler dahi sâir kefere küfürleri gibi afv olunup katilden necât bulurlar, amma İmam Mâlik ve İmam Şâfi'î ve İmam Ahmed bin Hanbel ve İmam Leys bin Sa'd ve İmam İshak bin Râhûye ve sâir uzemâ–i ulemâ–i dinden cem'–i kesîr katlarında asla tövbeleri makbûl ve İslâm'ları mu'teber değildir. Elbette hadden katl olunurlar. Hazret–i İmâm–ı Din–penah (eyyedehullâhu te'âlâ ve kavvâhu) zikr olunan eimme–i dinden, hangi cânibin kavli ile amel ederler ise meşrû'dur. Ol kabâyih ile ittisafları cemî'

ehl–i İslâm içinde tevâtür ile mu'ayyenen ma'lûm olmuştur. Hallerinde tereddüt ve iştibâh yoktur. Askerlerinden olup kıtâle mübâşeret edenler ve binip inip etbâ'ından olanların şânında aslâ tevakkuf olunur değildir. Amma şehirlerde ve köylerde kendi hâlinde salâh üzerine olup, bunların sıfatlarından ve ef'âllerinden tenezzühü olup, zâhir halleri dahi sıdklarına delâlet eyleyen kimselerin kizbleri zâhir olmayınca, üzerlerine bunların ahkâmı ve ukùbâtı icrâ olunmaz. Bu tâifenin kıtâli sâir kefere kıtâlinden ehemdir. Anınçün Medîne–i Münevvere etrafındaki kefere çok iken ve bilâd–i Şam feth olunmamış iken anlara gaza eylemekten, hazret–i Ebî Bekr–i Sıddîk (radiyallâhu anh) hilâfetinde zuhûr eden Müseyleme–i Kezzâb'a tâbi' olan tâife–i mürtedde üzerine gazâ eylemeği eshâb–i kirâm (rıdvânullâhi aleyhim ecma'în) icma'ları ile tercîh ve takdîm buyurmuşlardır. Hazret–i Ali (kerremallâhu vecheh) hilâfetinde Havâric kıtâli dahi böyle olmuştur. Bu tâifenin fesadları dahi azîmdir, yeryüzünden fesadların ref' eylemek için mücâhede eylemek dahi ehemdir. (A. 256 a)

وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ وَعَلَيْهِ التُّكلاَنُ

رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ [15]

كَتَبَهَا مَو لاَنَا وَاَولانَا قُدْوَةُ الْعَصْرِ اَبو السُّعُودِ اَلْمُفْتِي فِي دَارِ الْاِسْلاَمِ وَالنَصْرِ فِي سَنَةِ ٩٥٥ [16]

15 Arapça dua, ikinci cümle ve sonrası Âl–i İmran sûresinin 147. âyetidir, mânâ ve meâli: "Kendisinden yardım istenen ve kendisine tevekkül edilen, Allah'tır. Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işlerimizdeki taşkınlıklarımızı affet. Ve ayaklarımızı sâbit kıl ve kâfirler gürûhuna karşı bize yardım et."

16 Bu Arapça ibâre, çalışmamıza esas aldığımız iki nüshada yoktur. Ancak bu fetvayı ihtiva eden bir başka mecmûada (Köprülü Kütüphanesi, K II 362) bulunmaktadır. Mânâsı: "Bunu, efendimiz ve en üstünümüz, zamanın büyüğü, İslâm ve zafer diyarının müftüsü Ebussu'ûd yazdı. Sene 955." (1548)

482. *Mes'ele:* Nahcivan seferinde tutulan Kızılbaş evlâdı kul olur mu?

Elcevap: Olmaz. (B. 104 a)

483. *Mes'ele:* Pâdişâh emriyle Kızılbaş tâifesi vurulup, sagîr ve kebîri esir olanlardan ba'zı Ermeni olduklarında, ol takdirce halâs olurlar mı?

Elcevap: Olurlar, Ermeniler Kızılbaş askeri ile asker–i İslâm üzerine gelip muhârebe etmiş olmayıcak, şer'an esir olmak yoktur. (B. 102 a)

484. *Mes'ele:* Mürtedde dar–ül–harbe lâhika olmadan alıp esir eylemek câiz idüğüne İmâm–ı A'zam'dan nakl olunan rivâyete binâen, Kızılbaş avretlerin esir eylemekle asker–i İslâm'a kemâl–i kuvvet ve şevket, a'dâ–i dîn–i metîne nihâyet za'f ü zillet gelir olsa, ol rivâyet ile amel olunmak şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Câizdir. (A. 93 b)

485. *Mes'ele:* Bu rivâyet ile, ol esir olunan avretin hizmetleri, vat' olunmaları şer'an helâl olur mu?

Elcevap: Cümle hizmetleri helâldir. Amma mürteddelerdir, İslâm'a gelmeden vat'ları helâl değildir. (A. 94 a)

486. *Mes'ele:* Çâryâr'e sebb eden, Kızılbaş idüğü sicil olunan Zeyd'i, Amr'ın oğlu Bekr katl eylese, şer'an nesne lâzım olur mu?

Elcevap: Sebb ettiği vakit katl ettiği muhakkak ise ta'arruz olunmaz. (B. 302 b)

487. *Mes'ele:* "Yezid'e lâ'net ve ana lâ'net etmeyene dahi lâ'net" diyen Zeyd'e ne lâzım gelir?

Elcevap: Lâ'net etmeyene lâ'net nâmeşrû'dur. Lâ'net etmemek onun ef'âlin kabul değildir. (B. 318 b)

488. *Mes'ele:* "Muâviye hayırlı kişi değildir" dese, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr olunur. (B. 318 b)

489. *Mes'ele:* Sahâbe–i kirâmdan Muâviye'ye lâ'net eden Zeyd'e şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i beliğ ve hapis lâzımdır. (B. 90 b)

B. Küfür, İlhad ve Zındıka ile Mürted Olanlar

490. *Mes'ele:* Zeyd, din ve imân nedir ve kangı mezhebdendir bilmese, şer'an sahîh olur mu?
Elcevap: Olmaz din ve imân bilmemek ile kâfir olur. (B. 310 a)

491. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'a "peygamberin kimdir" dedikte, Amr, "bilmezim" dese şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Kâfir olur, gerçek ise ve yalan ise. (B. 310 a)

492. *Mes'ele:* Bir hususta ba'zı kimseler Zeyd'e nasihat edip "şerî'at–i Resûlullah (aleyhisselâm) dan hurûc etme, Peygamber hazretlerinden gâfil olma, hicâb üzerine ol" dedikte, – el–iyâzübillâh – gazab ile "ben Peygamber bilmezim" dese, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Kâfirdir, katli helâldir. (A. 88 a)

493. *Mes'ele:* Zeyd, Amr–i müezzin ezan okurken "bin kerre çağırsan, bizden sana varır yoktur" dese Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: İstihzâdır, kâfir olur, avreti bâindir. (A. 11 b)

494. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'a "gel şerî'ate gidelim" dedikte, Amr "varmazım" dese ne lâzım olur?
Elcevap: Tecdîd–i imân lâzımdır. (B. 181 a)

495. *Mes'ele:* Zeyd, Amr–i müslimi şer'a da'vet eyledikte, Amr "lâ'net sana ve şer'a" dese ne lâzım olur?

Elcevap: Kâfirdir, katli helâldir. (B. 319 b)

496. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ı şer'a da'vet eyledikte "ben şer' bilmezim, senin şer'in budur" deyu bir değnek gösterip, Amr Zeyd'i muhkem darb eylese, ne lâzım olur?
Elcevap: Kâfir olur, dahi eşedd–i ta'zîr eşedd–i te'dîb lâzım olur. (B. 89 a)

497. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'dan hakkını taleb eyledikte Amr "eğer şer'–i şerîf sâbit olursa alayın" dedikte, Zeyd "senden hakkımı şer'le mi alırım, katille alırım, hapisle alırım" dese şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Tâ'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. Şer'–i şerîfi istihânet tarîkile dedi ise küfür lâzımdır. (B. 320 a)

498. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a "bana Tanrı'yı buluver" dedikte Amr Zeyd'e "Kur'ân ile âmil olup, Peygamber'e iktidâ edicek, bulursun" deyicek, Zeyd "anlara ne amel, ben anlarsız bulurum" yahut "buldum" dese Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Katli lâzımdır, zındıktır. (A. 262 b)

499. *Mes'ele:* Zeyd "bana hazret–i İsâ (aleyhisselâm) gibi gökten mâide iner ve nice kimseleri tâ'undan ve gayri belâdan kurtarırım, dilediğimi zillete düşürürüm" dese ne lâzım olur?
Elcevap: Deli değilse zındıktır ve elhak delâlet eder, ebâtîldir. Ahz–i şedîd olunup, serâiri keşf olunduktan sonra, hakkından gelmek lâzımdır. (B. 321 b)

500. *Mes'ele:* "Bismillâh, Allahu Ekber" deyu hınzır boğazlayan kimseye nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Tecdîd–i imân lâzım olur. (B. 268 a)

501. *Mes'ele:* Kâfir düğününe "mübârek olsun" diyen Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: "Mübârek" dediyse kâfirdir. (B. 319 b)

502. *Mes'ele:* Zeyd–i müezzin, Amr–i papasa "sen papas ben papas" dese Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Tecdîd–i imân, ta'zîr ve azil lâzımdır. (B. 319 b)

503. *Mes'ele:* Zeyd lâtife ile "kesret–i cennetten, tenhâ tamu yeğdir" dese ne lâzım olur?
Elcevap: Kâfir olur. (B. 24 a)

504. *Mes'ele:* Zeyd–i fâsıka ba'zı kimseler "tevbe eyle" dedikleri nde "Allah saklasın, niye eyleyeyim" dese ne lâzım olur?
Elcevap: Küfür lâzımdır. (B. 93 b)

505. *Mes'ele:* Zeyd, "hakkı olmayan aldığı akça haramdır" diyen kimselere Zeyd, "haram taştır" dese şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Küfürdür, tecdîd–i imân lâzımdır. (B. 311 b)

506. *Mes'ele:* Hâşâ "Tanrı'dan korkmazım" diyen Zeyd'e şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Kâfir–i mahzdır, İslâm'a gelmezse katl olunur. (B. 319 a)

507. *Mes'ele:* Zeyd, haşre inkâr edip "mü'mine haşir yoktur" dese ne lâzım olur?
Elcevap: Katil lâzımdır. (B. 23 b)

508. *Mes'ele:* Bir tâife namaz kılmayıp ve şehr–i Ramazan'm farziyetini inkâr edip, Ramazan ayı geldikte sâim olmayıp ve su'al olundukta "biz fakirleriz, bize beş altı gün tutmak yeter" deyip ve "hamr bağına biz timar ederiz, kendi elimiz emeğidir, bize helâldir" deyip, istimrârî avretleri ile şurb–i hamr edip ve keferenin cemiyeti günü geldikte mezkûr günlere kefere gibi ri'âyet ve hürmet edip ve nice bunun gibi hılâf–i şer' fi'illeri olsa, şer'an bu makûle tâifeye ve bunları müslim i'tikàd edip, ef'âl ü akvâllerine râzı olup, tehâlut olanlara şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Kâfirler, katilleri mubahtır. (B. 317 a)

509. *Mes'ele:* Şârib–ül–hamr olan Zeyd, şurb–i hamr ederken –hâşâ– "bir garrâ nesnedir ve güzel nesnedir, bunu içmeyenlerin ağzını avretini filânlayayım" deyu cimâ' lâfzıyle şetm edip, Amr dahi Zeyd'i tahsîn edip "iyi dersin" dese ne lâzım olur?

Elcevap: İkisi bile kâfirlerdir, katilleri mubahtır. (B. 93 b)

510. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim Amr–i müslimin –hâşâ– cimâ' lafzı ile dînine imânına ve ağzına söğse, şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Kâfirdir, katli helâldir. (B. 92 a)

511. *Mes'ele:* Zeyd, hamr içip mahallesine gelse, Amr'a "bre Tanrısını ve Peygamberini –hâşa– filân ettiğim" lâfziyle edebsizlik eylese, o mel'ûna ne lâzım olur?

Elcevap: Kâfirdir, katli helâldir. Avreti bâindir, ehl–i İslâm'dan dilediği kimseye varır. (A. 86 b)

Mes'ele: Mahallenin imamı ve cemâ'atinden ba'zı kimseler da'vâ eylemese, onlara ne lâzım olur?

Elcevap: Tab'ında din gayreti olan, o mel'ûnun hâlini şeri'at–i şerîfeye bildirmemeğe kàdir değildir. Hak te'âlâ hazretlerinden havf ü recâsı olmayıp, Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) şefâatinden müstağnî olanlar işitip sükût eyler, amma yevm–i mahşerde hallerin göreler. (A. 86 b)

512. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'a selâm vericek yerde "aşk olsun" deyip, Amr dahi ol mukàbelede "yâ hû" dese, Zeyd'e, Amr'a ne lâzım olur?

Elcevap: Ehl–i İslâm mu'âmelesi değildir, ne lâzım geldiğin âhirette göre. (A. 259 b)

513. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'a selâm vericek "aşk olsun" deyip Amr dahi mukàbelesinde "yâ hû" dese, Zeyd'e ve Amr'a ne lâzım olur?

Elcevap: Hak hazretinin ta'yîn buyurduğu tahiyyet–ül–İslâm'ı beğenmeyip öyle ederse, kâfir olur. (B. 319 b)

514. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a selâm verdikte –hâşâ– "büyük Tanrı selâmun aleyk" dese, Amr "aleyke selâm" dese, Bekr gelip mahkeme–i şer'de şehâdet eylese, bir şâhid ile Amr ve Zeyd mu'âheze olurlar mı?
Elcevap: Bir dahi bulunmağa sa'y olunmak lâzımdır. (A.89 a)
Bu sûrette: Hâlid, Zeyd ve Amr'a "mülhid" dese şer'an nesne lâzım gelir mi?
Elcevap: Gelmez, ya ne olsa gerektir, mülhid olmayıp. (A. 89 a)
Sûret–i uhrâ: Bir şâhid dahi bulunsa, anlara ne lâzım olur?
Elcevap: Katil lâzımdır. (A. 89 a)
Bu sûrette: Ba'zı imamlar dahi bu halle mevsûf ve meşhûr olsalar, mezburlara dahi ne lâzım olur?
Elcevap: Katil lâzımdır. (A. 89 a)

515. *Mes'ele:* Zeyd "filân fi'li işleyecek olursam kâfir olayım" dediği hînde mes'eleye âlim olmayıp, sonra mes'ele–i imândan idüğün bilip, ba'dehu işlerse ne lâzım olur?
Elcevap: Küfür lüzûmundan havf olunur. (B. 88 a)

516. *Mes'ele:* Zeyd –hâşâ– elfâz–i küfür tekellüm edip, lâkin küfür olduğunu bilmeyip istiğfar ve rücû' etmeyip, yine kelime–i şehâdet getirse şer'an İslâmına hükm olunur mu?
Elcevap: Âdet tarîki ile getirse olunmaz, inşâ tarîkiyle getirse olunur. (B. 310 b)

517. *Mes'ele:* Zeyd kardeşi Amr'a hîn–i gazabda "eğer seninle bir sofraya sunarsam, Kâ'be–i şerîfeye taş atmış olayım" dedikten sonra Amr ile sofraya sunsa, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: "Atmışlardan olayım" dese küfür lâzım olur, "kâfirlerden olayım" demektir, böyle demek ile şart bulundukta anlardan olur. Eğer "atmış olayım" dese lâğvdir. Atmış

olmak emr–i hissîdir, kâfirlik gibi emr–i hükmî değildir ki meşrut bulundukta mütehakkık ola, "filân işi edersem zina etmiş olayım" demek gibidir, tevbe ve istiğfar lâzımdır. (B. 86 b)

518. *Mes'ele:* Zeyd "filân avretimi tasarruf edersem Mekke–i şerîfeye taş atmışlardan olayım" dese böyle demesi ile avreti boş olur mu?

Elcevap: "Atmış olayım" dedi ise olmaz, bâtıl–i lâğvdir. "Atmışlardan olayım" dedi ise "kâfirlerden olayım" demek gibidir, tasarruf ederse kâfir olur, bâin talâk boş olur. Avreti etmez ise ilâdır, dört ay geçtikten sonra bâin talâk boş olur. (A. 65 a)

519. *Mes'ele:* Zeyd "eğer min ba'din şurb–i hamr edersem, peygamber kanı olsun" dedikten sonra –hâşâ– şurb–i hamr eylese şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: İçtiği takdirce küfrlerine mu'tekıd iken içicek küfr lâzımdır. (B. 86 a)

520. *Mes'ele:* Zeyd–i mütevellî, Amr'a "vakıf hamamın tahvîli tamam oldukta sana vermezsem, Resûlullah'ın (sallâllâhu aleyhi ve sellem) şefâ'atinden mahrum olayım ve Tanrı'ya iki demişlerden olayım" dese sonra vermese şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Vermediği takdirce ol tâifeden olmak lüzûmuna mu'tekid iken vermeyicek kâfir olur. (B. 87 a)

521. *Mes'ele:* Zeyd, kız kardeşi Zeyneb'e "eğer seninle bir evde ya bir mahallede durursam –hâşâ– Allah ve Resûlullah'a şirk getirenlerden olayım" dese, şer'an yine evde ve bir şehirde durmağa tarik nedir?

Elcevap: Kâfir olmak mukarrerdir, gayri tarik yoktur. (B. 86 a)

522. *Mes'ele:* Zeyd "fî–zamânînâ ümmî tâifesi elfâz–ı küfrün cümlesin ve ne idüğün bilmezler, elbette telâffuzundan

hâlî değillerdir. Ol ecilden veledleri –hâşâ– veled–i zinâdır. Fi'illeri dahi delâlet eder" deyu hükm eylese, ana ne lâzım olur?

Elcevap: Gaybete hüküm değildir, kıyasla söylemiş. Sözü gayr–i vâki' idüğü dahi muhakkak değildir. (B. 310 b)

523. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim küfür söylemek ile, salât ve zekâtı ve haccını tekrar i'âde lâzım olur mu?

Elcevap: Namazı i'âde olunmaz. Haccı tekrar lâzımdır. Namazın ibâdetliği sâkıt olur, zekât dahi öyledir. (B. 310 b)

524. *Mes'ele:* Zeyd bir kerpici tekfîn edip, cenâzeye koyup, tevâbi'ine götürtüp, yolda cehr ile zikr ü salâvât getirip, mekâbir–i müslimîn arasında defn eylese. Amr dahi "ol husûsu benim katlim kasdına etmişsin" dedikte Zeyd "senin için etmedim, Bekr'in katli kasdına ettim" dese şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Sâir ise tutulup tevbe ederse kabul oluna, eğer i'tikad olunursa, amma ba'zı eimme katında tutulduktan sonra tevbesi makbûl değildir. "Katl olunur, zındık gibi" demişlerdir. Fetva dahi bu kavil üzerinedir. Hâkim tevbesinde ihlâs fehm ederse kabul câizdir. (B. 317 b)

C. Kâfire Benzeyenler

525. *Mes'ele:* Bir hırfet ehlinden Zeyd, "Cum'a gün ıyd–i mü'minîndir iş işlemeziz" dedikte, Amr "kâfirsiz, güne taparsız, Cum'a gün ekmek yemezsiz, niçin işlemezsiz" dese, Amr'a ne lâzım olur?

Elcevap: Eğer Zeyd, ıyd–i mü'minîndir deyu iş işlemeyip, "Cum'a namazına ve guslüne ve sâir levâzımma mübâşeret ederiz" deyip, Amr tafsîl–i mezbûru âdet–i küfürden dedi ise

Amr'a küfür lâzımdır. Eğer Zeyd'in murâdı "ıyd gecesi yeriz içeriz sohbet ve temâşâ ve işret ederiz" demek olup, Amr ol fi'li kefere ef'âline teşbîh etti ise isâbet etmiş olur. (A. 23 b)

526. *Mes'ele:* Hızrilyas günü seyre çıkan müslümanlara nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Ol güne ta'zîm için değil ise, sâir günlerde ettiği seyir gibidir. (B. 270 b)

527. *Mes'ele:* Pâdişâh–ı âlem–penâh hazretleri bir diyârı feth ettikte, ba'zı müslümanlar ol diyârda mütemekkin olup, ol diyârın dilince, tekellüm eyleseler şer'an nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Gayet muztar olup ehl–i İslâm'a dîni tefhîme kàdir olmayıp, mühim olan maslahatı i'lâm edince söylemeye ruhsat vardır. (B. 269 a)

528. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim kâfir dilince zarûretsiz tekellüm eylese, şer'an nikâhına zarar olur mu?
Elcevap: Zarar–ı mahzdır. Küfrüne hükm olunup avreti tefrîk olunmaz, ta'zîr–i şedîd ile men' ü zecr olunur. (B. 269 b)

529. *Mes'ele:* Zeyd'e sıla vâcib oldukta, yerlerine karîb yerde bir dâr–ül–harb olup kefere libâsın giymeyicek geçilmese, giydiği takdirce zevcesi boş olur mu?
Elcevap: Kefereye mahsus libâs ise bâin olur. (B. 272 b)

530. *Mes'ele:* Zeyd, bi–gayri zarûretin, başına yahudi şapkasın giyse, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Küfür lâzımdır. (B. 260 a)

KÖLELER

I. ESİR

531. *Mes'ele:* "Kıbrıs'ta Magosa nam kalenin etrâfında tutulan esir olmaya" deyu emr–i şerîf vârid olunduktan sonra, Zeyd mezbûr yerden tutulan Bekr'i Amr'a emânet koyup, Bekr'in vâlideyni, Bekr'i ıtlâk için çavuş alıp, Amr çadırında değil iken çavuş mezbûr Bekr'i, Amr'ın çadırından alıp ıtlâk eylese, Amr çadırında değil iken çavuş mezkûr Bekr'i ıtlâk eylediğine beyyinesi olucak, hâlen Bekr'i Amr'a tazmîne kàdir olur mu?

Elcevap: Olmaz. (B. 221 b)

532. *Mes'ele:* Pâdişâh–ı âlem–penâh hazretleri bir kaleyi fethettiklerinde "tutulan esirlerin büyükleri satılmasın katl olunsun" deyu buyurmuş iken, Zeyd elindeki büyük esiri katl etmeyip Amr'a satıp akçasın almadan esir Amr elinde vefat eylese, Zeyd Amr'dan akçasın almaya kàdir olur mu?

Elcevap: Olur. (B. 169 b)

533. *Mes'ele:* Zeyd–i müteveffânın kardeşi Amr, Zeyd'in "yüz altmış nefer esirlerinin seksenin Zeyd bana vasiyet etti" deyu vârislerinden taleb ettikte, ba'd–es–sübût verese–i Zeyd dahi Amr ile altmış kâfire sulh edip, bedel–i sulh verilecek altmış kâfiri cümleden ifrâz ve teslim etmeden cümle kâfirler

bir yerde dururken ba'zı kâfirler fevt olsa, Amr verese–i Zeyd'den tamam altmış kâfiri almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Tekrar sulh olunmak gerektir ve illâ her onaltının onu veresenindir altı Amr'ındır. (B. 211 b)

534. *Mes'ele:* Zeyd dâr–ül–harbden getirdiği Hind–i sagîreyi kâfir Zeyneb'e verip mezbûreyi Zeyneb kiliseye iletip İslâm'dan men' eylediğini Zeyd bilse, şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır, anasız atasız çıkan esir şer'an müslimdir. (B. 313 b)

535. *Mes'ele:* Bir kâfir–i harbî, ihtiyârı ile gelip Pâdişâha tâbi' oldukta, kendi ile bile ba'zı kefere çıkarsa onlar hür olurlar mı?

Elcevap: Olmazlar, kulu olurlar kayd ile çıkardı ise. (A. 92 b)

II. SÂHİB

536. *Mes'ele:* Zeyd mülk kuluna ayağın uğdursa şer'an helâl olur mu?

Elcevap: Cebren değil ise emr olucak olur. (B. 270 a)

537. *Mes'ele:* Zeyd kulu Amr'm rızâsınsız âlâtın kesip hadım etmekle âsim olur mu?

Elcevap: Olur. (B. 270 a)

538. *Mes'ele:* Zeyd, kulu Amr'm gözlerini çıkarsa, Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Âhirette azâb–i azîm, dünyâda ta'zîr–i şedîd lâzımdır. (B. 293 a)

539. *Mes'ele:* Zeyd'in kulu Amr mest–i lâya'kıl iken harem–i hâssa girdikte, Zeyd bî–huzûr olup kılıç ile öldürse, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Günahtan gayrı dünyevî mu'âheze olunmaz. (B. 294 b)

540. *Mes'ele:* Zeyd kulu Amr'ın ettiği ibâdâtın ve verdiği zekâtın sevâbı kimindir?

Elcevap: Ettiği ibâdât cümle kendinindir, amma zekât vermeğe aslâ kàdir değildir, elinde olan mal cümle Zeyd'indir. (A. 37 b)

541. *Mes'ele:* Bî–namaz olan kulun ve câriyenin efendisi namaz kıldırmakta ihmâl eylese, ihmâli ile cehenneme girmeğe müstehak olur mu?

Elcevap: İhmâl ve tahâvün edicek olur, el–iyâzü billâh. (B. 19 b)

542. *Mes'ele:* Zeyd'in kulları kahpeler getirip ve şurb–i hamr ve çalgı çaldırıp ve komşularının evlerine taş atıp camların dahi ufatsalar, bu fiillerini bilip Zeyd sükût eylese şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Kendi darb–i şedîd ve habs–i medîd ile kulların zabt ettirilir. (B. 90 a)

543. *Mes'ele:* Zeyd'in hizmetkârları ve kulları evkàt–ı hamseyi kılmayıp fısk ü fücûr eylese, ne tarîk ile ukùbet eylemek gerektir?

Elcevap: Had ve ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (B. 91 b)

III. CÂRİYE

544. *Mes'ele:* Zeyd câriyesi Hind'i, oğlu Amr'a hibe edip, teslim etmeden Amr câriyeye vat' eylese, Hind'e zinâ etmiş olur mu?

Elcevap: Olur, "helâl zannettim" der ise had vurulmaz. (B. 91 b)

545. *Mes'ele:* Hind zevci Zeyd'e bir câriye hibe edip, Zeyd'in câriyeden veledi olduktan sonra Hind hibeyi inkâr edip,

[Zeyd] beyyineden âciz olsa evlâdının Zeyd'den nesebleri sâbit olur mu?

Elcevap: Hibeyi isbatsız olmaz. (B. 232 a)

546. *Mes'ele:* Zeyd–i müteveffânın zevci Hind, "tereke–i Zeyd'den bir câriye benimdir" deyip, Zeyd'in verese–i sıgârının vasîleri yüzüne yemin edip, hâkim ile alıp sonra tezevvüc ettiği Amr'a hibe edip, Amr'ın câriyeden olan [oğlan?] evlâdı olduktan sonra, verese–i Zeyd bâliğ olduklarında, câriye–i mezbûreyi "Zeyd'indir" deyu isbât ettikleri takdirce, hükm–i şer'–i şerîf ne vechiledir?

Elcevap: Hind'in câriyede sümün hissesi vardır, Amr'a hibe etmekle, Amr'ın câriyeyi istilâdı meşrû'dur. Câriyenin evlâdının her birinin kıymetlerinin sekiz sehmde yedi sehmini Amr'dan alırlar. (B. 84 b)

547. *Mes'ele:* Hind zevci Zeyd'e câriyesi Zeyneb'i "tasarruf eyle" deyu icâzet verse, Zeyd Zeyneb'i tasarruf edip veled hâsıl olsa, ba'dehu Hind fevt olsa, Hind'in mevlâsı, Zeyd'e "Zeyneb'in tasarrufuna icâzet verdiğini isbat eyle" dese, Zeyd isbâta kàdir olmadığı takdirce yemîni ile musaddak olur mu?

Elcevap: İsbât eylese dahi nesebi sâbit olmaz, doğan oğlan Hind'in sâir terekesi gibi vereseye kısmet olunur. (A. 48 b)

548. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind ile müşterek oldukları câriyeyi, mezbûrenin izni ile tasarruf edip veled hâsıl olduktan sonra, Hind râziye olmayıp Zeyd'i men' eyledikte, Zeyd dahi câriyeden hissesin aldıktan sonra Hind mezbûr câriyeyi veledleri ile bey'a kàdire olur mu?

Elcevap: Câriye müstakil Hind'in olduktan sonraki tasarruf ile doğurduğu ile bey'a kâdiredir. Evvelki tasarruf ile doğana Zeyd "bendendir" dedi ise nesebi sâbittir kàdire olmaz. (A. 48 b)

549. *Mes'ele:* Zeyd zevcesi Hind'in mülk câriyesi Zeyneb'i tasarruf edip, Zeyd–i mezbûrun Zeyneb'den evlâdı olup, Hind–i mezbûre fevt oldukta, veresesi, Zeyd'in Zeyneb'den olan evlâdın bey' eylemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Hind, Zeyd'in menkûhası iken fevt olucak, irsle Zeyneb'den ve evlâdından Zeyd'e hisse değer, eğerçi Zeyd'den nesebleri sâbit değildir, amma âzâd olurlar, sâir verese, evlâdı Zeyd'in hissesine tutup kendiler hisselerin terekeden alırlar. (A. 48 b)

550. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'e mülk câriyesi Zeyneb'i hibe edip, Hind dahi kabz eylese, sonra Zeyd Zeyneb'i tasarruf eylese veledi olsa şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Recm lâzımdır. (B. 90 a)

551. *Mes'ele:* Hind maraz–ı mevtinde "câriyem Zeyneb'i zevcim nikâhla almazsa âzâd olsun" deyip fevt oldukta, Zeyd Zeyneb'i nikâhla alsa, verese–i Hind, Zeyneb'in bahasın Zeyd'den almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Câriye gayri vârisin hissesine tutulup, andan tezevvüc eylediyse sahihdir. Câriye ol vârisin olur, Zeyd'in menkûhası olur. Eğer kısmet olunmadan tezevvüc eylediyse câriyede kendinin dahi hissesi olmağın nikâh sahih olmaz, vech–i mezbûr üzerine nikâhlanmaz ise câriye âzâd olur. (B. 82 a)

IV. EVLENMELERİ

552. *Mes'ele:* Pâdişâh–ı âlem–penâh hazretleri, abd–i memlûk olan Zeyd'i âzâd etmeksizin ulûfe ile saraydan taşra çıkardıklarında, Zeyd câriye iştirâ edip tasarruf etmek câiz olur mu?

Elcevap: Mümkün değildir. (B. 90 a)

553. *Mes'ele:* Sultan–ül–müslimîn penc–yek için aldığı kullar, Sultan–ül–müslimîn izinsiz tezevvüc sahîh olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 43 a)

554. *Mes'ele:* Sâlih ve mütedeyyin olan me'zûna mevlâsı te'ehhüle izin vermeyip ve câriye alıp tasarruf etmeğe izin vermeyip, lâkin abd nefsi takâzâsından âciz olsa nice etmek gerek?
Elcevap: Mevlâsı te'ehhüle izin vermezse cebr etmek lâzımdır, câriyeye izin vermek mümkün değildir. (B. 246 a)

555. *Mes'ele:* Hind'i âzâdsız kuluna nikâh câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 42 b)

556. *Mes'ele:* Zeyd, kızı Hind'i abd–i memlûküne nikâhlandırması şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Kul Zeyd'in olucak olur, amma Zeyd fevt olduğu gibi bir mikdarı Hind'e intikâl etmekle Hind boş olur. (A. 45 a)

557. *Mes'ele:* Hâlen kul olup, âzâd olmayan Zeyd, hürret–ül–asl Hind'i tezevvüce kàdir olur mu?
Elcevap: Mevlâsı izniyle olur. (A. 42 b)

558. *Mes'ele:* Zeyd'in iştirâ ettiği Hind ve Zeyneb câriyeler "kardeşleriz" dediklerinden sonra, âzâd olduklarında "biz kardeşler değiliz" deyu yemin eyleseler, tasdik olunup zevc–i vâhidde cem' olmaları câiz olur mu beyan buyurula?
Elcevap: Olur, zevc yeminlerine i'tikàd edicek. (A. 44 a)

559. *Mes'ele:* Kullar mehri rakabesine müteallik olur, fevt olmak ile sâkıt olur. (A. 49 b)

560. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'm câriyesi Hind'i, Amr'ın izniyle nikâhlansa, Zeyd fevt olucak Hind vâris olur mu?
Elcevap: Olmaz, hemen mehrin alır. (A. 43 a)

561. *Mes'ele:* Zeyd, câriyesin Amr'a nikâhlandırsa, câriyenin Amr'dan veledi olsa Zeyd'in olur mu?

Elcevap: Olur. (A. 44 a)

562. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın âzâdsız ümm–i veledi olan Hind'i nikâhla alıp, Zeyd'in Hind'den veledi olsa, zikr olan veled hür olur mu?

Elcevap: Anası gibi olur, Amr fevt oldukta âzâd olur. (B. 84 b)

563. *Mes'ele:* Zeyd, Hind'i, kulu Amr'a nikâhlandırdıkta, mehr–i mu'accel deyu verdiği âriyet esbâbı yine alıp, Amr fevt oldukta Hind Zeyd'den mehr–i mu'accel deyu verip aldığı esbâbı talep edip almağa kàdire olur mu?

Elcevap: Esbâb Zeyd'in olup, verdikte âriyet deyu vermeyip, mehr–i mu'accel deyu verirse kâdiredir. (A. 49 b)

564. *Mes'ele:* Zeyd'in mu'tekası Hind, Bekr'in dâr–ı harbde zevci olduğu ecilden, hâlen Zeyd, Hind'i Bekr'e vermek diledikte tecdîd–i nikâh lâzım olur mu?

Elcevap: Biri birinden müteferrik oldular ise lâzımdır, zevciyet üzere ma'an geldiler ise değildir. (B.77 b)

565. *Mes'ele:* Zeyd cebr ile, kulu Amr'a câriyesi Hind'i nikâh eylese, Amr feshe kàdir olur mu?

Elcevap: kàdir olmaz.

Elcevap: Mukâteb gibi değildir, mevlâ abdi icbâra kâdirdir, amma İmâm–ı A'zam'dan icbâra kàdir olmamağa bir kavil vardır. (A. 42 b)

566. *Mes'ele:* Zeyd, câriyesi Hind'i âzâd edip nikâhlandıktan sonra, oğlu Amr "ben Hind'i âzâd olmazdan evvel tasarruf eyledim" dese, Hind inkâr eylese, Amr'ın Hind ile adâvet–i zâhiresi dahi olsa, Hind Zeyd'e haram olur mu?

Elcevap: Eğer vâkı'a etti ise haramdır, ihtiyat lâzımdır, adâvete binâen dedi ise haram olmaz. (A.44 b)

567. *Mes'ele:* Bir vakfın kullarından Zeyd, Hind–i hürret–ül–aslı nikâhlandıkta, hâkim "nikâhı sahih değildir" deyu Hind'i

tefrik ettikten sonra, Zeyd Hind'e mehr–i mu'accel deyu verdiğini almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Kàdir olur, akça vakfındır. Duhûl etti ise ba'd–el–'ıtk andan alır. Amelden kalıcak, karz akça alıp anınla i'tâk meşrû'dur. (A. 47 a)

V. MÜDEBBER

568. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'e hizmet etmeğiçin bir câriye alıverip, müdebber edip sefere gitse, Zeyd seferde iken Hind câriyeye incinip bir tabanca vurduğu için câriye Hind'in boğazına yapışıp muhkem sıkıp, Hind erkek oğlanın düşürse, Zeyd geldikte câriyeyi bey' eylemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Olmaz. (A. 83 a)

569. *Mes'ele:* Zeyd bir câriyesin Amr'a bey' edip semen kabz ettikten sonra Zeyd "câriye–i mezbûre müdebbere–i mutallâkadır" deyu da'vâ eylese istimâ' olur mu?

Elcevap: Beyyine–i âdile var ise istimâ' olunur, da'vâ lâzım değildir. (B. 83 b)

570. *Mes'ele:* Zeyd, müdebberesi Hind'i müdebberi Amr'a nikâh edip vermek şer'ân câiz olur mu?

Elcevap: Nikâh câizdir, âzâd olmazlar, anlardan hâsıl olan dahi müdebberlerdir, hayatta oldukça istihdâm ederler. (B. 83 a)

571. *Mes'ele:* Zeyd fevt oldukta müdebberi Amr "bana ba'zı nesne hibe ettiğin ve teslim ettiğin" isbat eylese, verese hibeyi adem–i kabûle kàdir olurlar mı?

Elcevap: Olurlar, müdebbere hibe sahîha değildir. (B. 233 a)

572. *Mes'ele:* Zeyd müdebber ettiği câriyeyi âzâd eylese, âzâd olur mu?

Elcevap: Olur. (A. 83 a)

573. *Mes'ele:* Zeyd'in müdebber kulu Amr, âzâd olmak için Zeyd'i katle kasd edicek, Zeyd bey'a kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz, kitâbete kesmeğe kâdirdir. (A. 83 a)

VI. MÜKÂTEB

574. *Mes'ele:* Zeyd hizmet üzerine kitâbete kestiği kuluna câriyesini nikâhla vermiş olup, sonra kul hizmetin tamam edip âzâd ettikten sonra, câriyeye talâk verdirmek lâzım mıdır, yoksa âzâd olup kul hür olmakla câriye kuldan mutallâka olur mu?
Elcevap: Boş olmaz, menkûhasıdır ve cebr ile talâk verdirilmez. (B. 241 b)

575. *Mes'ele:* Zeyd mükâteb ale–l–mâl kulu Amr'dan bedel–i kitâbete kefil talep edip Amr kefile kàdir olmasa, Zeyd Amr'ı bey'a kàdir olur mu?
Elcevap: Ne kefil talebine kâdirdir ve ne vermediği için bey'a kâdirdir. Amma her ay vermesini tâ'yin ettiği mikdârın bir ayında halel göstericek, hâkime iletip aczine hükm ederse satmağa kàdir olur. (B. 239 b)

576. *Mes'ele:* Zeyd mükâteb ale–l–mâl olan kulu Amr'dan bir mikdar akçasın aldıktan sonra, Amr'ı rızasınsız bey' eylese câiz olur mu?
Elcevap: Bir ay vermekten âciz olup hükm–i hâkim ile bey' etti ise sahihtir. (B. 240 a)

577. *Mes'ele:* Zeyd kitâbet ale–s–sene kulunun birkaç yılını bağışladıktan sonra "ivaz etmedi" deyu rücû' edip, bağışladığı senelerde yine hizmetlenmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 240 b)

578. *Mes'ele:* Müddet–i kitâbette Hind–i mükâtebenin Zeyd–i mükâtebden olan evlâdı, mezkûrların efendisi olan Amr'ın memlûkleri olur mu?
Elcevap: Olmaz, ebeveyni kitabetinde dâhil olurlar. (A. 183 b)

579. *Mes'ele:* Zeyd, abd–i memlûkü Amr'a "bana on yıl hizmet eyle de âzâd ol" deyip Amr dahi kabûl eylese, on yıl tamam olmadan Zeyd, Amr'ın rızası yok iken Amr'ı âhara bey' eylemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Ta'lîk–i mahz ise olur, kitâbet ise olmaz. (B. 239 b)

580. *Mes'ele:* Zeyd kulu Amr'ı fısk ü hıyânet etmemek şartıyla, yirmi yıl hizmet–i kitâbete kesip, Amr sirkat edip, sâbit olsa, Zeyd kitâbeti fesh edip Amr'ı bey'a kàdir olur mu?
Elcevap: "Fısk ü hıyânetsiz şu mikdar hizmet edersen âzâd ol" dediyse olur, kitâbet değil ta'lîktir. (B. 240 a)

VII. 'ITK (ÂZÂD)

581. *Mes'ele:* Zeyd'e, kitâbete kesilmiş kulunu ikrahla i'tâk ettirseler, şer'an âzâd olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 183 a)

582. *Mes'ele:* Zeyd marîz iken "sıhhat olursam câriyem Hind âzâd olsun" dese, sıhhat olucak Hind'i bey'a kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 82 a)

583. *Mes'ele:* Zeyd memlûküne "ben ölmezden kırk gün önden âzâd ol" dese kırk gün geçtikten sonra Zeyd fevt olsa, abd meccânen âzâd olur mu?
Elcevap: Meccânen âzâd olur. (A. 81 a)

584. *Mes'ele:* Hind, câriyesi Zeyneb için "ben ölmezden evvel kırk gün evvel âzâd olsun ve sülüs–i maldan mezbûreye üç

bin akça vasiyetim olsun" deyip fevt olsa, veresesi üç bini vermemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Olmazlar. (B. 83 b)

585. *Mes'ele:* Hind sıhhatinde "mevtimden kırk gün evvel kulum Amr âzâd olsun" deyip fevt oldukta vârisi olmayıcak beyt–ül–mâl üzerine takdîm olunur mu?

Elcevap: Maraz kırk gün uzadı ise sülüseden âzâd olmağa kavil vardır, amma küllî maldan âzâd olmak esahdır, veresesi var ise dahi dahl edemezler, amma beyt–ül–mâlci asla Amr'dan gayri malı olmayıp marazında i'tâk eylese dahi edemez sülüse i'tibârı verese hakkındadır. (A. 82 b)

586. *Mes'ele:* Zeyd sıhhatinde hâkim mahzarında "maraz–ı mevtimden kırk gün evvel cemî' kullarım ve câriyelerim âzâd olsunlar ve ellerinde olan esbab ve nukûdları kendilerin olsun" deyip hâkim–i mezbûr sicil ettikten sonra Zeyd fevt olucak, kulları ve câriyeleri âzâd olup ellerinde olan mallar kendilerin olur mu?

Elcevap: Kullar ve câriyeler cümlesi küllî maldan âzâd olurlar, amma ellerinde olan esbab ve nukùd sülüs–i maldan anların mülkü olur, "ellerinde olan malları ve esbablarıyla âzâd olsun" demekle esbab ve nukùd anların olmaz "anların olsun" demek lâzımdır. (B. 79 a)

587. *Mes'ele:* Zeyd, Amr ile müşterek olduğu abdi âzâd eylese, Amr'ın hissesi dahi âzâd olmuş olur mu?

Elcevap: Muhtardır, dilerse âzâd eder, dilerse hissesin Zeyd'e tazmîn eder mûsir ise, dilerse kul istis'â eder. (B. 80 b)

588. *Mes'ele:* Zeyd kullarını âzâd edip fevt olucak, terekesinden deynine vefa eder nesnesi kalmayıcak, dâinler "bize medyûn iken kabûl etmeziz" deyu bey'a, yâ deynlerine tuta almağa kàdir olurlar mı?

Elcevap: Olmazlar, istis'â ederler. (B. 81 a)

589. *Mes'ele:* Zeyd Amr'dan iştirâ ettiği câriyesi Zeyneb'e "ben seni satmak için almadım, eğer satacak olursam benden âzâd ol" dese sonra Zeyneb'i Bekr'e hibe eylese âzâd olur mu?
Elcevap: Bey'–i sahîh dahi ederse olmaz, bey' ettiği gibi mülkünden çıkar âzâd olmağa imkân kalmaz. (B. 82 a)

590. *Mes'ele:* Zeyd, kuluna câriyesine "istersen âzâd" deyip, anlar dahi sükût edip, lâkin 'ıtkı kabûle delâlet eder bir vaz' dahi etmeseler 'ıtk vâki' olur mu?
Elcevap: Gönülden "isteriz" dedilerse olurlar, "istemeziz" dedilerse olmaz, şimdi sorulup elbette cevap alınır, istememek ba'îddir. (B. 82 a)

591. *Mes'ele:* Zeyd i'tâk ettiği câriyesi Hind'i kendine akd etmek istedikte, Hind–i mezbûre varmayıp, re'y–i hâkimle âhara varmağa kàdire olur mu?
Elcevap: Olur, amma Zeyd'e nikâhla varmak üzere i'tâk ettiyse, kıymetin Zeyd bî–kusûr Hind'den alır. (B. 80 a)

592. *Mes'ele:* Zeyd'e Amr'ın kulu "altmış filorim vardır" deyu gösterip "beni kendi akçamla al" deyip "âzâd eyle" dese, müslümanlar mahzarında Zeyd dahi akça almadan mezkûr kulu alıp âzâd ettikten sonra, Zeyd altının istedikte inad edip vermese, meclis–i şer'a varılıp "beni akçam ile al âzâd eyle" dediğine hâkim hükm eylese akça vermemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: "Beni akçam ile al âzâd eyle" dedikten sonra Zeyd kendi akçasıyla alıp ama kulun bahasına verdiği kadar filori üzerine âzâd ettiyse kàdir olmaz, elbette vermek lâzımdır. (B. 82 b)

593. *Mes'ele:* Zeyd'in kulu Amr, Zeyd'e "benim i'tâk–nâmemi ver mâdemki hayatta olasın cemî' kesbim senin olsun, eğer hıyânetim zâhir olursa geri bey'im câiz olsun" deyip Zeyd

eline i'tâk–nâmesin verip, sonra Amr'ın hıyâneti zâhir olsa, Zeyd Amr'ı bey'a kàdir olur mu?

Elcevap: Olmaz. (B. 241 b)

594. *Mes'ele:* Zeyd'in Amr'dan iştirâ ettiği câriyeyi ba'zı kimse "filân yerde Bekr'in kızıdır, hürret–ül–asldır" deyu şehâdet edip, hâkim dahi hürriyetine hükm ettikten sonra, mezbûrlar dönüp "biz şehâdetimizde kâzib idik, Bekr'in kızı değildir" demekle hâkim yine rıkka idüğüne hükm eylese şer'an nâfiz olur mu?

Elcevap: Olmaz, Zeyd'in Amr'a verdiği semene zâmin olurlar. (B. 111 b)

595. *Mes'ele:* Zeyd kulu Amr, 'ıtk da'vâsın edip beyyine ikàmet eylese, 'ıtkına hükm olunduktan sonra Amr beyyine–i mezbûre kâzibe idüğüne ikrar edicek Amr âzâd olmuş olur mu?

Elcevap: Olur, 'ıtk mukarrer olur, hürriyet nakza kàbil değildir. (A. 82 b)

596. *Mes'ele:* Zeyd ile kulu Amr dâr–ül–harbde esir olup, Zeyd halâs olup, ba'dehu Amr da kaçıp yine dâr–i İslâm'a geldikten sonra, Zeyd Amr'ı mülkiyet üzre tasarrufa kàdir olur mu?

Elcevap: Olur, amma ba'zı eimme katında âzâd olur, hâkim anlar kavli ile 'ıtkına hükm etmeğe kâdirdir. (A. 100 a)

597. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın âzâdsız kul idüğün emîn–i beyt–ül–mâle dedikten sonra, âzâdsız kul idüğün isbât edivermemek ile Zeyd'e nesne lâzım olur mu?

Elcevap: Kizbi için hâkim ta'zîre kâdirdir. (A. 101 a)

598. *Mes'ele:* Zeyd Amr'ı "kulumuzdur" deyu tutup, Amr inkâr edip, Zeyd isbâta kàdir olmasa, Zeyd'in elinden halâsa kàdir olur mu?

Elcevap: Olur, yemîni ile, dâr–i İslâm'da asıl hürriyettir. (A. 80 a)

599. *Mes'ele:* Hind kulu Amr'ı âzâd edip 'ıtk–nâmesin verdikten sonra oğul edinip, hâl–i hayâtında emlâkini veresesinden kaçırıp Amr'a hibe eylese sahîha olur mu?
Elcevap: Sıhhatinde hibe ve teslim edicek olur, amma günahkâr olur. (B. 228 a)

600. *Mes'ele:* Zeyd–i mu'tek, mevlâsı Amr–i müteveffânın zevcesi Hind'e bir iki yıl hizmet eylese, lâkin ücret kavl eylemese, şer'an Zeyd Hind'den ücret–i misil almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz, mâbeynde müsâmaha câri ola gelmiştir. (A. 178 a)

601. *Mes'ele:* Zeyd câriyesi Hind'i "gör gözet" deyu atîkı Amr'a verip, Amr Hind'i beş yıl beslese Zeyd'den nafaka almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, ayrı infâk edicek. (A. 52 a)

602. *Mes'ele:* Zeyd 'utekâsından Amr'a şart eylediği tevliyeti mezkûr Zeyd fevt oldukta vâris, Zeyd Amr'a şartın tutmamağa kàdir olur mu?
Elcevap: Hîn–i tescilde şart–ı sahîh etti ise, Amr emin kimse olucak olmaz. (A. 111 a)

603. *Mes'ele:* Zeyd–i vâkıf vakfiyesinde "vakfın mahsûlünden ba'd el–mesârif bâkî kalan zevâid, evlâdım ve evlâd–i evlâdım ve evlâd–i evlâd–i evlâdım ve hîn–i vefatımda hizmetimde bulunan 'utekàm ve evlâd–i 'utekàm ve evlâd–i evlâd–i evlâd–i 'utekàma –ile–l–inkıraz ale–s–seviye– taksim olunup, evlâddan ve 'utekàdan bir âhar üzerine tercih olunmaya" deyu kayd ettirse, evlâddan ve evlâd–i evlâddan ve evlâd–i evlâd–i evlâddan kimse kalmasa, zevâyidi cümle utekà almağa kàdir olurlar mı?

Elcevap: Olmazlar ve evlâd silsilesi bir tâifedir 'utekà silsilesi bir tâife–i uhrâdır. Nısf–ı zevâid tâife–i sâniyeye tevzî' olunup, hisse–i evlâd fukarâya tefrîk olunur. (A. 121 a)

604. *Ne buyurulur ki:* Hind evini 'utekâsına ve evlâd–i 'utekàsına vakf edip ve teslîm–i mütevellî ve tescîl–i şer'î ettikten sonra Zeyd'e bey' edip, Zeyd dahi ba'zı yerlerini yıkıp tâ'mîr ettikten sonra, 'utekàdan ve evlâd–i 'utekàdan ba'zı kimseler vakfiyeti isbât edip evi aldıklarında, Zeyd harcını mezburlardan almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Müşâhed binâsı var ise tereke–i Hind'den alır. (B. 335 a)

Bu sûrette: Zeyd mezbûr evi dahi harab iken Amr'a bey' edip, Amr–i mezbûr evi ta'mîr edip müşâhed binâ ihdâs ettikten sonra evlâd–i 'utekà vakfiyetini isbât edip alıcak, Amr müşâhed binâsının kıymetini kimden alır halbuki tereke–i Hind aslâ olmasa?

Elcevap: Amr Zeyd'den alır, Zeyd dahi binâsını kal' eder alır, ya 'utekà ile terâzî ile haklaşır. (B. 335 a)

IX. İBÂK (KAÇIŞ)

605. *Mes'ele:* Zeyd'in kulu Amr ibâk edip dâr–ül–harbe lâhik olduktan sonra, Bekr Amr'ı dâr–ül–harbden çıkarıp esir eylese, mülkünden ibâk idüğün isbât edicek Amr'ı Bekr'den almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Olur.

Elcevap: Dar–ül–harbe kaçıp vardıysa bilâ–şey' kefere dar–ül–islâmdan tutup dâr–ül–harbe ilettiler ise semenin verir alır. (A. 100 a)

606. *Su'al:* Zeyd Amr'ın ibâk eden iki nefer esirini ta'amlandırıp libaslandırdığın ikrâr etmekle, Amr Zeyd'e esirlerin kıymetlerin tazmîne kàdir olur mu?

Cevap: Olur. (B. 112 a)

607. *Su'al:* Bir kaçkın kulu, Zeyd "benimdir" deyu da'vâ edip nişanların beyan eyledikte kâdî, evâbık hâzır değil iken vermeğe kàdir olur mu?
Cevap: Olmaz, ma'rûf ve mütevâtir değil ise. (B. 113 b)

608. *Mes'ele:* İbâktan tutulan nesnenin müddet–i 'urfiyesi ne mikdar olmak gerektir ki bey' olunmağa kàbil ola?
Elcevap: Her pazarlar ve sâir mecma'larda nidâlar ettirilip, evsâfını ve 'alâmâtın tamam beyan edip, nice aylar teşhîr edip, aslâ sahibi bulunmak ihtimâli münkatı' olmayınca bey'i şer'î değildir. (B. 164 b)

609. *Mes'ele:* Zeyd'in ibâk eden kulu Amr'ı, yâve zâbiti tutup, müddet–i 'urfiyesi tamam olduktan sonra Beşr'e bey' eylese, Zeyd–i mezbûr Beşr'in elinden almağa şer'an kàdir olur mu?
Elcevap: Sipâhî ise olur. (B. 111 a)

610. *Mes'ele:* Zeyd'in ibâk eden kulunu, âbıklar emini tekmîl–i müddetten sonra Amr'a satıp akçasın alıp, ba'dehu Zeyd gelip taleb edicek, hâkim Amr'dan Zeyd'e kulunu hükm eylese hükmü nâfiz olur mu?
Elcevap: Olur, sipâhî ise, ya tekmîl–i müddette ve ta'rifte şüphe var ise, yahud gabn–i fâhiş ile bey' olundu ise. (A. 100 a)

611. *Su'al:* Zeyd'in câriyesi Hind ibâk edip, yâveci müddet–i 'urfiyesi tamam olduktan sonra Amr'a bey' edip, Zeyd Amr'da câriyesin buldukta şer'le sâbit edip almağa kàdir olur mu?
Cevap: Zeyd sipâhî ise olur. Sipâhî olmayıp, yâveci müddet tamam olunca her mecma'da nidâ ettirip, sâhibin bulmak için tamam sa'y edip, bulmak mümkün olmamağın bey' olunduğu şer'le sâbit olucak alımaz, akçasın alır. (B. 111 a)

612. *Mes'ele:* Zeyd'in kulu Amr–ı âbık, yâveci olan Bekr'in yüzüne, hürr–ül–asl idüğüne beyyine ikàmet eylese istimâ' olunur mu?
Elcevap: Kasr–ı yed için olunur, 'ıtkına hükm olunmaz. (A. 99 b)

X. SATIŞ

613. *Mes'ele:* Zeyd–i zimmî Amr–i müslime, bir kâfire câriye bey' edip, Amr da câriye İslâm'a geldikten sonra "aybı vardır" deyu Zeyd'e redde kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, mâni'–i red tasarruf etmedi ise, amma Zeyd'e cebr ile âhar müslime bey' ettirmek lâzımdır. (A. 94 a)

614. *Mes'ele:* Zeyd Amr'ın kaçağan câriyesini, kaçağan idüğün bilmeyip satın alıp, akçasın verdikten sonra, Zeyd'den kaçsa Zeyd akçasın almağa şer'an kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz, mâdem ki hıyânet üzere ve ibâk üzere ola, Amr ile husûmet edemez. Bulunursa ayb–i kadîmi sâbit olursa red eder, mevti sâbit olursa rücû'–i bi–n–noksan eder. (A. 102 a)

615. *Mes'ele:* Ümm–i veledin bey'i câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 171 a)

616. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın câriyesi Hind'e zina edip veledi olduktan sonra, Hind'i veledi ile iştirâ eylese, veledi âzâd olup Hind'in bey'i sahîh olur mu?
Elcevap: Veled âzâd olur cüz'ü olduğu için nesebi sahîh olmaz ki Hind ümm–i veledi olup bey'i sahîh olmaya. (B. 84 b)

617. *Mes'ele:* Amr Zeyd'e "kulum, beni iştirâ eyle" deyip, ol dahi iştirâ eylese, ba'dehu hürriyet da'vâ edip isbât eylese hükm–i şer' nedir?

Elcevap: وَلَوقَالَهُ لِرَجُلٍ اِشْتَرِنِي عَبْدًا فَاشْتَرَاهُ فَاثْبَتَ حُرِّيَّتَهُ ضَمِنَ اَنْ كَانَ لَمْ يَعْلَمْ بَايَعَهُ وَرَجَعَ الْعَبْدُ عَلَيْهِ اِذَا وَجَدَهُ دُرَرْ غُرَرْ (A. 94 a)[17]

618. *Mes'ele:* Bir câriye Zeyd'e "rıkkım beni al" deyip Zeyd dahi alıp istîlâd eyledikten sonra, Hind'in hürriyeti sâbit olucak, akçasm Hind'den almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 94 b)

619. *Mes'ele:* Bir vakfın kulu Zeyd, bir abd iştirâ edip ba'de zamânin Zeyd, mezbûr kulu i'tâk edip fevt oldukta mütevellî–i vakf abdin muhallefâtın vakf için zabt edip, Zeyd–i mezbûrun âzâd ettiği kulu dahi vakf için zabt etmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 81 b)

620. *Mes'ele:* Zeyd, kulu Amr'ı Hünkâr'a hibe edip, nice san'at öğrenip ulûfeye geçtikten sonra, Zeyd rücû'a kàdir olur mu?
Cevap: Sagîr iken vermiş olup büyüdü ise, yahud acemî iken dil öğrendi ise, yahud hiç nesne bilmez iken san'at öğrendi ise şer'an kàdir olmaz. (B. 230 b)

621. *Mes'ele:* Pâdişâh–ı âlem–penâh kullarından Zeyd, Amr'a "ağam Bekr'e terbiyet edip vazîfemize terakkî ettiriver, mukâbelesinde sana ivaz edeyim" dese, Amr dahi Bekr'e nice def'a varıp gelip, Zeyd'i terbiyet edip vazîfesine terakkî ettirdikte, Amr varıp gelip hizmet mukàbelesinde, ivaz bir kul verse, Amr nice yıl kulun ma'ûniyetin çekip me'kûlât ve melbûsâtın görüp üstâda verip nice sanâyi' tahsil ettirdikten sonra, Zeyd kulu Amr'dan taleb edip almağa kàdir olur mu?
Cevap: Rüşvet olmayıcak olmaz, ta'lîm–i san'at mâni–i rücû'dur. (B. 233 b)

17 Arapça ibâre, mânâsı: "Bir adam: Ben köleyim, beni satın al, dese. Satm alınsa. Sonra hürriyetini isbat etse... Kendisini satanı bilmiyorsa öder. Kendisini satanı bulunca ondan ister. Dürer, Gurer."

KAZÂ MÜESSESESİ

I. KÂDÎ (KADI)

622. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî, Pâdişâh–ı din–penâh (halledet hilâfete-hu) hazretlerinden gayriye akça verip vesâteti ile, yâ bir kimse şefâ'ati ile kadılık alsa, şer'an hükmü nâfiz olur mu?
Elcevap: Rüşvetle alıncak nâfiz olmaz, kavl–i müftâbih budur. Kâdî olmaz, ma'zûl–i mahzdır. Şefâ'atle almak eğerçi haramdır, amma şer'a muvâfık edicek hükmü döndürülmez. (B. 177 a)

623. *Mes'ele:* Zeyd–i müteveffânın verese–i kibârı kısmet için, kâdî yâ kassâm "elbette varıp kısmet ederim" demeğe kàdir olurlar mı?
Elcevap: Aslâ sagîr yok ise olmazlar. (A. 192 b)

624. *Su'al:* Zeyd gâib olup, hayâtı ve memâtı ma'lûm olmayıp, emîn–i mâl–i gâib, Zeyd'in mülk dârını, ma'rifet–i kâdî ile Amr'a misil kıymetine bey' etse, ba'dehû Zeyd hayyen zuhûr ettikte, mezbûr dârı Amr'dan alabilir mi, yoksa emîn–i mâl–i gâibden dârın semeni mi alır?
Cevap: Mefkùdun malından, fesâda kàbil olmayınca bey'a kudât kàdir değillerdir. Öyle olucak, vâki' olan akd, nâfiz ve lâzım olmaz. Amma fî–zamânînâ mutlakà bey'a kudât ve ümenâ me'murlardır. Tamam değeri ile bey' olunduysa

ta'arruz olunmasa olur. Zirâ kudât tağyîre me'mûr değillerdir. Fi'l–cümle gabn–i fâhiş olucak fesh eyleyeler. (B. 113 b)

625. *Mes'ele:* Emirle âhar kazâdaki husûsa müfettiş olan kâdî, emirde mestûr olandan gayri kaziyeyi istimâ' ve hükm eylese nâfiz olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 142 b)

626. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî, hükm–i şerîf ile âhar kadılığa vardıkta, da'vâcıların sofrayla getirdikleri yemeği yese hükmü nâfiz olur mu?
Elcevap: Yemeğin yediğine hükmü nâfiz olmaz. (B. 180 a)

627. *Mes'ele:* İki hasım, hâkime murâfa'a olduklarında, ehad–i hasmeyn oturdukta, hâkim ehad–i hasmeynden Zeyd'e "kalk hasmın Amr ile beraber dur" deyu kaldırmağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, Amr'ı Zeyd'le beraber oturtucak dahi şer'le tesviye–i hasmeyn olunur. (B. 180 b)

628. *Mes'ele:* Pâdişâhın hükmüne muhâlefet eden Zeyd–i kâdîye şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Pâdişâh re'ysiz, şerîat–i şerîfeye muhâlif yazılmış ise, hakîkat–i hâli der–i devlete arz etmek lâzımdır. (B. 180 b)

629. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî, bir husûsa şehâdet eder kimselerin şehâdetlerini câiz görmeyip, müdde'î olan Amr'ı döğüp şâhidleriyle mahkemeden kovsa, ba'dehu, âhar kâdînin nâibi, mezkûr şâhidleri kabûl edip hükm eylese hükmü nâfiz olur mu?
Elcevap: Kâdî–i evvel şer'le red etti ise olmaz. Zulmen red ettiği zâhir olucak olur. (B. 194 a)

630. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'a "şerî'ate var" dedikte, Amr "kanı şerî'at–i şerif götürüldü" dese, Amr'a ne lâzım olur?
Elcevap: "Kudâtın zulümleri var" demek ister ise küfrüne hükm olunmaz. (B. 151 b)

631. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî, cemâ'at içinde "nefsimi kazâdan azl ettim" dedikten sonra yine ba'zı kazâya hükm eylese şer'an nâfiz olur mu?

Elcevap: Şer'a muvâfık ise olur. (B. 180 b)

632. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî hîn–i gazabda "filân kadılığı taleb edersem, dahi verdiklerinde kabûl edersem, Allahu teâlâya şirk getirmişlerden olayım" dese, sonra zikr olunan kadılığı talep edip, yahud verildikte kabul edicek, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Tecdîd–i îman ve azl–i ebedî lâzımdır. Bu makûle söz söyleyen kazâya lâyık olmaz. (B. 180 a)

633. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdînin rüşvet ekl eylediği şer'le sâbit ve zâhir olsa, şer'an hükmü nâfiz olur mu?

Elcevap: Olmaz, rüşvetle hüküm şer'a muvâfık olsa dahi nâfiz olmaz. (B. 180 a)

634. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî çalgılı düğüne varıp –hâşâ– feseka ile meclis–i fıskta otursa, ba'dehu Amr gelip "Zeyd–i kâdîye ne lâzım olur" deyu fetva eyittikte, fetvâ–i şerîfte "ol makûle kimse kazâya lâyık değildir" deyu cevap buyurulup, Amr varıp fetvâ–i şerîfi gösterse, Zeyd fetvâyı alıkoyup Amr'a vermeyip "ben fetvâ ile kâdî değilim, pâdişah berâtıyla kâdîyim" deyip fetvâ–i şerîfi tahfîf eylese, şer'ân ne lâzım olur?

Elcevap: Evvelki fi'li ile ma'zûldür, ettiği ahkâm nâfiz değildir. Ana, berât–i kazâ–i sultâniye, âdil olmak i'tikàdı üzerine verilmiştir. Sonra fıskı zâhir olmak ile ma'zûl olur. Evvelden fıskı ma'lûm olup, fıskı ile bile verilmiş olsa, ma'zûl olmayıp müstehak olur idi. Amma hükm–i şer'i istihfâf etmekle kâfir olur, İslâm'a gelmezse katl olunur. (B. 179 b)

635. *Mes'ele:* Abd–i memlûkün ikrârı şer'an i'tibâr olunur mu?
Elcevap: Me'zûn olmayıcak mala ikrârı mu'teber değildir, kısas ve kat'–i yed îcâb eden katl–i 'amde ve sirkaya ikrârı mu'teberdir. (B. 246 a)

636. *Mes'ele:* Bir hususta bir kimse hem müdde'î hem şâhid olmak câiz olur mu?
Elcevap: Hukûkullahtan değil ise olmaz. (B. 190 a)

637. *Mes'ele:* Tevâtür mertebesi kaç kimse sözüyle hâsıl olur?
Elcevap: Aded–i mu'ayyen yoktur. Hemen kizb üzerine ittifâkı âdeten mümkün olmayacak mikdârı âdem olmak gerektir. (B. 320 b)

638. *Mes'ele:* Şâhid ağzından şehâdet ne asıl mahalde câizdir?
Elcevap: Asıl şâhidin mevt sebebi ile, yâ maraz ile, yâ üç günlük dahi ziyâde mesafe olmakla müte'azzir olan mahalde câizdir. (A. 155 a)

639. *Mes'ele:* Bir kimse âhar şehirde sâkin olan kimsenin üzerinde şu mikdar deyn vardır deyu kâdîler önünde gâibâne beyyine ikâmet edip âhar şehir hâkimine nakl–i şehâdet almak şer'an ma'hûddur. Lâkin bu iki şehrin arası ne mikdar olmak gerektir, meşâyıh ihtilâf eylemişlerdir. Muhtar budur ki üç günlük ola eksik olmaya, eğerçi ba'zı meşâyıh dahi eksik tecvîz etmişlerdir. Bu hususta üç günlükten eksik kudât şehâdet kabûl etmekten men' buyurulmak, sedd–i bâb–i tezvîre münâsib fehm olunup, Âsitâne–i sa'âdete arz olundu.
Elcevap: "Üç günlük mesâfeden eksik nakl–i şehâdet istimâ' olunmaya" deyu emr olundu. (B. 184 a)

640. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın bir kaziyesine şehâdet etse, ba'dehu rücû' edip "ettiğim şehâdette kâzibim" dese, bu surette Zeyd'in mukaddemâ ettiği şehâdet şer'an sahîha olur mu?
Elcevap: Henüz hükm olunmadı ise kabul olunmaz. Olunup hak alı verildi ise, nısfı Zeyd'e tazmîn olunur. (A. 157 a)

641. *Mes'ele:* Zeyd'in üzerine şehâdet eden kimseler, Zeyd "maslahatsız huzûra varır" deyu şehâdetlerini redde kàdir olur mu?
Elcevap: Olur filvâki' maslahatı olmayıcak mülâzemet eden âdil olmaz. (B. 186 b)

642. *Mes'ele:* Bir karye halkı namaz için mescide cem' olduklarında, Zeyd–i kâdî nişâne ile varıp Amr'ı şer'a da'vet ettikte, Amr âlet–i harb ile Zeyd'i katl edip, inkâr eylese, karye–i mezbûre ehlinden orada hâzır olanların şehâdetleri makbûle olur mu?
Elcevap: Mahall–i katil memlûk ise mâlikten kalanının şehâdeti makbûledir ve illâ karye ehlinin şehâdeti kabul olunmaz. Gayri karyeden orada hâzır kimse var idi ise anın şehâdeti kabûl olunur. (B. 188 a)

643. *Mes'ele:* Zeyd avreti talâkına şart edip, şart muhakkak olup, avreti boş olduğun bilip üç ay sükût ettikten sonra şehâdet eden şâhidlerin şehâdetleri ile talâka hüküm şer'î midir?
Elcevap: Nâfizdir, tağyîr olunmaz. (B. 72 b)

644. *Mes'ele:* Zeyd–i nâib, niyâbet etmemeğe talâk–i selâseye şart edip, ba'dehu yine niyâbet eylese, müslümanlar Zeyd'e "niyâbet etmemeğe talâk–i selâseye şart eyledi idi" deyu şehâdet eyleseler, kâdî "zaman mürûr etti" deyu şehâdetlerin istimâ' etmemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Yemin ettiğini ve şart vukû' bulduğunu ve avreti mu'âşeret ve izdivâc ettiğini görüp bilip sükût ettiler ise, fâsık olmuş olurlar, şehâdetleri kabûl olunmaz. (B. 72 b)

645. *Mes'ele:* Şühûd, salâtta ve istikàmette ne mertebe gerektir ki âdil demek câiz ola?
Elcevap: Ekalli bu ki, kavlen ve fi'len haramdan ictinâb üzere ola. (B. 186 a)

646. *Mes'ele:* Şâhid ne vechile olmak gerektir ki şehâdeti kabûl oluna?
Elcevap: Kebâirden ictinâb edip ve sagâire musır olmayıp, hayrı şerrine gâlip olmak gerektir. (B. 186 a)

647. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın üzerine karzdan iki bin filori da'vâ edip ve şühûd ikàmet ettikte, Amr şâhidlere, salâtın ferâizin ve vâcibâtın ve sâir erkânın sorup, bilmemişler iken, kâdî "şahidler ümmîlerdir bunlar bilmek lâzım değil" deyu meblâğ–ı merkùmu Zeyd'e Amr'dan hükm eylese nâfiz olur mu?
Elcevap: Vâkı'â ümmîler ve sâlihler ve musallîler olup, salâtın ef'âlin tamam yerli yerince ri'âyet edip, lâkin zikr olunan ıstılâhı ta'bîr edemezler ise, olur ve illâ olmaz. (B. 186 a)

648. *Mes'ele:* Raks edip, devran ile zikrullah edip "helâldir" diyen kimselerin şehâdeti makbûle olur mu?
Elcevap: Mu'tâdı ise olmaz. İttifâk bir hal ârız olup, kendini bilmez olup etti ise âdil olucak olur. (B. 187 b)

649. *Mes'ele:* Çalgılı düğüne varıp ta'âm ekl eden kimsenin şehâdeti makbûl olur mu?
Elcevap: Âdil olmayanın olmaz. (A. 149 b)

650. *Mes'ele:* Salâtın ferâizin ve vâcibâtın ve sünnetin bilmeyip ve namazı alaca kılıp, gammazlık edip, Kunut'u ve bedelini bilmeyip, pazarda ta'âm ekl edip ve bi'l–cümle kat'â adâleti olmayan Zeyd'in şehâdeti makbûle olur mu?

Elcevap: Olmaz. (A. 149 b)

651. *Mes'ele:* Zeyd, Cum'a günü Cum'a namazına varmayıp bey' ü şirâda olsa şehâdeti makbûl olur mu?
Elcevap: Âdil olmayıcak olmaz. (A. 149 b)

652. *Mes'ele:* Tavla ve satranc oynayanların şehâdeti şer'an mesmû'a ve makbûle olur mu?
Elcevap: Tavla oynayanın makbûl değildir. Satranç mâni olmaz, meğer öcile oynaya yahud ana iştigalle ferâiz fevt ola, yahud yalan yere yemin eyleye. (A. 149 a)

III. YEMİN

653. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'da olan hakkını da'vâ edip, yemin teklîf olundukta nükûl edicek, hakkı sâbit olmuş olur mu?
Elcevap: Hâkim, Amr'a tenbîh edip "iki def'a yemin teklif ederim, üçüncüde yemin etmez isen hükm ederim" deyip andan sonra üçüncüde nükûl ederse hükm eder. (B. 200 a)

654. *Mes'ele:* Zeyd yeminden nükûl edip, üzerine hâkim hükm eyledikten sonra "yemin ederim" demeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 84 a)

655. *Mes'ele:* Zeyd Amr'dan ba'zı nesne da'vâ edip, beyyineden âciz olup, yemin lâzım oldukta Zeyd Amr'a "yalan yere yemin eylemeden ibâ eylemez" deyu talâka yâ i'tâka yemin teklif eylemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, re'y–i hâkimle talâk üzerine yemin verilir. Amma nükûlle hükm olunmaz. (A. 84 a)

656. *Mes'ele:* Zeyd "vallah billah oğlancığım başı için" dese ne lâzım olur?
Elcevap: İstiğfâr gerekir. (A. 83 b)

657. *Mes'ele:* "Tanrı için" deyu yeminde hânis olduğunun vechi nedir?
Elcevap: Türk dilinde ma'nâ–i kâsem ifâde etmektir. (A. 83 b)

658. *Mes'ele:* "Vallah" yemin olup "Tanrı hakkıyçün" demek yemin olmamanın vechi nedir?
Elcevap: "İçin" Türk dilinde ma'nâ–i kâsem ifâde etmediği içindir. (A. 83 b)

659. *Mes'ele:* İnhilâl–i yeminde Şâfi'îye mürâca'at câiz olur mu?
Elcevap: Bu diyarda Şâfi'î olmaz. (A. 73 b)
Bu sûrette: Yemin eden Zeyd, Şafi'î kâdîsine mürâca'at edip, yemin hal eylese sahîh olur mu?
Elcevap: "Teşeffu' husûsu Diyâr–i Rûm'da cârî olmaya" deyu men'–i sultânî vâki' olmuştur. (A. 73 b)

660. *Mes'ele:* Zeyd–i imam yalan yere yemin billâh ettikte, Amr Zeyd'e "niçin yalan yere yemin ettin" deyip, "yemînin kefâreti vardır, anı câhil bilmez ben bilirim" dese Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Azil lâzımdır. Yalan andın kefâreti olmaz, mûcib–i cehennemdir. Kefâreti olmak, anda, "filân işi edeyim" deyu and içip etmemektir, yahud "etmiyeyim" deyu içip etmektir. (B. 85 a)

IV. EHL–İ 'URF

661. *Mes'ele:* Bir su'âle cevapta "ahz–i şedîd ile ahz olunmak lâzım olur" deyu buyurulmuş ahz–i şedîdden murad ehl–i 'urf şikencesi midir?
Elcevap: Hâşâ, ehl–i 'urfun ahzı irâdât olunmak dahi mümkün değildir, fekeyfe ki şikencesi ola. Ehl–i şer' ahz edip meclis–i şer'a getirip, i'timad olunur kimse ile kefîle verilir.

Müttehem ise yahud da'vâ olunan zulm ü adâvetine bir şâhid bulunur ise habs edip, şer'le teftiş tamam olunca bu vechile etmek muraddır. Eğer kefil eğer hapis, ehl–i 'urf dahilsiz olmak lâzımdır. Hırsızlığı zâhir olursa andan sonra ehl–i 'urfe verilir. (B. 97 b)

662. *Mes'ele:* Mertebe–i ikrah nedir beyan buyurula?
Elcevap: "İkrâr eyle ve illâ darb–i şedîd ederim" deyu tahvîf edip, ikrâr etmeyicek dediğini yapacağına i'tikâd edip, ikrâr edicek mu'teber olmaz (B. 244 a)

663. *Mes'ele:* Bekr–i ehl–i 'urf, Zeyd'i habs edip darb–i şedîd edip, "meclis–i şer'a varıcak Amr'a bin akça deyn ikrâr eyle" dese, Zeyd dahi hapis ve darb havfından meclis–i şer'de Amr'a bin akça deyn ikrâr eylese, şer'an bu ikrâr sahîh olur mu?
Elcevap: "Meclis–i şer'de ikrâr eylemezsen darb–i şedîd ve habs–i medîd ederim" tenhâda tahvîf ve va'îd edip, meclis–i şer'a andan sonra varıp, Bekr gâib değil iken ikrâr eyledi ise sahîh değildir. Böyle ettiği sâbit olucak, bu beyyine tav'an ikrâr beyyinesinden evlâdır. (B. 244 a)

664. *Mes'ele:* Ehl–i 'urf, Zeyd'in zulmen bir mikdar akçasın alıp, ba'de zamânin da'vâ eyleyicek talâk–ı selâseye yemin verse, ba'dehu da'vâ eylemek istedikte ne vechile da'vâ eylemek gerektir ki talâk–i selâse vâki' olmaya?
Elcevap: Zeyd, ehl–i 'urfu kendi müte'allikâtından Amr ile bile meclis–i şer'a getirip, ehl–i 'urf akçasın alıp taleb etmemeğe şart ettirdiğin hikâyet edicek, hâkim Amr'ı müdde'î nasb edip akçasın alıverir. Talâk dahi lâzım olmaz. (A. 73 a)

665. *Mes'ele:* Zeyd–i yahûdi "Amr esbâbım sirka etti" deyu, sancak beyi olan Bekr'e 'urf ettirip, altı yedi günden sonra Amr fevt olsa, esbâbı sirka edenler bulunsalar Zeyd'e ve Bekr'e ne lâzım olur?

Elcevap: 'Urf edene diyet, Zeyd'e ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (B. 98 a)

666. *Mes'ele:* Esbâbı sirka olan Zeyd, mazanne olan Amr'ı ehl–i 'urf eline verip, ehl–i 'urfe şikence ettirip, Amr 'urf içinde fevt olsa. Amr'ı 'urf eden bizzat Zeyd olmayıp sebeb olmak ile, verese–i Amr, Zeyd'den diyet almağa şer'an kàdir olurlar mı?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve zindanda habs–i medîd ettirirler, diyeti 'urf edenden alırlar. (B. 98 b)

667. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın oğlu Bekr–i sagîri bî–hak, Beşr–i ehl–i 'urfe habs ettirip bir gece 'urf ettirip, Bekr Beşr'in darbından elli gün sonra fevt olsa, Beşr gaybet eylese, sebeb olan Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Kàtil bulununca zindandan çıkarılmamak lâzımdır. (B. 98 a)

V. BEYT–ÜL–MÂL

668. *Mes'ele:* Zeyd deynini Amr'a vermeden, Amr fevt olsa, âhar vilâyette vârisi olmak ihtimâli olsa, şer'an Zeyd deyni kime vermek gerektir?
Elcevap: Beyt–ül–mâle vermek gerektir. (A. 103 a)

669. *Mes'ele:* Zeyd–i müteveffânın veresesinden, gâib olan Amr'ın hissesini beyt–ül–mâl emîni zabt edip, Amr'ın ehl ü evlâdı nafakaya muhtaç oldukları takdirce, emîn–i merkumdan nafaka mikdarı talebe kàdir olurlar mı?
Elcevap: Olurlar, re'y–i hâkimle olurlar. (A. 102 b)

670. *Su'al:* Beyt–ül–mâle âit ba'zı yerde mal olup ihrâcına sâ'î olan Zeyd ind–allah müsâb olur mu?
Cevap: Bi–haseb–iş–şer' nefs–i emirde beyt–ül–mâle müte'allik olup mutasarrıf olan hilâf–i şer'–i şerîf tasarruf ederse,

şer'ile beyt–ül–mâlin hakkı idüğün sa'y edip izhâr ederse olur. Eğer bu makûle umûra fî–zamânina sa'y edenler gibi sa'y edip anlar gibi izhâr edip anınla mansıba tevessül ederlerse, dünyâda lâ'n–i kebîr ile ve âhirette azâb–i elîm ile mu'azzeb olurlar. (B.114 a)

671. *Sûret–i Kànunnâme–i Pâdişâhî–i Cedîd:* Beyt–ül–mâl ve mâl–i gâib ve mâl–i mefkùd alan kimseler şöyle i'lâm etmek gerektir ki, bir yerde beyt–ül–mâl vâki' olsa, olduğu gibi kâdî defterine yazılıp, beyt–ül–mâlciye teslim oluna. Vârisi ma'lûm, ol vârisin dâhil–i memlekette mekânı olursa def'î beyt–ül–mâlciye verilmeye, belki kâdî elinde altı ay mikdarı dura. Eğer vârisi gelmezse beyt–ül–mâlciye teslim oluna. Sonra vâris gelirse beyt–ül–mâlciden talep edip ala. Ve eğer vâris hâric–i memlekette olup mekânı ma'lûm olmazsa ol kişiye mefkùd derler. Bir yıl mikdar dahi kâdî elinde dura, sonra beyt–ül–mâlciye teslim oluna. Mâl–i gâib ve mâl–i mefkùd derler bir yıl mikdar dahi kâdî elinde dura sonra beyt–ül–mâlciye teslim oluna. Mâl–i gâib ve mâl–i mefkùd deyu beyt–ül–mâl ile mukàta'aya verilen tereke–i meyyit olandır. Her evinden çıkıp giden kişinin malı değildir. Yahud malını emânet koyup giden kişinin malı değildir. Sûret–i kànunnâme–i cedîd–i sultânî budur ki nakl olundu. (A. 102 b)

SUÇLAR VE CEZALARI

I. HAPİS

672. *Mes'ele:* Habs–i medîd için bir hadd–i mu'ayyen var mıdır?
Elcevap: Yoktur, re'y–i hâkime müfevvazdır. Ve mahbûsun sebeb–i habsine göre takdîr olunur. (B. 182 b)

II. BORÇLUNUN HAPSİ

673. *Mes'ele:* Habs–i medyûn için bir hadd–i mu'ayyen var mıdır?
Elcevap: Yoktur, re'y–i hâkime müfevvazdır. Mahbûsun sebeb–i habsine göre takdîr olunur. (A. 152 a)

674. *Mes'ele:* Zeyd–i medyûn–i mahbûs "malımı guramâ beyninde kısmet eyleyip beni ıtlâk eylesinler" demeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Cebr ile kabul ettirilmez amma ma'kùldür. (A. 152 b)

III. KÖTÜLER

675. *Mes'ele:* Zeyd bir kasaba halkının muhtaçlarına karz akça verdiği zamanda, ba'zı esbâbı zikrinden iki üç bahasına ziyâdeye müeccelen bey' edip, karz deyu verdiği akçaya bu

tarikle onbeş dahi ziyâde fâide ettirse ve karz verdiği zamanda filori altmış akça hesâbınca verip aldığı vakit elliyedi üzerine alıp, bu tarikle beş bin akça üç yıl içinde yirmi bin akça eyleyip, halk dahi deynlerini edâdan âcizler olup, bir mikdar zaman te'cîl için her ne derse râzı olmadıklarında yeriyle mülk evleri ve esbabları ve bağları ellerinden gidip, halkı fukara kılmağa bu vechile sebeb olsa ve dahi her sene zekât deyu bir mikdar akça ihraç edip kasabanın imamlarına ve hîn–i zarûrette şehâdete yarar kimselerine tevzî' etmekle, tahsîl için edinip, fukarâ hukûkunu üzerinden talep etmeğe kàdir olamasalar, dahi kimselerin da'vâsını uhdesine alıp husûmete vekil olmak ile hukûk–i fukarâ zâyi' olup, ekser halk maslahatlarında kâdîden ana ekser mürâca'at eyleseler, bu makùle şahsın ahvâli nicedir ve ettiği mu'âmelât şer'–i şerîf mûcebince nicedir?

Elcevap: Karz–i inzimâmî ile olan mubâya'ât cemî'an fâsiddir. Müşteriler aldıkları esbâbm değer bahasından ziyâde verdiklerini bîkusûr yine alırlar ve te'cîl etmek için eksiğe bey' ettikleri evlerini ve bağlarını alırlar, akidleri fâsiddir. Bunun gibi ekl–i suht olan kimselerin zekâtını alan eimmenin imâmeti ve şehâdeti kabul olmaz. Tafsîl–i mezbûr vâki' ise şahs–ı mezkûru hâkim ta'zîr–i şedîd ettikten sonra, tevbe ve salâhı zâhir olunca zindandan çıkarılmamak lâzımdır. فَساد ما في الارض [18] maddelerinin biri budur nefyi lâzımdır. (B. 95 b)

676. *Mes'ele:* Bir kasaba halkına tezvîr ve telbîs ve hile ta'lîm eden Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Ta'zîr ve habs olunur. (A. 85 a)

18 Arapça ibâre, mânâsı: "Yeryüzünde fesad çıkarmak." Birçok âyette fesad çıkaranlar aleyhinde ağır hükümler vardır.

677. *Mes'ele:* Dâima güft ü gûyla müslümanları rencîde eden ehl–i da'te, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Hâkim ta'zîr–i şedîd ile ıslâh edip, müslümanlardan şerrin def' etmek gerektir. (B. 90 b)

678. *Mes'ele:* Tezvîr ve şekâvet ile meşhur olan Zeyd'in sâkin olduğu şehrin halkı, Zeyd'in fesâdından âciz olup, şehirden sürülmesin istediklerinde, hâkim–ül–vakt mezburlar talebi ile şehirden sürmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Mülkü oluncak olmaz. Ta'zîr ve habs ile şerrin def' eder. Salâhı zâhir ve muhakkak olmadan zindandan çıkarmamak gerektir. (A. 87 b)

679. *Mes'ele:* Bir vilâyet sâkinlerinden Zeyd'in kemâl mertebe şirret ve şekâvet üzere idüğüne nice kimseler şehâdet edip, isimleri sicilde kayd olunduktan sonra "vâki'–i hâl der–i devlete arz ediverin" dedikleri ecilden, kâdîleri vâki'–i hâli der–i devlete arz ettikte mezburların sorulmasına emr olucak, mezbur Zeyd gelip "kâdînin arzı vâkı'a mutâbık değildir" deyu iki kâdî alıp varıp, husûs–i mezbûru teftiş [edip] sicilde olan kimselerin ba'zısı şehâdet edip, ba'zıları havf edip şehâdet eyle [me] yip ve zeylinde olan kimseler dahi sicilde olan cemîan husûs–i mezbûra şehâdet etmişlerdir. Vâki'–i hâl budur. Vecihleri ile kâdînin arzı vâkı'a mutâbık olur mu?
Elcevap: Olur, mahall–i istifsâr değildir. Bir şerîrin şerrinden havf edip ketm–i şehâdet ile Hak te'âlâ hazretinin 'ikâbından havf etmeyenlerin şehâdetlerine i'tibar yoktur. (A. 153 a)

680. *Mes'ele:* Bir vakıf dükkânı istîcâr edip sâkin olan altı nefer kimsenin içlerinden Zeyd, her birine söğüp incittiği için şâkir olmadıkları ile, mezbûr Zeyd'i, mezkûr dükkândan gidermeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Re'y–i mütevellî ile olur. (B. 236 a)

681. *Mes'ele:* Zeyd ba'zı hâtunların yollarına gelip, nâmeşrû' kelimât edip değmek istedikte, ba'zı kimseler yolda geçerlerken, Zeyd'in ef'âlini ve akvâlini görüp şehâdet eyleseler, şer'an makbûle olur mu?
Elcevap: Olur âdiller ise. (A. 155 b)

682. *Mes'ele:* Zeyd'in atının kuyruğun ve saçın kesen Amr'a ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve tazmîn–i noksân–ı kıymet lâzımdır. (A. 217 b)

683. *Mes'ele:* Zeyd, câmi'–i şerîf içinde –hâşâ– duvarına tükürse, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîre müstehak olur. (A. 20 a)

684. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a "senin gibi herifi ağaçtan yaparım" dese ne lâzım gelir?
Elcevap: Ta'zîr lâzım olur. (A. 85 a)

685. *Mes'ele:* Pâdişâh kulu olan Zeyd'e "orospunun kâfiri" diyen Amr'a ne lâzım olur?
Elcevap: Muhkem ta'zîr lâzımdır, müslime kâfir dediği için. İzâfet mu'teber değildir. (A. 85 a)

686. *Mes'ele:* Zeyd–i mu'allim, şâkirdi Amr–i emredi babası izinsiz âhar vilâyete alıp gitse, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr lâzım olur. (A. 86 a)

IV. FÂİZ

687. *Mes'ele:* Vezinde tefâdülü olan kuruş, kırk akçaya alınıp kırk akçaya bey' eylemek ile hillinde zarar olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 168 b)
Bu sûrette: Vezinde tefâdülü olan kuruşun tefâdülü bâyi'e ve müşteriye nef'i yok iken haram olan nedir, mufassal beyan buyurula?

Elcevap: Tefâdülü olucak, fazlanın alana nef'i mukarrerdir. Nihâyet fazlası ile intifâ' etmeyip, yine kırka bey' edip fazlayı itlâf eyler. Bâb–ı ribâda olan hurmetler hukûk–i şer'–i şerîftir. Hattâ fazlayı veren kimse alan kimseye, tamam tıyb–i nefsle, kemâl–i rızâ ile verse dahi, aslâ helâl olmak yoktur. Harâm–ı mahzdır. "Bir çekirdek ağırında ne vardır" deyu istihlâl eden kâfirdir, avreti bâindir. Anın gibi mu'âmelâtta cânib–i nâkısa fülûstan ve gayriden bir nesne zammetmek gerektir. (B. 168 b)

688. *Mes'ele:* Kuruş ismi ile müsemmâ olan derâhim–i kebîrenin birisini Zeyd beyn–en–nâs mütedâvil olan derâhim–i sagîrenin kırkına bey' eylese, halbuki derâhim–i kebîrenin biri derâhim–i sagîrenin kırkından ziyâde olsa, şer'an nesnesi haram olduğu gibi, mislen be–mislin olmadığı ecilden dahi haram olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 169 a)

689. *Mes'ele:* Diyâr–ı Mısır'da altın kırk bir paraya ve altmış Osmânîye, Zeyd–i tâcir altınını kırk paraya seksen iki Osmânî hesâbı üzre bozup, metâ' alıp, seksen iki akça hesâbı şirâ söylese şer'an helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 137 a)

690. *Mes'ele:* Ribâhor olan Zeyd'in ta'âmın ekl eylemek şer'an helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz, gâlib–i mal ribâdan olucak. (B. 274 a)

691. *Mes'ele:* Zeyd, bir mikdar buğdaya bir filori zam edip, Amr'a seksen akçaya satsa, şer'an sahîh olur mu?
Elcevap: Veresiye sattı ise olmaz. (B. 168 b)

692. *Mes'ele:* Zeyd, atı ulûfesin, Amr'a bir mikdar akça eksiğe bey' eylese, ba'dehu, Zeyd Amr'dan noksanını almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Bey' nâmeşrû'dur, aldığın verir ulûfesin alır. (B. 169 a)

693. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın altı filorisin alıp, oniki filorilik esbâbını rehin koyup "filân zamana değin gelmezsem senin olsun" dese, gelmese, esbâb Amr'ın olur mu?
Elcevap: Olmaz, ebeden. (B. 233 a)

V. AFYON, ESRAR, BERŞ VE MA'CÛN

694. *Mes'ele:* Esrârı keyfiyet için yiyicek, kalîlen ve kesîren haram mıdır?
Elcevap: Haramdır. (A. 212 a)

695. *Mes'ele:* Esrar ekl eden kimseye şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd lâzımdır. (B. 274 b)

696. *Mes'ele:* Esrar hadd–i sekre varmayınca, şer'an haram olur mu?
Elcevap: Olmaz. –Ahmed (B. 279 b)

697. *Mes'ele:* Esrâra helâl dedin eyâ müftî–i zaman! Billâh diye bâde–i gülgûna ne dersin?
Elcevap: Bâdenin hilline hoş nükte buldum gûş edin! Mest olun teklîf sâkıt olsun andan nûş edin. Ahmed (B. 279 b)

698. *Mes'ele:* Bir şehre, esrar ile mahlût olan akıl zâil eyler, ma'cunlar bey' olunmak dükkânlar olup, âşikâre bey' ü şirâ olunup, merhum Kemalpaşa–zâde (rahmetullahi te'âlâ) hazretlerinin fetvâ–i şeriflerinde "keyfiyet için yemek helâldir diyene, tevbe ve istiğfâr lâzımdır" deyu cevap verip, "küfür lâzım değildir" demesiyle, avâmın ekseri helâl i'tikâd ettiklerinden gayri âşikâre bey' olunmak ile ve yiyenler âşikâre yiyip ve yerken hurmetin hatıra getirmeyip, istihlâl tarîkiyle, kimseden havf etmeksizin yiyenlere şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Mürteddir, dahi tevbe ve istiğfâr lâzımdır. Keyfiyyet için yinende ve içilende haram olmaz nesne yoktur. Tâife–i mezbûr yevm–i cezâya mu'terifler ise, Hak te'âlâ hazretlerinden havf edip, ehl–i İslâmdan hayâ etmek lâzımdır. (B. 279 a)

699. *Mes'ele:* Berş ve afyon ve ma'cûn ki içinde esrar ola, mertebe–i eskere varmayıcak haram olur mu?
Elcevap: Feseka ve ehl–i hevâ yiyişi üzerine hiçbiri helâl değildir. (B. 279 b)

700. *Mes'ele:* Afyonu "helâldir" deyu ekl edene nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Mezmûm mekrûh tiryâki olmak lâzım gelir. (B. 274 b)

701. *Mes'ele:* Afyon ve esrar bey' etmek âdeti olan Zeyd'in kesbi helâl olur mu?
Elcevap: Helâl olmaz, afyonu tiryâkilere satıp etibbâya satmayıcak. (B. 274 a)

702. *Mes'ele:* Esrârın bey'i şer'an câiz olur mu?
Elcevap: At yağırına ve bunun emsâli maslahata nef'i olursa ana sarf etmek için bey'i câizdir. Gübre gibi bostan ekmek için dahi bey'i câizdir. (B. 279 a)

VI. HAMR

703. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim evine hamr getirmekle avreti boş olur mu?
Elcevap: İstihlâl etmekle bâin olur. (B. 93 b)

704. *Mes'ele:* Evinde hamr kurup içen müslümana ne lâzım olur?
Elcevap: Had ve ta'zîr lâzım olur. (A. 86 b)

705. *Mes'ele:* "Bir kasabaya –hâşâ– hamr getirsinler nesne yoktur" diyen müslümana ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (A. 86 b)

706. *Mes'ele:* Zeyd'in evinde olan üzüm şırası hamr olup azmağın, Zeyd'in zevcesi Hind–i müslime, Zeyd'in haberi yok iken, zikr olunan hamrı kefereye bey' eylese Zeyd'den izinsiz bey' ettiği takdirce Hind'e ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr lâzımdır. Kefereyi tevkîl edip sattırmak şer'îdir. (B. 277 b)

707. *Mes'ele:* Zeyd–i marîz, devâ olmak [için] bir mikdar 'arak isti'mâl eylemek, şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz, ne'ûzübillâhi te'âlâ devâ olmak ihtimâli mi vardır. Devâlığı muhakkak ise dahi aslâ mümkün değildir. (B. 277 a)

708. *Mes'ele:* Hind–i marîzanın marazına defeatle ilâç olunduktan sonra, Hind'in marazı def' olmayıcak, "iki dirhem hamrı, hindibâ ile halt edip isti'mâl eylemezse, maraz–ı mezbûr Hind'i helâk eyler" deyu etibbâ ittifâk eyleseler, Hind devâ–i mezbûru isti'mâl eylemek câiz olur mu?
Elcevap: Aslâ câiz olurlardan değildir ve ittifâken ettikleri dahi bâtıldır. Hâşâ ki hamrda devâ ola. Anın yerine gâyet sıhhat üzerine pişirilmiş müselles halt etmek lâzımdır. (B. 277 a)

709. *Mes'ele:* "Devâ için birkaç kadeh hamr etmek helâldir" diyene ne lâzım olur?
Elcevap: Tecdîd–i îman lâzımdır. (B. 277 a)

710. *Mes'ele:* Zeyd "hamrın âdeme asla nef'i olmaz" dedikte Amr "hamrın nef'i hakkında âyet vardır, sen nef'i yoktur dedin, kâfir oldun" dese, ikisinden birine küfür lâzım olur mu?
Elcevap: İsmi nef'inden ekber olucak, asla nef'i kalmaz. Böyle dediği için Zeyd'e "kâfir oldun" diyen kâfirdir, avreti bâindir. (B. 276 b)

711. *Mes'ele:* Zeyd "hamr içersem avretim boş olsun" dese, müselles içse nice olur?

Elcevap: Sahih müselles ise avreti boş olmaz (B. 277 b)

712. *Mes'ele:* Zeyd "bir dahi şarap içmeyeyim" deyu yemin edip, ba'dehu yine içse şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: İstiğfâr ve kefâret–i yemin gerektir ve hadd–i şurb dahi lâzımdır. (B. 86 a)

713. *Mes'ele:* Zeyd "bir dahi İstanbul'da şarap içecek olursam, anamla Mekke–tullahta zina etmiş olayım" dese, içtiği takdirce şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Hadd–i şurb lâzım olur. (A. 84 a)

714. *Mes'ele:* Zeyd "şurb–i hamr edersem, sebb–i nebî etmişlerden olayım" deyip, ba'dehu eylese, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Kâfirdir, katli helâldir. (B. 86 a)
Bu sûrette: Şurb–i hamr ettikten sonra, ziyâde ma'siyet idüğün bilip tevbe ve istiğfâr eylese makbûle olur mu?
Elcevap: Kemâl–i salâh üzerine olursa olur. (B. 86 a)

715. *Mes'ele:* Bir şehirde âşikâre hamr bey' olunup ve müslim adına olup içenlerin ekseri, kimseden haya etmeksizin, hurmetini istihfâf tarîkiyle âşikâre içtikleri takdirce, şer'an mezbûrlara ne lâzım olur?
Elcevap: Hurmetini istihfâf tarîkiyle eden kâfirdir, avreti bâindir. (B. 276 b)

VII. BOZA

716. *Bu sûrette:* Şehr–i mezkûrda, acı bozahânelerde dahi, meyhânelerdeki gibi meclis kurup içseler, şer'an mezbûrlara ne lâzım olur?

Elcevap: İstihlâl edip كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ[19] hadîs–i şerîfini istihfâf etmekle küfür lâzımdır. (B. 276 b)

Bu sûrette: Tatlı bozahânelerde olanlar dahi, anların gibi mevzi'–i fısk iken, anda "kebab yemeğe varırız, tatlı boza hod helâldır, haram değildir ne lâzım gelir" deyu, varıp meclis kurup, ta'am yiyip, boza içenlere ne lâzım olur?

Elcevap: Ol vaz' ile, mubâh–ül–asl olan su içmek dahi helâl olmaz. Fekeyfe ki ol mühmel ola. (B. 276 b)

717. *Bu sûrette:* Kezâlik kahvehâne olan dahi, muttasıl ehl–i hevâ cem' olup, ayrı ayrı meclis kurup, satranc, tavla ve bunun emsâli mâlâya'nî kelimât edip, bu ettikleri vaz'ın hurmetini hatıra getirmeyip, istihfâf edip, bu makûle i'tikâd edenlere dahi şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Cümlesine, Hak te'âlâ hazretinin ve melâike–i kirâmın ve cumhûr–i ehl–i İslâmın lâ'neti lâhik ve lâzım olur. (B. 276 b)

718. *Bu sûrette:* Tatlı bozahâne yapana ve anda varana ve "kebab yemeğe varırız ve boza içeriz, helâldir" diyenlere ne lâzım olur?

Elcevap: Aleyhim mâ aleyhim. (B. 276 b)

719. *Bu sûrette:* Pâdişâh–ı din–penâh (halledet hilâfetehu) hazretleri bu zikr olunan nesneleri ehl–i İslâm içinden kaldırıp min ba'din ettirmedikleri takdirce indallah müsâb olur mu?

Elcevap: Hadd–i beyandan bîrûn ve merâtib–i a'dâddan efzûn ücûr–i cezîle ile me'cûr ve yevm–i kıyâmete değin zikr–i cemîl ile mezkûr olur.

خَلَّدَ اللّٰهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى ظِلَالَ سَلْطَنَتِهِ عَلَى مَفَارِقِ الْاَنَامِ مَدَ الَّلَيَالِي وَالْاَيَّامِ[20] (B. 276 b)

---

19 Arapça ibâre, mânâsı: "Sarhoş eden her şey haramdır."

20 Arapça dua, mânâsı: "Allah subhânehu ve teâlâ, onun saltanatının gölgesini, varlıkların üzerinde, günler ve geceler boyu dâim kılsın."

720. *Mes'ele:* Sâfi darıdan tatlı bozanın içinde sekir verir nesne katılmayıp, mücerred teskîn–i harâret ve mizâca takviyet için isti'mâl olunsa helâl olur mu?
Elcevap: Aslâ iskâr şâibesi olmayıcak, şurbünde hurmet yoktur. Amma feseka üslûbu üzerine isti'mâl haramdır. (A. 210 b)

721. *Mes'ele:* Zeyd tatlı boza alıp, evine iletip kendi içip ve ehl ü iyâline dahi içirse, dahi helâl olur mu?
Elcevap: Helâl hemen bu mu kaldı, bâri evinde pişirip, varıp müfsikadan almasa olmaz mı? (B. 277 b)

VIII. KAHVE

722. *Mes'ele:* Zeyd, mütâla'aya kuvvet için yâhud hazm–i ta'âm için kahve içse helâl olur mu?
Elcevap: Feseka, âlet–i lehv ü fücûr ile içtikleri mekrûhu, adam isti'mâl mi eder? (A. 211 b)

723. *Mes'ele:* Kahvehânelere ehl–i hevâ cem' olup, ayrı ayrı meclis kurup, satranc ve tavla ve bunun emsâli mâlâya'nî kelimât edip, bu ettiklerinin hurmetini hatıra getirmeyip, istihfâf edip, bu makûle hâl ile kahve helâl i'tikâd edenlere şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Cümlesine subhânehû ve te'âlâ hazretlerinin, melâike–i kirâmın ve cumhûr–i ehl–i İslâmın lâ'neti lâhik olur. (B. 278 b)

724. *Mes'ele:* Pâdişâh–i din–penâh (zılli zalîli ilâh) hazretleri, kahvehâneleri kerrât ve merrâtla men' etmişler iken, memnu'lar olmayıp, tâife–i evbaştan ba'zı kimseler vech–i ma'âş için kahvehâneler tutup, hengâmeleri germ olmak için yanlarına yalın yüzlü şakirdler alıp, tavla ve satranc gibi ba'zı âlât–i lehv ü tarab müheyyâ ve müretteb edip, şehrin ehl–i

hevâ, siyehkâr ve sâderûy halî'–ül–izârları cem' olup, berş, afyon ve bengîlik ma'cûn ekl eyleyip, üzerine, meyhâne ve bozahânelerden vaz'–ı feseka ve erbâb–ı fücûr üzere kahveler içip, kıvâmlarında oyuna ve fünûn–i ekâzibeye iştigâl eyleseler, edâ–i salât–i mektûbede ihmâl eyleseler, şer'an zikrolan fürûşlara ve kahve–nûşlara ve men' ü def'ine kàdir olup men' etmeyen hâkime ne lâzım olur?

Elcevap: Kabâyih–i mezbûreye mübâşeret ve te'âtî edenler ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd ile men' ü zecr olunup, zecirlerinde müsâhele eden hükkâm azl olunmak lâzımdır. (B. 278 b)

IX. SİRKAT

725. *Mes'ele:* Sürrâk ne keyfiyet ile, dikkat ile teftiş olur?

Elcevap: Hazret–i Ali (kerremallâhu vecheh), İmam Şüreyh'i (radiyallâhu anh) kâdî nasb buyurup, ol zamanda ittifak birkaç kimseler, bir müslimin oğluyla âhar vilâyete gidip, oğlu gâib olup, ol vilâyete ol kimseler geri geldiklerinde, gâibin babası mezbûrları Kâdî Şüreyh önüne iletip, oğlunu da'vâ [ettiğinde], "bizden zarar gelmedi" deyu inkâr edip, Kâdî Şüreyh istiksâ edip bir hâl zuhûra gelmiş. Ol kimse hazret–i Ali'ye gelip hâli hikâyet edicek, Kâdî Şüreyh'i da'vet buyurup, sorduklarında "şer'le nesne zâhir olmadı" deyicek, oğlanı alı gidenleri cümle getirip, her birin tefrik edip, başka başka söyletip, her ne menzilde kondular ise ve "oğlan ol menzilde ne giyerdi ve ne yediniz ve ne yerde gâib oldu" deyu sorup ve bi–l–cümle her birine tafsîl–i beliğ ettirip, birbirine muhâlif kelimât ettiklerinde, her birinin takrîri başka tahrir olunduktan sonra, mezbûrları bir yere getirip, tenâkuzları zâhir olucak, inkâra mecalleri kalmayı-

cak, hasb–i hâli ikrâr eylemişler. Bu makûle firâset kazâya lâzımdır. (B. 97 a)

726. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'a bir mikdar akça ve altın verip "var birâderim Bekr'e ver" deyip, Amr dahi akçayı alıp giderken gündüzün Beşr'e gönderip gecesi kendi zabt eylese, bu hâl üzre giderken bir gece akça ve altın Amr'ın zabtında iken bir mikdar esbâbıyla uğrulansa aslâ te'addî ve taksîr olmadığına yemin edicek zımândan hâlas olur mu?
Elcevap: Taksîrsiz uğrulanmak ba'îddir. (B. 221 b)

727. *Mes'ele:* Zeyd bir kale duvarından bir taş koparıp evine döşeme etse, şer'an bahası tazmîn olur mu?
Elcevap: Kal' olunup, birine bir yine yaptırılıp, ta'zîr olunur. (B. 92 a)

728. *Mes'ele:* Bir karye ehli davarlarını nöbet ile gözedirler iken Zeyd'in nöbetinde Amr'ın merkebi zâyi' olsa, Zeyd te'addî etmediği takdirce zımân lâzım olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 235 a)

729. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın haberi yok iken eşeğin alıp gidip satsa sârık olur mu?
Elcevap: Eli kesilmez. (B. 98 b)

730. *Mes'ele:* Üç kimse kâdî huzûrunda "sirka kasdma Amr'ın evine girdik" deyu ikrâr eyleseler şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr olunur. (B. 98 b)

731. *Mes'ele:* Zeyd Amr'ın torbasını kesip, içinden beş binden yüz akça eksik akçasm alsa, inkâr ettikten sonra, üçyüz akçasın ikrâr edip bâkîsin inkâr eylese, ne lâzım olur?
Elcevap: Amr, bâkîsin dahi isbât eylemek lâzımdır. (B. 96 a)

732. *Mes'ele:* Müslüman adına olan birkaç kimseler ile iki kâfir, Zeyd'in evin basıp bir mikdar esbâbı ile iki bin akçasm gâret eyleseler. Ba'dehu mezbûr müslümanlar bulunmayıp

zimmîler bulunucak, Zeyd gâret olan esbâbı, iki bin akçasın bi–t–tamam mezbûr iki kâfirden tazmîn ettirmeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Anlar bile olucak olur. (B. 98 a)

733. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a bey' eylediği kulu Bekr'i, sirka sâbit olup Beşir paşa Bekr'i alıp, kıymetin Zeyd'den Amr'a hükm edip alıverdikten sonra, Zeyd dahi kulu Bekr'i, paşadan almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Kimden sirka ettiyse Bekr anındır, ol alır. (B. 96 b)

734. *Mes'ele:* Zeyd–i sârikın şer'an bir eli ve bir ayağı kesmek lâzım oldukta, Amr–i nâib ehl–i 'urfe kesmek emr edip, ehl–i 'urf temessük talep edip, Amr vermeyicek, nâib "emrim tutulmadı" deyu kasabada Cum'a namazın kıldırmayıp, kendi bi–nefsihi kat'ın ehli değil iken, sârik–ı merkûmun bir elin ve bir ayağın kesdikte sârik helâk olsa, şer'an Amr–i nâibe ne lâzım olur?

Elcevap: Bir sirkat ile kat' meşrû' değildir. Ayağı kesmek eli kesmek ile uslanmayıp tekrar sirkat ettiği vakit meşrû'dur. Ma' bile kesmekle te'addî etmiş olur. Diyet lâzımdır. (B. 96 a)

X. HARÂMÎLER

735. *Mes'ele:* Bir livâda "sûhte" nâmına ba'zı harâmîler olup, ba'zı müslümanların oğulların çekip alıp gidip, evliyâsı varıp talep ettiklerinde vermeyip ve ba'zının akçaların alıp oğulların verip ve ba'zı müslümanların gasben koyunların alıp, ba'zı müslümanları dahi tutup kollarından asıp darb–i şedîd ve şikence edip, nice akçaların alıp, mâbeynlerine taksîm eyleyip, zulm ü te'addîleri hadden mütecâviz olsa mezbûrlara ne lâzım olur?

Elcevap: Mezbûrlar iki karye ve iki mısr mâbeynlerinde olmayıp, mısra mesîre–i seferce ba'îd mağarada müctemi' olan, kuvvet ve şevket sahipleri kıvâm olup yola çıkıp müslümanlardan malların alıp, mâbeynlerinde her birine onar dirhem–i şer'î düştüyse, elleri ve ayakları sağ olanların, sağ elleri ve sol ayakları kat' olunur. Eğer yola çıkıp adam katl ettiler ise imam anları hadden katl eder. Verese–i maktûlün afvına i'tibâr olunmaz. Eğer hem nisab mikdârı mal alıp hem katl–i nefs eylediler ise, muhtardır, dilerse sağ ellerin ve sol ayakların kat' edip ba'dehu salb eder, yâ ibtidâ katl eder. Dilerse, salb eder böğrünü süngü ile şakkeder. Ba'del–had, aldıkları mal bâkî ise ashâbına verilir, zâyi' olduysa tazmîn olunmaz. Eğer yola çıkmayıp gasbla mal aldılar ise, tazmîn olunup ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd olunurlar. (B. 98 b)

736. *Bu sûrette:* İki şehir ve iki karye mâbeynlerinde yola çıkıp, mal alıp, mâbeynlerinde taksîm edip, her birine nisâb–i şer'î mikdârı mal düşse, yahud katl–i nefs eyleseler hükm–i şer'–i şerîf nicedir?

Elcevap: Mal tazmîn olunup te'dîb ve habs olunurlar. Katl–i nefs ve cerh evliyâ–i katîl ve evliyâ–i mecrûha müfevvazdır, dilerse af ederler. Amma İmam Ebû Yûsuf'tan rivâyet vardır ki: Eğer mısrda dahi silâh ile kat'a kast ederlerse, kuttâ–i tarîk olurlar. Eğer taş ile ve ağaç ile hâric–i mısrda yardım yetişmez yerde, yâ geceyle nefs–i basrada dahi katil kast ederlerse, kezâlik anlar dahi kuttâ'–i tarîk olurlar. Eğer taş ile ve ağaç ile gündüzün katle kasd ederlerse, anlara kuttâ'–i tarîk hükmü icrâ olunmaz. (B. 99 a)

737. *Bu sûrette:* Zikr olan harâmîler nisab mikdârı mal alıp, sâhipleri vâlî–i memlekete gelip feryâd ettiklerinde, vâlî hakların alıvermeğe ve şerî'ate da'vet eylemeğe adamlar gönderip,

anlar dahi zikr olunan harâmîlere mülâkî olup, şerî'ate da'vet edip ve "erbâb–ı hukûka hakların verin" dedikte, itâ'at eylemeyip muhârebeye mübâşeret eylediklerinde şer'an anlar ile kıtâl helâl olur mu?

Elcevap: Erbâb–ı hukûk anlar ile bile olup, yâhud mekânları ma'lûm olucak, mal sahiplerine verilmek için kıtâl olucak, harâmîlerden katl olunanların katli helâl olup, demleri heder olur. Eğer bile olmayıp ve mekânları, ma'lûm değil ise, katl edene diyet lâzım olur. (B. 99 a)

738. *Mes'ele:* İki kimse, bâzirgânlar olan, nice kimseler yollarına inip mezbûrları bağlayıp akçaların aldıklarından sonra, tav'an ikrâr edip sicil olsa, mezbûrâna ne lâzım olur?

Elcevap: Herbirinin aldıkları maldan nisâba yetişir ise elleri ayakları kesilir. (B. 96 a)

739. *Mes'ele:* Zeyd Amr'ın yoluna gelip, yüz yirmi iki binden ziyâde akçasın aldığı sâbit olursa, ne lâzım olur?

Elcevap: Harâmî ise bir eli bir ayağı kesilir. (A. 90 a)

740. *Mes'ele:* Bir mağarada bir nice zimmî kat'–i tarîka mübâşeret edip, gece ile bir nice müslümanlar basıp, cümlesin mecrûh edip, nisâbdan ziyâde malların alıp, mezbûrlara şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Elleri ayakları kesmek lâzımdır. (A. 90 a)

Bu sûrette: Mezbûrların elleri ve ayakları ma'an mı kesilir, yoksa elleri onulduktan sonra ayakları mı kesilir?

Elcevap: Sağ elleri ile sol ayakları ma'an kesilir. (A. 90 a)

XI. KATİL

A. Kısas

741. *Mes'ele:* Zeyd'i katl eden Amr'ı, verese–i Zeyd af mı evlâdır, yoksa da'vâ mı evlâdır?
Elcevap: Amr sâlih mütedeyyin kimse olup, cerh–i mezbûr hatâen vâki' oldu ise af evlâdır. Müfsid ise da'vâ evlâdır. (A. 227 b)

742. *Mes'ele:* Ehl–i 'urf Zeyd'i tutup "Amr senin darbından fevt oldu" dedikte, Zeyd dahi "Amr üzerime geldi, hatâen ben de bıçak ile vurdum" demekle, Zeyd'e diyet ve kısastan nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Halâsa gayri tarikle kàdir olmadığı sâbit olucak, ne kısas lâzımdır ne diyet. (B. 294 b)

743. *Mes'ele:* Er ile avret beyninde, mâdûn nefisde kısas var mıdır?
Elcevap: Yoktur. (A. 235 a)

744. *Mes'ele:* "Dişin yerine dişim çıkar" demeğe kàdir olur mu?
Elcevap: 'Amden ise olur, hatâen ise olmaz. (B. 293 b)

745. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a "seni öldürürüm" deyu hizmetkârlar gönderip, Amr'ı âlet–i câriha ile katl ettirse, şer'an Zeyd'e ve hizmetkârlarına ne lâzım olur?
Elcevap: Hizmetkârlar kısas olunur. Zeyd nice yıllar zindanda yatar kalır. (A. 235 b)

746. *Mes'ele:* Zeyd ve Amr ve Bekr âlet–i câriha ile, bigayri hakkin Beşr'i katl eyleseler, verese talebiyle cümle katl olunur mu?
Elcevap: Olunur, yüz ise de. (A. 235 b)

747. *Mes'ele:* Otuz nefer kimse âlet–i câriha ile darb ettiklerinden sonra fevt oldukta, içlerinden Amr'ın darbından fevt olduğu

zâhir ve sâbit olucak, Amr'dan gayrilerine dahi şer'an diyet lâzım olur mu?

Elcevap: Tamam şüphesiz sâbit ise, Amr kısas olunur. Amma sâirlerinin dahi cerâhati olucak, cümlesi kısas olunmak lâzımdır. Yalnız Amr yarasından fevt olduğu bilinmez. Meğer Amr boynunu vurmuş, yâ boğazlamış ola. (A. 236 a)

748. *Mes'ele:* Dört nefer âbık kullardan üçü "Zeyd'e rast gelip, bizi tutmak istedikte katl ettik" dediklerinde, âhar "ben su içmeğe gittim idi, gelicek yoldaşlar Zeyd'i katl eylemişler, ben dahi çomakla bir kere başına vurdum" dese bu ikrâr ile ol dahi kâtil olur mu?

Elcevap: Ol ikrâr ile kısas olunmaz. (A. 236 a)

Mes'ele: Maktûlün eytâm–i sıgârı için mezburlar ahz olunur mu?

Elcevap: Âlet–i câriha ile katl ettiler ise kısas lâzımdır. Ashâbı eytâma temlîk ederler ise olunur. (A. 236 a)

Mes'ele: Zabt olunucak, bâliğler olunca mezburlar eytâma hizmet ederler mi?

Elcevap: Kısas olunmayıp eytâma verirlerse bey' lâzımdır. Hayr etmezler. (A. 236 a)

B. Diyet

749. *Mes'ele:* Ağaç ok ile kazâen çıkan gözün diyeti nedir?

Elcevap: Gurre lâzım olur. (A. 235 a)

750. *Mes'ele:* Gurre nedir beyan buyurula?

Elcevap: Beş yüz dirhem bahalı kul, yâ câriyedir. (A. 235 a)

751. *Mes'ele:* Zeyd–i sabî Amr–i sabînin bir gözün çıkarıp, Amr dahi Zeyd'in bir dişin çıkarsa, mezburlara ne lâzım olur?

Elcevap: Amr'a beş bin dirhem gümüş verip, Amr'dan beş yüz dirhem gümüş alır. (A. 235 a)

752. *Mes'ele:* Hind'in nâ–bâlig oğlu Zeyd'i, Amr "san'at ta'lîm edeyim" deyu ayardıp, donanmaya alıp gidip, Zeyd gâib olsa, Amr Zeyd'i bulmayıcak Amr'a ne lâzım olur?
Elcevap: Diyeti lâzım olur, nâ–bâlig olucak. (B. 93 b)

753. *Mes'ele:* Zeyd–i tabib Amr'a ilâç ederken Amr fevt olsa, Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Diyet lâzım gelmez. (A. 232 a)

754. *Mes'ele:* Zeyd Amr–ı sagîri izinsiz eyyâm–i vebâda İstanbul'a getirip, Amr tâ'ûndan fevt olsa, veresesi Zeyd'den diyet almağa kàdir olurlar mı?
Elcevap: Olurlar. (B. 299 b)

755. *Mes'ele:* Zeyd'in zevcesi Hind ile Amr ittifâk edip, Zeyd–i mezbûra zehir içirip helâk ettiklerine, tav'an ikrâr eyleseler, mezbûrlara ne lâzım olur?
Elcevap: Elleri ile içirdiler ise diyet lâzımdır. Zeyd kendi içti ise ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (B. 299 a)

756. *Mes'ele:* Güreş cemiyetinde Zeyd kendi irâdeti ile çıkıp, güreşip, bir iki kimseyi basıp, sonra Amr'ı ba'zı kimseler ibrâm edip ve soyup, Zeyd ile güreşip, Zeyd kendi oyunu ile Amr'ın altına gelip, boynu üzülüp, onbeş günden sonra fevt olsa, Amr'a nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Diyet lâzımdır, ihtiyârıyla güreşmek ve oyunundan helâk olmak aslâ müfîd olmaz. (B. 292 a)

757. *Mes'ele:* Zeyd–i bâlig Amr–ı bâlig ile mülâ'abe ederken, Zeyd Amr'ı bıçakla vurup, mecrûh edip, Amr ol cerhden fevt olsa, Zeyd aslâ mala mâlik olmasa, evliyâsına diyet lâzım olur mu?
Elcevap: Mala kàdir oldukta Zeyd'e diyeti lâzım olur. (A. 223 b)

758. *Mes'ele:* Birkaç kâfirler, bir kâfiri döğe döğe öldürseler, mezbûrlara ne lâzım olur?

Elcevap: Diyet lâzım olur. (A. 224 a)

C. Fâ'ili Meçhul Katilde Diyet

759. *Mes'ele:* Âhâr yerde, Zeyd 'arak içip, evine gelirken Amr'ın evi kurbunda fevt olup, eser–i cerâhati olmayıp kay etmiş olsa, Amr'a diyet lâzım olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 298 a)
Bu sûrette: "Zeyd filân yerde 'arak içip yola çıktı" deyu şehâdet olunsa, makbûle olur mu?
Elcevap: Şehâdete dahi hâcet yoktur, ol asıl kelbin diyeti olmaz, kendi kendini katl etmiştir. (B. 298 a)

760. *Mes'ele:* Dört köyün ehli döğüşüp, içlerinden Amr'a çomak dokunup ölse, darb eden ma'lûm olmayıcak, Amr'ın demi şer'an kime lâzım olur?
Elcevap: Akrab olan köyün ehline lâzım olur. Amma cem'iyette bile olan ba'îd köylerin ehlinin şehâdetleri kabûl olunur, âdilier olucak. (B. 292 b)

761. *Mes'ele:* Müste'cirler evlerinde iken, gece ile, câmi'e vakıf dükkânlarda maktûl bulunsa, hükm–i şer'–i şerîf nedir?
Elcevap: Dükkânlar cemî'an vakf–ı câmi' olup, aslâ kimsenin mülkü olmayıp, âvaz ere mahalde mahalle olmayıcak beyt–ül–mâle lâzımdır. (B. 288 b)

762. *Mes'ele:* Zeyd bir yolun ortasında mecrûhen maktûl bulunsa, veresesi, civarında olan karye ahâlîsine "kâtili bulun yahud diyetin verin" deyicek, ehl–i karye de "tarîk–i 'âm üzerine bulunmuştur, diyeti beyt–ül–mâle düşer" dediklerinde, verese–i Zeyd "Pâdişâh geçe geldiği tarîk–i 'âm değildir" deyip, diyetin ehl–i karyeden talep edip almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Pâdişâh geçmese dahi akrab olan karye ehlinden alırlar. Diyet beyt–ül–mâle düşmek kurâdan ba'îd yollarda olur. (B. 289 b)

763. *Mes'ele:* Bir katil husûsunda istiftâ olundukta, cevâb–i şerîfte "ba'îd mevzi'de katl olunucak diyet lâzım gelmez" deyu buyurulmuş, ba'îd mevzi' nedir?
Elcevap: Kurâya âvaz işitilmediğinden gayri, mahall–i katl tarîk–i 'âm olmayıp ve arz–ı mîrî olmayıp ve ehl–i kurânın mer'âların olmamak gerektir ki aslâ kimseye diyet lâzım gelmeye, şöyle ki, tarîk–i 'âm ola yahud arz–ı mîrî ola yahud ehl–i karyenin mer'âları ola âvaz işitilmeyicek diyet beyt–ül–mâle düşer. (B. 290 a)

764. *Mes'ele:* Zeyd bir mağaranın içinde mecrûhen maktûl bulunup, mağaranın üzerinden şiddetle nidâ olundukta karyeye âvaz işidilir yerde olsa, mezbûre karye ahâlîsine diyet lâzım olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 298 a)

765. *Mes'ele:* Bir kasaba kurbunda Zeyd maktûl bulunup kàtili ma'lûm olmayıp, âvaz cümle kasabaya işidilir olsa. Diyeti cümle kasaba ahâlîsine mi lâzım olur, yoksa ol tarafta olan mahalle ehline mi?
Elcevap: Kurbunun ehline lâzım olur. (B. 289 a)

766. *Mes'ele:* Zeyd bir karye ortasında tüfek atarken, tüfek dönüp helâk edicek, ehl–i karyeye şer'an diyet lâzım olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 230 a)

767. *Mes'ele:* "Tâife–i kefere icâre ile tasarruf ettikleri meyhânelerde katil vâki' olup, kàtil bilinmeyicek" ve "sancak beyi subaşıları, zencir ile mahbûs ile bir karyeye gelip, cebr ile bir evde konup, sâhibini çıkarıp, gece ile mahbûsların ba'zı ol evde maslûb yâhud maktûl bulunup, eden mâ'lûm olmayıcak

diyet kime düşer" deyu çok istifsâr olunur. Bunun gibilerde İmâm–ı A'zam katında "ol mevzi mümellek ise diyet mâlikine düşer, vakıf ise vakıf cânibine düşer." İmam Ebû Yûsuf katında "tasarruf edene düşer, hattâ konuk konduğu evde maktûl bulunup, kàtil bilinmeyicek, ev müstakillen konuk elinde olup, sâhibi bile sâkin olmayıcak, sâhibine diyet ve kasâme lâzım olmaz." Bu makùlelerde mülk sâhibinin ve vakıf cânibinin alâkası olmayıp âhar yerde iken, diyet onlara tahmîl olunup, İmâm–ı A'zam kavli ile amel olunup, mutasarrıf olanların hıfzında taksîrât ve müsâhelelerine mü'eddî olup; İmam Ebû Yûsuf kavli ile 'amel olunup diyet mutasarrıf olanlara tahmîl olunmak, hıfzda ve hirâsette ziyâde ihtimamlarına bâis, def'–i fesâda enseb görülüp, atebe–i ulyâya arz kılındı.

Elcevap: Bu hususta "hazreti–i İmam Ebû Yûsuf kavli ile amel oluna" deyu ferman olundu. –Ebussuud, sene 957. (A. 220 a)

D. Sulh

768. *Mes'ele:* Sulh ile ibrâ'nm farkı nedir, tafsîlen beyan buyurula?

Elcevap: Sulh tarafeyn rızâsı ile olur, yine tarafeyn rızâsı ile feshe kàbildir. İbrâ' bir cânibden olur, cânib–i âharın fi'line mevkùf değildir. İbrâ' olunan nesne sâkıt olur gider, ikisi ittifâk etseler. (B. 212 b)

769. *Mes'ele:* Zeyd–i sagîr katl–i nefs edip, vasî bir mikdar akça verip sulh eylese şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Olur. (B. 211 b)

770. *Mes'ele:* Zeyd–i maktûlün veresesi, kàtili Bekr ile, "terk–i diyâr edip aslâ kendi diyârına gelmemek" üzere bir mikdar

akça ile sulh eyleseler, sonra yine ol vilâyete [varmaya] kàdir olur mu?

Elcevap: Eğer katil 'amden ise olur, andan sulh şart–i mezbûr ile fâsid olmaz. Eğer hatâen ise yâhud âlet–i câriha ile değil ise sulh fâsiddir, gelirse de gelmezse de verese da'vâya kâdirlerdir. (B. 213 b)

771. *Mes'ele:* Zeyd Amr'ı katl eylese, Amr'ın anası Hind, Zeyd'i "ol diyarda durmayıp gitmesi" şartıyla bir mikdar altına sulh eylese, Zeyd gitmese, Hind bozmağa kàdire olur mu?

Elcevap: Eğer katil 'amden ise olmaz, katl–i 'amdde sulh şart–ı fâsid ile fâsid olmaz, şart bâtıl olur. Eğer katil 'amden değil ise kâdiredir, ol takdirce sulh fâsid olur. (B. 213 a)

772. *Mes'ele:* Zeyd Amr'ı katl ettikte, Amr'ın veresesi ile "Zeyd ol karyeye gelmemek" şartıyla sulh edip, sonra yine gelse, verese–i Amr sulhü bozmağa kàdir olur mu?

Elcevap: Mûceb–i katil diyet ise olurlar, kısas etti [idi?] ise olmazlar. (B. 213 b)

773. *Mes'ele:* Zeyd Amr'ı katl edip gaybet ettikten sonra, babası Bekr, verese–i Amr'a bedel–i sulh bir mikdar akça verip sulh eylese, sonra "verdiğim bedel–i sulhümü verin andan sonra Zeyd'den da'vâ edin" demeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Sulhü sahih ettiler ise, ne Bekr verdiğini alır, ne verese da'vâya kâdirlerdir. (B. 211 b)

XII. ZİNÂ

774. *Mes'ele:* Zeyd Hind'i nikâh olunmadan cebr ile tasarruf eylese şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Muhsane ise katl olunur. (A. 85 b)

775. *Mes'ele:* Hind'in kaynatası Zeyd, Hind'e "sen Amr ile –hâşâ– zinâ ettin" dese, iftirâ eylese, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: İftirâ etti ise Hind muhsane olucak hadd–i kazf lâzımdır. (B. 90 a)

776. *Mes'ele:* Muhsan ve muhsane bi–haseb–iş–şer'–iş–şerîf ne idüğü beyan buyurulup müsâb oluna.
Elcevap: "Cem"'de mu'teber olan ihsânda, hürriyet ve akıl ve buluğ ve İslâm şarttır, bunlardan gayri nikâh–i sahîh ile duhûl dahi şarttır hadd–i kazf [için]. Amma "Müsned"de mu'teber olan ihsânda, hürriyet ve akıl ve buluğ ve İslâm ve fi'l–i zinâdan iffet lâzımdır, makzûf olan kimsede bu evsâf olucak kàzifine had ikàmet olunur. (B. 89 a)

777. *Mes'ele:* Zeyd, zevcesi Hind ile Amr'ı hîn–i zinâda katl eyledikten sonra, Hind ile Amr'ın veresesi Zeyd'i kısas, yahud Zeyd'den diyet almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz, kat'an teftîş olunmaz memnû'dur. (B. 294 a)

778. *Mes'ele:* Zeyd mülkünde, bir gece Amr ile Zeyd'in kız kardeşi Hind zinâ eyleseler, Zeyd Amr'ı katl edip, Zeyd'in anası Hind'i katl eylese, ehl–i 'urf bunlara dahle kàdir olur mu?
Elcevap: Aslâ olmaz. (A. 221 a)

779. *Mes'ele:* Zeyd, kız kardeşi Hind'i nâ–mâhrem olan Amr ile bir evde görüp, Hind'i katl edip, Amr'ı mecrûh edip bir günden sonra Amr fevt olup, Zeyd "Hind ile Amr'ı ben katl ettim" deyu ikrâr edip âhar yere gittikte, Zeyd'in ammileri Zeyd'e kefil değiller iken, Amr'm kardeşi Bekr kavil getirip, mezbûrlardan hilâf–i şer' zulmen cebr ile iki yüz altın alsa, sonra Zeyd geldikte giden akçalarını verdikleri kimseden bi–t–tamam şer'le almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olurlar. (A. 220 b)

780. *Mes'ele:* Zeyd "şu işi işlersem avretim üç talâk boş olsun" dedikten sonra ol işi işledikte, zevci bilip isbâta kàdire olamasa, Zeyd yakınlık etmekle zevci âsim olur mu?
Elcevap: Zinâdır, aslâ ihtiyâr etmemek lâzımdır. Nesi var ise verip hal' etmek gerektir. Tasarruf kasd ederse, gayri tarîk ile halâs olmayıcak, ta'âmına zehir katmak şer'an câizdir, ne günâhı vardır ne diyet lâzımdır. (A. 59 a)

781. *Mes'ele:* Zeyd Hind'in evine girip, cebr ile tasarruf etmek isteyip, Hind Zeyd'i âhar tarikle def'e kàdir olmamakla, balta ile vurup mecrûh eyleyip, Zeyd o cerâhatten fevt olsa, Hind'e nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Gazâ etmiş olur. (A. 227 a)

782. *Mes'ele:* "Zeyd'i filân avretin evinde bulduk" deyu iki kimse şehâdet eylemek ile, şer'an ehl–i hükm Zeyd'e dahl eylemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Ta'zîr–i belîğ ve habse kâdirdir. (A. 157 b)

783. *Mes'ele:* Zeyd "Amr'ın fevt olan kız kardeşini zina edip dururum" deyu ikrar eylese, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Dört mecliste dört kere ikrâr üzerine ısrâr edip, mâhiyet–i zinâyı ve keyfiyetini ve âyînini ne ise beyân ederse, ikàmet–i had olunur. (B. 89 b)

784. *Mes'ele:* Zeyd üç yıl nâ–bedîd olduktan sonra evine geldikte, zevcesi Hind'i hâmil bulup, Hind "hamlim sendendir, dedikte hükm–i şer'–i şerîf nicedir?
Elcevap: Tasdîk ederse hoş ve illâ li'ân edişirler. (B. 68 b)

785. *Mes'ele:* Bir tâife, karyeye karye gezip avretlerine ve kızlarına ve câriyelerine zinâ ettirmeye âdet edinseler, şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Cumhûru ile fevk–al–had darb–i şedîdden sonra salâhları zâhir oluncaya dek zindandan çıkarılmayıp, zinâsı sâbit olan avretler cemî'an recm olunmak lâzımdır. (B. 89 b)

Bu sûrette: Bu makûle ef'âl–i şenî'a üzerine musır olanların avretlerinin nikâhı sahîh olur mu?

Elcevap: Sarîhan istihlâl ederlerse yahud "ne var bunda, âdetimizdir" derlerse cümlesi kırılmak lâzımdır. (B. 89 b)

786. *Mes'ele:* A'câmdan olan Zeyd'in kızı Hind, mahzar–ı hâkimde "bana babam Zeyd –hâşâ– zinâ eyledi" deyip, Zeyd münkir olup hâkim habs ettikte, a'câmdan birkaç kimseler mu'âvenet eyleseler ne lâzım olur?

Elcevap: Eğer Zeyd'in hâlin bilip mu'âvenet ederlerse –el–iyâzübillâhi te'âlâ– müslime lâyık değildir, eğer berî fehm ederlerse, töhmet–i mezbûre ile şöhreti olucak yine mu'âvenet etmek mazanne–i hayr değildir. (A. 85 b)

787. *Mes'ele:* Zeyd, oğlu Amr–i emrede, Bekr –ne'ûzübillâh– amel–i kavm–i Lût ettiğin isbât eylese, Bekr'e ne lâzım olur?

Elcevap: Mu'tâdı ise izn–i imamla katl olunmak meşrû'dur, zinâ gibi ihsân dahi lâzım olmaz. (A. 85 b)

788. *Mes'ele:* Alaybeyi olan Zeyd, Amr ile Bekr'i, Beşr–i emrede "getiriverin" deyu gönderip, mezbûrlar dahi Beşr'i kaçıp saklandığı komşusu Hâlid evinden güçle çıkarıp, Zeyd'e ilediverip, Zeyd, Beşr–i emredi bir dağa alıp gidip –hâşâ– güçle livâta eylese, şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: Zeyd katl olunmak meşrû'dur, müteehhil değil ise dahi. Katl olunmaz ise darb–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır ve azl edilmesi lâzımdır. Bu emirde musâhele eden erbâb–i hükmün ind–allâhi teâlâ özürleri yoktur, cevapları yoktur. Amr ile Bekr'e ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. (B. 93 a)

TİCARET

I. ALIŞVERİŞ

789. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'dan mülk bağını satın alıp kabz etmeden âhara bey' eylese sahîh olur mu?
Elcevap: Olur, menkûl gibi değildir. (A. 124 a)

790. *Mes'ele:* Zeyd, Hind'den iştirâ ettiği mülk evde on ay mikdar sâkin olduktan sonra evin ayıbı zâhir olsa, Zeyd bey'i feshe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 131 b)

791. *Mes'ele:* Zeyd ekser müsâferette olup, vilâyetinin ahvâline ıttılâ'ı olmayıp, yerlerinde olan bağ ve bağçesin ve sâir emlâkin, on bin akça değerken Amr–ı müşteri bin beş yüz akçaya satın alsa, Zeyd için hıyâr–ı gabn ve gurûr olup bey'–i mezbûru feshe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 134 b)

792. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın bin akça değer esbâbını bilmemek ile iki bin beş yüz akçaya alsa, ba'dehu esbâbının kıymetin bildikte yine Amr'a redde kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 134 b)

793. *Su'al:* Zeyd, şıra zamânı geldikte mukàbelesinde şıra vermek kavli ile, seleme akça üleştirse, sonra ol mikdar şırayı Zeyd akça verdiği kimselerden talep edip almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Selemin sekiz şartı bile ri'âyet etti ise olur. (B. 171 a)

794. *Mes'ele:* Bir bıçağın harcı yirmi, nihâyet otuz akça olup, üstadlar bir günde düzmeğe kàdir olup ve cümle üstadlar bir filoriye verirlerken, içlerinden Zeyd iki filoriye verse, ziyâdesi Zeyd'e helâl olur mu?

Elcevap: Alan ihtiyârı ile alıcak haram olmaz. (B. 237 a)

795. *Mes'ele:* Ba'zı kimseler tahta ve direk ve bu makùle nesneleri kadîmden değer bahaları ile alıp sata gelseler, halen ehl–i 'urf her birisine emirsiz narh ta'yîn eylemeye kàdir olur mu?

Elcevap: Narh ahvâline ehl–i 'urf karışmaz, ehl–i şer' kâdirdir, insaftan tecâvüz ederler ise. (B. 167 b)

796. *Su'al:* Zeyd, otun, on ikiye ve on üçe ve dahi ziyâde akçaya mu'âmele eylese, "fî–zamâninâ emr–i sultânî ve şeyh–ul–islâm müfti–z–zamân hazretlerinin fetvâ–i şerîfleri olup otun on bir buçuktan ziyâdeye verilmemek üzeredir" deyu beyyine olunduktan sonra, ısgâ' etmeyip ısrar eylese şer'an ne lâzım olur?

Cevap: Ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd lâzımdır. Tevbesi zâhir olucak ıtlâk olunur. (B. 159 a)

797. *Mes'ele:* Mîrî davarları için arpa lâzım oldukta, narh–ı rûzî dörder akça iken İstanbul halkı mâbeyninde, kile altışar akçaya alınıp satılmak mu'tâd olunmağın, cânibinden me'mûr olan Zeyd altışara almış olsa, narh–i rûzîden ziyâdesi Zeyd'e tazmîn olunmak lâzım olur mu?

Elcevap: Narhdan ziyâde altışara satılıp alındığı ma'rûf ve mütevâtir olup, ekâbir ve esâgir altışara alırlar idi ise, yâhud "arpa ashâbı narh üzerine vermezler" deyu hall ü akd erbâbına Zeyd danışıp aldı ise olmaz. (B. 167 b)

III. MÜDÂREBE

798. *Mes'ele:* Zeyd Amr'a müdârebeye bir mikdar akça verse, fâide ve ziyan berâber olur mu?
Elcevap: Fâide beraberdir. Amma ziyan, fâide etmeden vâki' olup, Amr'ın te'addî ve taksîri ile oldu ise cümle Amr üzerinedir. Amma sonra bâkîden ribh hâsıl olmakla, asıl tekmîl olunup, bir mikdar fâide hâsıl olup, Zeyd ile Amr kısmet ettiklerinden sonra ziyan vâki' olup Amr'ın aslâ te'addî ve taksîrinsiz oldu ise, Zeyd'le Amr beraber çekip, kısmet ettikleri ribhı yine asla zam edip, re's–i malı tekmîl lâzımdır. (B. 213 b)

799. *Mes'ele:* Zeyd, Amr–i müdâribe bir mikdar akça verip ne metâ' alacağın ta'yîn eylemese, esir alıp zarar ettikte, Zeyd "ben esir al demedim" deyu zararın kabul etmemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Amr'ın san'atı sâir esbâb–ı ticâret olup, esir alıp satmak aslâ vâki' olmamış ise, re'y–i hâkimle olur. (B. 215 b)

800. *Mes'ele:* Zeyd'in gemisinde müdârebeye verilmiş akça var iken, Venedik kâfirleri deryâdan mezbûr gemiyi mâl–i merkùm ile gasb edip aldıklarından sonra, Zeyd'e bir mikdar akça gönderseler, rabb–ül–mâl olan merkùm akçayı Zeyd'den mallarına tuta almağa kàdir olur mu, yoksa Zeyd ile taksîm–i guramâ tarîki ile mi kısmet olunur?
Elcevap: Kısmet olunur. (B. 214 a)

801. *Mes'ele:* Zeyd iki bin beş yüz filorilik metâ'ın, Amr kendinin dört yüz elli filorilik metâ'ı ile bile ıssı ve ziyân beraber olmak üzere kavl edip, Moskov diyârına iletip, gayri metâ'a tebdîl eylese, fâidesin Amr Zeyd ile berâber üleşmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 170 b)

IV. İCÂRE

802. *Mes'ele:* Zeyd evini bir yıla kirâya verip sicil etse, sicilde "alâ senetin vâhidetin" yazılsa, Zeyd–i mezkûr âhar şehirde olmak sebebiyle, seneden bir mikdar tecâvüz ettikten Zeyd gelip zikr olan evini Bekr'e bey' edip tahliye lâzım oldukta, evin içinde bi–l–fiil icâre ile sâkin olan Amr "seneden tecâvüz etmekle tekrar icâre akd olunmuştur, sene–i sâniye tamam olmayınca çıkmazım" demeğe şer'an kàdir olur mu?
Elcevap: Olmaz, bâtıl söyler, sene–i sâniyeden birkaç gün oturmakla sahîha münkalib olmak, ibtidâ akid sene–i vâhide üzerine mün'akid olmayıp belki "her senede şu mikdar" deyu akd olunucaktır. Sene–i vâhide üzerine akd olucak, tamam oldukta aslâ akid kalmaz. Cebr ile ihraç olunmak lâzım olur. (B. 235 b)

803. *Mes'ele:* Üç kulacı üçyüz akçaya âbhâne kazıvermeğe Zeyd'le kavl eden Amr–i lâğımcı, buçuk kulaç kazdıktan sonra "gittikçe aşağısı berktir" deyu ferâgat edip, kazdığı mikdârı ücreti, tamam etmeyince Zeyd'den almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, icâre–i sahîha değildir. (B. 235 a)

804. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın oğlu Bekr'i üç yıl va'de ile yedi yüz akça icâreye tutup, va'de tamam olmadan Bekr ibâk edip geldikte, Amr Zeyd'den almadığı takdirce Zeyd–i mezbûr va'de tamam olunca hizmetlenmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Müddet–i icâre tamam olduysa cebr ile olmaz, terâzî ile hizmetlenir. (B. 235 a)

V. ŞÜF'A

805. *Mes'ele:* Zeyd–i yetîmin evi ile Amr'ın evi bir avlu içinde olup, Amr evini âhara bey' ettikten sonra, yetim bâliğ olucak, şüf'a da'vâsı edip Amr'ın bey'ini feshe kàdir olur mu?
Elcevap: Hîn–i buluğda bir an te'hîr etmeyip şüf'a tutucak olur. (B. 248 b)

806. *Mes'ele:* Zeyd fevt olup, oğlu Amr'ı terk eylese ve kızı Hind'i dahi terk ettikte, Amr, Zeyd'den kalıp yeri mülk olup kısmet olunmamış evi bey' eylese, sonra Hind "iki hisse talep ederim, kendi hissemi asâleten Amr'ın hissesini şüf'a tarîkiyle" deyip mezbûr evin cümlesinde bey'i fesh etmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, ol vechile talep ettiği sâbit olucak. (B. 249 a)

807. *Mes'ele:* Zeyd–i şefî', bilâ–mâni' bir aydan ziyâde taleb–i husûmeti te'hîr eylese, ba'zı kitaplarda fetvâ İmam Muhammed kavli üzerinedir "şüf'a–i da'vâ sâkıt olur" dese ve ba'zı kitaplarda fetva İmam kavli üzerine ve "sâkıt olmaz" deyu musarrah olsa kâdî kangı kaville amel etmek gerektir?
Elcevap: Sâkıttır. (B. 248 a)

808. *Mes'ele:* Mîrî yerde şüf'a câri olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 248 a)

VI. ESNAF

809. *Süile:* İstanbul sellâh–hânesi kasaplarının ba'zı, koyunları murdar olup, etini ete halt edip, dükkânlarında sattırıp ve başı ve paçalarını dahi ağnâm–ı mezbûha başlarına ve ayaklarına halt edip İstanbul'da baş–hânelere tevzî' edip, baş–hâne kazganlarda mahlûten tabh olunup, amma kangı kazgana vâki'

olduğu nâ–ma'lûm olucak, kazganlarda tabh olunan başın ve paçanın ekli helâl olur mu ve bu makûle fi'li ihtiyâr eden kasapların halleri nicedir beyan buyurula?

Ücibe: Cümlesi haramdır. Amma bu fi'li eden müslim olmak muhaldir. Kangı kasap ise kemâl–i dikkat ve ihtimamla buldurulup, müslümanlara meyyite yedirmeyi helâl i'tikâd ederse mürteddir, aslâ te'hîr olunmayıp boynu vurulmak lâzımdır. Eğer haram idüğüne i'tirâf ederken bu fesâd–ı 'âmm–ı azîme irtikâb ederse, katilden berî, fünûn–i ukûbattan bir ukûbatla hakkından gelinmek lâzımdır, ki ol tâifenin müslim ve kâfirine mûcib–i ibret ola. (B. 3 a)

810. *Mes'ele:* Bir kasabada olan cellâhlar, debbağlar ile nizâ' edip "kâfir müslüman oldukta, şehir donanmasında biz tekaddüm ederiz, zirâ hazret–i Şît (aleyhisselâm) bizim pîrimizdir" deseler, debbağlar "hazret–i Âdem (aleyhisselâm)a hazret–i Cibrîl (aleyhisselâm) evvelâ debâgat ta'lîm eylemiştir, biz sizden mukaddem yürürüz, san'atımız da mukaddemdir" deseler. Bu husus için muhârebe olup, nice nefis katl olmuş olsa. Hâlen dahi nizâ'ları fasl olmuş olmasa kangısı mukaddem evlâdır?

Elcevap: Hâkim, iki tâifenin a'yânın cem' edip, cem'iyyet–i câhilîne nasîhat ile nehy edip, mâbeynleri müslimler ise ıslâh edip, inad ederler ise ta'zîr–i şedîdden sonra zindana ilkâ edip, tevbeleri zâhir olunca ıtlâk etmek lâzımdır. (B. 271 a)

811. *Su'al:* Zeyd, Amr, Bekr şerîkleri oldukları dalyanın, Zeyd üzerine olmağın bir mikdar akça harc edip dalyanı isti'mâl edip balıklar tutup satsa, Amr, Bekr dahi Zeyd'e şerîk olur mu?

Cevap: Şer'le olmazlar. (B. 119 a)

812. *Mes'ele:* Hisar eri olan Zeyd, Amr'a "bana yetmiş filori ver, sana gediğim vereyim" deyip, Amr Zeyd–i mezbûre yetmiş filoriyi verip gediğin aldıktan sonra, filoriyi yine talep edip almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 169 a)

VII. PARA ÇEŞİTLERİ

(İndekste bkz: Para çeşitleri.)

MARAZ–I MEVTTE HİBE

813. *Mes'ele:* Maraz–ı mevtte olan hibe şer'an sahîh olur mu?
Elcevap: Vârise olmaz, gayre olur, sülüsden mu'teberdir. (B. 230 b)

814. *Mes'ele:* Zeyd, maraz–ı mevtinde, bağını "vakf olsun" deyu vasiyet eylese, mezbûr bağ Zeyd'in sülüse malından ziyâde olsa, bağın sülüs mikdarı vakf olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 106 b)

815. *Mes'ele:* Zeyd, maraz–ı mevtinde aklı gâh gelip gâh giderken "sülüs–i malım vakf olsun mektebhâne binâ olunsun" dese fevt olduktan sonra verese kabul etmemeğe kàdir olurlar mı?
Elcevap: Olmazlar, aklı olmayan bu mikdar söz söylemez. (A. 106 b)

816. *Mes'ele:* Hind sülüs–i malını "vücûh–i hayrâta sarf oluna" deyu vasiyet edip fevt olucak, veresesi vasiyetini tenfîz etmeyip, cümle malını üleşseler, sülüs–i merkûm mezbûrlara şer'an helâl olur mu?
Elcevap: Haramdır, elbette tenfîz lâzımdır. (B. 305 a)

817. *Mes'ele:* Zeyd evlâdı var iken maraz–ı mevtinde "zevcem Hind'e iki bin akça karzdan ve bin akça mehrinden deynim var ve Servinâz nam cârîyemde benim medhalim yoktur ol dahi

Hind'indir" deyu ikrâr edip fevt olsa, evlâdı adem–i kabûle kàdir olurlar mı?

Elcevap: Mehr–i misil müsâid ise mehre ikrârı mesmû'dur, kalanı değildir. Amma câriyeye "benimdir" deyu yemin ederse Hind tasdik olunur. (B. 210 b)

818. *Mes'ele:* Hind maraz–ı mevtinde zevci Zeyd'i vasî–i muhtâr edip, mehrini Zeyd'e bağışlayıp; "filândaki maldan şu mikdar Zeyd'in olsun" ve birkaç câriyeleri için "âzâd olsunlar ve her birine şu mikdar akça verilsin" deyu vasiyet eylese. Ba'dehu fevt oldukta cümlesine sülüs vefâ eylediği takdirde, veresesi adem–i kabûle kàdir olurlar mı?

Elcevap: Zeyd'e hibe ve vasiyet ettiği bâtıldır, kalanı dönmez. (B. 231 b)

819. *Mes'ele:* Zeyd, emrâz–i müzmineden birine mübtelâ olup, sagîre kızı Hind'e emlâkinden ba'zı nesne hibe eylese, bir yıldan sonra fevt olucak, sâir veresesi kabûl etmeyip "maraz–ı mevtinde hibe eyledi" dediklerine i'tibâr olunur mu?

Elcevap: Olmaz. Maraz–ı mevt, iştidâda başlayıp, yevmen fe–yevmâ olunca izdiyâd olduğu vakittir. (B. 231 a)

820. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî maraz–ı mevtinde "sıhhatimde Hind–i sagîreye elli bin akça hibe ettim idi" deyu ikrâr ettikte, merkùm akçayı şâhidler görmeyip, Zeyd fevt olduktan sonra, bir büyük kesenin içinde nice keseler çıkıp, mezbûr keselerin birinde elli bin akça ile bir tezkirede "elli bin akçayı sıhhatimde malımdan ifrâz edip Hind–i sagîreye hibe etmiş idim" deyu yazılmış olsa sâir verese zikr olunan elli binden hisse almağa kàdir olurlar mı?

Cevap: Zeyd, ikrâr–ı mezbûru sıhhatinde dahi ettiğine beyyine olucak, olmazlar. Şâhidler akçayı görmek aslâ lâzım değildir. (B. 230 b)

821. *Mes'ele:* Zeyd maraz–ı mevtinde, veresesinden Amr'a bir evi kıymetinden altı bin akça eksiğe bey' eylese sahîh olur mu?
Elcevap: Tamam bahasına bey' dahi nâmeşrû'dur. (B. 210 b)

822. *Mes'ele:* Zeyd maraz–ı mevtinde, onbin akça değer evini ecnebîden Hind'e beş bin akçaya bey' edip fevt olsa, veresesi bey'i adem–i kabûle kàdir olurlar mı?
Elcevap: Muhâbâtına sülüs kifâyet ederse olmazlar. Etmezse, sülüsten ziyâdesin müşteriden alırlar, vermezse bey'i fesh ederler. (B. 210 b)

823. *Mes'ele:* Zeyd maraz–ı mevtinde, sülüs–i malın vücûh–i hayra sarf olunmak için vasiyet edip, neye sarf olunacağın vasî–i muhtâr olan Amr'a tefvîz eylese. Amr, Zeyd'in sülüsü ile bir medrese binâ edip, tedrîsini Bekr'e şart eylese, mu'teber olur mu?
Elcevap: Olmaz.
Cevâb–i âhar: "Tedrîsi kime dilersen şart eyle" deyu, Zeyd Amr'a tefvîz etti ise olur. (A. 111 a)

ARÂZÎ MES'ELELERİ

I. ARÂZÎ

824. *Mes'ele:* Arâzî–i memleketi sultan temlîke kàdir midir?
Elcevap: Kâdirdir. (B. 144 b)

825. *Mes'ele:* Arz–i mülk ve arz–ı mîrî nedir?
Elcevap: Şehirler içinde olan yerler mülktür. Sahibi bey'e ve hibeye ve vakfa kàdirdir. Fevt olucak cemî' vereseye intikàl eder. Mîrî arz, karyeler etrâfında olan zirâ'at olunur yerlerdir ki, sahipleri kulluğunu çekip behresini verirler. Bey'e ve hibeye ve vakfa kàdir değillerdir. Fevt oldukta oğulları kalsa tasarruf ederler ve illâ sipâhîsi tapuya verirler. (B. 253 a)

826. *Su'al:* Arz–ı mîrî, arz–ı öşrî midir, yoksa harâcî midir. Ve tasarruf eden re'âyânm bey' eylemeleri ve rehin komaları ve mîrâs değmesi ve şüf'a câri olması şer'an câiz midir?
Cevap: Aslâ câiz olmaz. Ne öşrîdir ve ne harâcîdir. İkisi dahi ashâbının memlûküdür. Buna mutasarrıf olanlar mâlik değillerdir. Memlekettir. Alman eğerçi arzın harâcıdır amma arzın rakabesi beyt–ül–mâl için alıkonmuştur, re'âyâya temlîk olunmamıştır. (B. 261 a)

827. *Su'al:* Vilâyet–i Rumeli'nde, re'âyâ ellerinde olan arâzînin bey' ü şirâsının vedî'a ve i'âresinin ve şüf'a ve istibdâlinin

sıhhatinde, anda olan kudât–i müslimîn ki hüccet verip ve sicillerine kayd ederler, şer'–i şerîfe muvafık mıdır?

Cevap: Muhâliftir, hemen i'tibâr sipâhîlerinin tapuya vermesidir. Kudât bey' ü şirâ yazmak hatâdır. "Zeyd, tasarrufunda olan tarlaların tasarrufunu Amr'a tefvîz edip, mukàbelesinde şu kadar miktar akça alıp ferâgat ettikte, sipâhî olan Bekr dahi şu mikdar resm alıp Amr'a verdi" deyu yazmak gerektir. (B. 262 b)

828. *Su'al:* Zeyd mâ–tekaddemûn mukàta'aya vere geldiği çayırını Amr'a bey' ettikte, Bekr–i sipâhî, Zeyd'den akçasının öşrünü almağa kàdir olur mu?

Cevap: Bey' bâtıldır, öşrün almak değil, çayırı Amr'dan alıp âhara tapuya vermeğe kâdirdir. (B. 254 b)

829. *Mes'ele:* Zeyd, mîrîde bir mikdar yerin etrafında hendek ve hark edip, ba'zı meyve ağaçları dikip zirâat etse şer'an Zeyd'in mülkü olup veresesine değer mi?

Elcevap: Yer mülk olmaz, amma verese tasarruf ederler. (B. 275 b)

830. *Mes'ele:* Zeyd tasarrufunda olan arz–ı mîriyye üzerinde kim aşıladığı ma'lûm olmayan meyve ağaçları yere tâbi' olur mu?

Elcevap: Aşılı ağaç yere tâbi' olmaz, sahibi yok ise beyt–ül–mâle râcidir. (B. 254 a)

831. *Mes'ele:* Zeyd, Amr ile müşterek oldukları yerin üzerinde olan hudâyî fidanları aşılayıp, Amr dahi "fidanlarda hakkım vardır" deyu talep ettikte, vermeyip "var âhar yerde olan fidanları aşıla" dese, gayri fidanlardan hisse taleb eylemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Olmaz, fidanları aşıladığı zamanda değer bahasının nısfın alır. (B. 254 a)

832. *Su'al:* Arz–ı mîrî üzerinde hudâyî biten ağaçları Zeyd aşılasa, Zeyd'in mi olur, yoksa sâhib–i arzın mı?
Cevap: Zeyd'indir, sâhib–i arza fidan bahasıyla behresin verir. (B. 254 a)

833. *Mes'ele:* 'Akâr husûsunda onbeş yıl mürûr eylemiş kaziye mesmû'a olur mu?
Elcevap: Mülk–i vakıf olucak olur, mîrî yer olucak olmaz, memnû'dur. (B. 202 b)

834. *Mes'ele:* Zeyd'in tasarrufunda olan mîrî yerde alçı ma'deni bulunsa, mîrî cânibinden emîn, Zeyd'i dahl ettirmemeğe kàdir olur mu?
Cevap: Öyle emr olucak olur. (B. 256 a)

II. ARÂZÎ RÜSÛMU

835. *Su'al:* Sipâhîlerin arz–ı mîrîde olan mahsulden aldıkları sümün ve resm–i çift deyu aldıkları akça ve resm–i bennâk ve resm–i mücerred ve resm–i ganem ve resm–i nahl ve resm–i tapu sipâhîlere helâl olur mu?
Cevap: Resm–i ganem, ganemin zekâtıdır, ikiyüz dirheme mâlik olmayana haram değildir. Resm–i nahl dediği balın öşrü ise, fakîr olana ol dahi haram olmaz. Elinde yeri olmayan müslimden alınandan gayrısı ganî olana dahi haram olmaz. (B. 256 b)

836. *Su'al:* Arz–ı mîrînin, bey'i ve hibesi ve rehni ve ağırlık verilmesi ve bedel–i sulh deyu verilmesi şer'an câiz olur mu?
Cevap: Olmaz. (B. 262 b)

837. *Su'al:* Bir karyenin mâlikânesinden murad, yerinin tasarrufu mudur, yoksa öşr–i hâsıl mıdır?

Cevap: Hiçbiri değildir, yerin rakabesidir. Sahibinin yer mülküdür, dîvânîsinden alınan, ol yerden alınan onda bir yahud sekizde bir harac–i mukàsemedir. Ve çift akçası deyu alınan harac–i muvazzafıdır. Yeri tasarruf eden re'âyâ müste'cirlerdir. Mâlikâne, cânibe onda bir midir, sekizde bir midir verdikleri yerin ücretidir. (B. 262 b)

838. *Mes'ele:* Zeyd–i sipâhî, re'âyâsınm terekesinden kırk kilede beş kile ve yirmi iki akça çift hakkı ve mücerredden altı akça ve te'ehhül edenlerden dokuz akça ve öşr–i kovan ve resm–i 'arûs deyu aldığı helâl olur mu?

Elcevap: Kadîmden sekizde bir alını gelicek helâldir. Çift akçası yirmi iki akça dahi helâldir, ba'zı yerlerde elli yedişer vaz' olunmuştur. Mücerred ve müte'ehhilin elinde azdan çoktan yer yok ise anlardan alınana bir mesned–i şer'î yoktur, Resm–i arûs dahi öyledir. Öşrî yerde hâsıl olan balın öşrü verilmek lâzımdır. (B. 256 b)

839. *Su'al:* Zeyd, tasarrufunda olan mîrî yerin üzerine buğday ekip, biçip, ağniyâdan olan sipâhî Amr'a öşrün verdikten sonra buğdaydan fukarâya bir mikdar nesne lâzım olur mu?

Cevap: Öşür, öşür değildir. Öşür demek, âmme–i nâsın galat–ı fâhişleridir. Mîrî yer cemî'an harâciyedir. Asla öşriye olmak muhaldir. Verilen behre harâc–ı mukàsemedir. Sipâhînin hakk–ı şer'îsidir. Arz–ı öşriye, nevâhî–i Kâ'be–i muazzamadır. Andan alınan öşür fukarâya verilir. (B. 256 a)

840. *Mes'ele:* Sipâhî, reâyânın gallelerinin öşrünü, cebren akça almaya kàdir olur mu?

Elcevap: Olmaz. (B. 254 a)

841. *Mes'ele:* Zeyd–i câbî, cibâyetinde re'âyâdan aldığı mahsûlü bey' ettikte narh–i rûzîden eksiğe bey' eylese, emr–i şerîf ile teftîş olundukta, a'yân–i vilâyetten ol zaman narh–i rûzî ne

idüğü ma'lûm olduktan sonra, mezbûr câbîden narh–i rûzî üzere akçayı, mütevellî–i vakf almağa kàdir olur mu?

Elcevap: Kàdirdir. (A. 110 b)

842. *Mes'ele:* Resm–i çift ve resm–i bennâk deyu alman akça helâl midir?

Cevap: Resm–i çift ve ekinli bennâk resmi helâldir, meşrûdur, arzın harâc–i muvazzafıdır. (B. 257 b)

843. *Su'al:* Emr–i şerîf ile tekâlîf–i 'urfiyeden mu'âf olan ehl–i karyeden, emîn bennâk almağa kàdir olur mu?

Cevap: Bennâk akçası tekâlîf–i 'urfiyeden ise alınmaz. (B. 256 b)

844. *Su'al:* Zeyd–i sipâhî re'âyâsından ispençe deyu aldığı akça ve bağlarının üzümün 'asr ettikte yedi ölçüde birini ve hınzır yedikleri zamanda dahi ikisine bir akça alsa helâl olur mu?

Cevap: Hınzırdan alman nâmeşrû'dur. Amma kalanı kadîmden alını geldiyse tağyîr olunma olmaz. (B. 256 b)

845. *Mes'ele:* Zeyd–i sipâhî, onbeş kilede iki kile öşür alsa şer'an helâl olur mu?

Elcevap: Sipâhînin aldığına öşür demek cehelededir. Öşür olsa fukarâya verilir idi. Harâc–i mukàsemedir. Ol onda bir alınmak lâzım değildir. Yerin tahammülüne göre vaz' olunur, nısfına değin câizdir. (B. 253 b)

846. *Su'al:* Zeyd semen takdîr olunan yerlerde öşr–i semen vermeyip öşür verse helâl olur mu?

Elcevap: Vazîfesi semen ise olmaz. (B. 254 b)

847. *Mes'ele:* Baba–yı müsellem tâifesine, yerlerinde götürdükleri hâsıldan öşür verilmek lâzım olur mu?

Elcevap: Kadîmden nice olu gelir ise tağyîr olunmaz. (B. 263 a)

848. *Es–su'al:* Timar ile hisar eri olan Zeyd, vakt–i hasadda bir ay hizmet eylese Amr "a'şârı ben alurm, kabz ettim" deyu Zeyd'e vermemeğe kàdir olur mu?

Elcevap: Olur, timarda böyledir. (B. 153 a)

849. *Mes'ele:* Kadîmden Sultan Murad Han (aleyh–ir–rahmeti ve–l–gufran) vakfından olan mahsûlün bâyi'i olanlarından alınmak mümkün olmamağın, bâcı, tüccar tâifesinden alını gelmiş iken, hâlen tüccar vermemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Şer'–i şerîfe bâcın alâkası yoktur. (B. 28 a)

850. *Mes'ele:* Bâc–i bâzâr vakf olmak câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz, pazar yeri vakf olunup, üzerinde bey' olunan nesnelerden ücret alınmak câiz olur, şer'îdir. (B. 144 b)

III. ARÂZÎ–İ MUKADDESE

851. *Mes'ele:* Cemî' diyâr–ı Arab arz–ı mukaddeseden midir, yoksa hudûd–i muayyenesi var mıdır, arz–ı mukaddesenin sâir arâzîden farkı var mıdır?
Elcevap: Mutlakâ diyâr–ı Şâmiye arz–ı mukaddes derler. Beyt–i Mukaddes ve Haleb ve sâir nevâhî, Dımışk andandır. Ba'zıları hemen Erbaha derler. Ba'zıları Dımışk ve Filistin'dir derler. (B. 31 a)

852. *Bu sûrette:* Arz–ı mukaddesenin sâir arâzîden rüchânı olup, şerefi ne vechiledir. Ve anda sâkin olan halka sevâbın meziyeti ne cihettendir. Ve bir kimse arz–ı makbûlede sâkin olmak için vatan–ı aslîsini terk etmekle âsim olur mu?
Elcevap: Hak subhânehu ve te'âlâ, bikâ'–ı arzın her birini bir keyfiyet–i hâssa üzerine ibdâ' buyurmuştur. Nebât, hubûd ve simâr, sâir âsâr–ı zâhirede birbirine muhâlif ve mubâyin olduğu gibi, âsâr–ı bâtmede dahi birbirinden tefâvüt–i kesîresi vardır. Arâzî–i mukaddese, safâ–i cevâhir ile sâir bikâ'dan mümtaz olmağın, menâzil–i enbiyâ (aleyhim–üs–salâti ve–s–selâm)a mehbit dahi olmuştur. Anda vâki' olan

ibâdâtm sevâbı anın için ekserdir. Vatan–i aslîsinde sılası vâcib olur erhâmı olmayıp, anda muhâceret etmekle ibâdete teveccühü ve kalbinin rikkati artık olucak, varmak efdaldir. Ve illâ vatanında olup uhdesinde olan hukûk–i erhâmı murâ'ât edip ibâdete teveccüh ve ikbâl tahsîline sa'y etmek evlâdır. Vallâhu a'lem. (B. 31 a)

ŞEHÎD, CENAZE, MEZAR VE EVLİYA

I. ŞEHÎD

853. *Mes'ele:* Şehîd–i hakîkî ismine ehak ve evlâ olan kâfir ile muhârebe sadedinde katl olunandır, yaraları ile bilâ–gasl defn olurlar. Ve zulmen âlet–i harb ile katl olunan dahi bu hükümdedir. Harîk ve garîk ve nazîrleri şehâdetlerine, şehâdet–i nübüvvet üzerine cereyan etmişlerdir. Anlara şehâdetin ahkâm–ı dünyeviyesi ki rif'at derecedir, ol cârîdir, bi–fazlillâhi te'âlâ (A. 36 a)

854. *Mes'ele:* Kâfirde mahbûs iken fevt olan müslümanlar şehîd olurlar mı?
Elcevap: Musâb olurlar, bi–inâyetillâhi te'âlâ. (A. 36 b)

855. *Mes'ele:* Berden müsâferete kàdir olmamağın, tâlib–i ilm olan oğlunu İstanbul'da sılaya gelirken deryaya gark olan Zeyd şehîd olur mu?
Elcevap: Olur, rahmetullâhi aleyh. (A. 36 b)

856. *Mes'ele:* Zeyd'i mülk evi içinde harâmîler katl edip gaybet etseler, Zeyd gasl olunmadan defn olunmak şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 34 a)

857. *Mes'ele:* Zeyd kulu Amr'a "niçin su getirmedin" deyu üzerine vardıkta, Amr Zeyd'i âlet–i câriha ile katl edip ol hînde bilâ–te'hîr fevt olsa, şer'an Zeyd'e ahkâm–ı şehîd icrâ olunur mu?

Elcevap: Olunur, rahmetullâhi te'âlâ. (A. 36 b)

858. *Mes'ele:* Kendüyi kendi boğazlayan kimse, şehîd deyu gasl olunmadan defn olunmak câiz olur mu?

Elcevap: Şehîd olmaz, meğer kendüyi boğazladığı için zecren gasl olunmaya. (B. 23 a)

II. CENAZE

859. *Mes'ele:* Meyyit gelip uğradıkta ayak üzere durmak sünnet midir?

Elcevap: Değildir, müstehabdır (A. 33 b)

860. *Mes'ele:* Zeyd –hasbeten lillâh– tenbîh–i gâfilîn için, sûkta meyyit önünce zikr eylese, şer'an Zeyd–i mezbûra ne lâzım olur?

Elcevap: Ref'–i savt bi–z–zikr mekrûh idüğü mu'teberâtta mestûrdur

سُبْحَانَهُ مَنْ قَهَرَ عِبَادَهُ بِالْمَوْتِ وَتَفَرَّدَ بِالْبَقَاءِ سُبْحَانَهُ الْحَيُّ الَّذِي لَايَمُوتُ[21]

demek ile tesbih ekâbir–i seleften menkùldür. (A. 32 b)

III. MEZAR

861. *Mes'ele:* Meyyit gasl olunup alnına ve sadrına "Bismillâhirrahmânirrahîm" ve ba'zı âyât yazmak câiz midir?

---

21 Arapça ibâre, mânâsı: "Kullarını ölümle kahreden, tek başına bâkî olan, ölümsüz Hayy olan Allah'ı tesbîh ederim."

Elcevap: Bir kâğıda yazılıp kabrinde karşısına konmak evlâdır, çürüyüp bulaşmaktan ihtirâz olunmak gerektir. (A. 34 b)

862. *Mes'ele:* Mekâbirde meyyit yanında Nur du'âsın komak câiz midir?
Elcevap: Ba'zı meşâyih tecvîz etmişlerdir, amma meyyite değmemek gerektir.
Elcevap: Cesed–i meyyite değmemek evlâdır.
Elcevap: Koymakta ziyan yoktur, fâide mütevakkı'dır. (A. 34 b)

863. *Mes'ele:* Bir du'â "kefen du'âsı" deyu kefenine dikip, bile kosalar şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Câizdir, Kelâmullah'tan nesne komak gerektir. (A. 34 b)

864. *Mes'ele:* Zeyd, fevt olan oğlunun mezarını mermer ile binâ etmek istedikte, Amr "binâ etme" der iken, Zeyd eslemeyip binâ edicek âsim olur mu?
Elcevap: Fahr için etti ise olur ve illâ olmaz. (A. 34 b)

865. *Mes'ele:* Zeyd–i misâfir bir mevzi'de fevt olup defn olunduktan sonra, veresesi varıp üzerine türbe yapmak istediklerinde, ta'yîn için açıp meyyiti görmek câiz olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 34 a)

866. *Mes'ele:* Bir makberelikte kendisi için bir makbere kazıp, duvar edip, sonra âhar yere gidip geldikte, Amr oğlu Bekr'i, Zeyd yaptırdığı makbereye defn ettirmiş olsa, Zeyd ol makbereden Bekr'i ihrâc etmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Mülkü ise olur. (A. 34 a)

867. *Mes'ele:* "Meyyitin başı ve ayağı ucuna konan taş rûz–i mahşerde keffe–i mîzâna konulur büyük konmanın ziyâde fazîleti vardır" deyu merhum Kemalpaşa–zâde hazretinden menkuldür, aslı var mıdır?
Elcevap: Yoktur. (A. 34 b)

868. *Mes'ele:* "El–iyâzübillâh, müslümandan îmansız gideni kâfir mekàbirine ve kefereden îmana gelip îmanla gideni müslüman mekàbirine nakl eder kudret develeri vardır" derler vâki' midir?
Elcevap: Rivâyet olunur, meşâhir–i kütüb–i ehâdiste yoktur. (A. 35 b)

869. *Mes'ele:* Mekàbir–i müslimîn üzere işlenen san'atten alınan kesb helâl olur mu?
Elcevap: Ol fi'l harâm–ı mahzdır. (A. 34 b)

870. *Mes'ele:* Zeyd bir mevzi'de defn olunan mevtâ remîm olduktan sonra, mevzi'–i mezbûru sâhib–i arz ma'rifetiyle bahçe eylese, bahçenin etrafında harâc–ı arz alan Amr, Zeyd'in bahçesinden dahi almağa kàdir olur mu?
Elcevap: Mevtâ ehl–i İslâm ise bahçe tahrîb olunur, makbere üzere ibkà olunur. (A. 33 a)

871. *Mes'ele:* Bir şehrin makbereliği üstünde, ba'zı kimselerin sığırları ve atları çiğneyip gezse, hâkim nice def'â men' edip men'le mennû' olmasalar şer'an mezbûrlara ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr ile men' olunmak lâzımdır, ta'zîr–i şedîd ve habs ile zecr lâzımdır. (A. 33 b)

IV. EVLİYA

872. *Mes'ele:* Zeyd, yerinden kalktıkta, yâ bir belâya giriftar oldukta, evliya ismin çağırsa şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Nesne lâzım gelmez. (A. 255 b)

873. *Mes'ele:* Zeyd, evliyaullahtan veya şühedâdan bir kimsenin mezarına anlardan istimdâd için bir marîz iletip, anların ruhları için koyun kurban eyleyip, fukarâya tasadduk eylese şer'an Zeyd'e nesne lâzım olur mu?

Elcevap: Kurbanı Hak te'âlâ ta'zîmi üzerine eyleyip, sevâbını anların ruhlarına ihdâ edip, istimdâd ederse nesne lâzım gelmez. (B. 268 b)

874. *Mes'ele:* Karaca Ahmed tekkesine hasta ve kurban ileten kimseler, "hasta anda varmakla şifâ gelir" deyu i'tikàd eyleseler, şer'an o kimselere ne lâzım olur?

Elcevap: Şifâyı Hak te'âlâ hazreti cenâbından bilip, Karaca Ahmed'i bir abd–i sâlih i'tikàd ederse nesne yoktur. (B. 271 b)

ÇEŞİTLİ MES'ELELER

I. İMÂNÎ MES'ELELER

875. *Mes'ele:* Dîn–i İslâm ve millet nedir beyan buyurula.
Elcevap: Hak te'âlânın vahdâniyyetine ve Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) in nübüvvetine ve şerîat–i şerîfenin hakîkatine i'tikâd etmek avâma kifâyet eder. Mefhumlarına ve tefâsîl–i ahkâmına vukûf–i tafsîlî lâzım değildir. (B. 309 b)

876. *Mes'ele:* Hak celle ve 'alâ hazretleri, mekândan münezzeh olucak, göklerde deyu i'tikàd etmek mi gerektir ve nice i'tikàd etmek gerektir?
Elcevap: "Cemî' emkineden münezzeh olup, gökler yerler hükmünde ve ilminde ve kudretinde" deyu i'tikàd etmek lâzımdır. Du'âda eli yukarı kaldırmak, cihet–i fevk du'âya kıble kılındığı içindir. (B. 320 b)

877. *Mes'ele:* "Mü'mine olan hayır ile şer Allah'tandır" deyu i'tikàd etmek mi gerektir, yoksa "hayır Allah'tan şer abdin nefsindendir" deyu i'tikàd etmek mi gerektir?
Elcevap: Hayır dahi şer dahi, Hak te'âlâ hazretinin halkı ve îcâdı ile olur. Amma, hayır Hak teâlâ hazretinin lütfu ile olur, şer abdin sû–i hâlinden olur. (B. 314 b)

878. *Mes'ele:* Zeyd'in malı ve ameli, kesb ü sa'y eylediğin, ziyâde sa'y etmek ile ind–allah mukadder olandan ziyâde olur mu?

Elcevap: Kesb ü sa'y etmek ile mukadder olandan ziyâde olmak muhaldir. Amma kesb ü sa'y etmediği takdirce hâsıl olacağı mikdardan ziyâde olur. (B. 314 b)

879. *Mes'ele:* Zeyd–i kâdî meclisinde, "Allahu te'âlâ sağ olsun" dese, ne lâzım olur?

Elcevap: Eğer bir karîbinin, veyahud bir istinad ve i'timâd ettiği kimsenin fevti esnâsında, Hak subhânehu ve te'âlâ hazreti ile iktifâ edip, sâir mevcûdâttan istiğnâ göstermek tarîkiyle söylediyse olmaz. Ba'zı mütevekkilînden وَحَسْبِي حَيَاتُ اللَّهُ مِنْ كُلِّ مَيِّتٍ وَحَسْبِي بَقَاءُ اللَّهِ مِنْ كُلِّ هَالِكٍ[22] beyti kütüb–i mu'teberde min gayri tekebbür makùldür. Eğer istihzâ ve istihfâf tarîki ile, yahud Hak subhânehu ve te'âlâ hazreti dahi fevt ve fenâya kàbil olmağı îhâm etmek vechi ile latîfe söyledi ise, küfürdür. Tecdîd–i îman, tecdîd–i berât lâzım olur. (B. 320 a)

880. *Mes'ele:* İftira gibi gıybet gibi hukùk–i ibâd kabîlinden olan nesneler, istiğfâr ile tevbe ile mağfûr olmak mercû olur mu?

Elcevap: Hukûk–i ibâd istihlâlsiz olmaz. (B. 23 b)

II. HAYATTAN MES'ELELER

881. *Mes'ele:* صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ[23] hadîsi sahîh olup anın ile amel câiz olur mu?

Elcevap: Câizdir. "Emîrinize ittiba' edin, fâcirdir diye hulf edip, isâre–i fitne etmen" demektir. (A. 14 a)

882. *Mes'ele:* Hasbî Kur'ân ta'lîm eden, etfâl–i müslimîni istihdâm şer'an helâl olur mu?

---

22 Arapça ibâre, mânâsı: "Bütün ölülere karşı Allah'ın varlığı bana yeter. Bütün ölümlülere karşı, Hakk'ın bekâsı bana yeter."

23 Hadîs–i şerîf, meâli: "Her muttakî ve fâcirin arkasında namaz kılınız."

Elcevap: Ağır hizmet olmayıcak haram olmaz. (B. 270 a)

883. *Mes'ele:* Zeyd–i cüzhân, tilâvet–i Kur'ân–ı azîmi mücerred ücret için etse, aldığı akça şer'an helâl olur mu?
Cevap: Olmaz, sahibine istirdâd lâzımdır. (B. 234 a)

884. *Ne buyurulur:* Meclis–i va'za mâni' mefsededen ârî olduğu takdirce, Zeyd akd–i meclis edip, leylen ve nehâren cemâ'at–i mü'minîne hasbeten lillâhi te'âlâ va'z etmesi makbûl ve hasen midir?
Elcevap: Değildir, her vakit etmek olmaz. İstimâ' edenlere melâl ve seâmet gelicek vaz'dan ictinâb lâzımdır. (B. 332 b)

885. *Mes'ele:* Zeyd Amr ile olan da'vâsına, özr–i şer'îsi yok iken "ben zîşânım" deyu vekîl nasb eylemeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Olur, ma'zûre dahi değil ise. (B. 197 b)

886. *Mes'ele:* Zeyd mutallâkası Hind'le bir evde sâkin olmak şer'an câiz olur mu?
Elcevap: Birbirin görmeyip, fitne tevakku' olunmayıcak olur. Bir evde müteaddid beytler olur. (B. 39 b)

887. *Mes'ele:* Zeyd'in kazı ve tavuğu çok olup, cârı Amr'ın bağına ve bahçesine girip zarar eylese, Amr Zeyd'e zararını def' ettirmeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Kàdirdir, eğer zabt eylemezse, Amr bağına ve bahçesine kazı ve tavuğu helâk eder nesne saçmak câizdir. (B. 284 a)

888. *Mes'ele:* Yirmi dört mahalleli bir şehirde tâ'ûn olup, şehirlisi ve imam müezzini olanlar kaçıp, her mahallede birer ikişer fakir kalıp, öldükleri zamanda hakların yerine getirmeğe kimse bulunmayıp, zikr olunan mahallelerin imamlarına ve müezzinlerine şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr ve azil lâzımdır. (B. 271 b)

889. *Mes'ele:* "Filân fi'li işlersem hazret–i Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem)in şefâ'atinden mahrûm olayım" dese, Zeyd fi'l–i mezbûru işlediği takdirce Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Mahrumluk lâzım olur. (B. 87 a)

890. *Mes'ele:* "Dört mezheb üzerine cümle verilen fetvâları bid'attir, Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) zamanında yok idi" diyene şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd olunduktan sonra, aklı var ise şüphesi hallolmak lâzımdır. (B. 181 a)

891. *Su'al:* Zeyd "Ravza–i Resûl'den vasiyetnâme zuhûr eyledi" deyu bir mektup ibrâz edip, halkı altı gün oruç tutturup, yedinci gün bayram namazı gibi namaz kıldırsa, Zeyd'e ne lâzım gelir?
Cevap: Kezzâb ve mübtedi'dir. Hükkâm–ı şer'–i şerîf zecr–i beliğ etmek lâzımdır. (B. 29 a)

III. BULUNAN MAL

892. *Su'al:* Deniz kenarında arayıcılık eden müslümanlar kesbleri helâl olur mu?
Cevap: Buldukları nesne sâhibi için gerektir. Mecâmi'–i nâsda ta'rîf edip, sâhibi zâhir olursa verip, olmazsa, sâhibi talebden ferâgat ettiğine i'tikâd geldikten sonra, bulan kimse ganî ise fukarâya tasadduk eylemek gerektir. Kendine aslâ helâl olmak yoktur. Eğer fakir ise emr–i kâdî ile nefsine dahi sarf eylemek câizdir. (B. 110 a)

893. *Mes'ele:* Zeyd yabanda bulduğu nesneyi sâhibine îsâl için almak mı efdaldir, almamak mı?
Elcevap: Âmme–i ulemâ katlarında almak efdaldir. (A. 99 a)

Bu sûrette: Zeyd bulduğu nesneyi sâhibine îsâl için aldığına şâhidler tutmayıcak, zikr olunan nesneyi gasb etmiş olur mu?
Elcevap: İmâm–ı A'zam katında olur. (A. 99 a)

894. *Mes'ele:* Zeyd yabanda bulduğu nesne, serî'–ül–fesâd olup bir günde fâsid olur olsa ekli helâl olur mu?
Elcevap: Eğer üzüm tanesi gibi şey'–i kalîl olup, Zeyd fakîr ise yâ ganî ise ol sâ'at ekl etmek câizdir. Eğer kesîr ise emr–i hâkimle bey' edip, akçasın hıfz etmek gerektir. (A. 99 b)

IV. DİLENCİLER

895. *Su'al:* Câmi'lerde ve mescidlerde cerrâra akça veren kimselere şer'an ne lâzım olur?
Cevap: Cerrârlar ta'zîr ile men' olunmak lâzımdır, akça verenler âsim olur. (B. 17 b)

896. *Mes'ele:* Zeyd–i vâiz "mescidde bir akça sadaka veren kimse, kırk akça dahi sadaka etmek gerektir, tâ günâhtan halâs ola" dese âsim olur mu?
Elcevap: Dediği gibi mesâil vardır. Amma niyeti anları tasadduktan men' ise âsim olur. Sâillere akça vermekle, mescid–i şerîfin hurmetin hetk etmekle günâha girmekten men' eylese müsâb olur. Eden kapıda eylesin. (B. 270 b)

897. *Mes'ele:* Zeyd–i sâil, Amr'a gelip "Allah aşkına Resûlullah aşkına, Allah'ı seversen ve Resûl'ü seversen, bana bir akça ver" dese, Amr sâkin olsa yâhud "Allah vere" dese, nesne vermese âsim olur mu?
Elcevap: Sevmek vermeyi mûcib değildir. Şartiyyenin mukaddemi ile tâlîsi mâbeyninde, mülâzeme–i hakîkiye ve âdiye olmadığına binâen vermemiş, –hâşâ– sevmemekdiği için vermemiş olucak hatâ yoktur. (B. 88 a)

İLİM

I. İLİM VE ÂLİM

898. *Mes'ele:* Bir müslime, kesb–i helâl ile mal eylemek sünnet midir, yoksa müstehab mıdır?
Elcevap: Taleb–i ilm farz olduğu gibi farzdır. (B. 314 b)

899. *Mes'ele:* Bir mescidde imam olmakla, dülgerlik işlemek, kangısı efdaldir?
Elcevap: Aslâ salât terk etmeden san'at işlemek makbul ameldir. (A. 26 a)

900. *Mes'ele:* Zeyd–i ganînin oğlu Amr–i bâlig, tahsîl–i ilmde olmağla kâr–i kesble kàdir olmayıp, fakir olduğu takdirce, nafakası babasına lâzım olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 59 b)

901. *Mes'ele:* Ehl–i ilm olan Zeyd, Amr'ın kızı Hind–i müslime namzed olup, bir mikdar mehr–i mu'accel dahi gönderse, kabl–en–nikâh Amr Hind'i rızâsıyla Zeyd'e vermeyip akçalı olan Bekr'e vermeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Müslime lâyık değildir ki, ehl–i ilmden gayri kimseyi tercîh ede. (A. 45 b)
Bu sûrette: Amr, Zeyd'i "fakirdir" deyu Bekr'i tercih edicek, şer'an Amr'a ne lâzım olur?

Elcevap: Zeyd'in ilmi gayrinin dünyâsından hayırlıdır, ilmi tercih etmek lâzımdır. (A. 45 b)

902. *Mes'ele:* "Fıkıh okumak nesne değildir, nesne bildirmez. Ma'kûlât lâzımdır" deyu, fıkhı tahfîf edene şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: İlmi tahfîf ise küfürdür. "Ma'kûlât okumayınca meleke–i ilmiyye hâsıl olmaz" demek ise öyledir, nesne lâzım olmaz. (B. 25 a)

903. *Mes'ele:* Zeyd–i imam, dânişmend olan Amr'a "hep okuduğunuz mühmelâttır" dedikten sonra "felsefiyyât okursuz" dese ne lâzım olur?
Elcevap: Küfür lâzım olmaz. (A. 24 b)

904. *Mes'ele:* Zeyd–i câhil, ehl–i ilmden Amr'a "behey mel'un, behey kezzâb" dese şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Re'y–i hâkim ile ta'zîr olunur. (B. 91 a)

905. *Mes'ele:* Amr'ın her zamanda âdeti, ulemâ–i dîni ve erbâb–i şerî'ati kadh edip, "kâdîlerin yedikleri ve içtikleri haramdır ve müderrislerin dahi şüpheden hâlî değildir. Bunların ettiklerin câhil etmez. Her ne fesâd olursa dânişmend tâifesinden zuhûr eder ve cehele haramdan artuk ictinâb ederler" deyip ve ulemânın uyûbunu tecessüs edip, ale–d–devâm bunlara buğz ü adâvet üzere, mecâliste mezemmetlerin etmeden hâlî olmayıp halka nefret verse ana ne lâzım olur?
Elcevap: Eğer ulemâ–i dîne ilimleri için buğz ü adâveti olup söylediği [....] andan nâşi ise küfür lâzımdır. Eğer isnâd ettiği umûra te'âtî için buğz ederse nesne lâzım olmaz, içlerinde bî–günâh olanlara iftirâ etmeyicek. (A. 87 a)

906. *Mes'ele:* Zeyd–i şâir, ulemâ ve sulehâdan ba'zı kimseleri elfâz–i kabîha ile hicv etmek âdet edinse, şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Ta'zîr–i şedîdden sonra zindana ilkà olunup, tevbe ve salâhı zâhir olmayınca ihrâc olmamak lâzımdır. Hazret–i Ömer ibn–il–Hattâb (radiyallâhu te'âlâ anh), Hatî'e, meşâhir–i şu'arâ–i İslâmiyyeden iken şi'rinde ba'zı kimselere ta'arruz etmeğin, ta'zîr ve habsedip, hapisten tevbesi zâhir olmayınca ıtlâk etmemiştir. (B. 316 a)

907. *Mes'ele:* "Manav tâifesi Mâni'den müştaktır mubâhîlerdir" deyu eşkıyâ hicv ettiklerinde, ehl–i ilmden ba'zı kimseler istihsân eyleseler, mezbûrlara ne lâzım olur?
Elcevap: Ne ehl–i ilm olanlar ol asıl bâtılı istihsân ederler, ne istihsân edenler ehl–i ilmden olurlar. Sâir tâvâif–i İslâmiyye gibi anlar da eyili yaramazlı bir tâifedir. (A. 243 b)

II. TIB

908. *Mes'ele:* Zeyd–i mu'allim vasiyyet edip, öldükten sonra gövdesin deryâda bıraktırıp müslümanlar müntefi' olsunlar deyu mumya etmek câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 33 b)

909. *Mes'ele:* Adam etinden olan mumyanın bey'i câiz olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 200 a)

910. *Mes'ele:* Zeyd'in çıbanı olup dâimâ cerâhati akmasa, yuyup pâk edip içine fitil sokup... (A. 9 a)

911. *Mes'ele:* Zeyd–i imamın ekser zamanda gözünün yaşı aksa, şer'an imâmete halel verir mi?
Elcevap: Garb derler bir maraz vardır, eğer ol ise aslâ imâmeti sahîh değildir. (B. 20 a)

912. *Mes'ele:* Tâ'ûn emrâz–i cismâniyeden bir maraz mıdır, yoksa mekr–i cin ile olur nesne midir?

Elcevap: Mizâc, i'tidâlden keyfiyet–i hâssa üzerine münharif oldukta, bi–emrillâhi te'âlâ, cin dahl etmek müsteb'ad değildir. (A. 197 b)

913. *Mes'ele:* Tâ'ûndan kaçmağa şer'an mesağ var mıdır?
Elcevap: Hak te'âlâ hazretinin kahrından lütfuna ilticâ etmek niyeti ve i'tikàdı ile câizdir. (B. 271 b)

914. *Mes'ele:* Zeyd, Amr'ın kafasına asâ ile vurup mecrûh ettiği hînde, bir ayağı ma'lûl olup, Zeyd ancak başına darb etmiş olup, ayağına darb etmediği mukarrer olucak, Amr "benim ayağım senin darbından oldu" demeğe kàdir olur mu?
Elcevap: Darb akabince öyle olduysa olur, a'sâb baştan biter. (B. 301 a)

915. *Mes'ele:* Hind–i müteveffanın karnında canlı oğlan olsa, sol böğründen yarıp çıkarmak lâzım olur mu?
Elcevap: Olur. (B. 21 b)

III. İMLÂ

916. *Süile:* Zeyd–i ehl–i ilm, Amr ile nizâ' edip "vat'ın imlâsı yâ ile kitâbet olunur, eğer böyle değil ise fukarâya bin akça nezrim olsun" dedikte, Amr "hemze tarafından vâki' olup, mâkabli sâkin olucak hiçbir şey sûretinde kitâbet olunmaz, ancak hemze kitâbet olunur" dese ol dahi nezr eylese kangısının kavli sahihtir?
Ücibe: Asl–i kânûn–i hat Amr dediğidir. Ama hemzeye merkez yazılıp, mehmûz ile muzâaf farkı emrinde ihtimâm olunmuştur. Âmme–i kütüb bunun üzerine tahrîr olunmuştur. (B. 7 a)

917. *Mes'ele:* Zeyd "ایلدی عزم بقاء ام خان"[24] deyu tarih deyicek, Amr "بقاء ام خان[25] yâ ile بقای ام خان[26] bu yazılmak gerektir" deyu nizâ' edip, dese ki "avretin üç talâk boş olsun mu?" dese "elbette yâ ile yazılır." Zeyd'in avreti boş olur mu?

Elcevap: Asl–i kànûn–i hat muktezâ yâ ile yazılmaktır. Amma zamâne kâtipleri hemze ile iktifa ede gelmişlerdir. Anlar âdetlerince câiz değil dedi ise boş olmaz. (B. 316 a)

918. *Mes'ele:* Zeyd "آیاغم آدم ادماز"[27] yazmalı olup, vech–i mezbûr üzerine dalla yazdıkta, Amr "tâ ile آدم آتماز[28] yazmak gerek idi, tâ ile esahtır" deyip, Zeyd "belki dalla esahtır" deyip, Amr "eğer öyle esah değil ise kulum âzâd olsun" dese, mezkûr kula 'ıtk vâki' olur mu?

Elcevap: Dalla yazmak esahtır. Türkî ibârâtta isti'mâledir. Eğerçi dal bir mikdar şedîd isti'mâl olunur, amma tâdan dala akrebdir. (B. 81 a)

IV. ESER VE MÜELLİFLER

919. *Mes'ele:* Zeyd–i müverrih, Kur'ân–i azîmi iktibâs edip bir hususta tarih dese Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: Nazm–ı kerîme tağyîr olmayıcak tecvîz etmişlerdir. (B. 316 a)

920. *Mes'ele:* Türkî tefsîr eden Zeyd–i müfessir, Fâtiha sûresinde وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ[29] ma'nâsın "dahi senden inâyet dileriz" deyu tefsîr eylese galat etmiş olur mu?

---

24 Türkçe ibâre: "Eyledi azm–i bekà Ümmihan."

25 Türkçe ibâre: "Bekà Ümmihan."

26 Türkçe ibâre: "Bekà–yı Ümmihan."

27 Türkçe ibâre: "Ayağım adım admaz."

28 Türkçe ibâre: "Adım atmaz."

29 Fâtiha sûresinin 5. âyeti, meâli: "Ve yalnız senden yardım dileriz."

Elcevap: Olur, "i'ânet" demek gerektir. (B. 320 b)

921. *Mes'ele:* Zeyd esnâ–i kelâmda "tavşan ve sırtlan bir yıl erkek ve bir yıl dişi olurlarmış, Kemâleddin Demîrî Hayât–i Hayevân'da böyle zikr eder ve tavşan emrinde Sâhib–ül–Kâmil'den ba'zı kelâm nakl edip kelâmını te'yîd eder ve sırtlan emrinde Rebî–ül–Ebrâr'da Kazvînî Acâib–ül–Mahlûkât'ta ve İbn–üs–Salâh Aristo'dan böyle nakl eder, deyu kelâmını te'yîd eder" dedikte, Amr "ne ihtimaldir bu dünyada ola, bu söz gerçek ola. Bir canavar bir yıl erkek olup, bir yıl dişi olmak mümkün değildir. Baştan Kemâleddin dedikleri ne kişidir, anın sözüne i'tibar. Hayât–i Hayevân'da yazdığı hep yalandır, inanmazım dedikten sonra "eğer Kemâleddin'in bu sözü mu'teber ise ve bu sözler yalan ise, avratım üç talâk boş olsun" dese şer'an Amr'a ne lâzım olur?

Elcevap: Avratı boş olmaz. Amma "hep yalandır" dememek lâzım olur. Ol kitapta ahbâr–ı sâdıka vardır. (B. 88 b)

922. *Mes'ele:* Ebû Zeyd Debûsî hazretlerinin kitablarında zikr ettiği mesâil ile amel sahîh midir?

Elcevap: Sahîhdir. (B. 25 a)

923. *Mes'ele:* "Fetâvâ–i Bezzâziye" ve "Câmi'–ül–Füsûlîn" ve "Dürer" "Gurer" sahiplerinin sözlerine i'timad olunur mu ve anların kavillerine nisbet edip amel eylemek câiz olur mu?

Elcevap: Sâir kütübde hilâfına mes'ele olmayıcak olur. (B. 25 a)

924. *Mes'ele:* "Muhît" ve "Bezzâziye" ve "Câmi'–ül–Füsûlîn" sahipleri tabakası ednâdır, deyu yemin eden kimseye hins lâzım olur mu?

Elcevap: Sâhib–i Muhît'ten muradı Radiyüddîn Serahsî ise olur. (B. 25 a)

925. *Mes'ele:* "Mecma'–ul–Bahreyn'e Firişte–oğlu Şerhi" mu'teberâttan mıdır?

Elcevap: Eyüdür. (B. 25 a)

KIYAFET

I. SAÇ VE SAKAL

926. *Mes'ele:* Kâkül komak şer'î midir?
Elcevap: Kendi bilir, sulehâ vaz'ı değildir. (B. 269 b)

927. *Mes'ele:* Erenler sakalını kına ile boyamak sünnet midir?
Elcevap: Câizdir. (B. 269 a)

928. *Mes'ele:* Kına ve mazı ile sakalın boyayan Zeyd'e şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Kendi bilir. (B. 269 a)

929. *Mes'ele:* Ak sakalın kara boyayla boyayan Zeyd'e ne lâzım olur, âsim olur mu?
Elcevap: Olur, kerâhet vardır. (B. 269 a)

930. *Mes'ele:* Lihyenin kabzadan ziyâdesin kesmek sünnet midir?
Elcevap: İbni Ömer (radiyallahu anh) öyle ederlerdi, Resûlullah (sallâllâhu te'âlâ aleyhi ve sellem) hazretlerinden dahi öyle nakl ederler. Amma dahi ziyâde olmakta nesne yoktur, katı çok üzre olmayıcak. (B. 269 a)

931. *Mes'ele:* Zeyd sakalın boyundan tarafını tıraş eylemek ile âsim olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 269 a)

932. *Mes'ele:* Sakalın tıraş edenlerin, boyayanların ve kırkanların şehâdetleri makbûl olur mu?

Elcevap: Sâlih ve âdil olucak olur. (B. 186 a)

933. *Mes'ele:* Zeyd "sakalını tıraş edip ve kırkan kimsenin üstadı İblis ve Ebû Cehil'dir" dese Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Ebû Cehil idüğü ma'lûm değildir. Evvelki haktır her fi'l–i nâmeşrû'u ol öğretir. (B. 269 a)

934. *Mes'ele:* Zeyd–i berberin, sakal tıraş ettiği ve kırdığı için aldığı akça helâl olur mu?
Elcevap: Kavl ü şart edip almayıcak, hurmetine hükm olunmaz. (B. 269 a)

II. GİYİM KUŞAM

935. *Mes'ele:* Ricâl tâifesi sâfî harîr libâs giymek helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 272 b)

936. *Mes'ele:* Sâfî ibrişim kuşak, ya altın ya gümüş tel atılmış kuşak ricâle helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 272 b)

937. *Mes'ele:* Erkek, bâliğ olmadık oğlancıklara, sâfî ipek giydiren kimseler günahkâr olur mu?
Elcevap: Olurlar. (B. 272 b)

938. *Mes'ele:* Harîrden yorgan örtünmek ve döşek döşenmek ricâle şer'an helâl mıdır?
Elcevap: Döşenmek yasdınmak, İmâm–ı A'zam katında câizdir ve cemî' kütübde mestûrdur. Döşenmek câiz idüğü ba'zı kütübde mezkûrdur. (B. 272 b)

939. *Mes'ele:* Zeyd, makramasın yanına takıp salındırsa, Zeyd'e nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Edeb üzerine hareket edip, ol asıl evzâ'–i mekrûhdan ictinâb etmek lâzımdır. (B. 273 a)

940. *Mes'ele:* Zeyd "yanına şah–destur takınan kendi kâfir avreti boştur" dese şer'an ne lâzım olur?

Elcevap: "Şah–destur" nedir, beyan olunmak gerektir ki cevap yazıla. (B. 273 a)

Cevap: Şah–destur dedikleri, yol yol yol nakış işlenmiş veyahud dokunmuş revâkibî bir destmâldir. Kuşağa sokulup hâcet oldukta kullanırlar. Tahmasb'ın mu'tâdı bunu kullanmak olmağın adı şah–destur komuşlardır. Vâkı'â takınmakta hatâ var mıdır?

Cevap: Eğer anı takınanlar ol âcize taklîd edip, kendiler dahi anın mezhebi üzerine iseler, vâkı'â kâfirlerdir, avretleri boştur. Amma mücerred anı takındıkları için değil, belki anın mezhebi üzerine oldukları için ise kâfirlerdir. Eğer taklîd etmeyip hemen şöyle kullanırlarsa, aslâ sâir destmâlden farkı yoktur. Eğer Zeyd'in sözü evvelki takrir üzerine ise sahîhtir. Amma küfür, takınmakta değil idüğün beyan etmek lâzımdır. (B. 273 a)

941. *Mes'ele:* Sipâhîlerin kılıçlarının kınına gümüş kaplamak ve gümüş uyan ve sînebend ve gümüş kaplama eyer ve eyer üstüne harîrden yasdık indirmek, bu makûle kılıç kuşanırken ve mezkûr eyerin üstüne binerken "bismillâh" demek şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Kılıç gümüşlü olmakta be'is yoktur. Kalanı mekrûhtur. Harîr üzerine yatmakta ve oturmakta nesne yoktur, câizdir. Besmele meşrû'dur mekrûh olanlarda istifsâr evlâdır. (B. 273 b)

942. *Mes'ele:* Üsküflerde olan altın ne ayarda ve ne mikdarda olur ve silâh ve evânîye kaplı altın ve gümüş ne ayarda ve ne i'tibâr üzre karar bulur ve murassa'âtın ta'ayyünât ve tafsilât olur mu, gazâ ve cihâd için der–mahzen olan cebehâne ve sâir silâh ve yerâk için zekâta ittifak var mıdır, müzehheb muras-

sa' kılıçlar ve zırhlar ve tuğlar ve kalkanlar ve kolçaklar ve eyerler ve uyanlar ne vechile tahkîk ve tefrîk olunur, serâser ve bun çatma libaslar ve yasdıklar ve minderler ve sırmalı destimâlden ve makrama ve destar–puşlar ve pîrehenler ve kuşaklar ve bilcümle evânî ve esbâbı mahlût olan altın ve gümüş ve sâir esvâb ne vechile hesâb olunur ve sinîn–i maziyesinin esbâb ve âlâtı sâ'âtı ve evkâtı ile tedârik olunmayıcak sonradan ne vechile müyesserdir ve tahvîl geçmiş sene–i mâziyenin haslarında satılmayıp bâkî kalan mahsûlâtı ve hubûbâtı satmazdan evvel anbarlarda ve zimemde durduğu evkâtın zekâtı var mıdır ve ne vechiledir havli geçmiş malın zekât ihraç olunmadan evvelâ maldan zekât mahsûb olur mu ve bilcümle zekât vâcib olan emlâk ve esbâbı tatvîl ve itnâb üzere tahrîr ve tezkîr olunmak bâbında sa'y–i müstetâbları diriğ buyurulmaya.

Elcevap: Üsküflerde aded–i miskâline işâret olunmak mu'tâddır. İşâret olunmayanlarda silâhın cemî' envâ'ında ve evânî–i gayr–i hâlisede ve murassa'âtta ve sırma ile işlenen işlerde olan altın ve gümüş, erbâb–ı vukûf tahminleriyle takdîr olunur ve serâser kısmının bahasına i'tibâr yoktur, ol dahi eshâb–ı hibre tahmîni ile ta'yîn olunur. Huliyy–i nisâda İmam Şâfiî re'yinde zekât vâcib değildir. Ricâle isti'mâli mubâh olan silâhta dahi vâcib değildir. İsti'mâli mubâh olmayanda bir kavlinde vâcib değildir, bir kavlinde vâcibdir. Sinîn–i mâziyede zekâtı vâcib olan malın mikdârında ve evkâtında te'emmül olunup gâlip zan ile amel olunur. Ve haslarda olan hubûbun asla zekâtı yoktur. Anbarda ne mikdar dursa dursun satılıp akça olmayınca zekât verilmez. Zimemde olan mal kabz olundukta zekât verilmek şer'an câiz ve vâcibtir. (B. 25 a)

943. *Mes'ele:* Zeyd yanında olan bıçağının sapında, fil dişinden bir dirhem mikdârından, yâ balık dişinden bir dirhem nesne olsa, kerâhet–i salât olur mu?
Elcevap: Olmaz, götürmek câizdir müfsid–i salât değildir. (A. 7 b)

944. *Mes'ele:* Yaldızlı tasın isti'mâli câiz olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 199 a)

945. *Mes'ele:* Huf üzerine meshin müddeti... (A. 8 a)

946. *Mes'ele:* Topuktan aşağısı dikili yukarısı iplikli ilinip giydikleri topuk meshine mesh... (A. 8 b)

947. *Mes'ele:* Başmak mikdârı mesh kaplanmış çuha çakşır üzerine mesh... (A. 8 a)

948. *Mes'ele:* Zeyd çuha çakşır üzerinden topuktan bir parmak aşağı münfasıl postal mesh üzerine... (A. 8 a)

949. *Mes'ele:* Zeyd dize gelince abâdan yahud bezden iç edik içine topuklu çakşır giyip... (A. 8 a)

950. *Mes'ele:* Zeyd'in iç edik içine başlı çuha giyse yâhud abâ kalçın giyse, yâhud ayağına bez sarılsa.... (A. 9 a)

YİYECEKLER VE AV

I. YİYECEKLER

951. *Mes'ele:* Ba'd–ez–zebh at etin ekl eylemek câiz olur mu?
Elcevap: İmâm–ı A'zam katında mekrûhtur, kat'–ı madde–i cihâda müeddî olduğu için. İmâmeyn katlarında kerâhet yoktur. (B. 267 b)

952. *Mes'ele:* İstakoz ve kerevit ve midye ve istiridyenin ekli helâl olur mu?
Elcevap: Kerâhet–i tahrîmî ile mekrûhtur. (B. 281 a)

953. *Mes'ele:* Turşu balığının ekli helâl olur mu?
Elcevap: Helâl olur, haramla turş olmayıcak. (B. 280 b)

954. *Mes'ele:* Tuz ile ve sirke ile perverde olan hadravât çiğ iken ekl olunsa helâl olur mu?
Elcevap: Olur mu'tâddır. (B. 274 a)

955. *Mes'ele:* Pırasa demekle ma'rûf nesneyi yemek helâl olur mu?
Elcevap: Olur, mescide varmayıcak. (B. 274 a)

956. *Mes'ele:* "İsırgan dikeni" demekle ma'rûf otu, tâze iken pişirip yemek câiz olur mu?
Elcevap: Olur mu'tâddır. (B. 274 a)

957. *Mes'ele:* Pekmezin şırasına toprak katıp kaynatsalar şer'an helâl olur mu?
Elcevap: Şer'îdir, hem öyle olmayınca pekmez olmaz. Sorulacak nesne değildir. Merhum Kemâlpaşa–zâde'ye isnâd

olunan söz bir galata mebnîdir galattır. Sûret–i fetvâyı yazan cehele "şıraya" diyecek yerde "şaraba toprak katılıp" deyu yazmış. Merhum anı "şaraba" demek sanıp "haramdır" deyu cevap yazmıştır. (B. 280 a)

958. *Mes'ele:* Zeyd "eğer şurb–i hamr edersem zevcem Hind üç talâk boş olsun" dedikten sonra, "arab şerbeti" dedikleri nesneyi içse talâk–ı selâse vâki' olur mu?
Elcevap: Müskir ise olur. (B. 277 b)

959. *Mes'ele:* Ba'zı kimseler akça çıkarıp, ta'am pişirip ekl eyleseler helâl olur mu?
Elcevap: Sonra helâllaşmak evlâdır. Yâhud cümle bir emîne teberru' edip, ol dahi cümle teberru' etmek münâsibdir. (A. 199 b)

II. AV

960. *Mes'ele:* Tüfek ile ve tuzak ile vurulan av helâl olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 213 b)

961. *Mes'ele:* Zeyd kelbini besmele ile sayda irsâl ettikte, kelb–i mezbûr ahz ü cerh edip öldürdükten sonra ba'zı ekl eylese, bâkî kalanı ekl helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz, saydı ekl eden kelp mu'allem olmaz. (B. 280 b)

962. *Mes'ele:* Zeyd, kelb–i mu'allemini, besmele ile me'kûl–ül–lâhm sayda salıp, yolda bir mikdar oyalanıp yâhud sinse ba'dehu varıp öldürse helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz, sinmek mu'tâdı değil ise, oyalanmak ile tesmiyenin hükmü sâkıt olur. (B. 280 b)

963. *Mes'ele:* Zeyd, parsı besmele ile salıp, pars şikâra yolda sinip ba'dehu alıp cerhle öldürse şer'an helâl olur mu?
Elcevap: Olur, sinip andan almak parsın şânıdır. (B. 280 b)

TARİHÎ VAK'A VE ŞAHSİYETLER

I. ŞEHZÂDE BÂYEZİD

964. *Mes'ele:* Bir sultan–ı âdilin ebnâsından biri, tâ'atten hurûc edip, ba'zı kılâ'a müstevlî olup, ehline mal salıp cebr ile alıp, asker cem' edip gayri tarîk ile ref'i mümkin olmayıp kıtâle mübâşeret eyleseler. Anların kıtâlleri ve sınıp cem'iyetleri dağılıncaya değin kıtâlleri şer'an helâl olur mu?

Elcevap: Helâldir, nass–ı Kur'ân–i azîm ile sâbit olmuştur. Hükm–i şer'îdir ve icmâ'–i sahabe–i kirâm dahi anın üzerinedir. Kıtâle kàdir olanlar kıtâlle, olmayanlar kelâm–ı hak ile ve du'â–i hayırla, ref'–i fitne ve fesâda sa'y etmek vâcibdir. Vallâhu te'âlâ a'lem ve ahkem. (A. 259 a – B. 319 a)

965. *Mes'ele:* Bir tâife sultân–ı âdil tâ'atinden hurûc edip, ba'zı kılâ'a müstevlî olup, asker cem' edip, ba'zı bilâd ehline mal salıp cebr ile alıp, kıtâle mübâşeret eyleseler. Anlara ihtiyâr ile mal verip mu'âvenet edenler ve kaville ve fi'ille mu'âvenet edenler veya "bunlara kılıç çekmek helâl değildir" diyenler anlar hükmünde olup, kıtâlleri ve malları şer'an helâl olur mu?

Elcevap: Malla ve kaville ve fi'l ile mu'âvenet edenler, cem'iyetlerinde olmayıcak darb–i şedîdden sonra ve tevbe–i

sahîhaları ve salâh–ı hâlleri zâhir oluncaya değin hapis lâzımdır. Amma "bunlara kılıç çekmek helâl değildir" diyenler Kur'ân–i azîmin nass–ı kat'îsine inkâr edip ve icmâ'–i sahabe–i izâma muhâlefet etmekle kâfir olup, katilleri helâl olur. (B. 319 a)

966. *Mes'ele:* Zeyd, Sultan Bâyezîd'e yazılıp, varıp birkaç gün yanınla durup, geri ihtiyârı ile koyup gidip, yerlerine geldikte, şehirlisi kâdî ile cem' olup, "senin şimden geru tevben makbûl değildir" deyu katl ettiklerinden, kâdî olan Amr namazın kıldırmasa ve müslüman makberesine dahi kodurmasa şer'an ne lâzım olur?
Elcevap: Bâgînin tevbe–i sahîhi makbûledir. Tevbe–i sahîh etti ise katli haramdır. Kàtiline diyet lâzımdır. (B. 319 a)

II. MANSÛR

967. *Mes'ele:* Zeyd–i imam "Mansûr bi–haseb–iş–şer' kâfir oldu ise, bi–haseb–il–hakîka mü'min–i kâmildir, 'ind–el–hakîka da'vâsı sâdıktır" dese i'tikâdı bunun üzerine olduğu takdirce şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Mansûr'a lâzım olan lâzımdır. (A. 265 a)
Bu sûrette: Zeyd–i imamın kılıverdiği salât i'âde olunmak lâzım olur mu?
Elcevap: Olur. (A. 265 a)

III. İBRÂHİM GÜLŞENÎ

968. *Mes'ele:* A'zam–ı ulemâ–i dîn ve a'lem–i fuzelâ–i râh–i yakîn, bu mes'ele tahkîkinde ne buyururlar ki: Zeyd dese ki

"Mısır'da, câmi'–i Müeyyediye kurbunda medfûn olan Şeyh İbrâhim Gülşenî ve ana mürîd olanlar ve i'tikàd edip muhabbet eyleyenler külliyen mülhidlerdir ve zındıklardır. Merhum Çivi–zâde fetvâsı bu hususta bize kâfidir. Anların imâmetleri câiz değildir ve anlara i'tikàd eylemek hatâdır ve ana mensub olanlar dâll ve mudill ve zebîhaları haramdır" dese, Amr bu mukàbelede dese ki "bu sözü mutlak söyleme, beyt:

سردل هر بنده خدا نمیداند خودراتو دراین میانه انباز مکن[30]

هَلْ شَقَقْتَ قَلْبَهُ[31] hadîs–i şerîfiyle amel evlâdır. Bu kavmin küllîsi sen dediğin gibi değildir. Zîrâ Şeyh İbrahim'i gördüm, mirâren nasîhatım dinledim. Ol aziz ehl–i sünnet i'tikàdı üzre idi. Ve âbid ve zâhid ve ehl–i takvâ ve hak yolunda âşık ve sâdık idi. Ve müslümanları hevâ–i nefse tâbi' olmadan nehy edip, şer'–i şerîf muktezâsı ile amel eyleyip, selef–i sâlihîn tarîki üzre halkı doğru yola irşâd eylemekte cidd ü himmetin sarf eder kimse idi. Hattâ Pâdişâh hazretleri (zâdellâhu ömrehu) cânibinden ol azîzi Mısır'dan İstanbul'a getirdiler, ahvâli kemâyenbagî tefahhus olunup cemî' etvârı şer'–i şerîfe muvâfık bulunmuştur. Çivi–zâde yalnız anın hakkında bed–gümân olmamıştır, Şeyh–i ekber Muhyiddin–i Arabî ve Şeyh Ömer İbn–ül Fârız ve Molla Hüdâvendigâr (kaddesallahu esrârahum) ve sâir meşâyihten çok kimselere sû–i zan etmiştir, anın re'yi bize delil olmasa olur, zirâ mutlak söyleyip, selb–i küllî eylemiştir. Bu tâifenin içinde hod zâhiri ve bâtını şer'–i şerîfe muvafık, sünnî ve dindar ve ehl–i sülûk perhizkâr nice âbid ve zâhid ve âlim ve nâsih mü'min

30 Farsça beyit, mânâsı: "Herkesin gönlündeki sırrı Allah bilir. Sen kendini araya ne sokuyorsun?"

31 Hadîs–i şerîf, meâli: "Kalbini yardın mı?"

ve müttakî kimseler vardır. Ve anlara i'tikàd edip muhabbet eden müslümanlar hadden bîrûn ve adedden efzûndur. Eğerçi ol azîze mensub geçinenlerin arasında mülâhide var ise, anlara ne i'tibâr, Şeyh İbrâhim kendi ârif ve kâmil ve vera' ve takvâya ve ilm–i ma'rifete mâil olmakla, mürîd olanlarda akîdesi pâk kimseler çok ve zâhirî şer'a muhâlif kavilleri ve fi'illeri olmayan halîfelerine ve muhiblerine ve mürîdlerine sû–i zan etmek lâyık değildir" dese bu hususta Amr'ın sözü ma'kûl ve makbûl müdür veyâhud Zeyd'in sözü hak olup Şeyh İbrâhim ve ana mensûb olanlar bil–külliyye tarîk–i sedâddan ve istikàmetten ma'zûl müdür, bu hususta re'y–i sâ'ibiniz ne vechiledir? Şâfî cevap buyurup, ind–allah me'cûr ve müsâb olasız.

Elcevap: Ehl–i sünnet ve cemâ'at i'tikàdı üzre olup, şer'–i şerîf muktezâsınca amel edip, selef–i sâlihîn tarîkına sâlik olan kâinen mâ kân makbûldür. Şeyh İbrâhimlidir demekle anlara dahl ve ta'arruz câiz değildir. (A. 267 a)

IV. BEDREDDİN SİMÂVÎ

969. *Mes'ele:* Şeyh Bedreddin Simâvî ki "Vâridât" sahibidir, "tekfîr etmeyip lâ'net etmeyen kâfirdir" diyen Zeyd'e ne lâzım olur?

Elcevap: "Anın müridlerinden olan kâfirlerdir" demek lâzımdır. Sâir kefere gibi adın anmayıp lâ'net etmeyip kendi hâlinde olan müslüman kâfir olmaz. (B. 317 a)

970. *Mes'ele:* Semâvetlü tâifesinden bir tâife, şurb–i hamr ettiklerinde biri birinin avretlerini icâzetleri ile tasarruf eyleseler, mezbûrlara ne lâzım olur?

Elcevap: Katil lâzımdır. (B. 317 a)

971. *Mes'ele:* Zeyd–i nâibin "ehl–i sünnet ve cemâ'atten olan, Şeyh Bedreddin dervişlerini kim ki evine kondurup konuk edinirse ta'zîr edip cerîme hükm edeyin" dese şer'an dürüst olur mu?

Elcevap: Bed–namlık ile meşhur olan Semâvenli tâifesinden ise, anlara buğz meşrû'dur. Amma konağı ta'zîr olunup cerîme alınmak meşrû' değildir. (B. 317 a)

V. KARAMANLI ŞEYH

972. *Mes'ele:* Mahrûsa–i İslâmbol'da emr–i şer'–i şerîf üzere katl olunan Karamanlı Şeyh demekle ma'rûf olan şahsın, katli îcâb eden sebeb–i şer'î ne idüğü, hîn–i teftişte hâzır olmayan ehl–i İslâm'a beyan buyurup müsâb olalar.

Elcevap: Zarûriyât–ı dinden olup, nusûs–i kâtı'a ile sâbit olan ahkâm–i şerî'at–i şerîfeye inkâr ile zındık idüğü ve hazret–i Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) cenâb–i rif'atlerini tahkîr vechi ile zikr ettiği tarîk–i şer'î ile sâbit olduğu için katl olunmuştur. (A. 265 b)

973. *Mes'ele:* Zındık olanın ve sebb edenin İslâm'ı ve tevbesi İmâm–ı A'zam katında makbûl olup, katilden halâs olur. Şahs–ı mezkûr mirâren tecdîd–i îman ve tevbe etmiş iken halâs olmadığının bâisi nedir?

Elcevap: Zındıkın tevbesi kabûl olunmak kabl–el–ahz vâki' oluncaktır. Tutulduktan sonra vâki' olan tevbeye i'tibâr yoktur. Şahs–i mezbûrdan ne ki vâki' olmuştur, ba'd–el–ahz vâki' olmuştu. Sebb edenin İmâm–ı A'zam katında eğerçi İslâm'ı ve tevbesi ile vücûb–i katil sâkıt olur, amma sâir eimme–i din katında hâli üzerine bâkîdir. Kudât–i memâlik–i mahmiye, umûr–i dinde mubâlât etmeyenlerin tevbelerine i'tibâr

etmeyip sâir eimme mezheblerince katillerine hükm etmeğe me'mur ve me'zunlardır. Ba'd–el–hükm ol cihetten dahi vücûb–i katil ittifâkî olur. (A. 265 b)

974. *Mes'ele:* Bu hususta hükm eden hâkim Hanefî mezheb olup, kendi mezhebin 'âmiden terk edip, sâir eimme mezhebleri ile hükm edicek hüküm nâfiz olup bil–ittifak katli vâcib olur mu?

Elcevap: İmâm–ı A'zam katında tevbe ve İslâm'la sâkıt olan, vücûb–i katildir, cevâz–i katil değildir. Sâir eimme re'yleri ile amelen katl olunmak câiz idüğü ve hükm olunduktan sonra hükmen vâcib idüğü İmâm–ı A'zam katında mukarrer ve müsellemdir. Hükm eden hâkime Hanefî olmak zarar eylemez. Hattâ hâkim–i Hanefî müctehid olup, İmâm–ı A'zam re'yinin sıhhatine i'tikâd ve kuvvet–i delîline kemâl–i i'timâd üzerine iken dahi, sâir müctehidîn kavli ile amel edip kendi mezhebinin hılâfına hükm eylese, İmam Ebû Yûsuf katında eğerçi hükmü nâfiz değildir, amma İmâm–ı A'zam'dan ezhar rivâyet üzerine nâfizdir. Kibâr–i meşâyıh–i hanefiyeden İmam Halil Ebû Bekr Muhammed ibn–ül–Fazl Buhârî ve İmam–i Mecîd Sadr–i Şehîd bunu ihtiyar etmişlerdir. Meşâhir–i kütüb–i fetâvâda fetvâ bunun üzerinedir. (A. 265 b)

975. *Mes'ele:* Şahs–ı mezbûra isnâd olunan ekâvîl–i bâtılanm, her biri bir zamanda sâdır olmak üzerine şehâdet olundu, şühûdun zamanda ve mekânda birbirlerine muhâlefetleri şehâdetlerine halel verir mi?

Elcevap: Zamanda şehâdete halel vermek, şehâdet olunan nesne darb ve katil ve gasb gibi ef'âl kabîlinden olucaktır. Akvâl makûlesinden olucak zamanda ve mekânde ihtilâf şühûd şehâdetlerinde kâdih değildir. (A. 266 a)

976. *Mes'ele:* Ol ekàvîl–i bâtıla şahs–i mezbûrdan sudûru ile, edâ–i şehâdet mâbeyninde çok zaman geçmiştir. Şâhidin hudûda tekàdümle şehâdeti kabûl olunmaz. Bu maddede kabûl olunmağın vechi nedir?

Elcevap: Şahs–i mezbûrun katli, eğerçi sebb iledir, eğer zmdıka iledir, eğerçi İmam Şâfi'î mezhebince hadden katildir. Amma anın katında tekàdümle şehâdete halel gelmez. Zındıka ile katil İmâm–ı A'zam katında hadden katil değildir ki tekàdüm şüphesiyle sâkıt ola, belki irtidad tarîkıyledir. Tevbesi ba'd–el–ahz olmağın menzile–i ademde kılınmıştır. Te'hîr–i şehâdetle şühûdun adâletlerine halel gelmek, eğerçi kütüb–i fetâvâda mestûrdur, amma kibâr–ı meşâyıh–i hanefîden İmam Ebu–l–Kâsım Saffâr "te'hîr ile şehâdetlerine halel gelmez makbûldür" deyu ihtiyâr etmiştir. Hususân şâhidler bu babda te'hîr–i şehâdete a'zâr–i makbûle beyan etmişlerdir. (A. 266 a)

Bu hususta: Ba'zı kimseler "ulemâ ta'assub ettiler, zulmen katl ettiler" deseler anlara ne lâzım olur?

Elcevap: Eğer ol kimseler, ol şahsın mesleğin hak i'tikàd edip, ulemâ sülûk ettikleri tarîk–i hakkı zulm i'tikàd ederlerse zındıklardır, tevbeleri kabul olunmaz. Re'islerini ahz kendilerini ahz hükmündedir, cemî'an katl olunmak lâzımdır. Eğer öyle i'tikàd etmeyip "şer'le zuhûr eden umûrun mûcebi katil değil idi katl etmek zulümdür" derlerse kâfir olurlar, zevceleri bâinlerdir, imana gelmezler ise katilleri mubahtır. Eğer böyle dahi demeyip "şühûd gayr–i vâki' zulmen ve ta'assuben şehâdet ettiler" derler ise, tezkiye ve ta'dîl olunup şeri'at–i şerîfe kabûl ettikten sonra anlara ta'n etmekle, ta'zîr–i beliğ ve habs–i medîd lâzım olur. (A. 266 a)

VI. HAKÎM İSHÂK

977. *Mes'ele:* اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ [32] el–âyeh. Hakîm İshâk ehibbâsından olan Zeyd ve Amr ve Bekr âyet–i kerîmede zikr olunan "وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ"[33] ibâreti ile istidlâl edip "hâliyâ, yehûd ve nasâra ellerinde Tevrat ve İncil inzâl olunduğu üzerinedir, aslâ tağyîr olunmamıştır, min ba'din dahi tağyîr olunmaz" diye i'tikàd eyleseler. Tevrat adına hâliyâ yehûd ellerinde olan kitabda hazret–i Lût (aleyhisselâm) hakkında –hâşâ– "sekran olup kendini bilmez iken kızlarına zinâ eyledi" deyu mestûr olup, Kur'ân–ı azîme muhâlif ve münâkız nice nesneler olsa, vech–i meşrûh üzere i'tikàd edip musır olan kimselere ne lâzım olur?

Elcevap: Sebb–i sarîh ve cehl–i kabîhdir. İsrar ederler ise bi–l–ittifak katilleri lâzımdır. Tevbe–i sahîha edip imanlarını tecdîd edicek bizim eimme katında katilden halâs olurlar, sâir eimme mezheblerince hadden katl olunurlar. (A. 266 b)

32 Mâide sûresinin 48. âyeti, meâli: "Kur'ân'ı önce gelen kitabı tasdîken ve ona şâhid olarak, hak ile sana indirdik. Allah'ın indirdiği ile aralarında hükm et."

33 Mâide sûresinin 48. âyetinden, meâli: "..... ona şâhid olarak..."

VII. OĞLAN ŞEYH

978. *Mes'ele:* "Sâbıkan katl olunan Oğlan Şeyh dedikleri şahıs, zulmen katl olundu" diyen Zeyd'e ne lâzım olur?[34]
Elcevap: Anın mezhebinde ise katl olunur. (B. 322 a)[35]

34 Fetvalarda bahsi geçen "Oğlan Şeyh", Konya Aksaray'ında bulunan Bayramî–Melâmî Şeyhi Pir Ali'nin on dokuz yaşında iken İstanbul'a gelen zeki ve cerbezeli oğlu İsmâil–i Ma'şûkî'dir. İnsanı tanrı yerine koyup, âhireti, ibadetleri ve haramları inkâr eden sapkın düşüncelerini yaymaya çalışmış, babasını da dinlememiş, tarikat içinde de ikilik çıkarmış ve sonunda 1539 yılında idam edilmiştir... Aynı isimle meşhur olan bir başka ve gerçek şeyh efendi daha vardır: İstanbul'da Aksaray'da Olanlar (Oğlanlar) Tekkesi'nde elli yıl şeyhlik edip, 1653 yılı sonunda vefat eden Eğridereli Halvetî Şeyhi İbrahim Efendi de "Oğlan Şeyh" veya "Olanlar (Oğlanlar) Şeyhi" diye anılmaktadır.

35 Kitabın ilk dört baskısında, bu fetvanın altına "Sûfiler bölümündeki 349 numaralı fetvada bahsi geçen vâizin de Oğlan Şeyh olduğu"na dair bir not koymuştum. Bu sahanın önde gelen bilginlerinden Prof. Dr. İsmail Erünsal Bey, bunun doğru olamayacağını bildirdi. Tezimi yaparken bir yazmada gördüğüm yanlış bir kayda aldandığım anlaşıldı. Otuz üç yıl önce yaptığı gibi (999. Fetvanın dipnotuna bakınız) yine yardıma koşan İsmail Bey'e teşekkür ederim. Kendisinin Türk Tarih Kurumu yayınları arasında çıkan araştırması ve metin neşri, tarihin bu safhasına ışık tutan çok önemli bir eserdir. Bkz. "XV–XVI. Asır Bayrâmî – Melâmîliğinin kaynaklarından, Abdurrahman el–Askerî'nin *Mir'âtü'l–Işk*'ı", Ankara, 2003.

GARİP VAK'ALAR

I. NAZAR

979. *Mes'ele:* Bir kasabada sâkin olan Zeyd'in nazarı, gâyet bir vâfir olup, her neye ki nazar eylese "ne hoş nesne olur" dese elbette helâk olmak mukarrer olup, hatta bir pınar pâk olunurken nazar edip "ne vâfir suyu var" dediği gibi pınarda su kalmayıp aslâ ve nalband dükkânında iki öküz dururken "ne ra'nâ nesneler olur" deyu nazar edip dedikde, biri fi–l–hâl helâk olup, biri eve vardığı gibi helâk olup ve sabuncunun sabun küpüne nazar ettiği gibi iki pâre olup, kırk filorilik ziyan olsa. Bunun gibi nice maddeleri olduğundan ehl–i kasaba mütezarrır olsalar ne lâzım olur?
Elcevap: Hak teâlâ hazretine tevekkül ve tazarru' edip, şerrinden isti'âze edip, dâimâ münâcât üzre olmak lâzımdır. Mercûdur ki Hak subhânehû ve teâlâ ehl–i İslâm'ın du'âsın kabûl edip şerrinden halâs eyleye. (B. 95 a)

II. HORTLAK

980. *Mes'ele:* Ba'zı kimseler fevt olup defn olunduktan sonra, kabrinde kefenin yudup, a'zâsına kan gelip bedenini humret ihâta etmiş bulunsa, bu vech üzere olmasına bir sebep var mıdır?

Elcevap: Vâki' ise, müessir Hak te'âlâ hazretinin irâdet–i şerîfesidir. "Hayatında a'mâl ve ahlakta kendine müşârik nüfûs–i şerîrenin ba'zı cesedine ta'allûk edip efâ'îl–i dârreye âlet edinir" demek vardır. Kudret–i rabbâniyyeden ba'îd değildir. (A. 36 a)

Bu sûrette: Vech–i meşrûh üzerine bulunduğu takdirce, zikr olunan meyyit nice olmak gerektir?

Elcevap: Örte komak gerektir, müslim adına ise zararı olmaz. (A. 36 a)

Bu sûrette: Ba'zı kimseler makberesinden çıkarıp ihrâk etmeğe şer'an kàdir olurlar mı?

Elcevap: Olmazlar. (A. 36 a)

981. *Mes'ele:* Rumeli'nde, Selânik tevâbi'inden bir karyede, nasâra tâifesinden bir kâfir mürd olup, gömdüklerinden birkaç gün mürûr ettikten sonra nısf–ı leylde akrabâsının ve gayrın kapılarına gelip "bre filân gel seninle falana gidelim" deyip, yarınki gün ol kâfir dahi mürd olup ve birkaç günden sonra birine dahi nidâ edip, ol dahi mürd olup, velhâsıl bu üslûb üzerine hayli kâfir mürd olduklarında, keferenin böyle kırıldıklarını görüp, ehl–i İslâm'dan ol karyede sâkin ba'zı kimseler, vehimlerinden firâr etmek dilese, şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Olmaz, alelhusus ki bu kasaba–i küffar husûsunda müsâhere ettiklerinden sonra, mü'mine lâzım olan emrin Mâlik–ül–umûr'a tefvîz etmektir. (B. 271 b)

982. *Mes'ele:* Husûs–i mezkûrun hikmetin ve illetin ve def'ine olan çârenin işâretin beyân ve iyân buyurmak bâis–i ecr ile ihsan buyurula.

Elcevap: Bu makûle umûrun hikmet ve illetini beyânda lisân âciz ve ezhân kàsıradır ve erbâb–i tahkîkin ettikleri beyân tatvîline mahal müsâid değildir. Def'ine çâre oldur ki: Vâki'

olduğu gün varıp evvel mücerred bir asâ bile, bi–haseb–it–teyemmün göynüne vâsıl olacak yere kakalar, me'mûldür ki mündefi' ola. Eğer olmazsa, levninde humret olacak olursa başın kesip ayağın cânibine atalar. Ba'zı mevzi'de beyân olunmuştur: Nice kabre koyup ol hâl üzre bulursa, boğazlayıp hâli üzerine koyalar. Eğer tegayyür–i vaz' etti ise başın kesip ayağı ucuna koyalar. 'Alâ külli hâl bu mertebeler ile mündefi' olmazsa, çıkarıp ihrâki bi–n–nâr edeler. Selef–i sâlihîn zamanlarında ihrâk kirâren ve mirâren olmuştur. (B. 272 a)

III. HİLKAT GARÎBESİ

983. *Mes'ele:* Zeyd zevci Hind'den doğan Zeyneb'in, sağ cânibi siyah olup lihye misâl uzun kılları oldukta, ba'zı kimseler "eser–i cindir" deyu dahl eylese, vâkı'â eser–i cin midir, yoksa alâmet–i hayr mıdır?
Elcevap: Bâtıl söylemişler, alâmet–i hayrdır. Nice bunun emsâli vâki' olmuştur. Öyle deyenlere tevbe ve istiğfâr lâzımdır. (B. 309 b)

984. *Mes'ele:* Bir şahsın, ferci hem zekeri olup, ikisinden birden tebevvül eylese, lâkin birinden çok gelse, i'tibar çok gelene mi olur?
Elcevap: İ'tibâr olunmaz, müşkildir. (B. 309 b)

FAL VE EĞLENCELER

I. FAL

985. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim "peygamber falıdır" deyu, müslümanlara fal açıp mukàbelesinde aldığı akça helâl olur mu?
Elcevap: Olmaz. (B. 274 b)

986. *Mes'ele:* Zeyd–i imam "Tali'–i Mevlûd" kitabın açsa imâmeti câiz olur mu?
Elcevap: Bir müteşerri' kimse bulunursa imâmet ana verilmek evlâdır. (A. 30 b)

987. Mes'ele: Kur'ân–ı azîm falı açmak âdeti olan müezzinin, âdil olduğu takdirce imâmeti câiz olur mu?
Elcevap: Min ba'din teeddüben terk ederse olur. Olur olmaz niyet için Kur'ân–ı azîm tefe'ül edilmez. (A. 30 b)

988. *Mes'ele:* İlm–i remilde mahâreti ve iştihârı olan Zeyd–i remmâle, ba'zı kimseler varıp reml ettirdikte, Zeyd dahi "لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ[36] bu ilmin kavâidi üzere, remil şunu ve şunu beyân eder" deyu aslâ nesne hükm eylemese, şer'an remmâle varanlara nesne lâzım olur mu?
Elcevap: Olmaz. (A. 177 a)

36 Arapça ibâre, mânâsı: "Allah'tan başka, hiç kimse gaybı bilmez." Bu meâlde âyetler vardır.

II. SATRANÇ VE TAVLA

989. *Mes'ele:* Zeyd'in abdesti var iken satranç ve tavla oynayıp, tekrar abdest almadan ve elini yumadan kalkıp namaz kılsa şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Elini yumak evlâdır, abdest almak dahi evlâdır, oynamamak din ve dünya sa'âdetidir. Hak hazreti müyesser buyura. (A. 5 b)

990. *Mes'ele:* Zeyd birkaç kimse ile Ramazan gününde satranç oynarken, Amr gelip oyunların bozup, içlerinden biri "neyledin" deyu Amr'a söyledikte, Amr dahi hiddet ile üç kere "kâfir oldun" dese, Zeyd dahi "estağfirullah neden kâfir oldum" dese, Amr'a ne lâzım olur?

Elcevap: Nehy–i münkeri dahi rıkfla etmek gerektir bu mikdar telgît [taglîz?] etmek ısrâra ve inâda bâis olur. (A. 88 b)

Bu sûrette: Amr, Zeyd'e "hınzır eti yiyen oruç tutar mı" dese, Zeyd de "hınzır eti yiyen kimdir" dedikte, Amr "sen ya hınzır eti yemişsin ya satranç oynamışsın" dese ne lâzım olur?

Elcevap: Eğerçi hazret–i Ali (kerremallahu vecheh) bir kere bunlar gibi oynayan tâife gördükte, abede–i esnâm hakkında vârid olan مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ[37] âyet–i kerîmesini okumuşlardır. Amma mehmâ emken rıfkla nasihat etmek evlâdır. (A. 88 b)

Bu sûrette: Zeyd ile Amr çekişip fâriğ olduktan sonra, Bekr kavgaya bâis olan Zeyd'e "kavganın aslı ne idi" deyu su'âl eyledikte, Zeyd–i mezkûr hiddet ile üç def'a Bekr'e "dîniniz gitti" dese ne lâzım olur?

Elcevap: Ramazan gününde anın mühmel işe mübâşeretine nasihat ve münker eden Amr'a muhâlefet etmekle kanâ'at

37 Enbiya sûresinin 52. âyeti, meâli: "Bu tapıp durduğunuz heykeller nedir?"

etmeyip, Bekr'e ve Amr'a "dîniniz gitti" demek "nehy–i münker etmekle din gider" demektir, küfr–i sarîhtir. Tecdîd–i îman ve tecdîd–i nikâh lâzımdır. (A. 88 b)

III. KARAGÖZ

991. *Mes'ele:* Zeyd–i hatîb ekâbir meclisinde vâki' olup, gece ile hayâl–i zıl dedikleri oynayıp, def'ine kàdir olmayıp ve kalkıp gidemeyip, iğmâz–ı ayn edip, sabah istiğfâr eylese, şer'an nesne lâzım olur mu?

Elcevap: Hitâbeti, Hak te'âlâ hazreti azamet ve heybetin ol ekâbir dediği hakîr kulunun azamet ve heybetinden gâlib bilip ana göre amel eder bir müslime verilmek lâzımdır. (A. 24 a)

992. *Mes'ele:* Bir gece bir meclise hayâl–i zıl oyunu getirilip, imam ve hatib olan Zeyd ol mecliste bile olup, oyun âhirine değin bile seyr eylese, şer'an imâmetten ve hitâbetten azle müstehak olur mu?

Elcevap: Eğer ibret için nazar edip ehl–i hâl fikriyle tefekkür ettiyse olmaz. (A. 24 a)

رَأَيْتُ خَيَالَ الظِّلِ أَكْبَرَ عِبْرَةٍ لِمَنْ هُوَ فِي عِلْمِ الْحَقِيقَةِ رَاقِ
شُخُوصٌ وَاشْبَاحٌ تَمُرُّ وَتَنْقَضِي وَتَفْنَى سَرِيعًا وَالْمُحَرِّكُ بَاقِ (A. 24 a)[38]

993. *Mes'ele:* Hayâl–i zıl için ba'zı ehl–i basîret

رَأَيْتُ خَيَالَ الظِّلِ أَكْبَرُ لِمَنْ هُوَ فِي عِلْمِ الحقيقَة رَاقٍ شُخوصُ وَاشياء في تمر وتنقضي وتنغ سريعًا

والمحرك بَاقٍ[39] demiştir. Hem "mahall–i ibrettir" deyu buyurduğu vâki' midir?

---

38 Arapça kıt'a, mânâsı: "Bu hayal oyununu, ilm–i hakîkatte yükselmiş kimseler için çok ibretli gördüm. (Çünkü) Şahıslar ve cisimler gelip geçiyor, çabucak yok oluyor. Halbuki onları hareket ettiren bâkî kalıyor."

39 Yukarıda geçen Arapça kıt'anın bozulmuş şeklidir.

Elcevap: Vâki'dir. Erbâb–i besâir–i selîmeye ibret–i acîbedir. (B. 270 b)

IV. KISSA–HÂN

994. *Mes'ele:* Kıssa–hân olan Zeyd, Resûlullah (sallâllâhu aleyhi ve sellem) in ammi olan hazret–i Hamza'ya ba'zı kizbler isnâd edip "anın asrında bir kâfir pâdişâhı–neûzübillâhi te'âlâ– ulûhiyyet da'vâsın eyleyip, cenneti var idi" deyip, ol mel'unun ağzından –neûzübillâh– "ben Hamza'yı âsî yarattım hikmetim böyledir, filân pehlivanı mutî' yarattım o benim cennetime dâhil oldu" deyip "hazret–i Hamza'nm Kàsım ve Bedî' olup iki oğulları var idi" deyu birbirine hasım eyleyip, cenk ettirip, müstemi' olan ba'zı Bedî'e ve ba'zı Kàsım'a meyl edip birbirlerine buğz ü adâvet eyleyip, mezkûr Zeyd'i istimâ' ederlerken ba'zı ikindi namazın ve ba'zı akşam namazın terk edip ve ba'zı vakt–i mekruhta namaz kılsalar. Vech–i meşrûh üzre cem'iyyet eden Zeyd'e ve dâimâ varıp istimâ' edenlere ne lâzım olur?

Elcevap: Hâkim Zeyd'i ta'zîr–i şedîd ve habs–i medîd ile iftirâdan men' edip, idlâl ettiği ehl–i hevâ ve dalâl dahi tevbe ve istiğfâr edip, kendi hallerinde olmak lâzımdır. (A. 87 b)

V. ÇALGI

995. *Mes'ele:* Tabl ü nakkàrenin mücerred cihâd için makàmât üzre ta'lîm ve ta'allümü şer'an câiz olur mu?

Elcevap: Aslâ gayri garaz muhâlıt etmeyicek makàmât üzre ta'allüm lâzım olmaz. (B. 270 b)

996. *Mes'ele:* Bir kasabanın şeyhi olan Zeyd, "çalgılı düğüne varıp, ta'âm önünce giden ve peşkir çeken kimseler, kendiler kâfir ve avretleri bâindir" dese şer'an Zeyd'e ne lâzım olur?
Elcevap: Çalgılı olduğuyçün der ise ve çalgı çaldıranlar ve lu'b ü lehv ettirenler, istihlâl tarîki ile ederler ve ettirirler ise, şeyhe nesne lâzım olmaz. Amma rıfkla nasihat evlâdır. (A. 88 a)

997. *Mes'ele:* Mahall–i fıskta çalgı çalan Zeyd'in çalgı âletini, Amr–i sâlih vurup paralasa ne lâzım olur?
Elcevap: Sevâb–i azîm ile müsâb olur –bi–fazlillâhi 'azze ve celle– âlet–i habîsenin ağaçlığı hâlinde kıymetin vermek dahi lâzım olmaz. Fetvâ bu kavil üzerine. (A. 89 a)

998. *Mes'ele:* Zeyd–i müslim çalıcı olup, kefereye kopuz çalıverse, ana ne lâzım olur?
Elcevap: Ta'zîr–i şedîd ve habs ile zecr lâzımdır. (A. 88 b)

999. *Mes'ele:* Bir hâtun sâzende olup, kimi kendinin ve kimi âharın cârîyelerine saz ta'lîm eylese, kimse ile kavgası olmasa, mücerred ta'lîm etmekle mahallesi halkı mezbûreyi mahalleden ihrâca kàdir olur mu?
Elcevap: Şer'le kàdirlerdir.
لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَيْهِمْ جَمِيعًا وَعَلَى مَنْ يَرْكَنُ إِلَيْهِنَّ وَلَوْ قِيلاً[40] (B. 286 a)[41]

---

40 Arapça bedduâ, mânâsı: "Allah'ın lâ'neti, hepsinin ve sözle dahi olsa onlara meyil gösterenin üzerine olsun."

41 Kitapta geçen âyetlerin meâlleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1961'de çıkardığı "Meâl"den alınmıştır. Arapça ve Farsça ibârelerin açıklamaları ise eserin 1972 neşri sırasında aziz dostlarım Vefa Çamdibi (şimdi Başvekâlet Arşivi uzmanlığından emekli) ve Prof. Dr. İsmail Erünsal beylerin himmetleri ile meydana çıkmıştı. Kendilerine yeniden teşekkür ederim.

VI. GÜREŞ

1000. *Mes'ele:* Güreşçiler güreşirlerken tasliye ettiklerinde kerâhet var mıdır?
Elcevap: Kerâhet muhtemeldir. Temâşâcı kesîr için ve lehve halkı rağbet için tasliye küfürdür. (B. 270 b)

VII. CANBAZ

1001. *Mes'ele:* Bir şehirde canbaz oynamaktan hâkim men' eylemese, hâkime ne lâzım olur?
Elcevap: Nehy–i münker üzerine vâcib iken etmeyicek, ism–i azîm ile âsim olur. (B. 181 a)

BEŞİNCİ BASKI İÇİN

ÖNSÖZ

1965 yılında fakülte mezuniyet tezi olarak verilen bu çalışma, kırk yıl sonra ve beşinci defa, yeniden basılıyor. 1972'de, ilk yayınlandığı günlerde, sahasında yapılmış ilk araştırma olarak alâka görmüştü; hâlen "sonuncu" olma vasfını da taşımaya devam ediyor

Bu çalışma sayesinde, gençliğimin ve yazı hayatımın ilk devresinde, Ebussuud Efendi gibi büyük bir müslümanın irfânı ve kemâli ile birbuçuk yıl hemhâl oluşumun, benim için ne kadar şükre şâyân bir başlangıç ve ne büyük bir ilâhî lütuf olduğunu, şimdi çok daha iyi anlıyor ve Rabb'ime hamd ediyorum.

İmanlı gençlik yıllarım, merhum hocam Muallim Mâhir İz Bey'in irşâd edici sohbetleriyle başlamıştı. Onun sâyesinde girdiğim İslâm yolunda, yaşımın 60'ı aştığı bugünlere kadar, hayatları ve eserleri üzerinde çalışmalar yaptığım ve hâlen yapmakta bulunduğum muhterem ve mübârek ecdâdımızın, mânen elimden tutup yol göstermeleri ile istikâmetimi bulup, kadrimce ve kaderimce yürüyebildim.

Bu zatların eserlerinde ışıldayan şu'leler, Hazret-i Resûl-i Ekrem sallâllâhu aleyhi ve sellem efendimizin nûrundan aldıkları feyzin lem'aları idi. Yaşı hayli ilerlemiş eski bir "genç" olarak, bugünün ve yarının gençlerine âcizâne demek isterim ki:

İslâm'ın feyz kaynaklarından uzakta kalmış kendi cemiyetlerinin ve insanlarının ızdırabıyla inleyen bahtsız Batılı fikir adamlarına kapılmayın. Onların, dinimizi öven kitapları bile, mü'min gönüller için hastalık yuvasıdır...

Yine nefislerinin veya yabancıların tesirleri altında teşevvüşe uğramış olan zihinlerini huzursuzluk kaplamış Doğulu yazı ve fikir adamlarının eserleri de sizleri oyalamasın!...

Hele bunların, bir ömür sapık yollarda dolaştıktan sonra, birden "hidayete" erip, maddî manevî varlıklarını kaplamış eski kültürleriyle mülemmâ "hikmet"ler saçıp savuranlarını, en fazla tehlikeli bilin ve özellikle onlara, çok dikkatle yaklaşın... Sizler, sadece imanları, akılları, gönülleri ve zihinleri berrak, ilmiyle âmil, müslüman şahsiyetleri önder tanıyın; onlardan istifade edin ve mümkünse onların temiz miraslarına yeni ilâvelerde bulunun...

Öteki tali'sizler, imansız ışıksız hayatlarının asırlık yaralarına çareler bulmak için sonu çıkmaz yollarda ömür tüketirlerken, onların yaralarına özenmek, onların düştükleri çıkmazlara gözü kapalı girmek, mü'minin, nûr–i İlâhî ile bakan nazar–ı basîretine yakışmaz.

Câhil avâmın "moda" diyerek, aşağı ve necis sefihlerin kılığına, tavırlarına ve ahlakına özenmesi gibi, müslüman aydınların da bir başka "yüksek düzey"in modası vehmettikleri ruh burkuntu ve buhranlarını "fikir" adına ümmetimize bulaştıracak taklidler peşine düşmeleri, "mü'min ve aydın" olma vasıflarına hiç yakışmayan bir aşağılık duygusu illeti, bir izzet–i îman zâfiyetinden başka bir şey değildir.

İmansız zihinlerdeki hastalıklar, müslümanın aklına musallat değildir ki, ötekilerin tahrip edici "deva"larını kendi ümmetimize aktarmaya çalışalım! Batının buhranlarını "bilimsel" züppelik adına muhitimize taşımak, yabancısı olduğumuz tedavisiz bir hastalığı

kendimize bulaştırıp, sonra iyileştirmeye çabalamak kadar, akıl ve iz'an dışıdır.

Halka ve gençliğe rehber durumundaki bütün müslüman aydınlar, müslümanca yaşamalı, düşünmeli ve yazmalıdırlar...

Bu kitabın esasını teşkil eden çalışmamı, 22–23 yaşlarımda, birbuçuk yıl kütüphanelere kapanarak hazırlamıştım. Aşkla sarfedilen emekler zâyi olmuyor. Kitap, ilk neşrinden beri, yerli, yabancı muhtelif araştırmalara kaynak vazifesi gördü, rağbet buldu.

Bundan elbette memnunum; ancak benim bu eseri yayınlamaktaki maksadım o değildir. Fakir bu kitabı, müslüman kardeşlerime, dedelerini tanıtmak; dine uygun ve dindaşlarına saygılı insanca bir hayatın, o günlerde yaşanabilmesi için sarfedilen dikkatleri, gayretleri göstermek ve bu vesile ile İslâmî akıl, basîret, izzet ve vakârın yeniden canlanmasına bir katkıda bulunmak için yayınlamaktayım. Bunun böylece bilinmesini de ayrıca ve özellikle arzu ediyorum.

Hülâsa, Kur'ân'ımızın İlâhî kelâmı, Resûl'ümüzün can bahşeden beyânı, âlim ve âriflerimizin sübül–üs selâmı, bizim dünya ve âhiretimiz için kâfî ve vâfîdir. Allah bes, bâkî heves, vesselâm.

M. Ertuğrul Düzdağ
2005

LÜGATÇE

ÂBÂ: Babalar.

ABEDE–İ ESNÂM: Puta tapanlar.

ABES: Boş, beyhûde, faydasız.

ÂBHÂNE: Helâ.

ÂBİK: Zorlayıcı ve haklı bir sebebi olmadan efendisinin yanından kaçan köle.

A'CÂM: Acemler, İranlılar.

ÂDEM: 1. Adam, insan 2. Hz. Âdem.

AGNÂM: Hayvanlar üzerinden alınan vergi.

AĞIRLIK: Bkz. Mehr–i muaccel.

ÂHAR: (hı) Başka, diğer.

AHBES: En kötü, en pis, en habis.

ÂHİR: (hı) Son, âkıbet.

AHYÂNEN: Bazen, arada sırada.

AHZ: 1. Almak, 2. Yakalamak.

AKÂR: (kaf) Para getiren mülk. Ev, han, dükkân, bağ ve tarla gibi.

AKÇA: Eskiden para birimi olarak kullanılan küçük gümüş sikke. Değeri ihtiva ettiği gümüş miktarına göre değişmiştir. Kuruş'un birim olarak kabulü İkinci Süleyman zamanındadır (1687–91).

AKDEM: Daha önce.

AKILZÂİL: Kendinden geçmiş.

ÂKIL: (kaf) Akıllı.

AKÎM: (kaf) Kısır, neticesiz.

AKRAB: (kaf) Çok yakın.

AKVÂ: (kaf) Daha kuvvetli.

ALÂ KÜLLİ HÂL: Her halde, nasıl olursa.

ALÂ MELEİN NÂS: Halk arasında, alenen, açıkça.

ALÂ SENETİN VÂHİDETİN: Bir senelik.

ALÂİM: Alâmetler, işaretler.

ALÂİM–I KÜFR: Küfr (bkz.) alâmetleri. Kâfir olduğunu gösteren deliller, işaretler.

ALÂNİYETEN: Açıkça

ALAY BEYİ: Zeâmet sâhibi. Bkz. Timar.

A'LEM: Daha âlim, daha çok bilen.

ÂLEM–İ ŞEHÂDET: Görülen âlem, maddî varlıklar. Dünya.

ÂLEM–İ TEKLİFTEN MÜNSELİH OLMAK: Maddî varlıklar âleminden sıyrılıp çıkmak. Cezbeye gelip coşarak, akıl ve şuurla ilgisi kalmamak. Bu suretle dinsel teklifler (farzlar, haramlar) altında bulunmamak.

ÂLEMPENÂH: Dünyanın kendisine iltica edip, sığındığı, Osmanlı padişahı.

ALE–T– TAFSÎL VE–T–TATVÎL: Tafsilâtlı ve uzunca olarak.

ALEYHİ–R–RAHMETİ VE–R–RIDVÂN: "Allah'ın rahmeti ve rızası ona olsun" yerinde dua.

ÂL–İ RESÛL: Peygamber soyu.

AMDEN: Haksız yere ve kasden.

AMEL–İ KAVM–İ LÛT: Cinsî sapıklık, livâta. Lût Peygamberin, ıslah için gönderildiği millet bu günâhı işliyordu. Bkz. Livâta.

ÂMİL: 1. Amel eden, iş yapan 2. Vâli, 3. Osmanlılarda, ehl–i örf denilen idare memurlarının aşağı rütbede olanlarına da bu isim verilmişse de yayılmamıştır.

ÂMME–İ MEMÂLIK İSLÂMİYYE: Bütün İslâm memleketleri.

AMR: Fetva metinlerinde erkeği temsil etmek üzere kullanılan umûmî isimlerden biri, Ötekiler: Zeyd, Bekr, Beşr, Hâlid.

ANT: Yemin.

ANVETEN FETİH: Bir yerin savaşarak fethedilmesi. Zor ile zapt etmek. Bkz. Kahren fetih.

ARAB ŞERBETİ: Hastayı terletmek için kullanılan baharatlı şerbet. Müskir (bkz.) değildir.

ARAK: 1. Ter. 2. Rakı.

ARAYICILIK: Deniz kenarına dökülen süprüntülerde ve yangın yerlerinde kıymetli şeyler arayan "Arayıcı esnafı"nın mesleği.

ARÂZÎ: Yer, memleket.

ARZ–İ EMÎRİYYE: Devletin malı olup, fertlere kiralanan arâzi. "Arâzî–i memleket, Arâzî–i havz, Arâzî–i beytülmal, Arâzî–i sultâniye" isimleriyle de anılır. Has, Timar, Zeâmet arâzisi.

ARZ–I HARÂCÎ: Müslümanlar tarafından kılıç ile (anveten) feth olunduğu halde gayr–i müslimlerin elinde bırakılan veya sulh ile alınıp da bir vergi konularak gayr–i müslimlere terk olunan arâzi. Bkz. Harâc.

ARZ–I HAVZ: Bkz. Arz–ı emîriyye

ARZ–I ÖŞR: Müslümanlar tarafından feth edilerek mücâhidlere veya diğer müslümanlara verilmiş olan arâzi. Bkz. Öşür.

ASÂKİR–İ MUVAHHİDÎN: Muvahhid askerler, Allah'ı birleyen askerler. İslâm ordusu.

ÂSÂR–İ ZÂHİRE: Göze görünen eserler, görülen işaretler, alâmetler.

ÂSIM: (ayın, sad) iffetli.

ÂSİM: (elif, se) Günah ve kabahat etmiş olan. Suçlu, günahkâr.

ÂSİTÂNE–İ DEVLET: Devlet kapısı, Saltanat merkezi, İstanbul.

ASHÂB: 1. Sâhipler, mâlik olanlar. 2. Hz. Peygamberi görmek şerefine ermiş müslümanlar.

ASR: 1. Asır, yüzyıl. 2. İkindi vakti. 3. Sıkıp suyunu çıkarmak

A'ŞÂR: Öşürler. Bkz. Öşür.

ATÎK: (kaf) 1. Eski 2. Âzâd olmuş veya edilmiş köle veya câriye. Câriyeye "atîka" da denir.

AVÂRIZ: İcap ettikçe konan vergiler.

AVRET: 1. Kadın, dişi, karı, zevce, 2. Gösterilmemesi gereken yer.

ATABE–İ ULYÂ: Yüce eşik. Padişahın huzuru.

ÂYENDE VE REVENDE: Gelen giden, ziyaretçi.

ÂYİN: Görenek, âdet, usul, ibadet tarzı.

ÂZÂD: Köle veya câriyenin sahibi tarafından serbest bırakılması, hür kılmak.

A'ZÂR: Özürler, bahaneler.

B

BÂC: 1. Halktan alınan öşür ve harac, tüccarlardan alınan temettü resmi ve gümrük rüsûmu vs. den ibarettir. 2. Kudretli hükümdarın zayıf olandan aldığı vergi.

BÂC–I BAZAR: Pazar yerinde malını satan tüccardan alınan vergi.

BA'DE: Sonra

BA'DE VEFÂTİHA: Onun ölümünden sonra.

BA'DE ZAMÂNIN: Bir zaman sonra.

BA'D–ED– DUHÛL: Duhûlden (bkz.) sonra.

BA'D–EL–İDDE: İddetten (bkz.) sonra.

BA'DEHU: Ondan sonra.

BÂDÎ AZLEMDİR: Sebep olan, ilk başlayan daha zâlimdir.

BÂGÎ: Veliyyülemre (bkz.) kendisince doğru olan bir sebebe dayanarak, aslında haksız yere isyan eden kuvvet sahibi müslim.

BA'ÎD: Uzak. Alâkasız.

BÂİN: Bkz. Talâk–i bâin.

BÂLIĞ: Buluğa (bkz.) ermiş erkek çocuk. Kız ise: Bâliğa.

BÂRÎ: Yaratıcı, Allah.

BASRA: Şehir olan yer. Bkz. Mısr.

BAŞMAK: Ayakkabı.

BÂTIL–I MAHZ: Tamamen boş ve beyhûde.

BATMAN: Mayiler ve hububat için bir ölçü. Yerine göre iki okkadan sekiz okkaya kadar çeşitleri vardır. Bir okka 1 kg. ve 283 gr. dır.

BATNEN BA'DE BATNIN: Soydan soya, nesilden nesile.

BEDGİRDÂR: Kötü işli.

BEDGÜMAN: Fena şüphede bulunan.

BEDNÂM: Adı kötüye çıkmış, rezil. 230'da: Kâfir "bayram"ı.

BEDEL–İ HAL': Bkz. Hal' okuşmak.

BEDEL–İ KİTÂBET: Kölenin kitâbet (bkz) mukâbilinde sâhibine ödemeyi taahhüd ettiği mal. Bedel–i mükâtebe.

BER: 1. Toprak, kara. 2. Hayır işleyen.

BERAT NAMAZI: Şaban ayının on beşine tesâdüf eden Berat gecesinde fazla olarak kılanan yüz rekât namaz.

BERHURDÂR: Hisse ve nasibi olan, devlet ve ikbâle eren.

BERK: (Kef) Yaprak. (kaf) Şimşek.

BERKİTİB: Sıkıca bağlayıp, sağlamlaştırıp, takviye edip.

BERŞ: Afyon şurubu ve keten yaprağı ile yapılan sarhoşluk verici bir çeşit macun.

BER VEHC–İ MAKTU: Muayyen bir bedel karşılığı olarak.

BEŞR: Fetva metinlerinde erkeği temsil etmek üzere kullanılan umûmî isimlerden biri. Ötekiler: Zeyd, Amr, Bekr, Hâlid.

BEY': (ayın) Satmak, satış.

BEYT–İ MAKDİS: Mukaddes ev. 1. Kudüs. 2. Kudüs câmii: Mescid–i Aksâ.

BEYT–ÜL–MÂL: İslâm hükümetinin mâliye hazinesi. Beytülmâl–i müslimîn.

BEYTÜLMÂLCI: Yeniçeri ocağı efrâdından ölenlerin mirasının vârisler arasında taksimi, vârisi küçükse kalan paranın işletilmesi, vârisi yoksa, paranın Beytülmâl'e gönderilmesi gibi işleri yapan vazifeli.

BEYYİNE: Delil.

BEYZÂ: 1. Çok beyaz. 2. Yumurta.

Bİ–GAYRI ZARÛRETİN: Mecburiyet yokken.

BÎ–GÜNAH: Günâhsız, kabahatsiz.

Bİ–HASEB–İŞ–ŞER'–İŞ–ŞERÎF: Mukaddes şeriat gereğince.

BÎ–NAMAZ: Namaz kılmayan.

Bİ–NEFSİHÂ: Kendisi.

BİD'AT: Dinin, iman ve ibâdet hususlarında, aslında bulunmadığı halde sonradan ihdâs olunan şeyler.

Bİ–D–DEFEÂT: Defalarca.

BÎHTE: Zayıf, esir.

BİLÂ–GASL: (Ölüyü) Yıkamadan.

BİKÂ': (Kaf) Yerler, topraklar, ülkeler.

BİRÛN: Dışarı, dışarıda.

Bİ–ŞAHSİHİ: Bizzat, kendisi.

BULÛĞ: Erkek ve kız çocuklarının tenâsül kabiliyeti kazanma-

ları. Bâliğ ve baliğa olmak. Çocuk bûluğdan sonra dinsel emirleri yapmakla mükellef olur.

BUTLAN: Boş ve bâtıl. Yanlış olarak.

BÜR': Kurtulmak.

C

CÂBÎ: Bkz. Câbî–i vakıf.

CÂBÎ–I VAKIF: Vakıf gelirlerini toplamaya memur kimse, vakıf tahsildarı.

CÂİZ: Şeriat ölçüleriyle yapılması serbest ve doğru olan.

CÂNIB: Taraf.

CÂR: Kadınların tesettür maksadıyle büründükleri örtü, çarşaf. Önceleri büyük bir tek parça hâlinde idi.

CÂRİYE: Bir müslümanın malı olan genç veya yaşlı köle kadın.

CEBEHÂNE: Silâh ve harp malzemesinin saklanıp korunduğu yer. Cebe: Zırh.

CEBREN: Zorla, cebr ederek.

CEHELE–İ KÜTTÂB: Cahil kâtipler.

CEHR: Âşikâr olmak. Sözü açıktan söylemek. Yüksek sesle okumak.

CELÂ: Memleketinden ayrılmak, gurbete düşmek.

CEM': Buhârî ve Müslim'deki hadisleri toplayan kitap.

CEMÂ'AT–I SÂNİYE: İkinci cemâat.

CEMÂ'AT–I ÛLÂ: İlk cemâat. Ezandan hemen sonra birlikte kılınan namazın cemaati.

CEMÎ': Hepsi, bütün.

CEMÎAN: Topluca, hep beraber.

CEMM–İ GAFÎR: İnsan kalabalığı.

CEM' OLMAK: 1. Bir araya gelmek, toplanmak. 2. Zifaf olmak, kadınla erkeğin birleşmesi, cimâ'.

CER: Medrese talebesinin üç aylarda etrâfa dağılıp, Kur'ân okuyup vaaz ederek geçimlerini temin edecek malı toplamaları. (Metinde "dilencilik" mânâsında kullanılmıştır.) Bkz. Cerrâr.

CERH: Baş ve yüz kısmından başka uzuvlardan herhangi birini yaralamak.

CERRÂR: Cerre çıkan kimse. (Metinde "dilenci" mânâsında kullanılmıştır.) Bkz. Cer.

CEVÂNİB: Cânipler, yanlar, çevre, etraf.

CEZBE–İ İLÂHİYYE: İlâhî bir his ile coşarak kendinden geçme hâli.

CİBÂYET: 1. Büyük vakıfların ayrı vazifeliler (câbî) tarafından idâre edilen kısımları. 2. Vakfa ait paraları toplama vazifesi (cihet).

CİBRÎL: Cebrâil, Peygamberlere Allah'ın emirlerini tebliğ eden melek.

CİDD: Ciddilik. Bir işi gerçekten yapmak.

CİHÂD: Müslümanm malını ve canını fedâ ederek ve her çeşit vasıta ile Allah yolunda çalışması ve savaşması.

CİHÂT: Cihetler. Vakıf müessesesine ait vazifeler. İmamlık, hatiplik, müezzinlik, kayyımlık, müderrislik, hâfız–ı kütüplük gibi.

CİHÂZ: Kocaya varan kız için hazırlanması âdet olan eşya. Çeyiz.

CİHET: Vakfa ait vazife ve hizmet. Bkz. Cihât.

CİHET–İ FEVK: Yukarı taraf.

CİHET–İ İHTİSÂB: İhtisâb vazifesi. Bkz. Muhtesib.

CIMÂ': Cinsî münâsebet.

CIMÂ' LÂFZI İLE ŞETM: Cinsî münâsebet sözünü kullanarak birine sövmek. "Sinkâf" ile sövmek.

CIYEF–İ DÜNYA: Dünya cifeleri, pisliği, Dünya, dünya malı.

CİZYE: Gayri müslimlerin mükellef olan erkeklerinden senede bir defa alman şahıs vergisi, harâc–ür–rüûs.

CÜNÛD: Askerler, ordular.

CÜNÛN: Delilik.

CÜZHÂN: Namazlardan evvel, Kur'ân'dan bir cüz okumakla vazifeli câmi hademesi. Kur'ân otuz cüz'den ibârettir.

Ç

ÇARHIYA ÇIRMAK: Meydana çıkıp savaşmak.

ÇEYİZ: Bkz. Cihâz.

ÇİFTLİK RÜSÛMU: Çiftlik vergisi.

ÇUHA ÇAKŞIR: Çuha kumaşından elbise.

D

DAHL: Karışma, tesir etme.

DAHL ETMEK: 1. Karışmak, müdâhale etmek. 2. Taarruz etmek.

DÂIN: Alacaklı.

DÂL: (dal) Delil, işaret eden, yol gösteren.

DÂL: (dad) Dalâlete düşmüş, sapıtmış, hidâyetsiz.

DALYAN: Tutulan balıkların içinde muhafaza edildiği çevrilmiş deniz parçası.

DÂNÂ: Âlim, ârif, bilgili.

DÂNİŞMEND: Medrese tahsili görmüş kimse. Âlim kıyafetinde bulunan kimse.

DÂR: 1. Ev. 2. Yer. 3. Memleket.

DÂR–I HARB: Müslümanların elinde bulunmayan yer ve müslü-

manlarla sulh yapmamış olan gayri müslimlerin ülkesi.

DÂR-I İSLAM: Müslümanların hâkimiyeti altında bulunan yerler.

DARB EYLEMEK: Vurmak, dövmek.

DEBBAĞ: Kösele yapmak için hayvan derilerini işleyen esnaf.

DECÂCE: Tavuk.

DEFTER-İ HÂKÂNÎ: (kaf) Şahsî tasarruf, timar, zeâmet, has, mülk ve vakıfların ve bunlardaki değişikliklerin kaydını tutup senedini veren dâirenin adı. Tapu.

DELÂLET: (dal) Delil olma, işaret etme, yol göstermek.

DER-İ DEVLET: Devlet kapısı.

DER-MAHZEN: Mahzende. Depo edilmiş. Mahzene koymak.

DERÂHİM: 1. Derâhîm, dirhemler. 2. Akçalar, paralar.

DEREKÂT-I NÂR: Ateşin dereceleri, Cehennemin tabakaları.

DEVİRHÂN: Câmilerde namazlardan evvel Kur'ân okumakla vazifeli kimse.

DEVRAN: 1. Dönmek, dolaşmak. 2. Dönerek oynamak. 3. Bazı tarikatlerde dervişlerin bir halka teşkil edip dönerek yaptıkları zikir ve âyin.

DEYN: Bir kimsenin ödemek zorunda olduğu bedel, borç.

DIMIŞK: "Şam" şehri.

DİRHEM: Okkanın dört yüzde biri. Bir dirhem 3.2 gramdır.

DİRHEM-İ ŞER'Î: On dört kırat gümüş. Orta büyüklükte yetmiş arpa tanesi ağırlığı... Zekât, mehir, diyet ve sirkat nisablarında mûteber olan bu dirhemdir.

DİRİĞ: Sakınmak, uzak tutmak, esirgemek.

DİYÂR-I ARAB: Arap memleketleri.

DİYÂR-I ŞÂMİYE: Şam ülkesi, Şam eyâleti. Suriye.

DİYET: Yaralama veya öldürme hâlinde, yaralanana veya ölenin vârislerine, -eğer isterlerse- suçlu tarafından -bir çeşit tazminat mâhiyetinde olarak- verilmesi gereken mal, para.

DONANMA: Mühim günlerde yapılan şenlik ve eğlenceler.

DUHÛL: 1. Girmek. 2. Erkeğin kadınla cinsî bakımdan tam olarak birleşmesi, zifaf olmak. Kendisiyle zifaf olunan kadına "medhûlün bihâ" (bkz.) denir.

DÜRER: 1. Büyük inci taneleri. 2. Bir fıkıh kitabı. Şeyhülislâm Molla Hüsrev (öl. 1480) tarafından yazılmıştır. Bunun şerhi olan "Gurer" de aynı zâtındır.

DÜŞ: Rüya.
DÜŞENBİH: Pazartesi.

E

EAZZALLÂHU ENSÂRAHU: Allah onun yardımcılarını aziz etsin.
EBÂTIL: Boş ve asılsız şeyler.
EBEN 'AN CED: Babadan, büyük babadan, dededen.
EBNÂ–YI SEBÎL: Yolcular.
EBNÂ–YI ZAMÂN: 1. Zamâne çocukları. Bugünün insanları. 2. Dönek kimseler.
EBÛ CEHİL: Hz. Peygamber'e düşmanlığı ile tanınan müşrik. Bedir gazasında öldürüldü.
ECEL: Kararlaştırılan vakit, müddet.
ECİL: Sebep.
ECİR: 1. Ücret. 2. Sevap.
ECR–İ MISIL: 1. Bir malın kullanılmasından doğan menfaatin veya yapılan bir işin, benzerlerine kıyasla para ölçüleriyle takdiri. 2. Ehl–i vukûfun bir husus için takdir ettiği ücret.
ECZÂ: 1. Cüzler, parçalar. 2. Kur'ân cüzleri.
EDÂ–YI SALÂT–I MEKTÛBE: Farz olan beş vakit namazı kılmak.
EDAL: (dad) Çok fazla dalâlette olan, çok sapmış olan.
ED'İYE: Duâlar, evrad. Devamlı okunan dua ve zikir.
EF'ÂL–İ ŞENÎA: Kötü işler.
EFDAL: Daha faziletli, daha iyi.
EFZUN: Fazla, çok yukarı.
EĞERÇİ: Her ne kadar, ise de.
EHAB: Çok sevilen.
EHAK: (kaf) Daha lâyık, müstehak.
EHL–İ BÂZÂR: Satıcı.
EHL–İ HEVÂ: Hevâ ve heveslerine uyanlar.
EHL–İ HİREF: Esnaf.
EHL–İ ŞER': Şeriatin hukuk kaidelerini uygulayanlar. Kadı ile yardımcı ve memurları.
EHL–İ 'URF: İdâre memurları hakkında kullanılan bir tabir. Daha ziyâde "muhtesib" gibi kânunî yollardan çok, idârî tedbirlerle iş gören ve halkla yakından teması olan vazifeliler. Zabıta, infaz memurları.
EHL–İ VUKÛF: (kaf) Bkz. Eshâb–ı hibre.
EHL–İ ZİMMET: Müslümanlardan eman (bkz.) almış bulunan gayri müslimler. Erkeğe "zimmî", kadına "zimmiye" denir.
EİMME: 1. İmamlar (bkz) 2. Büyük din imamları, âlimler, müctehidler.
EKÂVİL–İ BÂTILA: (kaf) Bâtıl, yanlış, boş sözler.

EKL ETMEK: Bir şey yemek.

EL–İYÂZÜ BİLLÂH: Allah'a sığınırız Allah korusun!

EMÂN: 1. Korkusuzluk, âsûdelik, endişeden uzak olmak. 2. Harpte, korkmaması ve hayatından emin olması için düşmana verilen söz.

EMÎN–İ EVÂBIK: Sahibinden kaçmış kölelere (âbıklar) bakan memur.

EMÎN–İ MÂL–I GÂİB: Kaybolmuş kimselerin mallarına bakan memur.

EMİR: 1. Bir yerin reisi. 2. Seyyid (bkz.) 3. Sancak Beyi (bkz.).

EMİRLER: 1. Ümerâ. Sancak Beyleri. 2. Seyyidler.

EMR–İ MA'RÛF: Ma'rûfu, doğru olanı emr etmek. Allah'ın emirlerini hatırlatıp, anlatmak. Bkz. Nehy–i münker.

EMRED: Bıyıkları yeni terlemiş, sakalı çıkmamış genç çocuk.

EMSÂR: (sad) Şehirler, mısrlar.

EMSÂR–I MÜSLİMÎN: İslâm şehirleri.

EN'ÂM: 1. Kur'ân'da bir sûre. 2. Bir dua kitabı. 3. At, deve, sığır, koyun gibi hayvanlar.

ENFA': Çok faydalı.

ENKİHA: Nikâhlar (bkz.).

ENSEB: Çok münâsip, en uygun.

ERÂMİL–İ EYTAM: Yetimlerin anaları. Dul kadınlar.

ERBA' VE ERBA'ÎN VE TIS'AMİE: Dokuz yüz kırk dört. Milâdi: 1535.

ERBÂB–I BESÂIR–I SELÎME: Doğru, akla uygun, isabetli görüş sâhipleri. Olgun ve tedbirli kimseler.

ERBÂB–I HALL Ü AKD: Selâhiyet sâhipleri, işbaşındakiler.

ERBÂB–I SÛK: Çarşıda pazarda ticaret edenler.

ERGENLİK: Dul kadının evlenirken genç erkeğe verdiği hediye.

ERHÂM: Hısımlar, akrabalar.

ESBÂB: 1. Sebepler. 2. Esvap, elbiseler, çamaşırlar, eşyalar.

ESFEL: Aşağı, alt taraf.

ESHÂB–I CAHÎM: Cehennemlikler.

ESHÂB–I HİBRE: Bir mesele hakkında derin bilgisi olanlar. Ehl–i hibre, ehl–i vukûf, bilirkişi.

ESHÂB–I VUKÛF: Bkz. Eshâb–ı hibre.

ESLAH: En sâlih, en iyi.

EŞED: En şiddetli.

EVÂBIK EMÎNİ: Bkz. Emîn–i evâbık.

EVÂNÎ: Eve ait eşyalardan sofra, çay, kahve takımları ile leğen, ibrik, testi, kâse gibi maden veya çiniden yapılmış kaplar. Avânî.

EVFAK: En muvâfık, en uygun.

EVKÂT–I HAMSE: (kaf) Beş vakit namaz.

EVLÂ: En münâsip. en lâyık.

EVLİYA: 1. Veliler, kerâmet sahipleri. 2. Dostlar, yakınlar. 3. Himâye edenler. Evliya–yı umûr: İş başında bulunan kimseler.

EVZÂ'–I MASNÛ'A: Düzme tavırlar, yapmacık hareketler.

EYYÂM–I NAHİR: Kurban bayramının, kurban kesilebilen ilk üç günü.

EYYEDEHULLÂHU TEÂLÂ VE KAVVÂHU: Allah onu teyid etsin ve kuvvetlendirsin.

F

FARZ: Allah'ın kat'î emir ve yasakları.

FÂSIK: Allah'a itaatten çok uzaklaşan. Büyük günahlar işleyen.

FÂSİD NAMAZ: Yanlış bir hal veya hareket sebebiyle doğru olmaktan çıkan namaz. Fâsid–i namaz: Namazı fâsid eden şey.

FÂTİMA: Fetva metinlerinde kadını temsil etmek üzere kullanılan umumî isimlerden biri. Ötekiler: Hind, Hatice, Zeyneb.

FECERE: Fâcirler, günahkâr, sefiller, yalancılar.

FERÂĞ–I BÂL: Gönül rahatı.

FERÂİZ: 1. Farîzalar, Allah'ın kat'î emirleri. 2. Mirasçıya şer'an düşen hisse. İlm–i ferâiz: Vârislerin hisselerini bildiren ilim.

FERC: 1. Aralık, yarık, çatlak. 2. Kadın tenâsül uzvu.

FESEKA: Fâsıklar (bkz.).

FESH–İ NİKÂH: Nikâhın, boşanma olmadan bozulması. Nikâhı fesh eden hallerden bazıları: a) Eşlerden birinin irtidâdı. (bkz.) b) Eşlerin birbirine mahrem (bkz.) olduğunun meydana çıkması. c) Erkeğin, kayınvalide veya üvey kızı ile, kadının kayınpeder veya üvey oğlu ile münâsebet kurması veya şehvetle sarılması veya tenâsül yerine şehvetle bakması. d) Bir câriye veya köle ile evli olan kimsenin, miras yolu ile eşinin sahibi durumuna geçmesi.

FETÂVÂ: Fetvâlar.

FETVÂ: Müftü tarafından verilen şer'î hüküm. (Eserin giriş kısmındaki izahata bakınız.)

FEVT OLMAK: 1. Elden kaçmak, kaybolmak. 2. Ölmek.

FISK Ü FÜCÛR: Allah'ın emrini terk etmek, günah işlemek.

FÎ–ZAMÂNINÂ: Zamânımızda.

FÎ'L–İ ABES: Boş iş, faydasız hareket.

FİʼL–İ KABÎH: Kötü ve günah iş. Sapık cinsî münasebet. Bkz. Livâta.

FİLORİ: Milâdi 11. asırdan evvel Floransa'da çıkarılan üzeri çiçek nakışlı altının adı. Daha sonra Avrupa'da basılan başka altın paralara da bu isim verildi. Bizde ilk olarak Fâtih tarafından bastırılan altın paranın adı sadece "altın" idi. Fakat "filori" de denmiştir.

FİRKAT: Ayrılık.

FUZÛLÎ NİKÂH: Asîl,veli, vekil veya elçi olmayan bir şahsın başkası namına akd ettiği nikâh.

FÜLÛS: Mısır'da 1633 yılında basılan bakır para. Osmanlıların zamanında, İstanbul'dan gönderilen bakırla kesilen bu para, ilk olarak fülûs adını almıştır. Araplar bakır paralara 1400 yılından beri fülûs diyorlardı.

FÜNÛN–İ EKÂZİBE: (kef) Yalancı ilimler, kandırıcı fenler.

G

GÂLİB BEL MÜTEHAKKIK: Daha üstün hatta muhakkak.

GABN: Hile, aldatmak. Bir şeyin miktarını eksiltmek.

GABN–I FÂHİŞ: Fâhiş derecede, çok aldanmak.

GALLÂT: Galleler.

GALLE: Gelir ve mahsul. Galle–i vakf: Vakfın gelirleri.

GARB: Dâimî akıntı yapan bir göz hastalığı.

GÂRET: Çapul, yağma, akın.

GARRÂ: Güzel, gösterişli, şatafatlı.

GASL ETMEK: Ölüyü yıkamak, gasil.

GAYBET: Kaybolmak, bilinmemek.

GAYRİ MÜSLİM: Müslüman olmayan. Bkz. Nasâra, Zimmî.

GEDİK: Esnaflık ve san'atkârlık etmek üzere daimî kalmak için kiralanmış veya mülk alınmış bir yer veya dükkân içinde, kiracı tarafından sahip veya mütevellînin izni ile yapılan bina, dolap, raf ile içeri konan âletler.

GRİV: (gayın) Bağırma, feryat.

GUREMÂ: Alacaklılar.

GURER: Bir fıkıh kitabı. "Dürer" in (bkz.) şerhidir.

GURRE: 1. Kamerî ayların ilk günleri. 2. Malın ve kölelerin en iyi ve güzel olanı. 3. Düşürülen bir cenin için verilecek tazminat.

GURRE–İ RAMAZAN: Ramazan ayının ilk günü.

GURRE–İ ŞEVVAL: Şevval ayının ilk günü.

GUSL: Cünüplük veya hayız ve nifas hallerinden sonra dinin emri gereğince yıkanma. Boy abdesti.

GÜZEŞTE: Geçmiş.

H

HABS–I MEDYÛN: Borcunu vermeyen borçlunun haps edilmesi. Ödememeyi âdet edinen veya malı olduğu halde saklayan borçlu hapsedilir. Pişman olursa, hakikaten fakir olduğu anlaşılırsa veya para kazanıp ödeyeceğine hâkimin kanaati gelirse serbest bırakılır.

HABS–İ MEDÎD: Tam bir gün veya daha fazla süren hapisler.

HAC: İslâm'ın beş şartından biri. Her müslümanın belirli bir maddî imkâna eriştiği anda üzerine farz olan ibâdet.

HAD: 1. Men etmek. 2. Bir kısım cezaların umumî adı.

HADD–İ KAZF: Kadın veya erkek, zinâdan kendisini koruduğu, temiz ve iffetli olduğu bilinen bir kimseye zinâ ile iftira edene verilen ceza. İftiraya uğrayan hür ise 80, köle ise 40 değnek darbesidir.

HADD–İ ŞURB: Sarhoş edici içkilerden birini kendi isteği ile içen kimseye verilen ceza. Hür ise 80, köle ise 40 değnek darbesidir. Hadd–i sekr, hadd–i hamr.

HADEM Ü HAŞEM: Hizmetkârlar.

HÂDİS: Çıkan, meydana gelen. Yeni, yeni çıkan.

HADÎS: Hz. Peygamber'in sözleri. Bkz. Sünnet.

HADRAVAT: Sebzeler.

HÂFIZ: Kur'ân–ı Kerim'in tamamını ezberleyen.

HAKK–I HİZÂNE: Bakıma muhtaç kız çocuğunu, süt emmesi ve terbiye edilmesi gereken yıllarda yanında bulundurma hakkı.

HAKK–I TERBİYET: Bakım ve terbiye yıllarında erkek çocuğu yanında bulundurma hakkı.

HAL': 1. Soyma. 2. Boşanma. 3. Tahttan indirme.

HAL' OKUŞMAK: Karşılıklı şartları kabul ederek boşanmak.

HALÂS: Kurtulmak, serbestlik.

HALI'–ÜL–İZÂR: Kötü, yırtık, edepsiz, yüzsüz.

HÂLİD: Fetva metinlerinde erkeği temsil etmek üzere kulanılan umûmî isimlerden biri. Ötekiler: Zeyd, Amr, Bekr, Beşr.

HÂLIYÂ: Şimdi, hâlâ, hâlen.

HALL Ü AKD ERBÂBI: Bkz. Erbâb–ı hall ü akd.

HALLEDET HİLÂFETEHU: Hilâfeti dâim olsun.

HALT: 1. Karıştırma 2. Münâsebetsiz söz söyleme.

HALVET: Yalnız kalmak. İki kişinin baş başa kalması. Zevc ile zevcenin yalnız bulunmaları.

HALVET–İ SAHÎHA: Zevc ile zevcenin (veya bir erkekle bir kadının) birleşmelerine (cimâ') bir mâni yokken, yalnız kalmaları.

HALVETÎ: Halvetiyye tarikatına mensup olan. Halvetiyye tarikatı: 14. asırda Harzem ve Hirat'ta yaşamış olan Siraceddin Ömer Halvetî'nin kurduğu tarikat.

HÂMİL: 1. Bir şeyi üzerinde bulunduran. Taşıyan 2. Hâmile.

HAMR: Şarap.

HAMSE VE ERBAÎN VE TİS'AMİE: Dokuz yüz kırk beş. Milâdî: 1536.

HARÂC: Biri adam başına, diğeri topraktan veya hâsılâtından olmak üzere gayri müslimlerden alınan iki çeşit verginin adı. Adam başına alman ve şahsî vergi mâhiyetinde olana "cizye" veya "harâc–ı rüûs" denir. Topraktan veya hâsılatından alınana ise "harâc–ı arâzî" denir. Harâc–ı rüûs reşit ve sağlam olan gayri müslim erkeklerden alınır. Müslüman olurlarsa alınmaz. Harâc–ı arâzî ise, arâzî sahibi müslüman olsa da alınmaya devam edilir. Mükâseme ve muvazzaf olarak iki çeşittir.

HARÂC–I MÜKÂSEME: (kaf) Arâzînin verimine göre hâsılatın onda birinden yarısına kadar alınabilir. Her mahsul kaldırışta alınır.

HARÂC–I MUVAZZAF: Arâzînin verimi göz önünde tutulmakla beraber, arâzî üzerine ve dönüm başına sâbit olarak konan vergidir. Mahsul durumu ne olursa olsun aynen ve yılda bir kere alınır.

HARÂC–GÜZÂR: Haraç veren.

HARAM: Yapılması, Allah tarafından kat'î olarak yasak edilmiş. Bkz. Harem, Mahrem.

HARÂMÎ: Yol kesen, haydut.

HARAMZÂDE: Gayri meşrû', piç.

HAREKÂT–I MEVZÛ'A: Bkz. Evzâ'–ı masnû'a.

HAREM: 1. Saray, konak ve evlerde kadınlara mahsus kısım. Harem dairesi. 2. Mukaddes şey, girilmesi yasak olan yer. 3. Zevce.

HÂRİCÎ: Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında zuhûr eden anlaşmazlık sırasında Hz. Ali saf-

larından çıkarak her iki tarafa da düşman olan bir fırka. Ehl–i sünnetten tamamen ayrılan bu hizip mensupları Hz. Ali tarafından mağlup edildiler, fakat ortadan kalkmadılar. Sonunda Hz. Ali'yi hançerle şehid ettiler. İman, amel ve hilâfet hususlarında farklı görüşleri vardır. Kendi gibilerden gayrısına kâfir, öteki İslâm diyarlarına "dâr–i harb" (bkz.) derler. Çeşitli kollara ayrılmışlardır. Ehl–i sünnete en yakın kolu "ibâdiyye" dir.

HARÎR: İpek.

HAS: Bkz. Timar.

HAŞIR: 1. Toplama. 2. Ölülerin dirilip mahşere gelmeleri.

HATÎB: 1. Güzel söyleyen. 2. Câmide hutbe okuyan.

HATİCE: Fetva metinlerinde kadını temsil etmek üzere kullanılan umûmî isimlerden biri. Ötekiler: Hind, Fâtıma, Zeyneb. Aslı: Hadîce.

HAVÂİC–İ ASLİYE: Aslî ihtiyaçlar, zarûri ihtiyaçlar.

HAVÂLE: 1. Bir evin içine bakarak rahatsızlık veren yapı. 2. Perde, mâni, manzarayı kapayan.

HAVÂLİ: Etraf, çevre.

HAVÂRİC: Hâriciler (bkz.).

HAVF: Korku.

HAVF Ü RECÂ: Korku ve ümid. Allah'a karşı, kulların dâima bulunmaları gereken hal. Günâhtan ve azaptan korku ile af ve cenneti ümid etme hislerinin aynı anda taşınması hâli.

HAYÂL–I ZİLL: Gölge oyunu, karagöz.

HAYME: Çadır.

HAYYEN: Diri, canlı olarak.

HAZÎNE–İ ÂMİRE: Devlet hazinesi, devlet kasası.

HEDM: Yıkmak, harap etmek.

HELÂK: (kef) Ölmek, mahvolmak.

HEMMÂZ VE GAMMÂZ: İnsanın ayıp ve kusurlarını araştırıp, yayan ve şikâyet eden.

HERGİZ: Asla, kat'iyen, hiçbir vakit.

HETK: Yırtma, yarma. Hetk–i ırz: İrza saldırma.

HİDÂNE: Bkz. Hizâne.

HIFZ: 1. Korumak, bakıp beslemek. 2. Ezberlemek. Hâfız: Kur'ân'ı ezberleyen.

HILÂL–I İDDET: İddet (bkz.) süresi.

HINZIR: Domuz.

HİREF: Hırfetler. Ehl–i hıref: Esnaf.

HİRFET: Geçim sebebi olan iş ve san'at.

HIYÂR: Muhayyerlik. Taraflardan birinin bir zaman için anlaş-

mayı bozmakta serbest olması.

HIYÂR–I FESİH: Bir anlaşmayı fesh etme hakkına sâhip olma.

HIYÂR–I GABN: Aldatılmış olmak sebebiyle anlaşmayı bozma hakkı.

HIYÂR–I GURÛR: Bir alışveriş veya anlaşmada bir kimsenin kendi kendine aldanması sebebiyle geri dönebilme hakkı.

HİBE: Bağışlama, bağış.

HİLL: Helâl olmak.

HÎN: Vakit, zaman, an.

HİND: Fetva metinlerinde kadını temsil etmek üzere kullanılan umûmî isimlerden biri. Ötekiler: Fâtıma, Hatice, Zeyneb.

HİNDİBA: Bir bitki.

HINS: Yeminini bozmak.

HIRMAN: Nasipsizlik, mahrumluk.

HIZÂNE: 1. Besleyip büyütmek. 2. Çocuğu, buna hak sâhibi bir yakınının, muayyen müddeti içinde muhafaza ve terbiye etmesi.

HUCURAT: Hücreler (bkz.).

HUF: Namaz abdesti alınırken üzerine mesh edilen bir çeşit mest, ayakkabı.

HUFFÂZ: Hâfızlar (bkz).

HUFYETEN: Gizlice.

HUKÛK–İ İBÂD: Kulların hakkı.

HULLE: Bir kadının talâk–ı selâse (bkz) ile kocasından ayrıldıktan sonra, yine eski kocasına dönebilmesinin şer'an mümkün ve helâl olabilmesi için gereken şart. Bunun için kadının başka bir erkekle evlenip ayrılması gerekmektedir. Bu ikinci evlilik bir hile şeklinde olmayıp, gerçek bir evlilik olmalıdır.

HULİYY–İ NİSÂ: Kadınların süs takıları, ziynetleri.

HUMRET: Kırmızılık, kızıllık.

HUMS: Beşte bir.

HURMET: Haram (bkz.) olmak.

HURÛC: 1. Çıkma. 2. Ayaklanma.

HUSÛMET: Anlaşmazlık, da'va mevzuu.

HUZÛR–İ ŞÜHÛD: Şahitlerin huzûru, önü, hazır bulunması.

HÜCCET: Delil, isbat edici.

HÜKM–İ ŞER'Î: Şerîate göre verilen hüküm.

HÜNKÂR: Osmanlı pâdişâhı.

HÜNSÂ–YI MÜŞKİL: Kendisinde hem erkek, hem de kadın tenâsül âleti bulunan veya hiçbiri bulunmayan insan. Bunlar işeme tarzları, cinsî meyilleri, sakal veya göğüslerinin çıkması gibi alâmetlere göre iki cinsten birine dâhil edilirler.

HÜRRET–ÜL–ASL: Doğuştan hür.
HÜSN–İ MUÂŞERET: İyi geçinmek.
HÜSN–İ SAVT: Ses güzelliği.

I

ISKÂT–I SALÂT: (kaf) Ölen bir müslümanın, hayatında kılamadığı namazların affına sebep olur ümidi ile, kendi vasiyeti üzerine veya vârisleri tarafından, fakirlere dağıtılmak için ayrılan para ile yapılan muamele.
ITK: (kaf) Âzâd etmek, köleyi serbest bırakmak.

İ

İÂRE: Âriyet vermek. Geri almak üzere vermek.
İBÂ: Şiddetle çekinmek, tiksinmek.
İBÂHAT: Mübah olmak, serbestçe yapılabilir olmak.
İBKÂ: (kaf) Devam ettirmek, aynı halde bırakmak.
İBRÂ: Bir kimsenin üzerinde başkalarının hakkı, alacağı vereceği kalmadığını gösteren muâmele.
İBRÂZ: Göstermek, meydana koymak.
İBTİDÂ–İ HADD–I BULÛĞ: Bulûğun (bkz.) başlangıç yaşı.
İCÂRE: Kiralamak.
İCÂZET: 1. İlim veya yazıda (hat) tahsilini bitirenlere verilen izinnâme, şehâdetnâme, diploma. 2. İzin, müsaade.
İCBÂR: Cebr etmek, zorlamak.
İCLÂ: Nefy etmek, sürmek.
İDDET: Kadının boşanma veya ölüm sebebiyle kocasından ayrılmasından sonra tekrar evlenebilmesi için geçmesi gereken zaman.
İDDET–İ TALÂK: Boşanan bir kadının tekrar evlenmeden önce beklemesi gereken müddet. Üç ay on gün, yüz gün.
İDDET–İ VEFÂT: Kocası ölen bir kadının tekrar evlenmeden önce beklemesi gereken müddet. Dört ay on gün, yüz otuz gün.
İDHÂL: 1. Dâhil etmek, içeri koymak. 2. Erkeklik âletinin, dişinin fercine (bkz.) sokulması.
İFÂKAT: (kaf) Hastalıktan iyileşme.
İHÂNETEN: Korkutarak.
İHSÂN: (sad) Haramdan sakınmak için gerekli ve yeterli şartlar. Bkz. Muhsan.
İHTİRÂ': 1. İcad etmek. 2. Uydurmak.
İHTİRÂZ: Çekinmek.
İHTİSÂB: Bkz. Muhtesib.

İHTİSÂBEN: İhtisab vazifesi olarak. Bkz. Muhtesib.

İHTİZÂR: Ölüm hâli, hastanın ölüme yaklaştığı hâl.

İKÂB: (kaf) Ceza, azap.

İKÂMET: (kaf) Yerine getirmek, vücûda getirmek.

İKÂMET–İ HAD: (kaf) hadlerin (ceza) yerine getirilmesi, ifâsı.

İKRAH: Bir kimseyi haksız yere korkutarak rızâsı olmayan bir sözü söyletmeye veya bir işi işlemeye mecbur etmek.

İKRÂR: (kaf) Kabûl etmek, itirâf etmek.

İKTÂ': (kaf) Beytülmâle âit arâzinin veya arâzinin gelirinin, bunu beytülmâlden almaya hakkı bulunan bir kimseye, veliyyülemr (bkz.) tarafından vermesi.

İKTİDÂ: (kaf) 1. Uymak, tâbi olmak. 2. Cemaatle namaz kılarken imama uymak.

İ'LÂ: 1. Yemin etmek. 2. Erkeğin bir müddet için veya dâimî olarak cimâ' (bkz.) için karısına yaklaşmamak üzere yemin etmesi.

İ'LÂ–YI KELİMETULLAH: Allah'ın sözünü yüceltmek. İslâmiyet'i yaymak.

İLÂ YEVMİNÂ HÂZÂ: Günümüze kadar.

İLHÂD: Hak yoldan yüz çevirip, küfür yollarından birine sapmak. Böyle olana "mülhid" denir.

İLHÂK: (kaf) Katmak, bitiştirmek.

İLKÂ: (kaf) Bırakmak, koymak, atmak.

İLLÂ: Aksi takdirde, ancak istisnâ.

İLM–İ HENDESE: Geometri.

İLM–İ REMİL: Birtakım nokta ve çizgiler yardımıyle, gâibi keşfetme iddiasında olan bir ilim. Bununla uğraşana "remmâl" denir.

İMÂM: 1. Önde bulunan ve kendisine uyulan kimse. 2. Din ilminde yüksek bir mevki sâhibi. 3. Peygamber'in halifesi, müslümanların reisi, devlet başkanı. 4. Halifenin izni ile halka namaz kıldıran, dini öğreten, yol gösteren, müşkillerini halleden, nikâh vb. işlere bakan kimse, İslâm önderi.

İMÂM–I A'ZAM: Ebû Hanife Numan bin Sâbit el–Kûfi. Mezhep kuran dört büyük müctehidden biri. Hanefî mezhebi kurucusu (699–767). Öteki müctehidler: Mâlik, Şâfi'î, Hanbel.

İMAM MUHAMMED: Ebû Abdillah Muhammed bin Hasen. İmâm–ı A'zam'ın en ileri

gelen talebesi. Hocasının derslerini yazarak tesbit etmiştir.

İMAM ŞÂFİ'Î: Ebu Abdillah Muhammed bin İdris. Mezhep kurucu dört müctehidden biri. Şâfi'î mezhebi kurucusu (767–819).

İMÂMEYN: "İki imam" demektir. "İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed" için, bazen de "İmâm–ı A'zam ve İmam Şâfi'î" için kullanılır.

İNÂS: Kadınlar, dişiler, nisâ.

İNFÂK: (kaf) Nafaka vermek, beslemek.

İNHİRÂF–İ FÂHİŞ: Çok sapmış olmak, fazla yanlış.

İNŞÂ: Yapma, vücûda getirme.

İNZÂL: 1. İndirmek, nüzul ettirmek. 2. Cinsi temasta meninin çıkması.

İRÂDET: Dilemek, istemek murad etmek.

İRSÂL ETMEK: Göndermek, yollamak.

ÎSÂ: İsâ peygamber (aleyhisselâm).

İSÂRE–İ FİTNE: Fitne salmak. Fitne ile ortalığı karıştırmak.

İSGÂ: Dinlemek, kulak vermek.

İSKÂR: (kef) Sekir vermek, sarhoş etmek.

İSM: (se) Günah, kabahat, suç.

İSPENÇE: Bir nevi şahıs vergisi. Müslim veya gayri müslim, bulûğa ermiş herkesten alınırdı.

İSTİBDÂL: 1. Değiştirmek. 2. Bir vakfı, bir mülk ile mübâdele etmek, değiştirmek. Bu muamele vakf edenin şartı veya şer'î lüzum üzerine yapılabilir.Yeni mülk de aynen vakıf sayılır.

İSTİDÂNE: Borç, ödünç almak veya alınmak.

İSTİFSÂR: Sormak, soruşturmak. Sorulma.

İSTİFTÂ: Fetvâ (bkz.) istemek. Müftü (bkz.) veya dinsel ilimleri bilen birinden mes'ele sormak.

İSTİĞFÂR: Allah'tan mağfiret dilemek, af istemek. "Estağfirullah" demek.

İSTİHÂL: Hâl değiştirmek.

İSTİHÂNET: Hor ve hakir görmek, horlamak.

İSTİHLÂL: 1. Helâl saymak 2. Helâlleşmek.

İSTİHSÂNEN: Beğenerek, beğenilerek.

İSTİKRÂH: Kötü sayma, tiksinmek.

İSTİKSÂ: (kaf) Bir şeyin esasını anlamak için inceden inceye araştırmak.

İSTÎLÂD: 1. Câriyeyi ümm–i veled (bkz.) kılmak. 2. Efendinin, cariyesinin hamile olduğu veya doğurduğu çocuğu "bu bendendir" diye nesebine alması.

İSTİMÂ': Dinlemek.
İSTİMRÂRÎ: Devamlılık, kalıcılık.
İSTİRBÂH: Fâize yatırma, fâizle para verme.
İSTÎZAN: İzin istemek.
İŞTİRÂ: Satın almak.
İ'TÂK: (kaf) Köleyi âzâd etmek, hür kılmak.
İ'TÂKNÂME: (kaf) Âzâd olduğuna dâir köleye verilen vesika.
İTÂLE–İ LİSAN: Dil uzatmak, kötü söyleme.
İT'ÂM: Yedirmek, yemek vermek.
İ'TİKÂF: (kef) Bir yere kapanıp ibâdetle vakit geçirme.
İTLÂK: (kaf) 1. Erkeğin zevcesini boşaması. 2. Bırakmak, salıvermek.
İTTİBÂ': Tâbi' olmak, uymak.
İTTİSÂF: Muttasıf olma, vasıflanma, bir hal takınma.
'İVAZ: Değişmek, bir şeye bedel olarak başka bir şey vermek.
İYALLİĞE VERMEK: Evlâtlığa vermek.
ÎZÂ: Incitmek, eziyet vermek.
İZTİRÂRÎ: Mecburen, elde olmayarak.

K

KABÂYIH: Kabîhalar, çirkin ve günah şeyler.
KABÎH: Çirkin ve yakışıksız.
KABLEHU: Ondan önce.
KABL–EL–AHZ: 1. Almadan önce 2. Yakalamadan önce.
KABZ ETMEK: Almak, elinde tutmak, el koymak.
KAÇAĞAN: Kaçmayı âdet edinmiş.
KAÇKIN KUL: Kaçmış, firar etmiş köle. Bkz. Âbık.
KÂDÎ: (kaf) Kadı, hâkim.
KÂDİR: (kaf) 1. Yapabilme, yapmaya hakkı olma. 2. Yapabilme gücüne sahip erkek.
KÂDİRE: (kaf) Kàdir olan kadın.
KADİR NAMAZI: Ramazan ayının yirmi yedinci gecesine tesâdüf eden Kadir gecesinde fazla olarak kılınan namaz. İki rekâtten bin rekâta kadar olabilir.
KÂFİR: (kef) Müslüman olmayan. Bkz. Küfr.
KÂFİR–İ HARBÎ: Kendisiyle sulh yapılmamış, harb hâlinde bulunulan kâfir.
KAFTAN: Eskiden giyilen bir üst elbisesi. Her sınıf ve rütbenin kaftan şekli farklıdır. Uzun ve kısaları vardır.
KAHPE: Orospu, kötü kadın.
KAHREN FETİH: Cebren, zorla, savaşıp yenerek fetih. Bkz. Anveten fetih.
KAHVE–FÜRÛŞ: Kahve satan.
KAHVE–NÛŞ: Kahve içen.
KÂKÜL: (kef) Perçem. Alnın üzerine sarkan kısa kesilmiş saç.

KAL': Koparma, sökme, temelinden çıkarıp atmak. Yıkmak.

KALIN: Bkz. Mehr–i muaccel.

KANGİ: Hangi.

KARÎNE: Bir meselenin çözülmesine yarayan hal. İpucu.

KARYE: Köy, kasaba. Bkz. Kurâ.

KARZ: 1. Ödünç vermek veya almak. 2. Ödünç verilen şey.

KARZ–İ HASEN: Fâiz veya diğer bir karşılık istemeden borç vermek.

KASÂME: Kàtili meçhul olarak bulunan bir ölünün bulunduğu yer halkından elli kişiye "Ben öldürmedim, öldüreni de bilmiyorum" diye yemin ettirilmesi. Ölünün velisinin (bkz.) itham ettiklerine yemin ettirilir. Kàtil bulunmazsa, ölenin diyeti (bkz.) ora ahalisi tarafından ödenir.

KASR–İ YED: 1. El çekmek. 2. Mütevellîlik, imamlık gibi babasından kendisine geçen bir haktan vazgeçmek.

KASSÂM: Ölenden kalan malların vârislere taksîmi ve küçüklerin hakkının korunması ile vâzifeli memur. İstanbul'da "Kassam mahkemesi" vardı.

KAT'–İ YED: El kesmek.

KAT'–İ TARÎK: (ikisi de kaf ile) Yol kesmek. İslâm diyarında müslümanların veya zimmîlerin (bkz.) mallarını ellerinden almak, öldürmek veya halkı korkutmak için, birtakım kimselerin yolları tutması. Bunlara verilen ceza için bkz. Harâmîler.

KÂTİ'–İ TARÎK: Yol kesici. Çoğulu: Kuttâ'–ı tarîk.

KATİ: Çok.

KATİL: (kaf, te, lâm) Öldürme, cinâyet.

KÂTİL: (kaf, elif, te, lâm) Öldüren.

KATÎL: (kaf, te, ye, lâm) Öldürülmüş, maktûl.

KAVİL: 1. Söz. 2. Dinsel bir mes'ele hakkında söylenmiş mûteber bir fikir. İctihad.

KAY ETMEK: Kusmak.

KAYYİM: Vakfın câmiinde temizlik işlerine bakan hademe. Mütevellî (bkz.) manâsına da kullanılmıştır. ("Kayyum" denilmesi yanlıştır.)

KAZF: Bir kimseyi kötülemek için "zinâ" ile suçlayıp iftira etmek.

KEDHUDA: Kâhya. Bir esnaf zümresine nezâret etmek üzere idare makamlarınca seçilen kimse.

KEFÂRET–İ YEMİN: Yerine getirilmeyip bozulan yemine karşı ödenen ceza. Oruç tutmak, sadaka vermek, köle âzâd etmek vb.

KEFERE: Kâfirler. (bkz.)

KEFFE–İ MÎZÂN: Terâzînin kefesi.

KELİME–İ KÜFÜR: İnsanın kâfir olmasına sebep olan söz. Müslüman bir kimse tarafından söylenirse, onu dinden çıkaran söz. Bkz. Küfr, Mürted.

KEMÂ YENBAGÎ: Lâyık olduğu gibi, gerektiği şekilde.

KENÂİS: Kenîseler, kiliseler.

KERÂHAT–İ SALÂT: 1. Namazı hatalı kılan şey. 2. Namaz kılınmasının herhangi bir sebeple doğru olmaması.

KEREVİT: Büyük karides. 7–8 cm. boyunda kabuklu su böceği.

KERRÂT VE MERRÂT: Kerelerce, defalarca.

KERREMALLÂHU VECHEHU: "Allah yüzünü ak etsin" manâsında Hz. Ali için kullanılan dua.

KESİM: Tuna ötesi ile Irak ve Basra halklarının bütün vergilere karşılık verdikleri vergi. Bazı bağ, hurmalık vb. den her sene alınan öşür (bkz.) mukâbili vergi.

KESR ETMEK: Kırmak.

KEŞİŞ: Manastırlarda ibadetle meşgul olan papazlar.

KEYFİYET İLE MÜBTELÂ: Keyif verici esrar, macun gibi şeylere düşkün olan.

KIBLE: 1. Namaz kılınırken dönülen, Kâbe'nin bulunduğu taraf. 2. Güney, güneyden esen rüzgâr.

KIBLE–NÜMÂ: Pusula.

KINA: Bir çeşit nebat. El, saç ve sakal boyamak için kurutularak, tozu boya için kullanılır.

KISAS: Bir kimseyi öldürenin, öldürülmesi; yaralayanın aynı şekilde yaralanması. Kısas, cinâyeti sâbit kılan yedi şartın bulunması hâlinde icra olunabilir. Aksi takdirde veya ölenin vârislerinin arzusu ve affı ile, öldürenden diyet (bkz.) alınır.

KISSA–HÂN: Hikâye, masal söylemeyi meslek edinen kimse, Sonradan "meddah" denmiştir.

KIST–UL–YEVM: Bir güne isabet eden kısım. Kıstulyevm icra etmek: Ücretten gündelik kesmek.

KIYÂM: 1. Ayağa kalkmak, ayakta durmak. 2. Bir işe kalkışmak. 3. Namazda ayakta duruş. 4. Ayaklanma, isyan.

KIYÂMEN: Ayakta, ayağa kalkarak.

KİL: (kaf) Söz.

KİLÂB: (kef) Kelpler, köpekler.

KİLE: Bir tahıl ölçeği. Çeşitleri vardır. İstanbul kilesi 25 kg. kadardı.

KİTÂBET: Kölenin, tâyin edilen bir bedeli ödediği veya bir şartı yerine getirdiği takdirde âzâd (bkz.) olması için sahibiyle anlaşması. Bedeli ödeyinceye kadar köle iş ve kazançta serbest kalırdı.

KİTÂBET ALE–L–MÂL: Tâyin edilen mal veya parayı ödeyip serbest olma şartına bağlı kitâbet.

KİTÂBET ALE–S–SENE: Tâyin edilen zaman kadar ve istendiği şekilde hizmet edip serbest olma şartına bağlı kitâbet.

KİZB–I SARÎHA: Apaçık yalan.

KOLÇAK: Zırhın kola geçen parçası.

KOPUZ: Üç telli bir saz.

KUDÂT: Kâdîler (bkz.).

KUNUT: 1. Vitir namazı 2. Vitir namazının son rekâtında okunan dua.

KUNUTUN BEDELİ: Kunut duasını bilmeyenlerin, onun yerine okudukları kolay bir dua.

KURÂ: Karyeler, kasabalar, köyler.

KURB: Yakın, bitişik.

KUTTÂ'–I TARÎK: Yol kesiciler, eşkiyâlar. Bkz. Kat'–ı tarîk.

KU'ÛDEN: Oturarak.

KÜFR: Allah'ın varlığını, birliğini veya Kur'ân–ı Kerîm'de bildirdiği herhangi bir şeyi inkâr etmek, bunu anlatan bir söz söylemek veya bir şey yapmak. Bkz. Kelime–i küfr

KÜFÜR SÖYLEMEK: Bir müslümanın kendisini dinden çıkaracak, kâfir edecek bir sözü söylemesi. Bkz. Mürted.

KÜLLEMÂ–I ŞER'İYYE: "Küllemâ" diye başlayan ve "Bütün nikâhlandığım kadınlar boş olsun" manâsına gelen Arapça ibâre.

KÜTÜB–İ FETÂVÂ: Fetvâ kitapları. Fetvâları (bkz.) toplu olarak ihtivâ eden kitaplar.

KÜTÜB–İ MU'TEBERE: Mu'teber, güvenilir din kitapları.

L

LÂHİK OLMAK: (kaf) Katılmak, eklenmek, bitişmek. Ar lâhik olmak: Utanmak.

LAĞV: Boş, bâtıl, beyhûde.

LEHV: Oyun, eğlence, çalgı. İnsanı gaflete düşüren, ciddiyetten uzaklaştıran şeyler. Lu'b.

LEVN: Renk.

Lİ'ÂN: Erkeğin, karısını zinâ ile itham veya çocuğunun kendinden olmadığını iddia etmesi üzerine hâkim ve şâhidler huzurunda görülen da'va.

LİHYE: Sakal.

LİVÂTA: Cinsî sapıklık. Erkeklerin kadın gibi kullanılması. Bkz. Amel–i kavm–i Lût.

LU'B: Oyun, lu'biyyat.

M

MA'AN: Beraber, birlikte olmak.

MÂBEYN: Ara, arası.

MA'FUV: Affolunmuş, istisnâ edilmiş.

MAHLÛT: Karışık, karıştırılmış.

MAHREM: 1. Haram, şerîatin yasak ettiği şey. 2. Nikâh düşmeyen, şer'an evlenilmesi yasak edilen yakın akrabalar. 3. Kadının yanına eviçi kıyafetiyle çıkabildiği yakını (babası, amcası, dayısı, kardeşi, oğlu, yeğeni, damadı, torunu, kayın pederi) erkek. Bkz. Rezâ'... Nâ–mahrem: Yabancı, evlenilmesi haram olmayan. 4. Gizli, sır...

MAHSÛR: Hasr edilmiş, ait.

MAHÛF: Korku verici, korkunç

MAHZÂ: Yalnız, ancak.

MAHZAR: Huzur, hazır bulunulan yer.

MÂİDE: Üzerinde yemek hazır edilmiş olan sofra veya tepsi.

MAKBÛLE: Makbul olan, kabul edilen.

MAKRAMA: Peşkir, büyük mendil, peştemal.

MAKÛL: (kaf) Söylenmiş, söylenen söz.

MAKÛLE: (kaf) Gibi, benzer, çeşit.

MA'KÛLÂT: (ayın, kaf) Akla uygun, mantıklı şeyler.

MAKTÛ': 1. Bedel, vergi. 2. Kararlaştırılan miktar.

MAKZÛF: Kendisine kazf (bkz.) edilmiş.

MÂL–İ GÂİB: Yaşayıp yaşamadığı bilinmeyen kaybolmuş kimseden kalan mal.

MÂL–İ MEFKÛD: Mefkûddan kalan mal. Bkz. Mefkûd.

MÂLİKÂNE: (kef) Kanûnî şartlara göre birine verilen beylik arâzi, Bkz. Arz–ı Emîriyye.

MA'MÛLÜN BİHÂ: Kendisi ile amel edilen, ona dayanarak iş görülen, geçerli.

MANİ: Maniheizm.

MARAZ–I MEVT: Hastayı zayıf düşüren ve ölüme varacağı korkusu veren hastalık. Hasta iyileşmeden ölürse, ölümle neticelenen hastalığı maraz–ı mevt sayılır. Bir ara iyileşirse, sayılmaz.

MÂSİVA: 1. Allah'tan başka her şey. 2. Manevî olmayan şeyler.

MASLÛB: Salb edilmiş, asılmış.

MÂ–TEKADDEMÛN: 1. Geçmiş zamanlar. 2. Geçmiş şeyler.

MA'ÛNİYET: 1. İhtiyaç, yardım. 2. Masraflık.

MAZANNE–İ İSM: 1. Günah ihtimali. 2. Kendisinden kötülük beklenen.

MAZİ: Meşe tohumu.

MECHÛL–ÜN–NESEB: Babası bilinmeyen.

MECLİS–İ ŞER': Kadı'nın muhâkeme için topladığı celse.

MECRÛH: Yaralı. Kadın olursa: Mecrûhe.

ME'CÛR: 1. Ecir ve sevap kazanan, verilen. 2. Kiraya verilen.

MEDHÛLÜN BİHÂ: Kendisine duhûl (bkz.) edilen kadın.

MEDYÛN: Borçlu, vereceği olan.

MEFKÛD: (kaf) Bulunduğu yer, ölü veya diri olduğu bilinmeyen kaybolmuş kimse.

MEHÂRÎB: Mihraplar (bkz.).

MEHÂSIN: Güzellikler.

MEHBİT: İnecek yer.

MEHMÂ EMKEN: Mümkün mertebe gayret etmek.

MEHR: Kadının nikâhtan sonra hak kazandığı maldır. Kocasından alır. Nikâh kıyılırken mehrin tâyin edilmesi, nikâhın şartlarından sayılmıştır.

MEHR–İ MİSİL: Bir kadının, babası tarafındaki veya o beldedeki kadınlardan yaş, güzellik vs. bakımından kendisine denk olanların mehri. Bu örnek, mehir tayin olunurken dikkate alınır.

MEHR–İ MUACCEL: Nikâh sırasında peşin olarak verilen mehir. Ağırlık. Kalın.

MEHR–İ MÜECCEL: Nikâhtan sonra verilmesi kararlaştırılan mehir. Muayyen bir vakit konmamışsa erkeğin vefatında veya boşanma hâlinde verilir.

MEHR–İ MÜSEMMÂ: İki tarafın rızâsı ile nikâh sırasında tayin olunan mehir.

ME'KÛL–ÜL LAHM: Eti yenen.

MEKRÛH: Yapılması haram kadar şiddetle yasak edilmemiş, fakat çirkin sayılmış olan. Terk edilmesi güzel ve sevap olan.

MEKRÛHE: Kendisinden tiksinilen kadın.

MEKŞÛF–ÜL AVRET: Avret (bkz.) yeri açık olan.

MEMÂLİK–İ MAHRÛSE: Muhafaza altında olan, korunan memleketler. Osmanlı ülkesi.

MEMÂT: Ölüm.

MEMLÛKE: Dişi köle, câriye.

ME'MÛRUN BİH: Emr olunan şey.

MENÂBIR: Minberler (bkz.).

MENÂSIB–I CİHÂT: Cihetlerin (bkz.) mansıpları. Vakıfta mevcut vazifeler ve bunların makam ve ücretleri.

MENÂZİL–İ ENBİYÂ: Peygamberlerin yaşadığı yerler.

MENKÛHA: Nikâhlanmış olan kadın, nikâhlı karı.
MENKÛL: (kaf) Nakledilmiş, taşınabilir.
MERCÛ: Rica edilen, istenen, temennî olunan.
MERRÂT: Birçok defalar.
MEREMMETÇİ: Onarıcı, tâmirci.
MESÂRİF: Masraflar.
MESÎRE–İ SEFER: Sefer edilen yer, yol. Bkz. Sefer.
MESRÛ': Sar'a hastalığına tutulmuş olan.
MESTÛR: (te) Örtülü.
MESTÛR: (tı) Yazılmış, çizilmiş.
MEŞRÛT: Şart koşulmuş.
MEVÂZİ': Mevziler, yerler.
MEVKÛF: (kaf) Bağlı. Vakf edilmiş
MEVLÂ: 1. Köle veya câriyenin sâhibi. 2. Köle. 3. Kölesini âzad eden efendi. 4. Şanlı şerefli kimse. 5. Allah.
MEVLİD: Doğum, doğuş.
MEYYİT: Ölmüş. Üzerinde yaralanma âlemeti bulunmayan ölü.
MEZBÛR: Yazılmış olan, kendinden bahsedilmiş, adı geçen, mezkûr.
ME'ZÛN: İzinli.
MISIR: Mısır ülkesi.
MISR: Şehir, ülke. Bkz. Basra.
MİHRÂB: Câmilerin içinde, ortada önde, kıbleye doğru biraz yüksekçe ve duvara biraz girintili kısım. Cemaate namaz kıldıran imam burada durur.
MİN BA'DİN: Bundan sonra.
MİNBER: Camilerin içinde mihrabın sağında yüksekçe bir yer. Cuma günü hatip, hutbesini buraya çıkarak okur.
MİRÂREN: Defalarca, birçok kere.
MÎRÎ: Beğlik. Devlete ait, devlet malı.
MİSİL: Gibi, benzer.
MİSK: (kef) Bir çeşit ceylândan çıkarılan güzel kokulu madde. Müşk.
MOSKOV DİYARI: Rusya.
MUALLEM KELB: Avcılık için terbiye olunmuş köpek.
MU'ÂŞERET: Yaşamak, hayat sürmek.
MUATTALA: Battal, kullanılmaz, bırakılmış.
MUÂVİYE: Ashabdan (bkz.) ve Emevî devletinin kurucusu.
MUAZZEB: Azap çeken.
MUBTİL: İptal eden, hükümsüz bırakan, bozan.
MÛCEBİ: Gereği.
MUHÂBÂT: Ucuza vermek.
MUHADDERE: Örtülü hayâ sâhibi, namuslu kadın.
MUHÂLATA: Karışma.
MUHALLEFAT: Ölen bir kimsenin bıraktığı şeyler.
MUHAMMED GAZÂLÎ: Ebû Hâmid el–Gazâlî, (1058–1111). Büyük İslâm âlimi ve mütefekkiri.

MUHAVVEL: Tahvîl edilmiş, değiştirilmiş.

MUHAYYER: İhtiyârı elinde, serbest.

MUHİK: (kaf) Hakkı söyleyen. Haklı.

MUHÎT: İhâta eden, kuşatan. Çevre.

MUHSAN: Akıllı, bâliğ, müslüman, hür ve sahih bir nikâhla evli bulunmak gibi şartları hâiz olan erkek. Bkz. İhsân.

MUHSANE: Muhsan olan kadın.

MUHTELİT: Karışık.

MUHTESİB: Belediye ve ahlak işleri ile vazifeli memur. İhtisâb Ağası, vazifeli olduğu hususlarda kadı'nın icra memurudur. Kanundan ziyade, örfî ve idârî olarak karar verir, icra eder. İhtisâb vazifesi yıllık bir bedel (bedel–i mukàta'a) karşılığı ihâle olunur. Üzerine alan, kendi adamları ile bu işi yapar ve ihtisâb vergisini toplardı.

MUKARRER: Kararlaşmış, kesinleşmiş. Belli, bilinen.

MUKÂTA': (kaf) Mukâta'a edilmiş.

MUKÂTA'A: (kaf) Devlete ait bir yerin muayyen bir bedel karşılığı kiralanması. Geçici olarak temlik.

MUKTEDÂ: Başkalarının kendisine uyduğu kimse. Kendisine uyulan.

MURAHHAS: Ruhsatlı, izinli.

MURDAR: 1. Kirli, pis. 2. İslâmî usûle uyulmadan kesilmiş hayvan.

MUSALLÂ: 1. Cenâze namazı kılınan yer. 2. Namaz kılmağa mahsus açık yer.

MUSALLÎ: Namaz kılan.

MUSIR: Israr eden, devam eden.

MÛSIR: Zengin.

MU'TÂD: Her zamanki, alışılmış olan şekil.

MUTALLÂKA: (kaf) Kocası tarafından boşanmış kadın.

MUTASAVVER: 1. Düşünülen. 2. Umulan.

MU'TEBER: 1. İtibarlı, sayılır. 2. Doğru iş.

MUTÎ': İtaatli.

MU'TEK: (kaf) Âzâd edilmiş köle.

MU'TEKA: (kaf) Âzâd edilmiş câriye.

MU'TİK: (kaf) Sahip olduğu köle veya câriyeyi âzâd etmiş olan kimse.

MUTTASIL: Bitişik, devamlı.

MUZTAR: Çaresiz, başı darda.

MÜBAH: Yapılıp yapılmaması dinen serbest bırakılan.

MÜBÂLAĞA: Aşırılık.

MÜBÂŞERET: Bir işe başlayıp çalışmak.

MÜBTEDİ': 1. Yeni bir şey ortaya koyan. 2. Bid'at (bkz.) çıkaran.

MÜCÂME'A: Cinsî birleşme, cimâ'.

MÜCÂZEFE: Bir şeyin bütününü kast etmek. Toptan konuşmak.

MÜCERREB: Tecrübe edilmiş.

MÜCERRED: Evli olmayan.

MÜDÂREBE: Sermâye ve emeğin ayrı kimseler tarafından konması ile meydana gelen bir şirket şekli. Sermâye sâhibine "rabbülmâl" çalışacak olana "müdârib" denir.

MÜDÂRİB: Müdârebe şirketine emeği ile katılan.

MÜDDET–İ REZÂ: Bir çocuğun, başka bir kadından süt emmesi hâlinde, ikisi arasında süt hısımlığının tahakkuk etmesi için, çocuğun içinde bulunması gereken yaş. İmâm–ı A'zam'a göre süt hısımlık otuz ay içinde olur. Daha büyük çocuğun süt emmesi hısımlığa sebep olmaz. Bkz. Rezâ.

MÜDEBBER: Sahibinin ölümü ile âzâd olacak olan köle. Câriye olursa: Müdebbere.

MÜEDDÎ: Sebep olan.

MÜEKKED: Te'kîd olunmuş, tekrar emr edilmiş.

MÜFÂRAKAT: Ayrılmak, ayrılık.

MÜFSİD–İ SALÂT: Namazı bozan şey.

MÜFTÎ: Fetva (bkz.) veren din âlimi. Müftü.

MÜHMEL: İhmal edilen, bırakılan.

MÜHMELÂT: Mühmeller, terk ve ihmal edilmiş şeyler.

MÜHMİL: İhmal eden, savsaklayan, ihmalci.

MÜKÂTEB: Sâhibi ile kitâbet (bkz.) akdi yapmış olan köle.

MÜKÂTEBE: Sâhibi ile kitâbet (bkz) akdi yapmış olan câriye.

MÜKÂTEB ALE–L– MÂL: Bkz. Kitâbet ale–l–mâl.

MÜKÂTEB ALE–S– SENE: Bkz. Kitâbet ale–s–sene.

MÜKÂTİB: Köle veya câriyesini kitâbete (bkz) bağlayan sâhip.

MÜLÂ'ABE: Oynaşma, oynayıp eğlenme.

MÜLÂHİD: Hak mezhepten ayrılmış olan, mülhid. (bkz.)

MÜLÂHİDE: Mülâhidler.

MÜLÂZEMET: 1. Bir şeyden ayrılmamak üzere beraberinde bulunmak. 2. Gayretle çalışmak ve devam etmek.

MÜLÂZIM: 1. Asla ayrılmaz olan, mülâzemet eden. 2. Bir sanat veya topluluğa girmek için maaşsız hizmete devam eden, çırak.

MÜLHİD: İlhada (bkz) düşmüş olan.

MÜLTEBİS: Karışık, şüpheli.

MÜMELLEK: Sahipli.

MÜNHARİF: İnhirâf eden, sapmış.

MÜNKER: İnkâr olunan, makbûl olmayan. Günah, kabahat.

MÜRÂ'ÂT: Riâyet ve hürmet etmek, gözetmek.

MÜRÂFA'A: Şerîat huzurunda dâvâ görülmesi.

MÜRTED: Önceden müslüman olduğu halde, dinini terk eden kimse. Bunu açığa vurur ve yakalanırsa hapsedilir. Tekrar iman ve İslâm'a dönmezse öldürülür. Bkz. Küfr.

MÜRTEDDE: Mürted olan kadın. Müslüman erkek başka dinden kadın alabildiği halde, putperest veya mürtedde olan kadını alamaz.

MÜRTE'İŞ: Titreyen.

MÜRÛR: Geçmek, geçiş.

MÜSÂB: Sevap kazanan, sevaba giren.

MÜSÂHABET: Sohbet etmek, dostluk. Sahip çıkmak, korumak.

MÜSÂHALE: Gevşek davranmak. Uysallık.

MÜSELLEM: Harp vukûunda askere gitmek şartı ile vergiden muaf tutulan kimse.

MÜSELLEM TÂİFESİ: Müsellemler.

MÜSELLES: Kaynatılarak üçte ikisi buharlaşan ve bu suretle şiddetlenip sarhoş edici olan yaş üzüm suyu.

MÜSKİR: Sekir verici, sarhoş edici.

MÜSTAĞNİYE: Herhangi bir hususta başkasına muhtaç olmayan kadın, erkek ise: Müstağnî.

MÜSTEHAB: Makbul olan. Yapılması dinen sevap olan, fakat yapılmaması günah olmayan.

MÜSTEHABÂT: Müstehablar.

MÜSTELZİM: Sebep olan, gerektiren.

MÜSTE'MEN: Başka bir milletin ülkesine eman –müsaade– ile giren kimse. Müste'min.

MÜSTEMİR: Devam eden.

MÜŞÂHEBET: Benzemek, benzerlik.

MÜŞÂBİH: Benzeyen.

MÜŞÂHED: Görülen.

MÜŞGİL: İştigal eden, meşgul olan

MÜŞRİF: Yakın, meyilli, istidatlı.

MÜŞTEHÂT: Erkeklerde cinsî arzu uyandıracak kadar gelişmiş kız.

MÜŞTEHÎ: Şehvetli, istekli.

MÜTEAHHİRÎN: 1. Sonradan gelenler. 2. Son devir âlimleri.

MÜTE'ALLİK: (kaf) Dâir, ilgili.

MÜTEBÂDİR: Zihne gelen. Birdenbire meydana çıkan.

MÜTEDÂVİL: Kullanılan, geçerli.

MÜTE'EHHİL: Evli.

MÜTE'EZZİ: Eziyet çeken, üzgün.

MÜTEFÂVIT: Birbirinden farklı.

MÜTEFERRİK: Dağınık, ayrı ayrı.

MÜTEHÂLIK: (kef) Acele eden, tehâlükle isteyen.
MÜTEKADDİMÎN: 1. Önceden gelmiş olanlar. 2. Eski âlimler.
MÜTENAKKIZ: Bozulan, bozulmuş.
MÜTEŞERRİ': 1. Şerî'ate uygun hareket eden kimse. 2. Şerî'at âlimi.
MÜTETÂBİAN: Birbiri ardınca.
MÜTEVELLÎ: Vakıf sâhibinin şart koşması veya kadı'nın tâyini ile vakfın işlerini, din hükümleri ve vâkıfın (bkz.) şartlarına göre idare eden kimse.
MÜVÂCEHE: Yüz yüze olmak.
MÜVÂZİBET: Ayrılmamak üzere bir işe devam etmek.

N

NÂBEDÎD: Görünmez, kayıp.
NADAS: Tarlayı ekime hazırlama.
NAFAKA: 1. Geçim parası. 2. Bir kimsenin kanûnen bakmaya mecbur olduğu kimselere vermesi gereken para.
NAFAKA–I İDDET: İddet (bkz.) bekleyen kadının, ayrıldığı kocasından almayı hakettiği geçim masrafı.
NÂFİLE: Farz ve vâcip olan namaz ve diğer ibâdetlerden fazla olarak yapılan ibâdetler.
NÂİB: 1. Vekil, 2. Kadı vekili. 3. Kadı.
NAKÎB–I EŞRÂF: Hz. Peygamber aleyhissalâtü vesselâm'ın soyundan gelen seyyid ve şeriflerin işleriyle meşgul olan yüksek makamda bulunan kimse. Bu makama Peygamber soyundan biri tâyin olunurdu. Vazifesi: Soya mensup olanların kütüğünü tutmak, kötü işlere girmekten ve fena hallerden alıkoymak, haklarını gözetip ganimetten paylarını alıp dağıtmak, kadınların dengi olmayanlarla evlenmelerini önlemek.
NÂKÛS: (kaf) Kilise çanı.
NÂ–MAHREM: Bkz. Mahrem.
NÂ–MA'KÛL: (kaf) Akıl dışı, akla aykırı.
NAMZED: Nişanlı, yavuklu, sözlü.
NÂS: (nun, elif, sin) Halk, ahâli.
NAS: (nun, sad) 1. Âyet. 2. Manâsı çok açık olan söz. Delil.
NASÂRA: Nasrâniler, hıristiyanlar.
NEHY–I MÜNKER: Haramdan ve kötülükten men' etmek. Günah işleyenleri ikaz edip önlemek. Bkz. Emr–i ma'rûf.
NESEB–İ TÂHİR: Temiz soy.
NEÛZÜ BİLLÂHİ MİN ZÂLİK: Bundan Allah'a sığınırız.
NEVÂFİL: Nâfile (bkz) ibâdetler.
NEZİR: Adak.
NISF: Yarı, yarım.

NİKÂH: Evlilik sözleşmesi. Dinin emirlerine göre, erkekle kadın arasında birtakım hakların teessüsü ve birbirinden meşru olarak istifâdelerinin câiz olması.

NİKÂH–I CEDÎD: Nikâhın herhangi bir sebeple bozulması ile veya bozulmadan, yeniden yapılan nikâh.

NİSÂ: Kadınlar, nisvan, inâs.

NİSÂB: Zekât gibi bazı vecibelerin veya hadlerin (bkz) tahakkuk etmesi için gerekli görülen miktar, ölçü.

NİSÂB–I ŞER'Î: Bkz. Nisâb.

NİZÂ': Çekişme, münâkaşa, kavga.

NUSÛS: Naslar (bkz.).

NÜKÛL: Kaçınmak, geri dönmek.

Ö

ÖRF: Bkz. Urf. Ehl–i Urf.

ÖŞÜR: Öşr. "Onda bir" demek olup, hubûbattan alınan vergi, önceleri onda bir alındığı için bu adı almıştır.

P

PENC ŞENBİH: Perşembe.

PENC YEK: Beşte bir. Penc ü yekçi: Pencik kanununa göre esirlerin beşte birini veya pencik vergisini (esir başına bir miktar para) alan memur.

R

RAİYYE: Devlete tâbi olup haraç veren kimse.

RAKABE: Bir malın sahipliği, çıplak mülkiyeti.

RAKABE ETMEK: Bir vakfın gelirini yine vakfa katıp, vakıftan maaş vs. (vazife) alanlara vermemek. Vakfı tâmir gibi hallerde buna başvurulur.

RAKABE–İ VAKIF: Vakfın aslı.

RAKS: Oynamak, hora tepmek. Bir âhenge uyup beden hareketleriyle oynamak.

RAVZA–I RESÛL: Hz. Peygamber'in Medine'de, Mescid–i Nebevî'de bulunan kabri. Ravza–i Nebî, Ravza–i Mutahhara.

RE'ÂYÂ: Raiyyeler (bkz.).

RECM: Taşlayarak öldürmek. Zina edenler muhsan (bkz.) ve muhsane (bkz.) ise bu ceza verilir.

REDDEN: Reddederek, kabul etmeyerek.

REMMÂL: İlm–i remil (bkz.) ile uğraşan kimse.

RESM–İ BENNÂK: Timar (bkz.) sâhiplerinin reâyâdan aldıkları vergilerden biri. Çiftçi ve tüccardan alınan bir çeşit gelir vergisi.

RESM–İ ÇİFT: Araziden alınan vergilerden biri. Bir çift öküzle

işlenebilecek olan yer "çift" sayılırdı.

REZA': 1. Meme emmek. 2. En az dokuz veya daha yaşlı bir kadının sütünün müddet–i rezâ (bkz.) içinde çocuğun midesine girmesidir. Bu tahakkuk ederse kadın çocuğun süt anası olur. Onun yakınları da çocuğa akraba olurlar. Süt yakınlığı da aslı gibi evlenmeye mânidir. Bkz. Mahrem.

RİK: Kölelik, esirlik. Köle, esir.

RİBH: Fayda, kâr.

RİC': Dönmek, ric'at etmek.

RİC'Î: Bkz. Talâk–ı ric'î.

RİBÂ: Fâiz. Bir malı veya parayı, daha fazla olarak geri almak şartıyle vermek. Bu muameledeki fazlalık.

RİBÂHOR: Ribâ yiyen. Fâizci, tefeci.

RİSÂLET–PENÂH: Hz. Peygamber.

RÛZ–I MAHŞER: Mahşer günü. Kıyametten sonra bütün insanların, hesap vermek üzere toplanacakları gün.

RÜCÛ': Geri dönmek. Vaz geçmek.

RÜKÛ': Namazda elleri dize koyarak eğilmek.

RÜSÛH: 1. Metin, kuvvetli, yerinde sâbit olma. 2. Bir ilmin inceliklerini bilme. 3. Alışkanlık, maharet.

RÜSÛM: Resmler, vergiler.

S

SAADET RESENGÂH: Saadete kavuşmuş yerler.

SÂBİT KADEM OLMAK: Yerinde durmak.

SÂDÂT: Seyyidler (bkz.).

SÂDERÛY: Yüzü güzel. Tüysüz genç. Şâb, emred (bkz.).

SÂDIR OLMAK: 1. Çıkmak. 2. Bir sözün söylenmesi, bir emrin verilmesi.

SAGÎR: 1. Küçük. 2. Küçük erkek çocuk. Kız ise: Sagîre.

SAHÎH: Doğru, kusursuz.

SÂ'Î: Çalışkan.

SÂİL: Dilenen kimse, dilenci.

SÂİM: Oruçlu.

SÂİR: Seyreden, dolaşan, serbest.

SÂKIT OLMAK: (kaf) 1. Düşmek, ortadan kalkmak. 2. Bir hükmün kalkması.

SÂKİN OLMAK: Bir yerde yerleşmek, oturmak.

SALÂT: 1. Namaz. 2. Duâ.

SALÂT–I IYD: Bayram namazı.

SALÂT–I İŞA: Yatsı namazı.

SALÂT–I REGÂİB: Receb ayının ilk Cuma gecesi olan Regâib gecesinde, farz namazlarından fazla olarak kılınan on iki rekât namaz.

SALÂVAT: 1. Hz. Peygamber'e edilen dualar. 2. (Aleyhissalâtü vesselâm, Salâvâtullahi aleyh,

Sallâllâhu aleyhi ve sellem) dualarından birini okumak.

SALLÂLLÂHU ALEYHİ VE SELLEM: Hz. Peygamber'in adı geçince söylenmesi gerekli söz: "Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun."

SANCAK BEYİ: Eyâlet ve timar usulünde beş on kazâlık yerin mutasarrıfı ve sipahilerinin kumandanı. Bunlara "ümerâ" denir. Sancaklarında dâvâlara bakar, âsâyişi temin ederlerdi.

SANCAK SUBAŞI: Sancak içinde belediye ve zâbıta âmiri.

SAR'A: Nöbetler hâlinde gelen ve hastayı bayıltan bir illet. Mesrû': Sar'alı.

SÂRIK: (kaf) Hırsız.

SAVM: Oruç tutmak. Oruç.

SAVT–I ACÎB: Acâib ses.

SAYD: Av, avlanmak.

SEBÂVET: Çocukluk, gençlik.

SEBB–İ NEBİ: Hz. Peygamber'e dil uzatıp hakkında kötü lâf söylemek.

SEBİY: Esir etmek.

SECDE–İ TAHİYYET: Selâm secdesi. Secde ederek selâm vermek.

SEFEH: Malı faydasız yere sarf edip israf etmek.

SEFER: 1. Yürüyerek 18 saat süren mesafeye yapılan yolculuk (80 km. ve 640 m. kabul edilir.) 2. Savaşa gitmek.

SEFERÎ NAMAZ: Sefer mesâfesi kadar giden ve gittiği yerde onbeş günden az kalacak olan kimsenin dört rekâtlık farzları iki rekât kılması.

SEFİH: Sefâhete düşen. İyi ile fenâyı ayırt edemez olan. Kötü yolda. Bkz. Sefeh.

SEKÎNET: Temkin, ağırbaşlı ve sâkin olmak.

SELB–İ NESEB: Nesebinden olduğunu reddetmek.

SELEF–İ SÂLİHÎN: Eskiden yaşamış sâlih kimseler.

SELEM: Peşin para verip veresiye mal almak. Malı, parayı verdikten sonra almak.

SELH: 1. Kesilen hayvanın derisini yüzmek. 2. Arabî ayların son günü.

SELLÂH–HÂNE: Selhhâne, mezbaha, "salhâne"

SEMEN: Satılan şeyin bedeli, bahası. Semen–i müsemmâ: İki tarafın rızasıyla tâyin olunan bedel. Semen–i misil: Ehl–i vukûf (bkz.) tarafından benzerlerine kıyasla takdir olunan kıymet.

SERHÂNE: Başçı dükkânı.

SERVİNÂZ: Kadın ismi. Metinde bir câriyenin adı olarak geçmektedir.

SEYYİD: Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin soyundan gelen

kimse. Hz. Hasan soyundan gelenlere "şerif" denir.

SIHHAT–İ NİKÂH: Nikâh muâmelesinin doğru olması, nikâha mâni veya onu fesh edecek bir hata bulunmaması.

SILA: 1. Hısım ve akrabasını ziyaret için gurbetten memleketine dönmek. 2. Vakıftaki bir kısım vazifelilere verilen ve hususiyetleri olan bir ücret şekli. 3. Ücret, bahşiş.

SINMAK: 1. Gizlenmek, sinmek. 2. Kırılmak.

SİRREN: Gizlice.

SİCİL: Vakıfları, vesika, ilâm ve mukâveleleri yazmaya mahsus resmî defter. Tescil: Sicile yazıp imza etmek.

SİCİL ETMEK: Sicile yazmak, tescil.

SİCİL OLUNMAK: Resmî deftere, sicile yazılmak.

SİGÂR: Sagîrler (bkz.), küçükler.

SİKÂT: (kaf) İnanılır kimseler, sikalar.

SİMÂR: Mahsuller, meyveler.

SİNMEK: Gizlenmek, saklanmak.

SİNÎN–İ MÂZİYYE: Geçmiş yıllar.

SİPÂHÎ: Timar sâhibi süvâri askeri. Bkz. Timar.

SİRKAT: (kaf) Çalmak, hırsızlık. Sârik: Hırsız.

SİYÂDET: Seyyidlik (bkz.), ululuk.

SİYEH– KÂR: Kötü işler yapan, günahkâr.

SOFRAYA SUNMAK: Sofraya davet etmek.

SÛHTE: 1. Softa. Medrese talebesi hakkında, halkın "softa" şeklinde kullandığı tabir. Medrese talebesinin asıl sıfatı "tâlib" idi. 2. Metinde, medreseleri dolduran, sonra da isyan edip şekavete girişen birtakım haydutların adı olarak geçmektedir.

SULBÜ OĞLU: Öz oğlu.

SULEHÂ VAZ'I: İyi, sâlih insanlara yakışan hareket.

SÜFEHÂ: Sefihler (bkz).

SÜKNÂ: İskân olunan yer. Ev, konak. Bir "gedik"te (bkz.) kiracı olan.

SÜLÜS: Üçte bir.

SÜLÜS–İ MÂL: Malın üçte biri.

SÜMÜN: Sekizde bir.

SÜNEN: Sünnetler.

SÜNNET: 1. Âdet, tarikat, yol. 2. Hz. Peygamber tarafından, farz veya vâcip olmaksızın, bazen terk edilerek yapılmış olan bir fiil veya hareket. 3. Hz. Peygamber'in söz, fiil veya takrirlerinden biri. Sünnet–i kavliye: Sözleri. Sünnet–i fi'liye: Fiilleri. Sünnet–i takririye: Yapıldığını görüp de ses çıkarmadığı şeyler.

SÜNNET–İ MÜEKKEDE: Hz. Peygamber'in hemen hemen hiç terk etmeden yaptığı şeyler. Bazen terk ettikleri: Sünnet–i gayr–i müekkede.

SÜNNET OLMAK: Erkek tenâsül uzvunun ucunu kapayan deri parçasının kesilerek alınması. Bu cerrâhî müdâhaleye sünnet denilmesinin sebebi, Hz. Peygamber'i takliden yapılmasıdır.

Ş

ŞÂB: Genç.

ŞÂFI': Şefaat eden. Birinin bağışlamasını isteyen.

ŞÂFÎ: Şifa veren. 2. Yeter derecede görünen.

ŞÂFİ'Î: İmam Şâfi'î (bkz.) mezhebinde olan.

ŞÂYİ': Şuyû' bulmuş, yayılmış, duyulmuş.

ŞEBİH: Benzer.

ŞÂRİB–ÜL–HAMR: Şarap içen.

ŞEFÂAT–I RESÛL: Hz. Peygamber'in, hesap gününde günahkâr mü'minlerin affını dilemesi.

ŞEFÎ': Şüf'a (bkz.) hakkı olan kimse.

ŞEHİR DONANMASI: Şehrâyin. Donanma, şenlik.

ŞEHR: Ay, otuz gün.

ŞEHR–İ RAMAZAN: Ramazan ayı.

ŞERİF: Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hasan soyundan gelen kimse. Hz. Hüseyin soyundan gelenlere "seyyid" denir.

ŞETM: Sövmek.

ŞEYN: Ma'nevî ayıp, kusur, leke.

ŞİKENCE: İşkence, eziyet.

ŞÎT: Hz. Âdem'den sonra peygamber olan oğlu.

ŞURB–I HAMR: Şarap içmek. Sarhoş edici bir şey içmek.

ŞÜF'A: Satılmakta olan bir yerde hissesi bulunan veya oraya bitişik komşu olanın, satılan şeyi almakta birinci derecede hakkı olması. Şüf'a sâhibi kendinden habersiz satılan şeyi, dava ederse, bedelini ödeyerek müşteriden geri alabilir.

ŞÜHÛD: Şâhidler.

ŞÜHÛD–I 'UDÛL: Âdil şâhidler, doğru şâhidler.

T

TA'ÂM EKL ETMEK: Yemeği yemek.

TABANCA: Tokat.

TÂBE SERÂHU: "Kabri pâk, mezarı cennet olsun" yerinde dua.

TABH: Pişirmek, pişirilmek. Tabbâh: Aşçı.

TABL Ü NAKKÂRE: (kaf) Davul ve çalgı. Mehter.

TAĞYÎR–İ LİBÂS: Elbise değiştirmek.

TAHFÎF: Hafifletme, yükünü azaltma.

TAHRÎK: (kef) Hareket ettirmek.

TAHT–I NİKÂH: Nikâh altı, nikâhlı.

TAHVÎF: Korkutmak.

TÂİFE–İ EVBÂŞ: Ayak takımı, terbiyesiz, aşağılık kimseler.

TAKLÎL: Miktarını azaltmak.

TALÂK: (kaf) Boşanmak. Boşanmayı ifâde eden söz veya ma'nâ ile nikâhı bozmak. Kadının bazı şartlar hâriç boşanma hakkı yoktur. Ric'î ve bâin olarak iki çeşit talâk vardır. Bkz. Mutallâka.

TALÂK–I BÂİN: Kadının, yeniden evleniyorlarmış gibi rızâsı ile tekrar nikâh edilmedikçe geri alınamayacağı talâktır. Kadın istemiyorsa erkek zorla alamaz. İddet (bkz.) sırasında, kadın erkeğin evinde kalmaz. Erkek, üçüncü defa verdiği bâin talâktan sonra üzerinden hulle (bkz.) geçmeden karısını bir daha –kadın istese de– alamaz.

TALÂK–I RİC'Î: Erkeğin, karısını iddet (bkz.) müddeti içinde istediği anda tekrar geri alabildiği talâktır. Kadın iddeti içinde yine erkeğin evinde kalır, ancak ayrı bulunur.

TALÂK–I SELÂSE: Kocanın, karısını üç kere boşaması. Zaman aralıkları ile veya üçünü bir defada olarak. Erkek bu talâkı verdikten sonra hulle (bkz.) olmadan karısını –ikisi istese de– tekrar alamaz.

TALÂK–I SELÂSEYE ŞART: Erkeğin, herhangi bir şart ileri sürerek, bu şart yerine geldiği takdirde karısının üç kere boşanmış olacağını söylemesi.

TALEB–İ HUSÛMET: Şefî' (bkz.) olan kimsenin hâkim huzûrunda dava ederek hakkını araması.

TÂLİH: (ha) Bir işe yaramaz, faydasız. (Dilimizde "kısmet, baht" mânâsında kullandığımız "tâlih" kelimesi "tâli'" kelimesinin bozulmuş şeklidir.)

TA'LÎK: (kaf) Bir şarta bağlama.

TA'LÎM: Öğretmek.

TAMU: Cehennem.

TAPUNMAK: Bir yere vurmak.

TARH: Atmak, çıkarmak.

TARÎK: (kaf) 1. Usul. 2. Yol. Tarîk–ı âm: Umûmî yol.

TÂRIK–ÜS –SALÂT: (kef) Namazı terk eden kimse.

TASARRUF: 1. Çalıştırmak, işlemek. 2. İstediği gibi kullanmak. 3. Cinsî bakımdan kullanmak.

TASLİYE: Salâvat (bkz.) sözlerini söylemek.

TATLÎK: (kaf) Talâk (bkz.) vermek, boşamak.

TATYÎB: Hoş etmek, tatmîn etmek.

TÂ'ÛN: Salgın hastalık, vebâ.

TAV'AN: Kendi isteği ile.

TAYİ'ATEN: İsteyerek

TA'YÎN: Kararlaştırılan miktar, tayın.

TA'ZÎM: Ululamak.

TA'ZÎR: Hakkında muayyen bir ceza bulunmayan çeşitli suçlara karşı tertip ve tatbik edilecek olan ceza, te'dib. Hatâyı yapanın hâl ve düzeyine göre, ihtar etmekten idâma kadar on yedi kısma ayrılır.

TA'ZÎR Bİ–L–MÂL: Mal ve para cezası vermek.

TA'ZÎR–İ ŞEDÎD: Şiddetle cezalandırmak. Ta'zîrin şiddetlisi.

TE'ALLÜL: Sonraya bırakmak, savsaklamak.

TEBERRÂ: Berî olmak, sevmeyip yüz çevirmek.

TECDÎD–İ ÎMÂN: Dinden çıkmaya sebep olacak bir söz söyleyen veya bir şey yapanın (bkz. Küfr. Mürted) yaptığına tövbe edip, kelime–i şehâdet ve "Âmentü" ile îmânını yenilemesi.

TECDÎD–İ NİKÂH: Nikâhı yenilemek. Fesh olan nikâhı tekrar akd ederek yenilemek. Bkz. Fesh–i nikâh.

TECRÎD HÂLİ: Bekârlık.

TECVÎZ: İzin vermek, cevaz vermek.

TEFAHHUS: İnceden inceye araştırma.

TEFÂSÎL–I AHKÂM: Ahkâmın tafsîlâtı, hükümlerin ayrıntıları.

TEFÂVÜT–İ KESÎRE: Pek çok farklar, ayrılıklar.

TEFRÎK ETMEK: Ayırmak.

TEGANNÎ: Nağme yapmak, şarkı okumak. Teganniyât: Şarkılar, nağmeler.

TEGAYYÜR–İ VAZ': Duruşunu değiştirmek.

TEHARRÎ: Araştırmak.

TEHÂTIR: Birbirini yalanlayan şehâdetler, zıt deliller.

TEHÂVÜN: Aldırmamak, ağır davranmak.

TEKÂDÜM–I ZAMAN: (kaf) Bir şeyin üzerinden zaman geçmesi, mürûr–i zaman.

TEKÂLÎF–I 'URFİYE: Fıkıh kitaplarında tafsilâtı yazılı tekâlîf–i şer'iye (şer'î vergiler) dışında olarak devletin fevkalâde ihtiyaçları için sultanın emriyle konan vergiler. Cihad ve harp masraflarını devlet hazinesi (beytü–l–mâl) karşılayamadığı zaman bu vergilere ruhsat verilmiştir.

TELBÎS: Hakikatı gizleyip, yanlışı doğru gibi göstererek aldatmak.

TEMESSÜK: 1. Sıkı tutunmak, yapışmak. 2. Manevî bir yola girmek. 3. Yazılı emir, vesika, belge.

TEMLÎK: Tamamen vermek, mülkiyetini verip sahip kılmak.

TERÂZÎ: Anlaşma, karşılıklı rızâ.

TEREKE: Her çeşit hubûbat ve toprak mahsulleri.

TERİKE: Ölen bir kimseden geriye kalan mal. Ölenin techîzi, tekfîni, borcu, vasiyeti, veresenin hakkı, terikeye girer.

TERMÎM: Tâmir etmek.

TESÂMÜ': İşitme. Görmeden, kulaktan duyma.

TESMİYE: 1. İsim vermek. 2. Kararlaştırmak. 3. Mehir takdir etmek.

TEŞEBBÜH: Benzemek.

TEŞEFFU': Şâfiî mezhebine geçmek.

TEŞEYTUN: Şeytanlaşmak, şeytanca hareket etmek.

TEVAKKI': (kaf) Sakınma, çekinme, korunma.

TEVBE–İ NASÛH: Hâlis ve temiz bir pişmanlık. Kötü bir işi, maddî faydasına bakmadan mânen çirkin görerek pişman olmak ve samimi olarak doğru ve güzele dönmek.

TEVHÎD: Allah'ı birlemek. Kelime–i tevhîdi söylemek.

TEVLİYET: Bir vakfın işlerine bakma vazifesi. Bkz. Mütevellî.

TEZEKKÜR: Hatıra getirmek.

TEZEVVÜC: Evlenme, izdivaç, tenekküh, te'ehhül.

TE'ZÎN: 1. Bağırıp ilân etmek. 2. Ezan okumak.

TEZVÎC: Evlendirmek.

TIYB: Sürünülecek güzel koku.

TIYB–I HÂTIR: Gönül hoşluğu. Rıza.

TIMAR: Fetih sırasında "Arâzi–i emîriye" (bkz.) sayılan yerlerden sipahilere kılıç hakkı olarak verilen Beyt–ül–mâl hissesi. Üç bin akçadan yirmi bin akçaya kadar gelir getiren arazi "timar" sayılır ve silâhlı süvari nefere verilirdi. Timar sâhibi sipâhi gelirinin üç bin akçasına karşılık olarak kendisi savaşa gelirdi. Fazla olan gelirin her üç bin akçası için de bir süvari neferi getirirdi. Timarın büyüğüne "Zeâmet" onun büyüğüne "Has" denirdi. Bu şekil ile orduya seferlerde iki yüz bin süvari temin edilmiştir. Anadolu eyâletinde 7116 timar ve 195 zeâmet vardı.

TİRYÂKİ: Keyif verici maddeleri kullanmaya düşkün olan kimse.

TONGUZ: (kâf–i nûnî) Domuz.

TOPRAK KADISI: Toprağa ve gayri menkullere âit davaları yerinde dinleyen ve arazi hududlarını tesbit eden kadı nâibi. Nâib veya "Toprak nâibi" de denirdi.

TOPUK MESİ: Goncu, âşığı iki parmak geçen kısa mest. Siyah olup çedikten sonra ve daha ziyade kadınlar tarafından giyilirdi.

U

UÇ KÂFİRLERİ: Hudut boylarında oturan gayri müslimler.

UDÛL: 1. Yoldan çıkma, sapma. 2. Vazgeçme. 3. Âdiller, haktan ayrılmayanlar. Bkz. Şühûd–i udûl.

UFATMAK: Kırmak.

'UKR: (kaf) Zina yaptığı halde, bir sebeple kendisine had (bkz.) verilmeyen kadının, erkekten veya mirasından alacağı mehr–i misil (bkz.).

UKÛBÂT: (kaf) Ukûbetler, cezâlar.

ULÛFE: Maaş. Önceleri sipahilerin atları için verilen yulaf (alef, ulûfe) parası demek iken, sonraları bütün askere ve ilgili memurlara verilen maaş yerine kullanılmıştır.

UMÛR: İşler.

'URF: Örf. 1. Eskiden kalma makbul şey, güzel âdet. 2. Nizam ve âsâyiş için konan kanun ve padişah yasağı.

'UTEKA: (kaf) Atîkler (bkz.).

UYAN: Dizgin, gem, yular.

UZEMÂ–I MİLLET: Milletin büyükleri.

UZMÂ: Büyük.

Ü

ÜCÛR–I CEZÎLE: Bol sevaplar.

ÜMENÂ: 1. Emin kimseler, güvenilir kimseler. 2. Hesap işleri kendilerine bırakılan kimseler.

ÜMERÂ–I DEVLET: 1. Valiler. 2. Sancak beyleri.

ÜMMÎ: Okuma yazma bilmeyen.

ÜMM–İ VELED: Efendisinden çocuk sâhibi olan câriye.

ÜSKÜF: Eski başlıklardan biri. Yarısı arkaya sarkan yeniçeri "börk" ünün kenarı sırmalı olanı.

ÜZÜLMEK: Kırılmak.

V

VÂCİB: 1. Allah'ın farz (bkz.) derecesine yakın derecede kat'î emri. Terki ve inkârı cezayı

icap ettirirse de inkârı küfür (bkz.) sayılmaz. 2. Vâcib ve vecîbe kelimeleri "farz" yerine de kullanılır.

VÂCİBÂT: Vâcibler.

VA'ÎD: Bir kimseyi fenadan korumak ve iyiye sevk etmek için onu tehdid edip korkutma.

VÂKIF: 1. Vakıf yapan kimse. 2. Ayakta duran. 3. Bir şeyi bilen.

VAKIF: Bir mülkü umûmun istifâde ve menfaati için ebedî olarak tahsis etmek. Vakfın muteber olması için gerekli on dört şart vardır. Ayrıca vâkıfın "Allah'ın rızâsını kazanmak" gâyesini gütmesi gerekir. Vâkıfın koyduğu şartlara göre on çeşitten fazla vakıf nevi vardır. Bu şartlara sultanlar dâhil hiç kimse müdâhale edemez. Vâkıfın şartları "Allah'ın âyetleri" gibidir kâidesine riâyet edilir. İslâm'da ilk vakfı Hz. Peygamber kurmuştur. Vakfı idare edenlere mütevellî (bkz.) denir.

VAKT–I MEKRÛH: İbâdet edilmesi, dinen uygun görülmeyen zaman.

VÂRİD OLMAK: Gelmek, yetişmek. Vürûd etmek.

VÂRİDÂT: 1. Yıllık veya aylık gelir. Varlık. 2. Hatıra gelen, içe doğan şeyler. 3. Şeyh Bedreddin'in eserinin adı.

VÂRİS: Mirasçı.

VAROŞ: Şehrin kale dışında kalan kısmı, kenar mahalleler. Çoğu zaman Hıristiyan mahalleleri olurdu.

VASAT–ÜL–HÂL: Orta halli.

VAT': Cinsi temas, cimâ'.

VA'Z: (ayın, zı) 1. Güzel söz söylemek. 2. Dinsel öğüt.

VAZ': (dad, ayın) Koyma, konulma.

VAZÎFE: 1. Bir kimsenin yapması gerekli olan iş. 2. Birine verilmesi kararlaşan iş ücreti.

VECH: 1. Şekil, tarz. 2. İnsan yüzü.

VECH–İ MEŞRÛH: Şerh edilen şekil, açıklanan tarz.

VEDÎA: Emânet.

VEKÎL: Kendisine vekâlet verilen.

VELÂYET: Bir başkasını idare etme ve onun adına iş yapabilme selâhiyeti. Velilik.

VELED–İ KEBÎR: Büyük çocuk.

VELED–İ SAGÎR: Küçük çocuk.

VELÎ: Velâyet (bkz.) hakkı olan, yakın akraba.

VELİYY–ÜL– EMR: Emir sâhibi, âmir.

VERESE: Vârisler, mirasçılar.

VESÂVİS: Vesveseler, vehimler.

VİLÂYET–İ RUMELİ: İmparatorluğumuzun, Avrupa kıtasındaki büyük eyâletlerinden biri. Şuraları içine alıyordu: Selânik,

Üsküp, Ohri, Köstendil, Tırhala, Delvina, Avlonya, Elbasan, Pizren, Dukagin, Alacahisar, Vilçetrin, Yanya, Semendre, Yanova.

VUKÛF-İ TAFSÎLİ: Tafsilâtı ile bilmek. Teferruâtına vâkıf olmak.

VÜCÛH-İ HAYRAT: Hayır şekilleri, hayır yerleri.

VÜCÛH-İ KESÎRE: Pek çok sebepler, pek çok şekiller.

VÜLÂT-İ EMR: İşin başındakiler, idareciler. Vâliler. İdâreye memur zâbitler.

Y

YAĞIR: Hayvanın sırtındaki yara.

YÂVE: Sahipsiz hayvan, kaçkın.

YERAK: Yerağ, 1. Hazırlanmak. 2. Malzeme, techizat, silâh.

YE'S: Ümidini kesme hâli.

YEVMÎ: Günlük.

YUDUP: Yırtıp.

YUFKA: İnce.

Z

ZÂDELLÂHÜ ÖMREHÛ: "Allah onun ömrünü artırsın" yerinde duâ.

ZA'FERAN: Safran. Zerde pişirilirken ortası kullanılan sarı bir çiçek.

ZÂHİR OLMAK: Meydana çıkmak, anlaşılmak.

ZÂİD: Fazla, çok olan şey.

ZÂİM: Zeâmet sâhibi. Bkz. Timar.

ZÂKİRÎN: Zâkirler, zikr edenler.

ZALEME: Zâlimler.

ZAMÂN: Kefil olma, kefillik dolayısıyla zararı ödeme.

ZÂMİN: Tazmin eden, ödeyen, kefil.

ZARF: İçine bir şey konulan kap.

ZÂVİYE: Tekkenin küçüğü.

ZEBH: 1. Boğazlamak. 2. Kurban etmek.

ZEBÎHA: 1. Boğazlanmış. 2. Kurbanlık hayvan.

ZEKÂT: Malın, üzerinden belli bir zaman geçmesi hâlinde, fakir müslümanlara Allah rızası için verilen muayyen bir miktarı.

ZEKER: 1. Erkek. 2. Erkek tenasül uzvu.

ZENÂDİKA: Zındıklar (bkz.).

ZEVÂİD: Fazla şeyler, fazlalıklar.

ZEVÂL: 1. Zâil olma, kaybolma, sona erme. 2. Öğle vakti.

ZEVC: 1. Çift, eş. 2. Aileyi teşkil eden karı ve kocasının her birinin adı. Türkçede daha çok "koca" manâsına kullanılmaktaysa da metinde her iki manâya da kullanılmıştır. 3. Koca: Bir kadının nikâhına sahip olan erkek.

ZEVCE: Karı. Bir erkeğin nikâhı altında bulunan kadın.

ZEYD: Fetva metinlerinde erkeği temsil etmek üzere kullanılan umûmî isimlerden biri. Ötekiler: Amr, Bekr, Beşr, Hâlid.

ZEYNEB: Fetva metinlerinde kadını temsil etmek üzere kullanılan umûmî isimlerden biri. Ötekiler: Hind, Hatice, Fâtıma.

ZİLLİ ZALÎLİ İLÂH: "Allah'ın Elçisi'nin vekili" mânâsına.

ZİMÂN: Zarar ve ziyana karşılık verilen bedel.

ZINDIK: 1. Allah'ı inkâr eden, ortak koşan veya ilâhî hikmeti kabul etmeyen 2. Dinsiz olduktan başka, dünyanın ebedîliğine, mal ve karı ortaklığına inanan.

ZİFAF: Gerdek. Leyle–i zifaf: Gerdek gecesi.

ZİHAR: Zevcesini veya onun bir uzvunu, kendisine ebediyen haram olan bir kadına (anası, kardeşi gibi) veya onun bakılması câiz olmayan bir uzvuna benzetmek.

ZİMMÎ: Müslümanlardan eman (bkz.) almış olan gayri müslim erkek.

ZİMMİYYE: Müslümanlardan eman (bkz.) almış olan gayri müslim kadın.

ZİNÂ: Erkek ile kadın arasında nikâhsız olarak yapılan cinsî temas.

ZİNDEGÂNE: Yaşamak, geçinmek.

ZİRÂ': Bir uzunluk ölçüsü. Çeşitli isimler alan on kadar zirâ vardır: Mimâride "zirâ–ı âmme" 75.8 cm., çarşı arşım "zirâ–i kirbâsî" 68 cm., kol uzunluğunda olan arşın "zirâ–ı sevda " vs.

ZÎŞAN: Şanlı.

ZU'M ETMEK: 1. Yanlış ve bâtıl olarak düşünmek. 2. Şüphe.

DİZİN

A

Abâ: 949.
Abâ kalçın: 950.
Âbhâne: 803.
Âbık: 748.
Âbıklar emîni: 607, 610.
Acâib-ül-Mahlûkât: 921.
A'câm: 786.
Âdem, hz.: 349, 480, 810.
Âdet (gelenek): 63.
Âdet-i nisâ: 6
Âdil şâhid: 645, 646, 647, 650, 651.
Afyon: 261, 699, 700, 701, 724.
Ağırlık: 30, 836.
Ahkâm-i şerîfe: 282, 283, 473.
Ahmed (Kemâlpaşa-zâde): 79, 160, 518, 696, 697, bkz. Kemalpaşazâde.
Ahmed bin Hanbel, (müctehid) Imam: 481.
Âile hayatı: 61, 91, 92, (137 - 181),544, 545, 547, 548, 549, 550, 551, 556, 558, 566, 568, 590, 591, 599, 600, 603, 618, 721.
Âişe, hz.: 481.
Akça: 5, 30, 31, 33, 54, 55, 56, 57, 64, 67, 121, 137, 145, 151, 161, 181, 205, 214, 217, 219, 220, 223, 224, 228, 232, 233, 237, 239, 240, 254, 304, 310, 315, 317, 321, 322, 325, 348, 373, 379, 382, 392, 393, 415, 470, 476, 505, 532, 567, 576, 584, 592, 610, 611, 614, 618, 622, 663, 664, 675, 687, 689, 691, 692, 726, 731, 732, 735, 738, 739, 769, 770 773, 779, 791, 792, 793, 794, 796, 797, 798, 799, 800, 803, 811, 817, 818, 820, 821, 822, 827, 828, 835, 837, 838, 840, 841, 842, 843, 844, 883, 884, 895, 896, 897, 901, 916, 934, 942, 959, 985.
Ak sarınmak: 358, bkz. Sarık.
Aksaray, İstanbul: 978 n.
Aksaray, Konya: 978 n.
Aklî ilimler: 902.
Âlât-ı sahîha: 295.
Alacak (karı-koca): 161, 162.
Âl-i Resûl: 226.
Alçı ma'deni: 834.
Alış veriş: 258, (789-793).
Âl-i Resûl: 226, 332, 335, 480.
Ali, hz.: 472, 478, 481, 725, 990.
Ali er-Rıza ibni Mûsâ el-Kâzım: 480.

Âlim: 349, 968, bkz. Ehl-i İlm.
Amel-i kavm-i Lût: bkz. Livâta.
Altın: 51, 54, 219, 235, 236, 435, 726, 771, 779, 936, 942.
Âmil: 186, BKZ. Ehl-i ilm.
Ant: 381.
Anveten fetih: 456, 464, 532.
(Apartman hayatı): 886.
Arab şerbeti: 958.
Arap harfli ibâreler: 71, 189, 229, 247, 310, 349, 353, 402, 473, 478, 480, 481, 617, 675, 716, 719, 860, 879, 881, 917, 918, 920, 968, 977, 988, 990, 992, 993, 999.
Arak: 707, 759.
Arayıcılık: 892.
Arâzî: 180, 192, 453, 462, 763, 789, 791, 814, (824-852), 870, 887.
Arâzî rüsûmu: (835-850).
Aristo: 921.
Arpa: 797.
Arpa fiyatı: 796.
Arş: 349.
Arz-ı harâcî: 826, 839.
Arz-ı mirî: 462, 763, 825, 826, 830, 832, 835, 836.
Arz-ı mukaddes: 851, 852.
Arz-ı mülk: 825.
Arz-ı öşrî: 826, 839.
Arzlar: 639, 767.
A'sâb: 914, Bkz. Sinir sistemi.
Ashâb-ı kirâm: 481, 489, bkz. Sahabe.
Âsiler: 964, 965, bkz. Harâmi.
Âsitâne-i sa'âdet: 639.
"Aşk olsun!": 512, 513.
At: 682, 702, 871, 951.
Atebe-i ulyâ: 473, 767.
Atîk: Bkz. Mu'tek.
Av: 262, (960-963).
Avam: 875.
Avârız-ı urfiye: 417.
A'yân-ı vilâyet: 841.
Ayasofya: 310.
Âyet: 710.
Âyetler: 229, 349, 353, 473, 480, 675, 861, 920, 977, 990.
Âyin: 411, 428, 432, 783.
Âzâd: Bkz. Itk, Mu'tek.

B

Baba tâifesi: 847.
Bâc: 849, 850.
Bâc-i bâzâr: 850.
Bâde: 697, bkz. İçki.
Bahr-ül Ensâb: 330, 480.
Bağdat Seferi (1535): 479, 480, 481.
Bakır: 944.
Bal: 215.
Balık: 811, 953.
Balık dişi: 943.
Balta: 781.
Barbaros: Bkz. Hayreddin Paşa.
Basra: 736.

Baş: 809.
Başhâne: 809.
Başlı çuha: 950.
Batman (ölçü): 69.
Bedel-i kitâbet: 575.
Bedel-i sulh: 533, 773, 836.
Bedî': 994.
Bed-nâm (kâfir bayramı): 230.
Bedreddin Simâvî: 969, 970, 971.
Benc: 87, 261.
Beng: 261, 724.
Bennâk: 842, 843.
Berat gecesi namazı: 201, 202.
Berât-ı sultâniye: 314.
Berber: 934.
Berş: 261, 699, 724.
Besmele: 941, 961, 962.
Beşir Paşa: 733.
Beyt-i Makdis: 851.
Beyt-ül-mâl: 418, 434, 435, 585, (668-671), 761, 762, 763, 826, 830.
Beyt-ül-mâlci: 425, 585, 671.
Beyt-ül-mâl emîni: 423, 669.
Bez: 949, 950.
Bezirgân: 738.
Bıçak: 742, 757, 794, 943.
Bıçak fiyatı: 794.
Boş olmak: Bkz. Talâk.
Boşanma (zorla): 80, bkz. Talâk.
Boza: 87, (716-721).
Bozahâne: 716, 718, 724.
Böğür: 735.
Buğday: 839.
Bulunan mal: (892-894).
Büyü: 524.

C

Câbî: 327, 840.
Câmi': 242, 250, 270, 275, 279, (282-298), 302, 322, 404, 683, 761, bkz. Mescid.
Câmi'-ül-Füsûlîn: 923, 924.
Canbaz: 1001.
Câriye: 15, 27, 49, 66, 69, 140, 141, 161, 246, 400, 541, (544-551), 552, 554, 558, 560, 561, 562, 565, 566, 568, 569, 570, 572, 574, 578, 582, 584, 586, 589, 590, 591, 594, 601, 611, 613, 614, 616, 618, 750, 785, 817, 818, 999.
Cebehâne: 942.
Cehennem acısı: 263.
Cem': 776.
Cenâze: 524, 859, 860.
Cerîme: 971.
Cerrâr: 895.
Cesede kazık: 982.
Cesedi yakmak: 981, 982.
Cezâyir paşası ağa: 66.
Cibâyet: 840.
Cibrîl: 810.
Cihâd: 942, 951, 995.
Cihât: 323, 473, bkz. Cihet.
Cihâz: 23.
Cihet: 281, 323, 386, 473.

Cihet-i ihtisâb: 386.
Cin: 912, 983.
Cizye: 414, 417, 437, 451.
Cum'a günü: 158, 159, 287, 292, 525, 651.
Cum'a namazı: 195, 196, 243, 267, 287, 292, 410, 459, 461, 525, 651, 734.
Cüllâh: 810
Cünd: 473, 477.
Cünûn: 89.
Cüzhân: 306, 883.

Ç

Çalgı: 634, 649, (995-999).
Çalıcı: 998
Çalışmak: 898, 899.
Çan: Bkz. Nâkûs.
Çarşı: 260.
Çâryâr: 486.
Çatma: 317.
Çavuş: 531.
Çayır: 828.
Çeyiz: Bkz. Cihâz.
Çırağı: 290.
Çift cinsiyet: 206, 984, bkz. Hünsâ.
Çift hakkı: 838.
Çiftlik rüsûmu: 333.
Çivi-zâde: 968.
Çocuk: (1-29), 37, 38, 39, 102, 103, 133, 137, 176, 363, 364, 365, 387, 395, 534, 546, 548, 560, 561, 622, 667, 686, 751, 752, 754, 769, 788, 805, 819, 820, 882, 937.
Çörek: 391.
Çuha: 950.
Çuha çakşır: 947, 948.
Çavuş: 531.

D

Dalyan: 811.
Dânişmend: 903, 905.
Dâr-ı harb: 26, 434, 435, 437, 438, 439, 484, 529, 534, 564, 596, 605.
Dâr-ı İslâm: 26, 368, 434, 435, 436, 478, 596, 598, 605.
Darı: 720.
Davar: 728, 797.
Debbağ: 810.
Dedikodu: 677.
Defter-i hâkânî: 322, 436.
Dellâk: 335.
Deli: Bkz. Cünûn.
Deniz: 892.
Der-i devlet: 268, 628, 679.
Derâhim-i kebîre: 688.
Derâhim-i sagîre: 688.
Derviş: Bkz. Sûfîler.
Destar - pûş: 942.
Destmâl: 180, 940, 942.
Deve: 868.
Devir-hân: 195, 270.
Devran: 341, 344, (346-352), 648.
Dımışk: 851.

Dilenci: 895, 896,897.
Dirhem: 414, 415 416, 751, 835, 943, bkz. Derâhim.
Dirhem-i şer'î: 414, 735.
Divânî: 837.
Diyâr-ı Arab: 20, 852.
Diyâr-ı Rûm: 79, 659.
Diyâr-ı Şâmiye: 851.
Diyet: 665, 666, 734, 737, 742, 747, (749-767), 772, 777, 779.
Doktor: Bkz. Tabib.
Domuz: 177, bkz. Hınzır.
Don: 31.
Donanma: 752, 810.
Donanma hezimeti (İnebahtı 1571): 218
Donanma-i hümâyûn: 218.
Döşek: 126, 127, 938.
Duaya kıble: 876.
Dullar: 221.
Düğün: 146, 147, 155, 634, 649, 996.
Dükkân: 312, 316, 383, 761.
Dülgerlik: 899.
Dürer: 617, 923.
Düş: 86.

E

Ebû Bekr, hz.: 481.
Ebû Cehil: 933.
Ebû Hanîfe, (müctehid) İmam: Bkz. İmâm-ı A'zam.
Ebû Yûsuf, (müctehid) İmam: 736, 767, 974.
Ebû Zeyd Debûsî: 922.
Ebu-l Kàsım Saffâr: 976.
(Edeb): 118, 153 - 156, (173-179), 192, 193, 210, 211, 440, 441, 442, 680, 681, 683, 938, 955.
Ehl-i bazar: 259.
Ehl-i hıref: 190.
Ehl-i hükm: 183, 782.
Ehl-i ilm: 96, 271, 901, 904, 907, 916, bkz. İlim.
Ehl-i Sünnet: 481.
Ehl-i şer': 157, 661, 795.
Ehl-i urf: 44, 145, (661-667), 739, 742, 778, 795.
Eimme (müctehid imamlar): 355, 445, 481, 524, 596, 973, 974, 977.
Ekinli bennâk: 842.
El ve ayak kesilmesi: 446, 635, 729, 734, 735, 738, 739.
Eman: 422.
Emîn: 843, 959.
Emîn-i beyt-ül-mâl: 597.
Emîn-i evâbık: Bkz. Âbıklar emîni.
Emîn-i mâl-i gâib: 624.
Emîr (idareci): 462, 881.
Emîr: 330, 336, bkz. Emîrler, Sâdât, Seyyid.
Emîrler: 233, 237, 393, bkz. Emîr.
Emlâk fiyatı: 791, 792, 822.
Emr-i hümâyun: 412.
Emr-i pâdişâhî: 36, 324, 417, 438, 532, 639.
Emr-i sultânî: 422, 452, 796.

Emr-i şerîf: 400, 408, 409, 531, 841, 843.
En'âm: 273.
Erbâb-i hall ü akd: Bkz. Hall ü akd erbâbı.
Erbâb-ı sûk: 473.
Erbâb-ı vukûf: 942.
Erbaha: 851.
Ergenlik: 32, 33, 34.
Ermeni: 483.
Eshâb-ı hibre: 942.
Eshâb-ı vukûf: 66.
Esir: 26, 437, 438, 439, 476, 477, 483, (531-535), 605, 606, 799.
Esnaf: (809-812).
Esnaflar kavgası: 810.
Esrar: (694-702), bkz. Keyfiyet.
Et: 215
Etibbâ: 701, 708, bkz. Tabib.
Evâbık emîni: Bkz. Âbıklar emîni.
Evlâd-ı Resûl: 333.
Evlât (kötü): 178, 179.
Evlenme (önemi): 222.
Evliyâ (ermiş): 872.
Evzâgî, İmam: 481.
Eyer: 941, 942.
Eyüb: 143.

F

Fâhişe: 168, 785, bkz. Kahpeler.
Fâiz: 675 (687-693), bkz. Ribâ, Ribâhor.
Fâizci: 675, bkz. Fâiz.
Fakirler: 102, 215, 221, 228, 238 308, 311, 323, 332, 373, 382, 414, 416, 417, 435, 450, 452, 453, 454, 469, 476, 508, 511, 603, 675, 839, 845, 873, 888, 892, 894, 900, 901, 916. Fal: (985-988).
Farsça ibâreler: 310, 968.
Fâtiha sûresi: 204, 920.
Felsefe: 903.
Ferâce: 194.
Ferman: 767.
Fesh-i nikâh: 93, 94, 98, 161, 173, 703, 715.
Fetâvâ: Bkz. Kütüb-i fetâvâ.
Fetâvâ-i Bezzâziye: 923, 924.
Fetâvâ-i Hâniye: 408.
Fetih: 298.
Fetvâ: 350, 524, 634, 698, 807, 890, 957, 974, 997, bkz.
Fetâvâ, İstiftâ, Kütüb-i fetâvâ, Müftî-i zamân, Şeyh-ül-islâm.
Fıçı: 409.
Fıkıh: 902.
Fil dişi: 943.
Filistin: 851.
Filori: 67, 234, 592, 647, 675, 691, 693, 794, 801, 811, 979.
Firişte-oğlu: 925.
Fiyatlar: 791, 792, 794, 796, 797, 822.
Fuhuş: 785, 970, bkz. Zina.
Fukarâ: Bkz. Fakirler.

Fuzûlî nikâh: 49, 120, 122.
Fülûs: 687.
Fünûn-i ekâzibe: 724.

G

Galata: 143, 427.
Galata kadısı: 427, bkz. Kâdî.
Garb hastalığı: 911.
Garip vak'alar: (979-984).
Gâyet-ül-Beyân: 131.
Gayri müslim: Bkz. Hristiyan, Kâfir, Nasâra, Nasrânî, Yahudi, Zimmî.
Gazâ: 473, 479, 781, 942.
Gazâlî, İmam: 349.
Gâzîler: 438, 472, 479.
Gedik: 811.
Gemi: 800.
Genç koca: 53.
Giyim kuşam: 359, 362, (935-950).
Gömlek: 31, 121, bkz. Pîrehen.
Gurer: 617, 923.
Gurre: 750.
Gümrük vergisi: 216.
Gümüş: 54, 416, 751, 936, 941, 942.
Güreş: 756, 1000.

H

Habs (hapis): 5, 129, 162, 170, 171, 349, 386, 400, 404, 418, 440, (443-448), 462, 468, 489, 497, 534, 542, 543, 661, 663, 665, 666, 667, 672, 673, 674, 676, 678, 705, 724, 735, 736, 755, 786, 788, 796, 871, 965, 976, 994, 998.
Habs-i medîd: 672, bkz. Habs.
Habs-i medyûn: 5, 162, 673, 674.
Hac: 146, 147, 163, (220-226), 523.
Hac (kadın): 163, 225.
Hac veya evlilik: 222.
Hac (nâfile): 221, 222.
Hac (farz): 220.
Hac masrafı: 223.
Had: 47, 131, 170, 171, 447, 543, 544, 712, 713, 735, 775, 776, 783, 976, 977.
Hadım: 537.
Hadisler: 349, 716, 868, 881, 968.
Hâkim: 36, 37, 38, 47, 76, 103, 138, 142, 149, 162, 189, 230, 235, 237, 243, 251, 275, 281, 299, 324, 351, 360, 367, 402, 407, 408, 412, 430, 432, 445, 458, 460, 462, 467, 524, 546, 575, 576, 586, 591, 592, 594, 596, 597, 610, 627, 639, 653, 654, 655, 664, 669, 672, 675, 677, 678, 724, 786, 799, 810, 871, 891, 894, 904, 974, 994, 1001, bkz. Kâdî.
Hakîm İshâk: 977.
Hakk-ı hizâne: Bkz. Hizâne.
Hakk-ı terbiyet: 7.
Hal': (100-104), 780.
Halı: 126.
Haleb: 851.

Halife: 478.
Halil Ebû Bekr Muhammed ibn-ül-Fazl Buhârî: 974.
Hall ü akd erbâbı: 303, 797.
Halvetî: 347.
Hamam: 146, 147, 154, 155, 197, 198, 315, 335, 520.
Hamr: 167, 170, 171, 172, 178, 392, 396, 408, 409, 412, 508, 509, 519, 542, (703-715), 958, 970, bkz. Keyfiyet, Şarab.
Hamr sattırmak: 706.
Hamza, hz.: 994.
Hanefî mezhebi: 974, 976, bkz. İmâm-ı A'zam.
Hapis: Bkz. Habs.
Harâc: (414-418), 436, 438, 439, 450, 870.
Harâc-ı mukâseme: 837, 839, 845.
Harâc-i muvazzaf: 837, 842.
Harâc - güzâr: 418, 436.
Harâmî: 438, 439, (735-740), 856.
Harbî kâfir: 422, 439, (472-478), 535.
Harem: 539.
Hâricî: 481.
Harîr: 935, 938, 941, bkz. İpek.
Has: 942.
Hasan Paşa (Barbaros'un oğlu): 66.
Hatib: 195, 207, (241-275), 322, 330, 468, 473, 991, 992.
Hatî'e: 906.
Hâtun: 105, 681, 999.
Havâric: 481.
Hayâl-i zıll: 991, 992, 993.
Hayât-i Hayevan: 921.
Hayattan meseleler: (881-891).
Haydutlar: Bkz. Harâmî.
Hayreddin Paşa (Barbaros): 66.
Hıdâne: Bkz. Hizâne.
Hıdırellez: Bkz. Hızrilyas.
Hınzır: 386, 500, 844, 990, bkz. Domuz.
Hıref: Bkz. Ehl-i hıref, Hırfet.
Hırfet: 190.
Hırka: 246.
Hırsızlık: 661, bkz. Sirkat.
Hıyâr: 526.
Hıyâr-ı gabn: 791.
Hıyâr-ı gurûr: 791.
Hızrilyas günü: 526.
Hiciv: 906.
Hidâye: 402.
Hile: 435.
Hilkat garîbesi: 983.
Hindibâ: 708.
Hisar eri: 811, 848.
Hitâbet: 323.
Hizâne: 4, 6, 7, 8, 10, 13.
Hizmetsiz vakıf: 312, 313, 314.
Horos tepmek: 349.
Hortlak: 980, 981, 982.
Hristiyan: Bkz. Kâfir, Nasâra, Nasrânî, Zimmî.
Hubûbat: 942.
Huf: 944.
Huffâz: 322.

Hulle: 94, 124, (128-136).
Hulle (çocuğa): 133, 134, 135.
Hulle (yaşlıya): 133.
Hüccet vermek: 469, 470.
Hükm-i şerîf: 626.
Hülâsat-ül-Fetâvâ: 408.
Hünkâr: 620, bkz. Pâdişâh.
Hünsâ-yı müşkil: 206, 984.
Hürret-ül-asl: 110, 557, 567, 594, 612.
Hürriyet: 368, 535, 562, 574, 594, 595, 598, 617, 618, 776.

I

Isırgan: 956.
Iskàt-ı salât: 205.
Iskatçılar: 204.
Itk: 567, (581-604), 612, 918, bkz. İ'tâk, Mu'tek.

İ

İbâk: (605-612), 804.
İblis: 933.
İbni Ömer: 930.
İbn-üs-Salâh: 921.
İbrâ': 768.
İbrâhim Efendi, Şeyh: 978 n.
İbrâhim Gülşenî, Şeyh: 968.
İbrişim: 936.
İcâre: 308, 315, 316, 335, 404, 680, 761, 767, 802, 803, 804, 837.
İç edik: 949, 950.
İçki: Bkz. Bâde, Hamr, Şarab.
İddet: 50, 81, 82, (105-113), 394, 98, 431.
İhlâs sûresi: 201.
İhsân: 776, 787.
İhtisâb: 386, 409.
İkbal tahsîli: 852.
İl kâtibi: 453.
Îlâ: 114, 518.
İ'lâ-yı Kelimetullah: 473.
İlhâd: 565, bkz. Mülhid.
İlim: 244, 275, 303, 323, 354, 464, 81, 855, (898-925), bkz. Ehl-i İlm.
İlm-i hendese: 294.
İlm-i remil: 988.
İmam (pâdişâh): 481, 735, 787.
İmam: 100, 200, 201, 202, 204, 212, (241-275), 292, 322, 330, 352, 405, 468, 473, 511, 514, 660, 675, 888, 899, 903, 911, 967, 986, 992.
İmam (afyonkeş): 261, 262.
İmam (evine yabancı giren): 251.
İmam (fâizci): 254, 255.
İmam (köyde): 253.
İmam (sılasız): 252.
İmam (tüccar): 258, 259.
İmam (yabancı kadınlar): 250.
İmam (yalancı): 248, 240, 265.
İmâmet: 323, 351, 911, 968, 986, 987, 992.
İmâm-ı A'zam: 131, 299, 481, 484, 565, 767, 807, 893, 938, 951, 973, 974, 976.

İmâm-ı Mecîd Sadr-ı Şehîd: 974.
İmâmeyn: 131, 299, 951.
İmânî meseleler: (875-879).
İmâret: 302, 329.
İmlâ: 916, 917, 918.
İncil: 381, 454, 977.
İncil okuma vakfı: 454.
İnebahtı Deniz Savaşı (1571): 218.
İntihar: 858.
İnnâenzel nâ (Kevser) sûresi: 201.
İpek: 937, bkz. Harîr.
(İranlı): Bkz. A'câm.
İrtidâd: 93, (479-530), 976.
İsâ, hz.: 381, 443, 499.
İshak bin Râhûye: 481.
İslâm dini: 875.
İslâmbol: 972, bkz. İstanbul.
İskâr : 720, bkz. Keyfiyet, Sarhoş, Şarab.
İsmâil (Şah): 480.
İsmâil Ma'şûkî: 978 n.
İspençe: 417, 451, 844.
İstakoz: 952.
İstanbul: 51, 298, 315, 427, 456, 713, 754, 797, 809, 955, 968, 972, 978 n., bkz. İslâmbol, Kostantiniye.
İstanbul kadısı: 427, bkz. Kâdî.
İstanbul'un fethi : 456.
İstiftâ: 763.
İstiridye: 952.
İsyân: 438.
İşkence: 661, 666, 735, bkz. Urf etmek, ettirmek.
İ'tâk: 567, 591, 655, bkz. Itk.
İ'tâknâme: 593, 599.
İtikâf: 212, 213.
İyalliğe vermek: 21, 22.
İyallik (evlatlık): 21, 22.
İzn-i sultan: 241, 243, 283, 284, 286, 287, bkz. Pâdişah.

K

Kâ'be: 517, 839.
Kaçağan câriye: 614.
Kaçkın kul: 607.
Kadı: Bkz. Kâdî.
Kadılık: 309, 622, 626, 632.
Kâdî (Kàdî, Kadı): 4, 24, 37, 53, 79, 81, 97, 144, 157, 188, 207, 242, 265, 269, 272, 296, 301, 322, 330, 409, 417, 427, 432, 462, 468, 607, (622-634), 642, 644, 647, 659, 671, 675, 679, 725, 730, 807, 820, 827, 879, 892, 905, 966, 973, bkz. Hâkim.
Kâdî defteri: 671.
Kadın (iki kocalı): 43, 45, 46, 47, 110.
Kadın (kendini boşaması): 72, 77, 78, 79, 110.
Kadın (cuma namazı): 196
Kadir gecesi namazı: 201, 202.
Kâfir: 349, 362, 370, 372, 373, 378, 379, 383, 384, 386, 388, 393, 395, 398, 406, 407,

411, 414, 419, 423, 424, 437, 438, 465, 476, 532, 534, 613, 685, 687, 714, 732, 758, 800, 809, 810, 853, 854, 868, 981, bkz. Kefere, Küffâr, Nasrâni, Yahudi, Zimmî.
Kâfir (nezri): 393.
Kâfir dili: 527, 528.
Kâfir mezarı: 372.
Kâfire kurban eti: 379.
Kâfire sadaka: 373, 374, 379.
Kâfire selâm: 380.
Kâfirler (Müslüman mahallesinde): 401, 402, 403, 404, 405, 406.
Kâfir-i harbî: Bkz. Harbî kâfir.
Kâfir olmak: 17, 90, 92, 96, 97, 132, 296, 340, 346, 348, 350, 353, 355, 384, 404, 442, 481, (490-530), 634, 710, 715, 716, 879, 940, 965, 976, bkz. Küfür söylemek
Kâfire benzeyenler: (525-530), 940.
Kaftan: 32, 181, 402.
Kahpeler: 542, bkz. Fâhişe.
Kahren fetih: Bkz. Anveten fetih.
Kahve: 722, 723, 724.
Kahvehâne: 717, 723, 724.
Kâkül: 926.
Kale: 459, 477, 531, 532, 727, 964, 965.
Kalın: 31.
Kalkan: 942.
Kâmil: 921.
Kânunnâme: 671.
Karaca Ahmed tekkesi: 874.
Karagöz: (991-993).
Karamanlı Şeyh: 972.
Karı döğmek: 90, 145, 148, 149, 166.
Karı (ana baba): 148, 158, 159.
Karı (namaz kılmayan): 166.
Karı (şarap içen): 167
Karye: 253, 282, 288, 395, 407, 424, 437, 438, 456, 460, 642, 728, 735, 736, 760, 762, 763, 764, 766, 767, 772, 785, 825, 837, 843, 981.
Kasaba: 285, 287, 290, 295, 461, 466, 765, 979, 996.
Kasâme: 767.
Kassâm: 623.
Kasap: 809.
Kàsım: 994.
Kat'-ı tarîk: 446, bkz. Kuttâ-ı tarîk.
Kat'-ı yed: Bkz. El ve ayak kesilmesi.
Kâtib: 327, 417.
Katil (katl, ölüm cezası): 96, 187, 209, 337, 349, 353, 354, 356, 370, 404, 445, 448, 449, 479, 481, 714, (741-748), 774, 785, 788, 809, 965, 966, 970, 972, 973, 976, 977, 978.
Katil (katl, cinâyet): 178, 424, 437, 497, 524, 573, 635, 642, 665, 666, 667, 735, (741-773), 777, 780, 810, 857, 975.
Kaynana: 139.
Kayyim: 322.

Kaz: 887.
Kazâ: Bkz. Kasaba.
Kazâ müessesesi: (622-671), 725.
Kazf: 775, 776.
Kazvînî: 921.
Kebab: 716.
Kedhudâ: 190.
Kefâret: 115, 145, 233, 236, 237, 238, 239, 240, 660, 712.
Kefen: 980.
Kefen duası: 863.
Kefere: 193, 348, 349, 357, 404, 405, 409, 410, 418, 459, 462, 463, 464, 466, 467, 468, 473, 480, 508, 525, 529, 535, 605, 706, 767, 868, 969, 981, 998, bkz. Kâfir.
Kefere bayramı: 23, 391, 410.
Kefere cemiyeti: 508.
Kefere elbisesi: 529.
Kelâmullah: 349, 863, bkz. Kur'ân.
Kelb: 961, 962.
Kemâleddin Demirî: 921.
Kemâl-paşazâde: 698, 867, 957, bkz. Ahmed.
Ken'an: 480.
Kenâyis: Bkz. Kilise.
Kenîse: Bkz. Kilise.
Kerevit: 952.
Keşiş: (450-455), 467.
Kevser sûresi: 201.
Keyfiyet (uyuşturucu): 262, 694, 698, bkz. Afyon, Beng, Berş, Esrar.
Kıblenümâ: 297.
Kıbrıs: 531.
Kılıç: 539, 941, 965.
Kın: 941.
Kına: 928.
Kısas: 635, (741-748), 772, 777.
Kıssa-hân: 994.
Kıyâm (namazda): 204.
Kızıl yumurta: 391.
Kızılbaş: 340, (479-489).
Kile: 797, 838, 845.
Kilise: 193, 298, 387, 406, 407, 411, 419, 450, 455, (456-471), 534.
Kilise (Müslüman mahallesinde): 406, 407.
Kira: Bkz. İcâre.
Kitâb-ı Gasb: 412.
Kitâb-ı İstihsân: 408.
Kitâbet: 573, (574-580), 581.
Kitâbet-ale-l-mâl: 575, 576.
Kitâbet-ale-s-sene: 577.
Koca (kayıp): 53
Koca (âşık): 169.
Koca (geniş mezhep): 170, 171, 172.
Koca (eşine söven): 173, 174.
Koca (oğluna söven): 177
Koca (çok eşli): 164, 165.
Kolçak: 942.
Komşuluk: 384, 391, 886, 887.
Kopuz: 998.
Kostantiniye: 458, bkz. İstanbul.
Koyun: 735, 809, 873.
Köle: 16, 25, 69, 136, 400, 482, (531-621), 635, 685, 732,

750, 857, 918, bkz. Âbık, Âzâd, Itk, İbâk, Mu'tek.
Köpek: 961, 962, bkz. Kelb.
Kötüler: (675-686). bkz. Zulüm.
Kudât: Bkz. Kâdî.
Kulaç (ölçü): 803.
Kul hakkı: 880.
Kur'ân: 175, 197, 198, 262, 278, 307, 357, 372, 401, 461, 498, 882, 883,919, 964, 965, 987, bkz. Kelâmullah.
Kur'an falı: 987.
Kurban: (227-230), (374-379), 873, 874.
Kurtuluş akçası: 476.
Kuruş: 687, 688.
Kuşak: 341, 936, 940, 942.
Kuttâ-i tarîk: (735-740), bkz. Kat'-ı tarîk.
Küffâr: 477, 478, bkz. Kâfir.
Küfür söylemek: 97, 98, bkz. Kâfir olmak.
Küp: 412, 979.
Kütüb-i fetâvâ: 316, 349, 350, 458, 974, 976.
Kütüb-i şer'iye: 481.

L

Lağımcı: 803.
Leys bin Sa'd: 481.
Li'ân: 29, 784.
Lihye: 930, bkz. Sakal.
Livâ: 735.
Livâta: 787, 788.
Lût, hz.: 977.

M

Ma'cûn: 698, 699, 724.
Magosa: 531.
Mağara: 735, 740, 764.
Mahmud Paşa hamamı: 315.
Makrama: 939, 942.
Mâlik, (müctehid) İmam: 481.
Manastır: 452, 453, 470.
Manav tâifesi: 907.
Mani: 907.
Mansûr (Hallâcî): 967.
Manzum ibâreler: Arapça: 879, 992, 993. Farsça: 310, 968, Türkçe: 169, 353, 697.
Maraz-ı mevt: 585, 586.
Maraz-ı mevtte hibe: 585,586, (813-823).
Mazı: 928.
Meclis-i şer': 74, 97, 161, 209, 248, 429, 592, 661, 663, 664.
Mecma'-ul Bahreyen'e Firişte-oğlu Şerhi: 925.
Medîne-i Münevvere: 308, 481.
Medrese: 303, 321, 326, 478, 823.
Mehir: 31, 46, 47, 48, 51, 52, (54-69), 100, 101, 102, 125, 168, 397, 428, 559, 560, 563, 567, 817, 818, 901.
Mekke-i Muazzama/Şerîfe: 226, 78, 518, 713.

Mekteb: 325, 461, 815.
Melâike: 349, 717, 723.
Memâlik-i İslâmiye: 473.
Memâlik-i mahrûse: 418.
Men'-i sultânî: 79, 659.
Menâsıb-ı cihât: 323.
Mer'a: 763.
Meremmetci: 328.
Merkep: 226.
Meryem, hz.: 443.
Mescid: 276, 277, (282-298), 353, 389, 405, 460, 462, 478, 642, 896, 899, 955. Meşâyih: 354, 862, 968, 974, 976, bkz. Şeyh.
Meyhâne: 298, 409, 413, 716, 724, 767.
Mezar: 307, 372, (861-871), 873, 980, 982.
Mısır: 51, 689, 968.
Mısr (şehir): 735, 736.
Midye: 952.
Mihrab: 294, 295.
Millet: 875.
Minâre: 277, 289.
Minder:126, 942.
Mîrî: 217, 452, 471, 797, 808, 825, 833, 839.
Misk: 69.
Molla Hudâvendigâr: 968.
Moskov diyarı: 801.
Muallim: 325, 686, 882, 908.
Muâviye, hz.: 488, 489.
Muhâbât: 822.
Muhaddere: (153-157).
Muhaddere (gayri müslim): 156.
Muhammed, (müctehid) İmam: 807.
Muhammed Gazâlî: Bkz. Gazâlî.
Muhammed Mustafa (sallâllâhu aleyhi ve sellem): 444, bkz. Resûlullah.
Muhît: 924.
Muhsan: 776.
Muhsane: 774, 775, 776.
Muhtedî (çocuğu): 363, 364, 365.
Muhtedî (karısı): 366, 367.
Muhtesib: 386.
Muhyiddin Arabî, Şeyh: 968.
Mumya: 908, 909.
Mushaf-ı şerîf bey' etmek: 357.
Mu'tek: (599-604), bkz. Itk.
Mu'teka: 66, 564,bkz Itk.
Müdârebe: 392, (798-801).
Müddet-i rezâ: 16, 17, 135.
Müddet-i 'urfiye: 608, 609, 610, 611.
Müdebber: (568-573).
Müderris: 321, 323, 326, 905.
Müeyyediye câmii: 968.
Müezzin: (276-281), 405, 493, 502, 888, 987.
Müfessir: 920.
Müfettiş kadısı: 456, 468, 625.
Müftî-i zamân: 350, 697, 796.
Mükâteb: 565, (574-580).
Mükâteb-ale-l-mâl: 575, 576.

Mükâteb-ale-s-sene: 577.
Mülâhide: 354,bkz. Mülhid.
Mülhid: 514, 968, bkz. İlhâd.
Müneccim: 295.
Münyet-ül Müftî: 189.
Mürid: 347, 968, 969.
Mürted: 348, 354, 370, (479-530), 698, 809.
Mürtedde: 371, 484, 485.
Müsellem: 417, 847.
Müselles: 708, 711.
Müseyleme-i Kezzâb: 481.
Müsned: 776.
Müşkil: Bkz. Hünsâ.
Müştehât: 6, 8, 11, 12.
Müteahhirîn: 323.
Mütekaddimîn: 323.
Mütevellî: 268, 299, 300, 302, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 322, 324, 327, 454, 458, 520, 604, 619, 841.
Mütevelliye: 319, 320.
Müverrih: 919.

N

Nafaka: 4, 11, 12, 79, 100, 101, 102, 103, 137, 138, 143, 149, 150, 231, 394, 601, 669, 900.
Nahcivan seferi: 482.
Nâib: 132, 209, 255, (266-269), 423, 629, 644, 734, 971.
Nahcivan seferi (1554): 482.
Nakış: 940.
Nakîb-i eşrâf: 234, 236, 238.
Nakkâre: 995.
Nâkûs: 406, bkz. Tahta.
Nalbant: 979.
Namaz: 166, 178, (182-206), 474, 475, 523, 541, 543, 646, 647, 650, 724 899.
Namaz (bayram): 207.
Namaz (hızlı): 204.
Namaz (kilisede): 193.
Namazsız köy: 191.
Namzed (nişanlı): 31, 42, 54.
Narh: (794-797), 841.
Nasâra: 298, 410, 428, 456, 457, 458, 977, 981, bkz. Kâfir.
Nasâra âyini: 410, 411.
Nasrânî: 420, 427, 433, 454, bkz. Kâfir.
Nazar değmesi: 979.
Nebî: 455, 481, 973 976, 977, bkz. Resûlullah, Sebb-i Nebî.
Nefer: 747.
Nefsi müdâfaa: 742.
Neseb: (25-29), 131, 176.
Nezir: (231-240), 374, 393, 916,
Nikâh: (35-53), 81, (106-110), 119, 398, 428, 433, 551, 555, 556, 557, (560-567), 570, 574, 591, 776, 785.
Nisab: 446, (735-738), 740.
Nûh, hz.: 480.
Nûr duası: 862.

O

Oğlan Şeyh: 978.
Ok: 749.
Olan (ulan) evleri: 413.
Olanlar şeyhi: 978 n.
Orta halli: 414, 416.
Ortaklıktan ihraç: 680.
Oruç tutmayan: 208, 209.
Osmânî: 689, bkz. Akça.
Ot: 796.
Ot fiyatı: 796.
Oyun: 724.

Ö

Öküz: 979.
Ömer ibn-ül-Fârız, Şeyh: 968.
Ömer ibn-ül-Hattâb, hz.: 481, 906.
Örf: Bkz. 'Urf, Ehl-i 'urf, 'Urf ettirmek.
Öşr-i kovan: 838.
Öşr-i semen: 846.
Öşür: 317, 828, 835, 837, 838, 839, 840, 845, 846, 847.
Özengi: 385.

P

Paça: 809.
Pâdişâh: 242, 412, 422, 438, 439, 459, 473, 477, 478, 483, 527, 532, 535, 552, 621, 622, 628, 685, 719, 724, 762, 968, bkz. Emr-i hümâyun, Emr-i pâdişâhî, Emr-i sultânî, Emr-i şerîf, Ferman, Hünkâr, İmam, İzn-i sultan, Men'-i sultânî, Pâdişâh berâtı, Pâdişâh izni, Sultan, Sultân-ı zaman.
Padişaha muhâlefet: 628.
Pâdişâh berâtı: 634.
Pâdişâh izni: 241, 242, 243, 244.
Papas: 502.
Para: 689.
Para çeşitleri: Bkz. Akça, Altın, Derâhim, Filori, Fülûs, Gümüş, Kuruş, Osmânî, Para,Yeni Akça.
Pars: 963.
Paskalya: 391.
Pazar yeri: 259, 650, 850.
Pekmez: 957.
Penc yek: 553.
Perhize çıkmak: 411.
Peşkir çekmek: 996.
Peygamber: 491, 492, 498, 511, 519, bkz. Resûlullah.
Peygamber falı: 985.
Pınar: 979.
Pırasa: 955.
Pîr: 810.
Pîrehen: 942, bkz. Gömlek.
Postal mes: 948.

R

Radiyüddin Serahsî: 924.
Râhib: (450-455).
Raks: 341, 344, 349, 350, 351, 352, 648.

Ramazan ayı: 202, 207, 208, 209, 211, 316, 508, 990.
Ramazan Hilâli: 207.
Ravza-i Resûl: 891.
Rebî-ül-Ebrâr: 921.
Receb ayı: 202.
Recm: 447, 449, 550, 785.
Regâib gecesi namazı: 201, 202.
Remil: 988.
Remmâl: 988.
Resm-i arûs: 838.
Resm-i bennâk: 835, 842, 843.
Resm-i çift: 835, 837, 838, 842.
Resm-i ganem: 835.
Resm-i mücerred: 835, 838.
Resm-i nahl: 835, 838.
Resm-i tapu: 835.
(Resm-i) teehhül: 838.
Resûl: 349, 481, 891, 897, bkz. Resûlullah.
Resûl'den vasiyetnâme: 891.
Resûlullah: 221, 356, 472, 478, 480, 486, 492, 511, 520, 521, 875, 889, 890, 897, 930, 972, 994, bkz.Âl-i Resûl, Nebî, Peygamber, Ravza-i Resûl, Resûl, Risâletpenâh, Muhammed Mustafa (sav).
Rezâ: Bkz. Müddet-i rezâ.
Rık: 477, 594, 618.
Ribâ: 254, 675, 687, 690.
Ribâhor: 255, 690.
Risâletpenâh: 478, 481, bkz. Resûlullah.
Ruhban: 411.
Rumeli: 827, 981.
Rükû: 204.
Rüsûm: 333, 437, (835-850).
Rüsûm-i şer'iye: 437.
Rüşvet: 30, 32, 33, 34, 621, 622, 626, 633.
Rüya: Bkz. Düş.

S

Sabun: 979.
Sabuncu: 979.
Sabun küpü: 979.
Saç: 926.
Sa'di (şeyhülislâm): 432.
Sadaka: 323, 348, 373, 379, 382.
Sâdât: 271, 331, 337, 393, 480, bkz. Emîr, Seyyid.
Sâde-rûy: 724.
Sahabe: 964, 965, bkz. Ashâb-ı kirâm.
Sâhib-ül-Kâmil: 921.
Sâil: Bkz. Dilenci.
Sakal: 245, (927-934).
Salât: 724, bkz. Namaz.
San'at: 620, 621, 752, 799, 810, 869, 899.
Sancak beyi: 80, 439, 665, 767.
Sancak subaşı: 145, 767.
Sar'a: 88.
Sarhoş: 87,121.
Satranc: 652, 717, 723, 989, 990.
Sâz: 999.

Sâzende: 999.
Sebb-i Nebî: 443, 444, 445, 455, 481, 973, 976, 977.
Secde: 202, 204.
Selâmlaşma: 380, 512, 513, 514.
Selânik: 981.
Selem: 793.
Sellâhhâne: 809.
Semâ': 349.
Semâvenli tâifesi: 971.
Semâvetlü tâifesi: 970, 971.
Serhâne: 316.
Servinâz: 817.
Seyyid: 235, (330-337), bkz. Emîr, Sâdât.
Sığır: 871.
Sıla: 252, 529, 852.
Sıla (ücret): 323.
Sırtlan: 921.
Sicil: 26, 330, 486, 586, 679, 738, 802, 827, bkz. Tescîl.
Silâh: 736, 942.
Sinir sistemi: 914.
Sîne-bend: 941.
Sipâhî: 477, 609, 610, 611, 825, 827, 828, 835, 838, 839, 840, 844, 845, 941.
Sirkat: 580, 635, 665, 666, (725-734), bkz. Hırsızlık.
Sirke: 954.
Siyâdet: 330, bkz. Seyyid.
Sorguya çekmek: 661, 665, 666, 725.
Subaşı: 145, 240.
Sûfîler: (338-356), (967-978).
Sûhte: 735.
Sulh: (768-773), 836.
Sulhen fetih: 456, 462, 463, bkz. Anveten fetih.
Sultan: 477, 479, 553, 824, 964, 965, bkz. Pâdişâh.
Sultan Bâyezid: 965.
Sultan Bâyezid hamamı: 315.
Sultan Mehmed: 284, 316, 456.
Sultan Murad Han: 849.
Sultân-ı zaman: 310.
Sübhâneke duası: 204.
Süfyân-ı Sevrî, İmam: 481.
Süngü: 735.
Sünnet (kadın): 20.
Sünnet olmak: 19, 20, 369.
Süslenmek: 160.

Ş

Şa'ban ayı: 202.
Şâfiî, (müctehid) İmam: 349, 942, 976.
Şâfiî imam: 481.
Şâfiî kadısı: 79, 659.
Şah İsmail: Bkz. İsmail.
Şah-destur: 940.
Şâhidlik: 388, (419-426), 445, 456, 463, 464, 471, 514, 594, (635- 652), 675, 679, 681, 759, 760, 932, 975, 976.
Şâir: 906.
Şâkird: 686.

Şam: 481, 851.
Şapka: 530.
Şarab: 409, 412, 712, 957, bkz Hamr.
Şehid: 479, (853-858), 873.
Şehir: 736, 810, 825, 888, 966.
Şehir donanması: 810.
Şehzâde Bâyezid: 964, 965, 966.
Şeyh: 200, 347, 353, 355 356, 996.
Şeyhülislâm: 796.
Şıra: 793, 957.
Şi'a: 481.
Şikence: Bkz. İşkence.
Şît, hz.: 810.
Şüf'a: (805-808), 826.
Şüreyh, Kadı: 725.

T

Tabib: 753, bkz. Etibbâ.
Tabl: 340, 995.
Tahmasb: 480, 940.
Tahta (çan yerine): 406, 407, bkz. Nâkûs.
Talâk: 50, (70-136), 147, 394, 429, 430, 643, 644, 655, 664, 780, 958.
Tâli'-i Mevlûd: 986.
Tâlib-i ilm: 855.
Tamu: 503.
Tanrı: 498, 506, 511, 514, 520, 657, 658.
Tapu resmi: 835.
Tapuya vermek: 825, 827, 828, 835.
Tarih söylemek: 917, 919.
Tarihî vak'a ve şahsiyetler: 218, 480, (964-978).
Tarihler (zaman): 267, 282, 283, 456, 481, 767, 917.
Tarîk-i âm: 762, 763.
Tarla: 827.
Tas: 944.
Tâ'ûn: 395, 499, 754, 888, 912, 913.
Tavla: 652, 717, 723, 989.
Tavşan: 921.
Tavuk: 887.
Ta'zîr: 14, 98, 129, 131, 169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 183, 187, 188, 189, 280, 296, 335, 340, 347, 349, 386, 396, 400, 404, 440, 442, 443, 444, 445, 462, 464, 468, 488, 489, 496, 497, 528, 534, 538, 542, 543, 597, 665, 666, 675, 676, 677, 678, 682, 683, 684, 685, 686, 695, 704, 705, 706, 724, 727, 730, 735, 755, 782, 788, 796, 810, 871, 889, 890, 891, 895, 906, 965, 971, 976, 994, 998.
Teaddüd-i zevcât: 123, 164, 165, 366.
Tecâvüzcü: 681, 786.
Te'dîb: 736.
Tedrîs: 323.
Tefsir: 920.
Tegannî: 276, 345, 353.
Tehdîd: 662, bkz. Ehl-i urf, işkence.
Tekâlîf-i 'urfiye: 843.

Tekke: 311, 338.
Temâşâ: 525.
Terâvih namazı: 204.
Tesbih namazı: 201.
Tescîl: 454, 455, 602, 604, bkz. Sicil.
Teşeffu': 79, 659.
Tevâtür: 637.
Tevhid (zikir): 343, 345, 346, 353, bkz. Zikrullah.
Tevliyet: 320, 323, 602, bkz. Mütevellî.
Tevrat: 977.
Te'zîn: Bkz. Müezzin.
Tıb: 701, 707, 708, 753, 873, 874, (908-915).
Tıraş: 931, 932, 933, 934.
Ticâret: 216, 258, 259, 434, (789-812).
Timar: 848.
Tiryâki: 261, 700, 701.
Toprak kadısı: 468.
Topuk mesi: 946.
Topuklu çakşır: 949.
Torba: 731.
Tuğ: 942.
Turşu: 953.
Tuz: 954.
Tuzak: 960.
Tüccar: 216, 849.
Tüfek: 262, 766, 960.
Türbe: 865.
Türk dili: 657, 658, 918, 920.
Türkçe imlâ: 917, 918.
Türkçe tefsir: 920.

U

Uç kâfirleri: 436.
Uğrulanmak: 726.
Ukr: 47
Ulemâ: 307, 314, 349, 481, 893, 905, 906, 968, 976.
Ulûfe: 552, 620, 692.
Ulûfe ile saraydan çıkmak: 552.
'Urf: 608, bkz. Ehl-i 'urf.
'Urf ettirmek: 665, 666, 667, bkz. İşkence.
Utekâ: 602, 603, 604, bkz. Itk, Mu'tek.
Uyan (dizgin): 941, 942.
Uzemâ-yı millet: 473.

Ü

Ümerâ-yı devlet: 473.
Ümerâ-yı küffâr: 477.
Üsküf: 942.
Üstad (usta): 621, 794.
Üzüm: 894.

V

Va'az: 884.
Vaftiz: 387.
Vâiz: 271, 349, 884, 896.
Vakıf: 235, 277, 298, (299-329), 389, 401, 453, 454, 455, 469,

470, 520, 567, 603, 604, 619, 680, 761, 767, 814, 825, 833, 841, 849, 850.
Vakıf (kiliseye): 453, 458, 469, 470.
Vakıf (rahiplere): 452, 453, 454.
Vakıfnâme: 327, 454, 458, 603.
Vâli: 351, 737.
Vâridât: 969.
Varoş: 459.
Vasat-ül-hâl: Bkz. Orta halli.
Vatan: 852.
Va'az: 884.
Vazîfe (iş ve ücret): 306, 323, 326, 405, 473, 621.
Vebâ: 754.
Vekîl: 43, 57, 157, 388, 423, 675, 706, 885.
Velâyet: 38.
Venedikli korsanlar: 800.
Vilâyet kâtibi: 417.
Vilâyet-i Rumeli: 827.
Vülât-ı emr: 131.
Vülât-ı memâlik-i mahmiye: 282.

Y

Yağ: 215.
Yabancı dil: 527, 528.
"Ya hû!": 512, 513.
Yahudi: 358, 377, 382, 393, 394, 401, 403, 404, 410, 420, 427, 432, 433, 443, 444, 445, 456, 530, 665, 977, bkz. Kâfir.
Yahudi şapkası: 530.
Yahudi-Nasâra anlaşmazlığı: 410, 443.
Yalan: 594, 597, 637, 640, 655, 660.
Yaldız: 944.
Yalın yüz: 724, bkz. Sâde-rûy.
Yasdık: 911, 942.
Yâve zâbiti: 609.
Yâveci: 611, 612.
Yemin: 74, 76, 235, 239, 598, (653-660), bkz. Nezir, Şart.
Yeni akça: 415.
Yeniçeri: 384.
Yetimler: 221.
Yetmiş üç fırka: 481.
Yezid: 487.
Yiyecekler: (951-959).
Yoldaş: 748.
Yorgan: 938.

Z

Zâbit-i beyt-ül-mâl: 426.
Za'feran: 69.
Zafer için umumî dua: 472.
Zâlimler: 240, 272, 273, 274, 409.
Zâviye: 305, 353.
Zehir: 755, 780.
Zekât: (214-219), 523, 540, 675, 835, 942.
Zekât Ölçüsü: 214.
Zenâdıka: 354.
Zengin: 414, 416, 452.
Zevce (zimmiye): Bkz. Zimmiye
Zırh: 942.

Zındık: 337, 349, 498, 499, 524, 968, 972, 973, 976.
Zihâr: 115.
Zikir: 340, 342, 344, 348, 349, 352, 524, bkz. Zikrullah.
Zikrullah: 339, 341, 342, 343, 344, 345, 347, 348, 349, 350, 352,524, 648, 860.
Zimmî: 230, (357-471), 732, 740, bkz. Kâfir.
Zimmî (dindar): 419, 420.
Zimmî (fakir): 373, 374, 416, 417, 450, 452,453, 454.
Zimmî (hamr satan): 408, 409, 412.
Zimmî haydutlar: 740.
Zimmî kurbancı: 375, 378.
Zimmî (kardeşini satan): 436.
Zimmî (köylü): 424, 437.
Zimmî isyânı: 437, 438, 439, 446.
Zimmînin mescidi: 389.
Zimmî (muhtesib): 386.
Zimmî (recm): 447, 448.
Zimmî (seven): 383.
Zimmîye sövmek: 441, 442.
Zimmî (vasiyeti): 390.
Zimmiye: 348, 366, 367, 371, 390, 394, 396, 397, 398, 399, 428, 429, 430, 431, 434, 447, 457.
Zimmî yemini: 381.
Zimmî (zengin): 385.
Zinâ: 28, 29, 47, 55, 447, 448, 449, 544, 616, 713, (774-788), 970, 977.
Zinâ mehri: Bkz. Ukr.
Zindan: 667, 675, 678, 745, 785, 810, 906, 977.
Zirâ'at: 825, 829.
Zîşân: 885.
Zulüm ve zâlimler: 240, 272, 273, 274, 293, 336, 409, 439, 481, 629, 630, 664, 735, 779, 853, 976, 978, bkz. Kötüler.
Zurna: 340.

Fetvalar, halkın aydın zümreye, en hususî hallerine kadar ve bütün samimiyetleriyle sordukları hayattan mes'eleleri ve onların İslâm esaslarına göre verdikleri aydınlatıcı cevapları ihtiva etmektedir. Bu bakımdan fetvalar, gerek tarih ve gerekse halk bilgisi tedkiklerinde, ihmâli mümkün olmayan kaynak durumundadırlar.

Devrin hayatını aksettirmesi bakımından ise: O günün bir nevi "nazarî mahkeme kararları" olan ve vak'aların da zikr olunduğu fetvalarda, her çeşit hâdisenin görüleceği şüphesizdir. Üstelik, İlâhi menşe'li bir hukûku temsil ettiklerinden ve bunların hükmüne uygun hareket etmek ibâdet ve sevap sayıldığından, her çeşit fikir ve davranışın hükmü buradan sorulmaktadır.

Çalışmamızda fetvaların, milletimizin en yüksek bir hayat düzeyinde bulunduğu, Kanunî Sultan Süleyman zamanındaki günlük hayatın özelliklerini tesbit etmek için kullanılması düşünülmüştü. Bunun için o vaktin sultan kadar değerli ve meşhur şeyhülislâmı Ebussuud Efendi'nin, yazma "fetâvâ" mecmualarında bulunan, on binden fazla fetva okunarak, bunların, metinlerinde o günün hayat tarzından ipuçları veren, yaşayışından sahneler ve davranış örnekleri gösteren, giyimden, yiyimden, tarihi şahıs ve vak'alardan bahseden bin tanesi seçildi.

kapı

kapı no: 293
araştırma/inceleme: 77

ISBN: 978-605-5257-06-4
9 786055 257064

Fetvalar, halkın, zamanın aydınları olan âlimler zümresine, günlük hayatlarındaki özel veya genel davranışların din bakımından doğru olup olmadığını ve doğru değilse nasıl olması gerektiğini sordukları "sual"lerle bunlara verilen "cevap"lardan meydana gelmiş kısa metinlerdir. Fetvaların makbul tutulan ve resmiyet kazananları, "müftü" ve daha üst makamdaki "şeyhülislâm"lara ait olanlarıdır. Dinine samimiyetle inanan ve onun gereklerine göre hareket etmek isteyen; insanlar görmese bile aykırı davranışlar için âhirette muhakkak ceza çekileceğinden emin bulunan mü'minler, ufak büyük, mahrem veya genel, şahsına veya toplum hayatına dair her konuyu sorma ihtiyacını duymuşlardır. Çalışmamızda milletimizin, en yüksek dinî şuur ve hayat seviyesinde bulunduğu kabul olunan, Sultan Kanunî Süleyman zamanında yaşanan günlük hayatın özelliklerini, devrin büyük şeyhülislâmı Ebussuud Efendi'nin fetvaları vasıtasıyla tesbit etmeyi hedef aldık. Bunun için kendisinin, yazma "fetâvâ" kitaplarında bulunan on binden fazla fetvası okunarak tarandı. İçlerinden, o günün hayat tarzından ipuçları veren, yaşayışından sahneler ve davranış örnekleri gösteren, giyimden, yiyimden, tarihî şahıs ve vak'alardan bahseden bin tanesi seçilerek, konularına göre yüz sekiz bölümde toplandı. Ayrıca "fetva kurumu"na açıklık getirecek bir "giriş" ile gerekli "lügatçe" ve "indeks" de kitaba eklendi...

ISBN: 978-605-5267-06-4
9 786055 257064

kapı

Kapı No: 293
Araştırma-İnceleme: 77

www.kapiyayinlari.com
bilgi@kapiyayinlari.com

Fetvalar, halkın, zamanın aydınları olan âlimler zümresine, günlük hayatlarındaki özel veya genel davranışların din bakımından doğru olup olmadığını ve doğru değilse nasıl olması gerektiğini sordukları "sual"lerle bunlara verilen "cevap"lardan meydana gelmiş kısa metinlerdir. Fetvaların makbul tutulan ve resmiyet kazananları, "müftü" ve daha üst makamdaki "şeyhülislâm"lara ait olanlarıdır. Dinine samimiyetle inanan ve onun gereklerine göre hareket etmek isteyen; insanlar görmese bile aykırı davranışlar için âhirette muhakkak ceza çekileceğinden emin bulunan mü'minler, ufak büyük, mahrem veya genel, şahsına veya toplum hayatına dair her konuyu sorma ihtiyacını duymuşlardır. Çalışmamızda milletimizin, en yüksek dinî şuur ve hayat seviyesinde bulunduğu kabul olunan, Sultan Kanunî Süleyman zamanında yaşanan günlük hayatın özelliklerini, devrin büyük şeyhülislâmı Ebussuud Efendi'nin fetvaları vasıtasıyla tesbit etmeyi hedef aldık. Bunun için kendisinin, yazma "fetâvâ" kitaplarında bulunan on binden fazla fetvası okunarak tarandı. İçlerinden, o günün hayat tarzından ipuçları veren, yaşayışından sahneler ve davranış örnekleri gösteren, giyimden, yiyimden, tarihî şahıs ve vak'alardan bahseden bin tanesi seçilerek, konularına göre yüz sekiz bölümde toplandı. Ayrıca "fetva kurumu"na açıklık getirecek bir "giriş" ile gerekli "lügatçe" ve "indeks" de kitaba eklendi...

ISBN: 978-605-5257-06-4
9 786055 257064

kapı
Kapı No: 293
Araştırma-İnceleme: 77

www.kapiyayinlari.com
bilgi@kapiyayinlari.com

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

ŞEYHÜLİSLÂM EBUSSUUD EFENDİ FETVALARI
KANUNİ DEVRİNDE OSMANLI HAYATI

ŞEYHÜLİSLÂM

EBUSSUUD EFENDİ FETVALARI

KANUNİ DEVRİNDE OSMANLI HAYATI

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

kapı